

วารสาร

JCR

ชัยภูมิปริทรรศน์
Journal of Chaiyaphum Review

ISSN: 3027 - 818X (Online)

ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2569)
Vol. 9, No. 1 January - April 2026

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Chaiyaphum Buddhist College

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

☎ 082 134 1049, 082 443 9987

✉ tawanyen2558@gmail.com

วารสารชัยภูมิปริทรรศน์

Journal of Chaiyaphum Review

ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน 2569)
Vol. 9 No. 1 (January – April 2026)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นวารสารตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความปริทัศน์หนังสือและบทความวิชาการประเภทอื่นๆ
2. เพื่อเป็นสื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงวิชาการของนักวิจัยและนักวิชาการทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ
3. เพื่อเป็นวารสารเสนอองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนามนุษย์ตามหลักการศึกษาศาสตร์และศาสตร์ต่างๆ
4. เพื่อพัฒนาวารสารให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษาและเป็นการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพผลงานการวิจัยและบทความทางวิชาการทางพระพุทธศาสนาและศาสนาต่างๆ รวมทั้งปรัชญาให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน TCI

เจ้าของ

กองบรรณาธิการวารสารชัยภูมิปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ เลขที่ 97 หมู่ที่ 14 บ้านโนนเหลียม ตำบลนาฝาย อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ 36000 โทรศัพท์ 099-103-4935, 082-443-9987

ที่ปรึกษา

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.	ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์, กรรมการมหาเถรสมาคม
พระเทพภาวนาวิกรม	เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ
พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.	อธิการบดี
พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
พระราชสีมาภรณ์	รองอธิการบดีวิทยาเขตนครราชสีมา
พระราชปริยัติมุนี, รศ.ดร.	คณบดีคณะพุทธศาสตร์
พระราชสีมาภรณ์	รองอธิการบดีวิทยาเขตนครราชสีมา
พระโสภณรัตน์บัณฑิต, รศ.ดร.	รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น
พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
พระครูปริยัติกิตติธำรง, รศ.ดร.	คณบดีคณะสังคมศาสตร์
พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, รศ.ดร.	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป
ผศ.ดร.สุรพล พรหมกุล	อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตร์

บรรณาธิการ

พระศรีสังฆญาณมุนี, ผศ.ดร.

บรรณาธิการผู้ช่วย

ดร.พูนศักดิ์ กมล

กองบรรณาธิการ

พระเมธีสุตภรณ์, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูสังวรวิภังค์, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูใบฎีกาหัสดี กิตตินนโท, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาปัญญาวรรวัฒน์ สิริภทโท, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ.ดร.ประเวศ อินทองปาน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ศ.ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ดร.กนกกรส ผลากรกุล	ประธานกรรมการมูลนิธินายแพทย์สุจินต์ ผลากรกุล.
ผศ.ดร.ตามใจ อริรุทธิโยธิน	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
ดร.อัญชลี ยุคล ณ อยุธยา	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

พิมพ์ที่

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ 97 หมู่ที่ 14 บ้านโนนเหลื่อม ตำบลนาฝาย อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ 36000 โทรศัพท์ 082-134-1049, 082-443-9987

บทบรรณาธิการ

ความเจริญเติบโตของวารสารนั้นต้องพิจารณาในหลายเรื่อง ทั้งในเรื่องคุณภาพและปริมาณ กล่าวคือเรื่องคุณภาพนั้น ทุกบทความล้วนได้รับการพิจารณาตรวจสอบบทความอย่างละเอียดรอบคอบ ส่วนเชิงปริมาณนั้นก็ไม่รับบทความในจำนวนที่มากเกินไปเพื่อสะดวกกับการบริหารจัดการวารสาร โดยฉบับนี้มีจำนวน 25 เรื่องดังนี้

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) มีดังนี้ 1) คณะสงฆ์สร้างชาติไทย บทบาทของคณะสงฆ์ไทย ในการสนับสนุนการดำเนินงาน ของรัฐบาลคณะราษฎร (พ.ศ.2475 - 2487) เขียนโดย วรรัตน์พงศ์ วัชรภักคนนท์ และคณะ

บทความวิจัยมีดังนี้ 1)การพัฒนาารูปแบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนโรงเรียนอาชีววะและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ประเทศจีน เขียนโดย Qianru Liang และคณะ 2)การพัฒนาความสุขในทัศนะพุทธปรัชญาและปรัชญาร่วมสมัยในจังหวัดอุบลราชธานี เขียนโดย พระครูสุขเขตวุฒิกุณ (กันทะคุณ) และคณะ 3)การทบทวนวรรณกรรม: การลดพฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ในศตวรรษที่ 21 เขียนโดย ปองปรีดา ทองมาดี และคณะ 4)การพัฒนาวิทยากรสอนธรรมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ จังหวัดนครปฐม เขียนโดย พระอุทิศ อาสภจิตโต และคณะ 5) การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยตามหลักภาวานา 4 ในจังหวัดอุบลราชธานี เขียนโดย พระเสกสรร ฐานยุตโต(ไชยชาติ) และคณะ 6)การพัฒนาารูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผา เขียนโดย นฤมล อินสว่าง และคณะ 7)การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ เขียนโดย ลลนา คลังชำนาญ 8)ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริอำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ เขียนโดย สุนันทา สุภพล 9)ศึกษาวิเคราะห์การแสวงหาอำนาจทางการเมืองของพระเทพรัตนปิฎก เขียนโดย พระเทพปวรเมธี และคณะ 10) การประยุกต์ใช้หลักสัปบุริสธรรม เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอุบลราชธานี เขียนโดย พระครูจินดาสารานุกูล และคณะ 11)การศึกษาระบบความเชื่อและการสืบทอดความหลากหลายทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับศาลปู่ตาของกลุ่มชาติพันธุ์ ในจังหวัดสกลนคร เขียนโดย พงษ์ศักดิ์ ฐานสินพล และคณะ 12)ภูมินิเวศพื้นที่ป่าต้นน้ำหนองหาร: การศึกษาบริบทและพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนหุบเลา ตำบลหุบเลา อำเภอกุพาน จังหวัดสกลนคร) เขียนโดย ภัชราภรณ์ สาคำ และคณะ 13)ปัจจัยทางการเมืองที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ เขียนโดย พัฒน์ศิณ สำเร็จรัมย์ และคณะ 14)ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณสุขของเทศบาลตำบลปะลู่อำเภอสู่โขงปาดิ จังหวัดนราธิวาส เขียนโดย สุชินชัยนัฒเพ็ชรนิล และคณะ 15)รูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชนในพื้นที่ เทศบาลนครนครราชสีมา เขียนโดย วิไลลักษณ์ เขาว์พลกรัง และคณะ 16)ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษากลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 เขียนโดย พงษ์สิทธิ์ อุ่นกุดเชือก และคณะ 17)ภาพฉายเชิงอนาคตการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เขียนโดย สุรวาท โตเจริญ 18)หลักอริยสัจ 4: การยุติความขัดแย้งในบริบทวิกฤตการเมือง-สันติภาพเชิงเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย เวเนซุเอลา เขียนโดย พระครูปริยัตินันทบัณฑิต (สินนา) และคณะ 19)ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลเพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูยุคใหม่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขียนโดย ปาริฉัตร สุวรรณชัย และคณะ

บทความวิชาการมีดังนี้ 1)ความเชื่อมั่น : วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งท้องถิ่นของประชาชน เขียนโดย วัฒนะ แผลมคม และคณะ 2)สุนทรียศาสตร์ : มุมมองความงามในพุทธปรัชญาเถรวาท เขียนโดย พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม และคณะ 3)ศึกษาวิเคราะห์พุทธตรรกวิทยากับการพิจารณาความตาย เขียนโดย พระธีรพล ญฐิติโก (บัวทอง) และคณะ 4)อำนาจกับระบบการปกครองของคณะสงฆ์ เขียนโดย พระครูปลัดประวิทย์ วรธมโม และคณะ 5)การสืบทอดและการส่งต่อวัฒนธรรมดนตรีโย้ยกลองเลงในบริบทสังคมร่วมสมัย เขียนโดย พงษ์ศักดิ์ ฐานสินพล

กองบรรณาธิการขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้รับประเมินบทความ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงบทความให้มีคุณภาพตามมาตรฐานของการประเมินคุณภาพวารสารของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย Thai Journal citation index Centre (TCI)

พระศรีสังฆญาณมุนี, ผศ.ดร.
บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	ง
สารบัญ	ช
<p>ความเชื่อมั่น : วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งท้องถิ่นของประชาชน</p> <p>CONFIDENCE : PARTICIPATORY POLITICAL CULTURE IN THE PEOPLE'S RIGHT TO VOTE IN LOCAL ELECTIONS</p> <p>วิวัฒน์ะ แหลมคม,และคณะ</p>	1
<p>การพัฒนารูปแบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนโรงเรียนอาชีวะและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ประเทศจีน</p> <p>DEVELOPMENT OF CREATIVE ART ACTIVITY TO DEVELOP CREATIVITY OF STUDENTS IN LIUZHOU NO.1 VOCATIONAL AND TECHNICAL SCHOOL, CHINA</p> <p>Qianru Liang และคณะ</p>	9
<p>การพัฒนาความสุขในทัศนะพุทธปรัชญาและปรัชญาร่วมสมัยในจังหวัดอุบลราชธานี</p> <p>THE DEVELOPMENT OF HAPPINESS IN THE PERSPECTIVES OF BUDDHIST PHILOSOPHY AND CONTEMPORARY PHILOSOPHY IN UBON RATCHATHANI PROVINCE.</p> <p>พระครูสุขเขตวุฒิคุณ (กัณฑ์คุณ), และคณะ</p>	18
<p>การทบทวนวรรณกรรม: การลดพฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ในศตวรรษที่ 21</p> <p>LITERATURE REVIEW: REDUCING ONLINE GAMBLING BEHAVIOR IN THE 21st CENTURY</p> <p>ปองปรีดา ทองมาดี, และคณะ</p>	27
<p>การพัฒนาวิทยากรสอนธรรมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ จังหวัดนครปฐม</p> <p>DEVELOPMENT OF MODEL FACILITATORS TO TEACH BUDDHISM AND INSPIRE PRISONERS IN NAKHON PATHOM PRISON</p> <p>พระอุทิศ อาสภจิตโต, และคณะ</p>	39
<p>การพัฒนาแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยตามหลักท้าวหนา 4 ในจังหวัดอุบลราชธานี</p> <p>THE DEVELOPMENT OF HAPPINESS IN THE PERSPECTIVES OF BUDDHIST PHILOSOPHY AND CONTEMPORARY PHILOSOPHY IN UBON RATCHATHANI PROVINCE</p> <p>พระเสกสรร ฐานยุตโต(ไชยชาติ), และคณะ</p>	53

สุนทรียศาสตร์ : มุมมองความงามในพุทธปรัชญาเถรวาท AESTHETIC LANGUAGE : A PERSPECTIVE ON AESTHETICS IN THAI THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมฺโม, และคณะ	67
การพัฒนาารูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผา DEVELOPMENT OF ROCK CLIMBING TOURISM BUSINESS MANAGEMENT MODEL นฤมล อินสว่าง, และคณะ	79
ศึกษาวิเคราะห์พุทธตรรกวิทยากับการพิจารณาความตาย ANALYTICAL STUDY OF BUDDHIST LOGIC AND THE CONSIDERATION OF DEATH. พระธีรพล ญฐิติโก (บัวทอง), และคณะ	91
การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัว แดง จังหวัดชัยภูมิ COMMUNITY PARTICIPATION IN SCHOOL EDUCATION MANAGEMENT IN LUANG SIRI SUBDISTRICT MUNICIPALITY, NONG BUA DAENG DISTRICT, CHAIYAPHUM PROVINCE ลลนา คลั่งชำนาญ	99
ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ FACTORS AFFECTING THE CREATION OF THE COMMUNITY ECONOMY OF LUANG SIRI SUBDISTRICT MUNICIPALITY, NONG BUA DAENG DISTRICT, CHAIYAPHUM PROVINCE สุนันทา สุภาพล	111
ศึกษาวิเคราะห์การแสวงหาอำนาจทางการเมืองของพระเทวทัตในพระไตรปิฎก AN ANALYTICAL STUDY OF DEVADATTA'S PURSUIT OF POLITICAL POWER IN THE TIPITAKA พระเทพปวรเมธี และคณะ	123
อำนาจกับระบบการปกครองของคณะสงฆ์ POWER AND THE ADMINISTRATIVE SYSTEM OF THE MONASTIC COMMUNITY พระครูปลัดประวิทย์ วรรณโม และคณะ	136
การประยุกต์ใช้หลักสัปติธรรม เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการใน จังหวัดอุบลราชธานี SAPPURISADHAMMA TO STRENGTHEN THE LEADERSHIP OF THE SANGHA: A CASE STUDY IN MUEANG DISTRICT, UBON RATCHATHANI. พระครูจินดาสารานุกูล, และคณะ	151

- คณะสงฆ์สร้างชาติไทย บทบาทของคณะสงฆ์ไทยในการสนับสนุน
การดำเนินงาน ของรัฐบาลคณะราษฎร (พ.ศ.2475 - 2487)
วรรณรัตน์ วัชรภักคินนท์ และคณะ 161
- การศึกษาาระบบความเชื่อและการสืบทอดความหลากหลายทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับศาลปู่ตาของกลุ่ม
ชาติพันธุ์ ในจังหวัดสกลนคร
A STUDY OF BELIEF SYSTEMS AND THE INHERITANCE OF CULTURAL DIVERSITY
RELATED TO THE SHRINE OF THE ANCESTORS OF ETHNIC GROUPS IN SAKON
NAKHON PROVINCE
พงษ์ศักดิ์ ฐานสินพล และคณะ 170
- ภูมิเวศพื้นที่ป่าต้นน้ำหนองหาร: การศึกษาบริบทและพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดย
ชุมชน กรณีศึกษาชุมชนหุบเลา ตำบลหุบเลา อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร
FOREST LANDSCAPE IN THE WATERSHED AREA OF NONG HAN: A STUDY OF
CONTEXT AND CAPACITY BUILDING OF COMMUNITY ORGANIZATIONS IN
COMMUNITY-BASED TOURISM MANAGEMENT, LOUB LAO COMMUNITY, LOUBLAO
SUBDISTRICT, PHUPHAN DISTRICT, SAKON NAKHON PROVINCE
ภัชราภรณ์ สาคำ, และคณะ 184
- ปัจจัยทางการเมืองที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ
POLITICAL FACTORS AFFECTING POLITICAL PARTICIPATION OF PEOPLE
IN CHAIYAPHUM PROVINCE
พัฒนศิลป์ สำเร็จรัมย์, และคณะ 197
- ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลปะลुरुอำเภอสุโขทัย
จังหวัดนราธิวาส
PEOPLE'S EXPECTATIONS OF PUBLIC SERVICES OF PALURU SUBDISTRICT
MUNICIPALITY, SU-NGAI PADI DISTRICT, NARATHIWAT PROVINCE
สุชินชยันต์ เพ็ชรนิล, และคณะ 207
- รูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชนในพื้นที่ เทศบาลนครนครราชสีมา
PUBLIC SAFETY MANAGEMENT MODELS IN THE NAKHON RATCHASIMA
MUNICIPALITY AREA
วีไลลักษณ์ เชาว์พลกรัง, และคณะ 217
- ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษากลุ่ม
เครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษา

ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11

THE RELATIONSHIP BETWEEN DIGITAL LEADERSHIP OF SCHOOL ADMINISTRATORS AND SCHOOL EFFECTIVENESS IN THE EDUCATIONAL MANAGEMENT EFFICIENCY PROMOTION NETWORK OF SPECIAL EDUCATION CENTERS, EDUCATIONAL DISTRICT 11.

พงษ์สิทธิ์ อุ่นกุดเชือก, และคณะ 227

ภาพฉายเชิงอนาคตการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
SCENARIO OF EDUCATIONAL ORIENTATION OF INSTITUTE OF INTERNATIONAL STUDIES, RAMKHAMHAENG UNIVERSITY

สุรเวท ไตเจริญ 241

หลักอริยสัจ 4: การยุติความขัดแย้งในบริบทวิกฤตการเมือง-สันติภาพเชิงเปลี่ยนผ่านในประเทศ
เวเนซุเอลา

THE FOUR NOBLE TRUTH: FRAMEWORK FOR UNDERSTANDING AND RESOLVING POLITICAL CONFLICT IN VENEZUELA

พระครูปริยัตินันทบัณฑิต (สินนา) และคณะ 254

ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลเพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูยุคใหม่สังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

NEEDS ASSESSMENT OF DIGITAL COMPETENCY DEVELOPMENT IN LEARNING MANAGEMENT OF TEACHERS IN DIGITAL ERA UNDER THE OFFICE OF THE PRIMARY EDUCATION SERVICE AREA IN NORTHEASTERN THAILAND.

ปาริฉัตร สุวรรณชัย และคณะ 265

การสืบทอดและการส่งต่อวัฒนธรรมดนตรีโยยกลองเลงในบริบทสังคมร่วมสมัย

THE INHERITANCE AND TRANSMISSION OF YOYI KLONG LENG MUSIC CULTURE IN THE CONTEMPORARY SOCIAL CONTEXT

พงษ์ศักดิ์ ฐานสินพล 276

จริยธรรมการตีพิมพ์บทความในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์ 289

การเตรียมต้นฉบับเพื่อการเสนอจัดพิมพ์ในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์ 291

ความเชื่อมั่น : วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง
ท้องถิ่นของประชาชน

CONFIDENCE : PARTICIPATORY POLITICAL CULTURE IN THE PEOPLE'S RIGHT
TO VOTE IN LOCAL ELECTIONS

วัฒน์นะ แหลมคม

Watthana Laemkhom

คุณกานต์ ชันคำนัน๊ะ

Karn Khankhamnanta

พัชรีย์ญา ฟองจันตา

Patchareeya Fongjanta

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

Nakhon Lampang Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail : wattanalaemkhom1981@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 24 สิงหาคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 7 พฤศจิกายน 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 10 พฤศจิกายน 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอมุมมองเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมที่เป็นกลไกหลักในการแสดงออกทางการเมืองตามหลักประชาธิปไตย ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองที่สร้างความเชื่อมั่นให้ประชาชนเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประชาธิปไตยที่เข้มแข็งและยั่งยืน วัฒนธรรมทางการเมืองที่ดีจะช่วยสร้างความไว้วางใจระหว่างประชาชนกับรัฐบาล ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง สร้างสังคมที่สงบสุขและเจริญก้าวหน้า ปัจจัยสำคัญประกอบด้วย ความโปร่งใสด้วยการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายและงบประมาณต่อสาธารณะ การรับผิดชอบต่อสังคมต้องพร้อมรับฟังข้อวิจารณ์และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การเคารพสิทธิเสรีภาพและกฎหมายด้วยการให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และปฏิบัติตามกฎหมายอย่างจริงจัง การมีระบบตรวจสอบและถ่วงดุลต้องมีระบบการตรวจสอบการทำงานของนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐอย่างเป็นระบบ ปัจจัยที่ได้กล่าวมานี้จะเป็นกรอบในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดเป็นค่านิยมที่ช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นไปตามหลักประชาธิปไตย

คำสำคัญ : ความเชื่อมั่น, วัฒนธรรมทางการเมือง, มีส่วนร่วม, การใช้สิทธิออกเสียง

Abstract

This article aims to present a perspective on political culture with participation that is the main mechanism for political expression in accordance with democratic principles. The political culture that builds confidence to the public is very important to the development of strong and sustainable democracy. Good political culture will help build trust between people and the government. Promote political participation And create a peaceful and progressive society Important factors consist of Transparency by

disclosing information about public policy and budget Social responsibility must be ready to listen to criticism and solve problems. Respecting the rights, freedoms and laws by providing freedom in expressing opinions and seriously complying with the law. Having a system for inspection and balance requires a systematic inspection system for politicians and government officials. This factor will be a framework in practice in order to create values that help political participation in accordance with democratic principles.

Keywords: Confidence, political culture, participation, voting rights

บทนำ

การปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม มากกว่าประชาธิปไตยแบบมีตัวแทน หมายความว่า กำหนดให้มีการเลือกตั้งเป็นหน้าที่ของประชาชน การที่ประชาชนมีสิทธิในการเสนอร่างกฎหมาย การเปิดโอกาสให้ประชาชนลงประชามติและทำประชามติได้ เปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิลงนามเพื่อถอดถอนบุคลากรระดับสูง รวมถึงเน้นการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงบทบาททางการเมืองของตน สามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อการแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคม (จักษ์ พันธุ์ชูเพชร, 2549) จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อคุณภาพ ของการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย การที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบมากขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมทางการเมืองของคนในสังคมนั้นว่ามีลักษณะอย่างไร และในทุก ๆ สังคมล้วนมีวัฒนธรรมทางการเมืองในหลายรูปแบบ ไม่มีสังคมใดที่มีเพียงวัฒนธรรมทางการเมืองรูปแบบเดียวซึ่งประชาชนในประเทศยึดถือรวมกัน เพียงแต่วัฒนธรรมทางการเมืองรูปแบบใดกลายเป็นแบบหลักที่มีอิทธิพลต่อคนส่วนใหญ่ก็ย่อมส่งผลต่อคุณภาพของการเมืองการปกครองของประเทศนั้น (บุญอริ ยีหมะ, 2552)

วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยมีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา โดยมีการผสมผสานระหว่างลักษณะการเมืองแบบดั้งเดิมที่เน้นการเคารพในผู้มีอำนาจและการเมืองแบบสมัยใหม่ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างกว้างขวาง นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากรบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย เป็นช่วงเวลากว่า 88 ปีแล้ว และเป็นประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่อำนาจอธิปไตยของชาติเป็นของประชาชน ซึ่งประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญที่เปิดโอกาสให้พลเมืองมีส่วนร่วมในการปกครองของประเทศตามระบอบประชาธิปไตย คือ การปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชนที่ยึดหลักเสียงข้างมากเป็นหลัก และให้ประชาชนเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในรัฐ เพื่อมุ่งหวังให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพและมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม (Thamrongthanyawong, 1999)

สภาพปัจจุบันประเทศไทยมีระบบการเมืองและโครงสร้างทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ที่ยังขาดความเข้มแข็งการพัฒนา ระบอบประชาธิปไตยจึงไม่ได้เจริญขึ้นในสังคมไทย และระบอบประชาธิปไตยได้หยุดชะงักลงนั้นมีสาเหตุมาจากการกระทำรัฐประหารหลายครั้ง โดยสลับกันไปมาระหว่างรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย และรัฐบาลที่มาจากคณะรัฐประหาร โดยการแต่งตั้งจนกลายเป็นวงจรที่ไม่พึงปรารถนาในระบบการเมืองไทยเมื่อพิจารณาการกระทำ รัฐประหารแต่ละครั้งมีสาเหตุมาจากการแย่งชิงอำนาจกันในทางการเมืองในยุคแรกๆ แต่ในระยะหลังสาเหตุของการกระทำรัฐประหารเพราะความขัดแย้งทางการเมืองโดยมีการแบ่งเป็นฝักเป็นฝ่ายเกิด การแตกแยก

ทางการเมือง (วรรณธรรม กาญจนธรรม, 2558) ความสำเร็จของระบอบประชาธิปไตยจึงขึ้นอยู่กับความร่วมมือร่วมทางการเมืองของพลเมืองไทย ฉะนั้นเพื่อให้การปกครองของประเทศไทยดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ชาวไทยทุกคนควรร่วมกันเสริมสร้างและสร้างสรรค์วัฒนธรรมทางการเมือง (Nakata. T., 2000) การสร้างเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตในสังคมไทย โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ปลูกฝังจิตสำนึก ค่านิยมวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลอย่างต่อเนื่อง (สถาบันพระปกเกล้า, 2550)

วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคมการเมืองกับ สังคมการเมืองในเชิงจิตวิทยา โดยวัฒนธรรมทางการเมืองใดที่สังคมการเมืองต้องการก็มักถูกปลูกฝัง ให้เป็นความคิด อุดมการณ์ ความเชื่อ ฯลฯ ของสมาชิกในสังคมการเมืองนั้น ๆ ดังนั้นวัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นความคิด อุดมการณ์ ความเชื่อ ฯลฯ ที่ขึ้นตรงกับกระบวนการสร้างความคิด อุดมการณ์ ความเชื่อ ฯลฯ จากสถาบันในทางการเมืองต่าง ๆ ที่แปรผันต่างกันไปตามแต่ละสังคม การเมือง (Heywood, 1997) วัฒนธรรมทางการเมืองจึงมีรากฐานที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตมนุษย์ในสังคม เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างสรรค์ความเจริญของงานแก่นมนุษย์และสังคมนั่นเอง เมื่อเป็นดังนี้วัฒนธรรมทางการเมืองจึงน่าจะมีรากฐานที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตทางการเมืองที่ดีที่งามของมนุษย์ในสังคมการเมือง เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างสรรค์ความเจริญของงานทางการเมืองแก่นมนุษย์และสังคมการเมืองนั้นๆ (จางง์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, 2549)

ความสำคัญของวัฒนธรรมทางการเมือง

วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญในการกระตุ้นหรือริเริ่มให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเกิดขึ้น ในประเด็นนี้จะเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ที่ได้รับ อิทธิพลจากความคิดตะวันตก ซึ่งส่วนมากมักปรากฏเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำของสังคมที่ เห็นว่าสภาพของระบบการเมืองที่เป็นอยู่รัฐสมัย ไม่สามารถแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ จึงต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเกิดขึ้น วัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยนั้น เป็นลักษณะที่เรียกว่า Civic Culture ที่เป็นสภาพทางการเมืองที่เกิดขึ้นในอังกฤษและสหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญของวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2524) แต่ละสังคมมีความแตกต่างกันทั้งในทางคุณค่าและความรู้สึก แต่สิ่งเหล่านี้ผูกพันกัน ได้โดยความภักดีและความรู้สึกผูกพันกับสังคมในการพัฒนาทางการเมือง สังคมจะต้องสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองหลัก ดังนี้

ประการแรก ความไว้วางใจ ความไม่ไว้วางใจและความสงสัย วัฒนธรรมทางการเมืองจะ ถูกสร้างขึ้นในสังคมโดยพื้นฐานของความเชื่อ ความไว้วางใจต่อผู้ตามคือประชาชน หรือวัฒนธรรมทางการเมืองสร้างขึ้นบนพื้นฐานของความไม่ไว้วางใจในตัวประชาชน ขณะเดียวกันความไว้วางใจของ ประชาชนต่อผู้ปกครองและต่ออำนาจสูงสุดของประเทศก็เป็นสิ่งสำคัญของวัฒนธรรมทางการเมือง เช่นกัน อุปสรรคในการพัฒนาทางการเมืองที่จะมีขึ้นก็คือ ความไว้วางใจ แบบไม่มีเหตุผลแบบความ เชื่อของเด็ก ที่มีต่อผู้ปกครองประเทศ และต่ออำนาจทุกรูปในการปกครองประเทศ ดังนั้นความไม่ไว้วางใจและความสงสัยจึงเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่จะต้องสร้างขึ้นในสังคมที่ต้องการพัฒนาทางการเมืองเพื่อให้ผู้ปกครองประเทศใช้อำนาจอย่างมีเหตุผลยิ่งขึ้น

ประการที่สอง คือ การให้ความสำคัญต่อความเท่าเทียมของฝ่ายตรงข้าม โดยทั่วไป วัฒนธรรมทางการเมืองของทุกสังคมเกี่ยวข้องกับทัศนคติเรื่องอำนาจ ในเรื่องของความสัมพันธ์ ระหว่างผู้มีอำนาจ

เหนือกว่าและด้อยกว่า ระหว่างผู้นำและผู้ตามในการพัฒนาทางการเมืองจึงจำเป็นที่จะต้องผู้นำที่มีประสิทธิภาพ แต่ขณะเดียวกันผู้นำนั้นจะต้องให้ความสำคัญต่อความเท่าเทียมของฝ่ายตรงข้าม และจะต้องไม่แสวงหาอำนาจเพื่อคงไว้ซึ่งตำแหน่งทางการเมือง

ประการที่สาม องค์ประกอบวัฒนธรรมทางการเมืองที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ เสรีภาพ และการให้ความสำคัญของพลังฝ่ายตรงข้าม เพื่อเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นในสังคมนั้นๆ อันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรมทางการเมืองในการพัฒนาทางการเมืองประการ สุดท้ายของวัฒนธรรมทางการเมือง คือ ความรักดีและความผูกพันในสังคมโดยเฉพาะความผูกพันในครอบครัว กลุ่มสังคมเล็กๆ ขึ้นมาถึงความผูกพันของคนทั้งชาติ ประชาชนจะต้องมีแนวความคิดพ้น จากความคิดแคบๆ เฉพาะกลุ่มของตน ไปสู่แนวทางที่เห็นระบบการเมืองทั้งระบบที่เกี่ยวข้องกับ ประชาชน (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2556)

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคม การเมืองกับสังคมทางการเมืองเชิงจิตวิทยา เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกรักใคร่ที่อยู่ในจิตใจของบุคคล ทำให้เกิดเป็นแนวทางหรือรูปแบบในการยึดถือของแต่ละบุคคล เป็นส่วนสำคัญที่จะใช้ในการประเมินเหตุการณ์ การรับรู้ทางการเมือง ผลของการประเมินการเมืองจะแสดงออกมาในรูปแบบต่างๆ อย่างการ แสดงความคิดเห็น การออกเสียงเลือกตั้ง การประท้วง การยอมรับหรือการปฏิบัติตาม

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการใช้สิทธิเลือกตั้งท้องถิ่น

รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองถือว่าเป็นภาพสะท้อนของการมีส่วนร่วมทางการเมือง ภาคประชาชนอย่างเห็นได้ชัด การมีส่วนร่วมของประชาชนแสดงออกหลากหลายวิธี โดยอาจแสดง ความคิดเห็นโดยตรงโดยการ สื่อสารไปยังนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐ หรือการแสดงความคิดเห็น ทางอ้อม โดยการผลักดันให้เกิดผล การเลือกตั้งเพื่อให้ดำเนินนโยบายที่สอดคล้องกับสิ่งที่ตนปรารถนา ซึ่งการให้การสนับสนุนทางการเมืองนี้ เกิดขึ้นทั้งในระดับชาติ หรือระดับท้องถิ่น ซึ่งได้แบ่งรูปแบบการ มีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ 2 ประการดังนี้

1) การมีส่วนร่วมโดยตรง เป็นลักษณะที่ประชาชนเป็นผู้ดำเนินการปกครองตนเอง โดยตรงเช่น การบริหารงานการกำหนดนโยบาย และการตัดสินใจในการดำเนินงานด้วยตนเอง

2) การมีส่วนร่วมโดยทางอ้อม เป็นลักษณะที่ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมแต่ไม่ได้เป็นผู้ดำเนินการปกครองด้วยตนเองโดยตรง แต่เป็นการเลือกตัวแทนเข้าไปทำหน้าที่ด้วยวิธีการเลือกตั้ง โดยประชาชนอย่างเสรี ซึ่งกลไกนี้ต้องการให้ประชาชนเข้ามาควบคุมการบริหารงานฝ่ายปกครองให้ เป็นไปตามความต้องการ (Barber J. David., 1972)

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งท้องถิ่นของประชาชนเป็นแนวทางที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีบทบาทในการตัดสินใจและมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายในระดับท้องถิ่น ซึ่งการมีส่วนร่วมนี้มีความสำคัญในการพัฒนาประชาธิปไตยและการสร้างความเป็นธรรมในสังคมท้องถิ่น วัฒนธรรมการเมืองแบบมีส่วนร่วมส่งผลให้ประชาชนมีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของในพื้นที่และรับผิดชอบต่อการพัฒนาชุมชนและประเทศชาติ วัฒนธรรมทางการเมืองที่ดีจะเน้นการส่งเสริมสิทธิที่เท่าเทียมกันในสังคม เพื่อให้ประชาชนทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองได้โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ จำแนกรูปแบบและกิจกรรมในการมีส่วนร่วมทางการเมือง 4 รูปแบบ ดังนี้ (Verba. S. . Nie. N. H. and Kim. J. O., 1987)

1. การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เป็นกระบวนการที่ประชาชนมีสิทธิและโอกาสในการเลือกตัวแทนทางการเมืองที่ทำหน้าที่บริหารจัดการและพัฒนาชุมชนหรือพื้นที่ท้องถิ่นของตน เช่น การเลือกผู้นำท้องถิ่น นายกเทศมนตรี สมาชิกสภาท้องถิ่น หรือกำนันผู้ใหญ่บ้าน กระบวนการนี้มีความสำคัญเนื่องจากเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมโดยตรงในการตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น

2. กิจกรรมรณรงค์หาเสียง เป็นส่วนสำคัญของการเลือกตั้ง ไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติ โดยผู้สมัครหรือพรรคการเมืองจะนำเสนอข้อมูลและนโยบายเพื่อดึงดูดประชาชนให้สนับสนุนและลงคะแนนเสียงให้กับตน กิจกรรมเหล่านี้เป็นการสื่อสารโดยตรงระหว่างผู้สมัครและประชาชน เพื่อให้พวกเขาเข้าใจวิสัยทัศน์และแนวทางในการบริหารจัดการเมื่อได้รับเลือกตั้ง

3. การติดต่อขั้นต้นของพลเมือง ขั้นตอนแรกที่ประชาชนหรือพลเมืองมีการสื่อสารหรือมีปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานรัฐ องค์กรทางการเมือง หรือเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการในชุมชนหรือสังคม กระบวนการนี้เป็นส่วนสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองกับผู้แทนรัฐ และยังเป็นวิธีที่ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและเสนอข้อคิดเห็นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. กิจกรรมที่ร่วมมือกัน กิจกรรมที่ประชาชนหรือกลุ่มคนในสังคมทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมายหรือแก้ไขปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อส่วนรวม กิจกรรมเหล่านี้เป็นการส่งเสริมความสามัคคีในชุมชนและสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคม โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคประชาชน หรือภาคเอกชน กิจกรรมลักษณะนี้สามารถเกิดขึ้นได้ในหลายด้าน

สรุปได้ว่าการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ องค์กรอิสระ และสื่อมวลชน ในการให้ความรู้และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองอย่างเต็มที่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการใช้สิทธิเลือกตั้งท้องถิ่นเป็นหนึ่งในรูปแบบสำคัญที่เป็นตัวชี้วัดถึงความสำเร็จของกระบวนการทางการเมืองของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย โดยการเลือกตั้งท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทในการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการและพัฒนาพื้นที่ของตนเอง การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งท้องถิ่นจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเป็นธรรม โปร่งใส และความรับผิดชอบในการปกครองท้องถิ่น

วัฒนธรรมทางการเมืองที่สร้างความเชื่อมั่นให้ประชาชน

วัฒนธรรมทางการเมืองที่ดี เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ประชาชนเชื่อมั่นในระบบการเมืองและการปกครอง ส่งผลให้สังคมมีเสถียรภาพ และประชาธิปไตยมีความเข้มแข็ง ประชาชนจะมีส่วนร่วมในเรื่องของบ้านเมืองมากขึ้น เช่น การเลือกตั้งท้องถิ่น ที่ประชาชนสามารถร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่ของตนเอง วัฒนธรรมทางการเมืองที่สร้างความเชื่อมั่นได้ควรมีองค์ประกอบหลักดังต่อไปนี้:

ความโปร่งใส (Transparency)

คือ การที่รัฐบาลหรือหน่วยงานต่าง ๆ เปิดเผยข้อมูลให้ประชาชนรู้ และสามารถตรวจสอบได้ ยกตัวอย่างเช่น เทศบาลเมืองเชียงใหม่จัดทำเว็บไซต์แสดงงบประมาณประจำปี และผลการดำเนินโครงการต่าง ๆ ให้ประชาชนเข้าไปตรวจสอบได้ตลอดเวลา อ้างอิงจากพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 กำหนดให้ประชาชนมีสิทธิขอข้อมูลจากหน่วยงานรัฐ โดยมีเหตุผลที่สำคัญ คือถ้าประชาชนรู้ว่าเจ้าหน้าที่รัฐทำงานอย่างไร ใช้งบประมาณอย่างไร ก็จะช่วยลดการทุจริต และทำให้ประชาชนวางใจในระบบการเมือง

ความรับผิดชอบต่อสังคม (Accountability)

คือ ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนทำ ไม่ใช่อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนตัว ยกตัวอย่าง เช่น นายกองค์การบริหารส่วนตำบลลาออกหลังมีข่าวการจัดซื้อจัดจ้างไม่โปร่งใส และเรียกประชุมสภาท้องถิ่นเพื่อชี้แจงข้อเท็จจริง อ้างอิงจากมาตรา 235 ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ว่าด้วยการถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหากมีพฤติกรรมทุจริต โดยมีเหตุผลที่สำคัญ คือหากเจ้าหน้าที่พร้อมรับผิดชอบและแก้ไขข้อผิดพลาด จะช่วยให้ประชาชนมั่นใจว่าเสียงของเขามีค่า และผู้นำฟังประชาชน

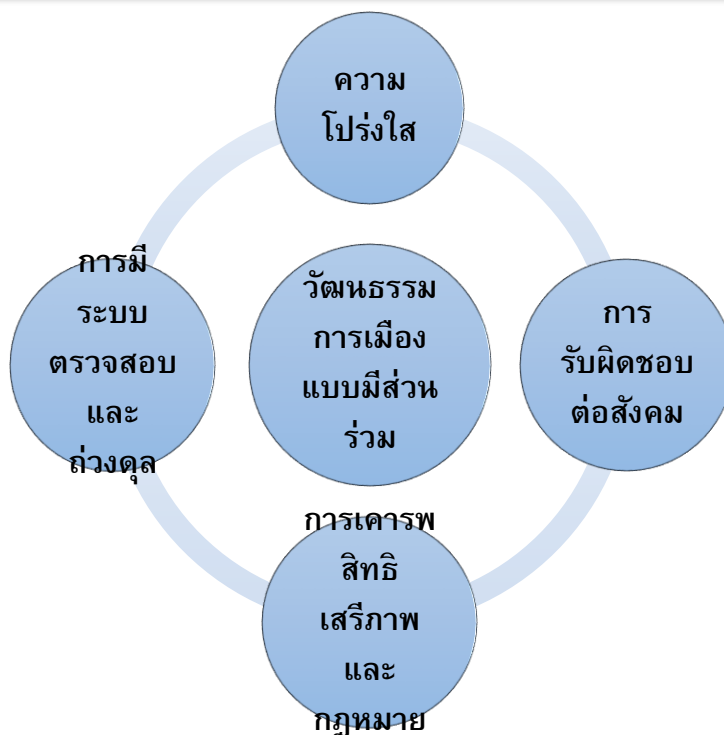
การเคารพสิทธิเสรีภาพและกฎหมาย (Respect for Rights and Rule of Law)

คือ รัฐต้องเคารพสิทธิของประชาชน เช่น สิทธิในการพูด การรวมกลุ่ม และการเลือกตั้ง ยกตัวอย่าง เช่น การที่ประชาชนในจังหวัดสงขลาออกมาแสดงความคิดเห็นคัดค้านโครงการนิคมอุตสาหกรรม และภาครัฐจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น อ้างอิงจาก รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 มาตรา 34-37 ว่าด้วยสิทธิในการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ โดยมีเหตุผลที่สำคัญ คือหากประชาชนรู้สึกว่าเขาสามารถพูดหรือแสดงความคิดเห็นได้โดยไม่ถูกคุกคาม จะทำให้เขามั่นใจและมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น

ระบบตรวจสอบและถ่วงดุล (Checks and Balances)

คือ ต้องมีการตรวจสอบกันระหว่างองค์กร เช่น รัฐบาล ศาล สื่อมวลชน และประชาชน เพื่อให้ไม่มีใครใช้อำนาจเกินขอบเขต ยกตัวอย่าง เช่น สื่อมวลชนเปิดโปงการทุจริตของนักการเมือง และองค์กรอิสระอย่าง ป.ป.ช. เข้าตรวจสอบพร้อมเผยแพร่รายงาน อ้างอิงจาก มาตรา 236 ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ว่าด้วยอำนาจของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) โดยมีเหตุผลที่สำคัญ คือระบบตรวจสอบที่ดีช่วยให้ประชาชนมั่นใจว่าผู้นำไม่สามารถใช้อำนาจอย่างไม่ถูกต้อง และสามารถเอาผิดได้หากทำผิด

หากวัฒนธรรมทางการเมืองมีความโปร่งใส เจ้าหน้าที่รับผิดชอบต่อประชาชน เคารพสิทธิเสรีภาพ และมีระบบตรวจสอบที่ดี ประชาชนจะรู้สึกเชื่อมั่นในระบบ และพร้อมมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ ส่งผลให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยมั่นคงและยั่งยืน

รูปที่ 1 วงจรวัฒนธรรมการเมืองแบบมีส่วนร่วม

จากผลการวิเคราะห์วัฒนธรรมทางการเมืองที่สร้างความเชื่อมั่นให้ประชาชนเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประชาธิปไตยที่เข้มแข็งและยั่งยืน วัฒนธรรมทางการเมืองที่ดีจะช่วยสร้างความไว้วางใจระหว่างประชาชนกับรัฐบาล ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง และสร้างสังคมที่สงบสุขและเจริญก้าวหน้า ปัจจัยสำคัญประกอบด้วย ความโปร่งใสด้วยการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายและงบประมาณต่อสาธารณะ การรับผิดชอบต่อสังคมต้องพร้อมรับฟังข้อวิจารณ์และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การเคารพสิทธิเสรีภาพและกฎหมายด้วยการให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและปฏิบัติตามกฎหมายอย่างจริงจัง การมีระบบตรวจสอบและถ่วงดุลต้องมีระบบการตรวจสอบการทำงานของนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐอย่างเป็นระบบ

บทสรุป

วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (Civic Culture) ที่เน้นความภักดี ความไว้วางใจแบบมีเหตุผล ความเท่าเทียม เสรีภาพ และความผูกพันในสังคม เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมและรู้สึกเป็นเจ้าของระบบการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยเฉพาะในการเลือกตั้งท้องถิ่น แสดงถึงการมีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองและการพัฒนาชุมชน แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

- 1.การมีส่วนร่วมโดยตรง เช่น การบริหารงานด้วยตนเอง
- 2.การมีส่วนร่วมโดยทางอ้อม เช่น การเลือกตั้งตัวแทน

กิจกรรมการมีส่วนร่วมสำคัญ 4 ด้าน ได้แก่:

- การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง
- การรณรงค์หาเสียง

การติดต่อหน่วยงานรัฐ

การร่วมกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

การสร้างวัฒนธรรมการเมืองที่ประชาชนเชื่อมั่น ต้องอาศัยหลัก 4 ประการ:

1. ความโปร่งใส ให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลและตรวจสอบได้
2. ความรับผิดชอบต่อสังคม เจ้าหน้าที่ต้องยอมรับผลจากการตัดสินใจของตน
3. การเคารพสิทธิและกฎหมาย คำนึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างเท่าเทียม
4. ระบบตรวจสอบและถ่วงดุล ทั้งภายในและจากภาคประชาชน เพื่อลดการใช้อำนาจเกิน

ขอบเขต

สรุป: วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมเป็นรากฐานสำคัญของประชาธิปไตยที่มั่นคง สร้างความเป็นเจ้าของ ความไว้วางใจ และความรับผิดชอบต่อร่วมกันของประชาชนต่อการเมืองและการพัฒนาท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- จักษ์ พันธุ์เพชร. (2549). การเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพมหานคร : พันธุ์กรู๊ป.
- บุญอริ ยีหมะ. (2552). ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์. สงขลา : พิมพ์ลักษณ์.
- วรรณธรรม กาญจนธรรม. (2558). กลไกเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบ ประชาธิปไตยในสังคมไทย. ม.ปท.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2550). วัฒนธรรมการเมือง จริยธรรมและการปกครอง. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า.
- จำนงค์ อติพัฒนสิทธิ์ และคณะ. (2549). สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2524). วัฒนธรรมทางการเมืองกับระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2556). วัฒนธรรมทางการเมือง. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- Barber J. David. (1972). Citizen Politics. Chicago: Markham.
- Verba. S. . Nie. N. H. and Kim. J. O. . (1987). Participation and Political Equality: A Sevennation Comparison. Chicago: University of Chicago Press.
- Thamrongthanyawong. (1999). Politics: Concept and Development. Bangkok: Sema Dharma Publishing.
- Nakata. T. (2000). Thai Democracy. (Bangkok: Sahy Block and Karnpim Ltd.
- Heywood. (1997). Politics. London: Macmillan.

การพัฒนา รูปแบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์
ของนักเรียนโรงเรียนอาชีววะและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ประเทศจีน
DEVELOPMENT OF CREATIVE ART ACTIVITY TO DEVELOP
CREATIVITY OF STUDENTS IN LIUZHOU NO.1
VOCATIONAL AND TECHNICAL SCHOOL, CHINA

Qianru Liang

ทัตไฉยวรรณ ดวงมาลา

Thassanaiyawan Doungmala

คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

Faculty of Arts and Science, Chaiyaphum Rajabhat University

E-Mail: Thassanai@cpru.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 20 สิงหาคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 8 กันยายน 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 7 พฤศจิกายน 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนโรงเรียนอาชีววะและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ประเทศจีน และเพื่อศึกษาผลของรูปแบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนโรงเรียนอาชีววะและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ประเทศจีน กลุ่มเป้าหมายเป็นนักเรียนของโรงเรียนอาชีวศึกษาและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ประเทศจีน ที่ทำการเรียนวิชาด้านศิลปะ ในภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2567 อายุ 15-18 ปี จำนวน 30 คน โดยการใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย รูปแบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างกิจกรรมขึ้นเอง และแบบประเมินความคิดสร้างสรรค์ ผู้วิจัยได้ดัดแปลงเกณฑ์การประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์ โดยศึกษาเกณฑ์ของ Cai shun cheng (2006) Hong yibin (2023) และYashengjiaoyu (2022) และการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบผลก่อนและหลังของการใช้รูปแบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ที่มีผลต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์โดยใช้สถิติ t-test for Dependent Samples

ผลการทดลองพบว่า รูปแบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ที่ใช้ในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนโรงเรียนอาชีววะและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ประเทศจีน ประกอบด้วย 5 กิจกรรม ได้แก่ การออกแบบรูปทรงบอลลูก การออกแบบผลิตภัณฑ์ การผลิตเครื่องประดับดอกไม้ติดผม การวาดภาพ และการจัดฉากกลางแจ้ง และผลของการที่นักเรียนได้รับการจัดกิจกรรมการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ด้วยการจัดประสบการณ์กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์หลังทดลองสูงกว่าก่อนทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

คำสำคัญ : กิจกรรมศิลปะ, ศิลปะสร้างสรรค์, ความคิดสร้างสรรค์

Abstract

The purpose of this research is to study creative art activity patterns to develop the creativity of students of Vocational and Technical School No. 1, Liuzhou, China, and to study the effect of creative art activity patterns on the creativity development of students of Vocational and Technical School No. 1, Liuzhou, China. The target group was 30 students of the 1st Vocational and Technical School, Liuzhou, China, studying art in the 1st academic year 2024, aged 15-18, using a specific randomization method.

The tools used in the research included a creative art activity model, in which the researchers created the activity themselves, and a creative assessment model. The researchers modified the criteria for evaluating creative skills by studying the criteria of Cai shun cheng (2006), Hong yibin (2023), and Yashengjiaoyu. (2022) and data analysis to compare the results before and after the use of creative art activity patterns affecting the development of creativity using t-test statistics for Dependent Samples.

The results of the experiment found that the creative art activity models implemented to foster the development of students' creativity at Vocational and Technical School No. 1 in Liuzhou, China, comprise five specific activities: balloon form design, twister Stick product design, floral hair accessory production, painting, and outdoor scene arrangement and the students were engaged in creative development activities by organizing creative art activities after the experiment were statistically significantly higher than before the experiment, at a level of 0.01

Keywords : Art Activity, Creative Art, Creativity

บทนำ

ในยุคปัจจุบันการพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์ถือเป็นหนึ่งในเป้าหมายสำคัญของการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบการศึกษาอาชีวศึกษา ซึ่งมุ่งเน้นการผลิตบุคลากรที่มีทักษะทางวิชาชีพควบคู่ไปกับความสามารถในการคิดสร้างสรรค์และแก้ปัญหา (Liang qin, 2022) การศึกษาศิลปะในบริบทของอาชีวศึกษาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นวิชาที่มีศักยภาพสูงในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และทักษะการแก้ปัญหาของผู้เรียน อีกทั้งความคิดสร้างสรรค์ยังเป็นทักษะที่สำคัญของการประกอบการซึ่งส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศให้พัฒนาและก้าวหน้าต่อไป

การเป็นผู้ประกอบการเป็นตัวขับเคลื่อนหลักของเศรษฐกิจจีนให้ก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องโดยผ่าน 3 กลไกหลัก คือ ประการแรก ผู้ประกอบการสร้างงานโดยตรงผ่านการดำเนินจัดตั้งธุรกิจ ซึ่งสอดคล้องกับ Lixiaomin (2559) ได้กล่าวว่า จังหวัดของจีนที่มีการดำเนินธุรกิจจะทำให้เกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้นและสามารถทำให้ GDP ต่อหัวของภูมิภาคเพิ่มขึ้นอีกด้วย ประการที่สอง ผู้ประกอบการสามารถช่วยในการยกระดับผลิตภัณท์โดยผ่านกิจกรรมนวัตกรรมและส่งเสริมให้ทรัพยากรมีมูลค่าเพิ่มสูงอย่างมีประสิทธิภาพ และประการสุดท้าย ผู้ประกอบการจะช่วยส่งเสริมระดับการบริโภคด้วยการกระจายรายได้ ค่าตอบแทนของผู้ใช้แรงงาน ดังนั้น จากความสำคัญเหล่านี้ทำให้สามารถยืนยันได้ว่า ในประเทศ

จีนแล้วการส่งเสริมการเป็นผู้ประกอบการจะทำให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจผ่านนวัตกรรมอย่างต่อเนื่องและผลักดันการพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่ระดับที่สูงขึ้น

ดังนั้น การเสริมสร้างและพัฒนาเพื่อให้นักเรียนให้มีความคิดสร้างสรรค์ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการเป็นผู้ประกอบการ ดังเช่น Zhang xie and Zhang kun (2018) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ช่วยเพิ่มความตั้งใจในการเป็นผู้ประกอบการทางอ้อมโดยการเพิ่มขีดความสามารถในการระบุโอกาสซึ่งการระบุโอกาสมีบทบาทเป็นตัวกลางระหว่างความคิดสร้างสรรค์และความเต็มใจในการเป็นผู้ประกอบการ สอดคล้องกับ Hurui Huangli (2019) ได้กล่าวถึง การทำงานร่วมกันของความคิดสร้างสรรค์และการเป็นผู้ประกอบการ ทั้งสองสิ่งมีความสัมพันธ์กันทำให้เพิ่มความตั้งใจในการเป็นผู้ประกอบการของนักเรียน นอกจากนี้ Zhao Yuan et al. (2022) แสดงให้เห็นว่า ประสิทธิภาพภายในตนเองในการสร้างสรรค์ มีบทบาทเป็นตัวกลางระหว่างสภาพแวดล้อมที่ปลูกฝังผู้ประกอบการและความสามารถในการเป็นผู้ประกอบการแสดงให้เห็นว่าความคิดสร้างสรรค์ไม่ได้เป็นเพียงทักษะเท่านั้นแต่ยังเป็นแรงผลักดันภายในอีกด้วย

โรงเรียนอาชีวศึกษาเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ในฐานะสถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการผลิตบุคลากรทางเทคนิคได้ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ควบคู่ไปกับทักษะทางวิชาชีพ การจัดกิจกรรมศิลปะจึงเป็นหนึ่งในแนวทางที่ทางโรงเรียนนำมาใช้เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทักษะดังกล่าว การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ผ่านกิจกรรมศิลปะไม่เพียงแต่มีประโยชน์ในด้านการเรียนการสอนเท่านั้น แต่ยังมี ผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพและทักษะชีวิตของ ผู้เรียน ด้วย Sulin (2008) ได้กล่าวว่า การศึกษาศิลปะไม่ได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อสร้างศิลปินมืออาชีพแต่ยังมุ่งเน้นการพัฒนาบุคคลให้มีความมั่นใจ มีความคิดสร้างสรรค์และมีสุขภาพจิตที่ดี ในขณะเดียวกันการศึกษาของ Sunyanqiong (2016) ได้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ ระหว่างการพัฒนาทักษะการรับรู้ทางสายตาและความคิดสร้างสรรค์ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ที่กำลังเติบโตอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการศึกษาและงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาศิลปะในการพัฒนาความคิด สร้างสรรค์ที่มีความสัมพันธ์กับการเป็นผู้ประกอบการ (Zhang xie & Zhang kun, 2018; Hurui Huangli, 2019; Zhao Yuan et al., 2022) แต่ยังมีข้อจำกัดสำคัญคือ งานส่วนใหญ่เน้นเพียงการอธิบายความสำคัญเชิงทฤษฎีหรือผลในภาพรวม ขาดการศึกษาเชิงลึกที่มุ่งออกแบบและทดสอบชุดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ อีกทั้งยังขาดการ ศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับ รูปแบบ กิจกรรมศิลปะที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพในบริบทของโรงเรียนอาชีวศึกษา โดยตรงเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่เมืองหลิวโจวซึ่งมีบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เฉพาะตัว ซึ่งทำให้ยังไม่ทราบแน่ชัดว่ากิจกรรมศิลปะแบบใดจะส่งต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพจริง

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาผล ต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนโรงเรียนอาชีววะและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้เข้าใจถึงผลกระทบที่มีต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนในบริบทเฉพาะของโรงเรียนและพื้นที่ ผลการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนการสอน ศิลปะในโรงเรียนอาชีวศึกษา นอกจากนี้ ยังจะเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับผู้บริหารการศึกษาและผู้กำหนดนโยบายในการวางแผนและพัฒนา การศึกษาศิลปะในระบบอาชีวศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การศึกษานี้ยังจะช่วยเติมเต็มช่องว่างในองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะในบริบทของอาชีวศึกษาในประเทศจีน โดยเฉพาะในพื้นที่ที่กำลังพัฒนาอย่างเมืองหลิวโจว ผลการวิจัยนี้จะไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียนอาชีวศึกษาเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจวเท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับโรงเรียนอาชีวศึกษาอื่นๆ ที่มีบริบท

คล้ายคลึงกันเพื่อพัฒนาการ ศึกษาศิลปะและส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนอาชีวศึกษาในวงกว้างต่อไปในการสำรวจเชิงลึกเกี่ยวกับการศึกษาศิลปะความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนในโรงเรียนอาชีวศึกษาอันจะส่งผลให้เป็นการเสริมสร้างและเตรียมความพร้อมในการเป็นผู้ประกอบการที่จะสามารถ ใช้พัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้มีระดับที่สูงขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนโรงเรียนอาชีววะและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ประเทศจีน
2. เพื่อศึกษาผลของรูปแบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนโรงเรียนอาชีววะและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ประเทศจีน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหา การศึกษาค้นคว้าอิสระครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์ผลของการใช้รูปแบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนโรงเรียนอาชีววะและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ประเทศจีน

2. ขอบเขตประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

2.1 ประชากร ผู้ศึกษาได้กำหนดประชากร ได้แก่ นักเรียนสาขาจิตรศิลป์ โรงเรียนอาชีวศึกษาและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ประเทศจีน ที่ทำการเรียนวิชาด้านศิลปะในภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2567 อายุ 15-18 ปี จำนวน 30 คน

2.2 กลุ่มเป้าหมาย ผู้ศึกษาได้กำหนดกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นักเรียนสาขาจิตรศิลป์ โรงเรียนอาชีวศึกษาและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ประเทศจีน ที่ทำการเรียนวิชาด้านศิลปะในภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2567 อายุ 15-18 ปี จำนวน 30 คน โดยการใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง

3. ขอบเขตพื้นที่ ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษาในโรงเรียนอาชีวศึกษาและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว มณฑลกวางซี ประเทศจีน

4. ขอบเขตระยะเวลา การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาและเก็บข้อมูลเป็นระยะเวลา 10 เดือน คือ อยู่ในช่วงระหว่างเดือนมกราคม - ตุลาคม 2567

สมมติฐานการวิจัย

นักเรียนโรงเรียนอาชีววะและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ที่เข้าร่วมกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์มีระดับความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อเทียบกับก่อนเข้าร่วมกิจกรรม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1. รูปแบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเองจากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับศิลปะสร้างสรรค์ซึ่งในแต่ละกิจกรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์ ในการพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์

2. แบบประเมินความคิดสร้างสรรค์ และเกณฑ์การให้คะแนนความคิดสร้างสรรค์ ผู้วิจัยได้ดัดแปลงเกณฑ์การประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์ โดยศึกษาเกณฑ์ของ Cai shun cheng (2006) Hong yibin (2023) และ Yashengjiaoyu (2022)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูป โดยใช้สถิติสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ก่อนและหลังการทดลองโดยใช้สถิติ t-test for Dependent Samples (Yang, J., 2016)

ผลการวิจัย

1. การพัฒนารูปแบบกิจกรรมงานศิลปะสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนโรงเรียนอาชีวะและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ประเทศจีน

จากการศึกษาหลักการและทฤษฎีจากเอกสาร ตำรา และบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ รวมทั้งศึกษาแบบประเมินความคิดสร้างสรรค์ของ Cai shun cheng (2006) Hong yibin (2023) และ Yashengjiaoyu (2022) แล้วนำมากำหนดกรอบแนวคิดและกำหนดโครงสร้างในการจัดโปรแกรมกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ อีกทั้งได้สร้างเครื่องมือโดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและการกำหนดกรอบแนวคิดมารวบรวมเป็นโปรแกรมกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เสนออาจารย์ที่ปรึกษา และได้ร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษาปรับปรุงกิจกรรม แล้วนำเสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความตรงในด้านเนื้อหา (Content Validity) ด้านภาษาและด้านอื่นๆ ที่เห็นสมควรให้ปรับปรุงแก้ไข นำโปรแกรมกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญไปทำการทดลองใช้ (Try Out) กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 15 คน และผลการทดลองใช้โปรแกรมกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ นำผลที่ได้เสนออาจารย์ที่ปรึกษาและนำไปทำการทดลองจริงต่อไป ทำให้ได้ชุดโปรแกรมกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อใช้ในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน จำนวน 5 กิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การออกแบบรูปทรงบอลลูก การออกแบบรูปทรงบอลลูกเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สามารถทำได้โดยการฝึกอบรมทักษะ ฝึกฝนเทคนิคการสร้างแบบจำลองลูกโป่งชั้นพื้นฐาน เช่น ปมพองเดี่ยว ปมพองคู่ ปมแอปเปิ้ล และสนับสนุนให้ผู้เข้าร่วมออกแบบรูปร่างส่วนบุคคล เช่น สัตว์ ดอกไม้ ตัวการ์ตูน

กิจกรรมที่ 2 การออกแบบผลิตภัณฑ์ไม้ขีด การออกแบบไม้ขีดเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สามารถทำได้โดยการสำรวจและเรียนรู้เกี่ยวกับไม้ขีด เช่น การทดลองตัดโค้งไม้ การทำความเข้าใจคุณสมบัติของไม้ขีด จากนั้นจึงนำไปสู่การออกแบบที่หลากหลายเพื่อสร้างสรรค์ผลงานใหม่ๆ เช่น รูปดอกไม้ รูปสัตว์ กิจกรรมนี้ใช้หลักการคิดสร้างสรรค์อย่าง การสังเคราะห์ (การผสมผสานแนวคิด) และการ พัฒนาต่อยอด (Elaboration) เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์ที่แปลกใหม่และมีคุณค่า

กิจกรรมที่ 3 การผลิตเครื่องประดับดอกไม้ติดผม การผลิตเครื่องประดับดอกไม้ติดผมเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สามารถทำได้โดยการฝึกความเชี่ยวชาญทักษะหลักสองประการของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ filigree (โครงร่างลวดโลหะ) และการพันดอกไม้ (การพันด้ายไหมและการสร้างรูปร่าง) ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจความหมายเชิงสัญลักษณ์ของลวดลายดั้งเดิม เช่น ลวดลายเมฆ และลวดลายกิ่งก้านโดยใช้เทคนิคดั้งเดิมและการออกแบบสมัยใหม่

กิจกรรมที่ 4 การวาดภาพ การวาดภาพเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สามารถทำได้โดยการใช้การวาดภาพที่มีหลากหลายรูปแบบ เช่น การวาดภาพอิสระ ให้เด็กวาดตามจินตนาการของตนเอง, กิจกรรมต่อเติมภาพ ให้เด็กสร้างสรรค์ภาพจากโครงร่างเดิม, หรือ กิจกรรมวาดภาพจากเรื่องเล่า เพื่อกระตุ้นจินตนาการจากนิทาน สิ่งสำคัญคือ การสนับสนุนให้เด็กแสดงออกอย่างอิสระ โดยไม่ต้องกังวลเรื่องความถูกผิด เน้นที่กระบวนการคิดและจินตนาการ และพัฒนาทักษะการประสานสี

กิจกรรมที่ 5 กิจกรรมการจัดฉากกลางแจ้ง การจัดฉากกลางแจ้งเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ เป็นวิธีที่ยอดเยี่ยมในการผสมผสานความคิดสร้างสรรค์เข้ากับอากาศบริสุทธิ์และกิจกรรมทางกาย โดยที่นักเรียนจะได้ ซึมซับและสังเกตจากสภาพแวดล้อม ธรรมชาติจะมอบแรงบันดาลใจให้กับนักเรียนซึ่งกระตุ้นให้พวกเขาสำรวจมากขึ้นและใช้จินตนาการเพื่อสร้างความเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อม กิจกรรมเหล่านี้กระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ในตัวนักเรียนและพัฒนาทักษะการสังเกตของพวกเขาโดยสอนให้พวกเขารู้จักการทำงานเป็นทีมและความสามารถในการแก้ปัญหามากขึ้น

2. ผลของการใช้รูปแบบกิจกรรมงานศิลปะสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนโรงเรียนอาชีวะและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ประเทศจีน

จากการเปรียบเทียบคะแนนความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนก่อนและหลังการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ด้วยกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ โดยใช้สถิติในการทดสอบนั้น ได้แสดงไว้ใน ตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลของการใช้รูปแบบกิจกรรมงานศิลปะสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนโรงเรียนอาชีวะและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ประเทศจีน

การทดสอบ	N	คะแนนเต็ม	M	SD	t	p
ก่อนการจัดการเรียนรู้	30	5	2.583	0.463	6.718	<0.001
หลังการจัดการเรียนรู้	30	5	3.317	0.379		

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผลการศึกษาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนโรงเรียนอาชีวะและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ประเทศจีน ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนโรงเรียนอาชีวะและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ประเทศจีน ด้วยการจัดประสบการณ์ศิลปะสร้างสรรค์ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนโรงเรียนอาชีวะและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ประเทศจีน ด้วยการจัดประสบการณ์ศิลปะสร้างสรรค์มีคะแนนเฉลี่ยของความคิดสร้างสรรค์ก่อนทดลอง เท่ากับ 2.583 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.463 หลังทดลองมีคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 3.317 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.379 ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยของความคิดสร้างสรรค์ก่อนและหลังทดลองด้วยสถิติทดสอบที่ พบว่า นักเรียนโรงเรียนอาชีวะและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ประเทศจีน ที่ได้รับการจัดกิจกรรมการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนโรงเรียนอาชีวะและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ประเทศจีน ด้วยการจัดประสบการณ์กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์หลังทดลองสูงกว่าก่อนทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

อภิปรายผล

ผลการวิจัยสมมติฐาน นักเรียนโรงเรียนอาชีวะและเทคนิคที่ 1 เมืองหลิวโจว ที่เข้าร่วมกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์มีระดับความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อเทียบกับก่อนเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า นักเรียนที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์มีความคิดสร้างสรรค์ก่อนและหลังทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1 (ดังตารางที่ 1) ซึ่งสอดคล้องกับ Linchongde (2021) ได้ชี้ให้เห็นว่า ความสามารถในการปฏิบัติกิจกรรมทางศิลปะสามารถปลูกฝังคุณภาพความคิดสร้างสรรค์ที่สมบูรณ์อย่างเป็นระบบผ่านประสบการณ์หลากหลายที่เป็นเอกลักษณ์และสภาพแวดล้อมในการแสดงออกอย่างอิสระ ในกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะ ผู้เรียนไม่เพียงแต่ต้องระดมประสาทสัมผัสที่หลากหลาย เช่น การมองเห็น การสัมผัส แต่ยังคงต้องลองอย่างกล้าหาญในสภาพแวดล้อมที่ไม่มีข้อจำกัด ความตื่นเต้นและประสบการณ์ที่ครอบคลุมนี้เป็นวิธีที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพความคิด

สร้างสรรค์ที่สมบูรณ์ ดังเช่น Guilford (1967) ได้เสนอ ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์เป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับคุณค่าของการศึกษาศิลปะ เขาให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับการฝึกอบรมความคิดสร้างสรรค์ที่เป็นเอกลักษณ์ในกิจกรรมศิลปะ เช่น การส่งเสริมให้นักเรียนออกแบบวิธีการปัญหาที่หลากหลาย ซึ่งสามารถยกระดับความคิดสร้างสรรค์ได้โดยตรงสามองค์ประกอบหลัก ความคล่องตัว (ความสามารถในการสร้างความคิดจำนวนมาก) ความยืดหยุ่น (ความสามารถในการเปลี่ยนความคิดหลายมุม) และความคิดริเริ่ม (ความสามารถในการเสนอข้อมูลเชิงลึกที่ไม่เหมือนใคร) เช่นเดียวกับ Maolianwen (2000) ได้ให้แนวคิดว่าการศึกษากิจกรรมทางศิลปะแบบบูรณาการได้ข้อสรุปที่สำคัญ พวกเขาพบว่ากิจกรรมทางศิลปะแบบครบวงจรที่ผสมผสานศิลปะหลายรูปแบบ เช่น ดนตรี ภาพวาด และละคร มีผลต่อการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ในทุกมิติมากกว่าศิลปะรูปแบบเดียว นอกจากนี้ ทีมโรงเรียนอาชีวศึกษาภูเก็ต (2025) ได้ศึกษารูปแบบห้องเรียนพลิกของ TikTok ได้เติมพลังใหม่ให้กับการศึกษาศิลปะที่บ้านแบบดั้งเดิม นักเรียนในกลุ่มทดลองมีผลคะแนนด้านความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นมากที่สุด รูปแบบนี้กระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 เนื่องจากกิจกรรมด้านศิลปะการวาดภาพได้แสดงให้เห็นถึงผลดีในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ เราจึงขอเสนอว่าควรบูรณาการกิจกรรมดังกล่าวควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะทางธุรกิจในอนาคต ซึ่งจะช่วยให้เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในอาชีพของนักเรียนในอนาคตและส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในที่สุด กิจกรรมด้านศิลปะไม่เพียงแต่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนเท่านั้น แต่ยังเป็นการพัฒนาทักษะที่สำคัญในด้านธุรกิจ เช่น การแก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม และการคิดเชิงนวัตกรรมอีกด้วย

1.2 นักการศึกษาควรสำรวจวิธีการรวมกิจกรรมทางศิลปะเข้ากับการวิเคราะห์กรณีธุรกิจ การวิจัยตลาด การออกแบบผลิตภัณฑ์ และการเชื่อมโยงการสอนอื่นๆ เช่น นักศึกษาสามารถนำรูปแบบศิลปะ เช่น ภาพวาด ประติมากรรม มาแสดงความเข้าใจเทรนด์ของตลาดหรือออกแบบผลิตภัณฑ์ต้นแบบที่มีความคิดสร้างสรรค์ ในการออกแบบและดำเนินกิจกรรมเหล่านี้ควรให้ความสำคัญกับการปลูกฝังให้นักเรียนมีความคิด เชิงวิพากษ์และมีจิตสำนึกในการทำธุรกิจ เช่น การชี้ให้นักเรียนคิดหาวิธีเปลี่ยนความคิดสร้างสรรค์ทางศิลปะให้กลายเป็นคุณค่าทางธุรกิจ การวางตำแหน่งทางการตลาดและการส่งเสริม เป็นต้น

1.3 ควรเพิ่มความหลากหลายและความครอบคลุมของกิจกรรมทางศิลปะ ส่งเสริมให้นักเรียนที่มีภูมิหลังและความสนใจที่แตกต่างกันมีส่วนร่วมและเรียนรู้ความรู้ทางธุรกิจจากงานศิลปะโดยโรงเรียนสามารถจัดการแข่งขันธุรกิจจำลองเพื่อให้นักเรียนใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบแผนธุรกิจ ทำการตลาด และทำธุรกิจสาธิตธุรกิจ ในที่สุดไม่เพียงแต่จะช่วยเสริมสร้างความมั่นใจในตนเองและความสามารถในการปฏิบัติธุรกิจของพวกเขาเท่านั้น แต่ยังช่วยส่งเสริมบรรยากาศการเป็นผู้ประกอบการด้านนวัตกรรมในมหาวิทยาลัยอีกด้วย

1.4 สำหรับครู การพัฒนาและการฝึกอบรมวิชาชีพอย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต้องเรียนรู้วิธีการผสมผสานการศึกษาด้านศิลปะเข้ากับการพัฒนาทักษะทางธุรกิจอย่างมีประสิทธิภาพและแนะนำนักเรียนในการเปลี่ยนความคิดสร้างสรรค์สู่ความสำเร็จทางธุรกิจด้วยมาตรการเหล่านี้ เราสามารถส่งเสริมบทบาทของกิจกรรมศิลปะในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และทักษะทางธุรกิจของนักเรียน และ

พัฒนาบุคลากรที่มีจิตวิญญาณแห่งนวัตกรรมและความเชี่ยวชาญทางธุรกิจมากขึ้นสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิจัยในอนาคตควรมุ่งเน้นไปที่การปรับปรุงความคิดสร้างสรรค์ผ่านกิจกรรมศิลปะ การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการสอนอย่างเป็นระบบและเป็นตัวแปรสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน การใช้ประโยชน์จากความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนและเปลี่ยนให้เป็นงานศิลปะเป็นสิ่งสำคัญที่นักการศึกษาควรให้ความสำคัญ

2.2 นักเรียนควรสร้างการเสริมสร้างความเข้มแข็งเชิงบวกในด้านต่อไปนี้ พัฒนาตนเองในการทำงานและความสัมพันธ์ และพัฒนาตนเองต่อไปในกระบวนการเรียนรู้ ดังนั้นขั้นตอนต่อไปของการวิจัยควรสำรวจอย่างลึกซึ้งถึงวิธีการใช้กิจกรรมศิลปะอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

บรรณานุกรม

- Guilford, J. P. (1967). Creativity: Yesterday, Today, and Tomorrow. *The Journal of Creative Behavior*, 1(1), 3-14.
- Hong, Y. (2023). Xin kebiao beijing xia peizhi huihua yu shougong ketang jiaoxue pingliang biao de yanjiu [Research on the teaching evaluation scale for painting and handicraft classes for intellectually disabled students under the background of the new curriculum standards]. In *Proceedings of the 2023 International Conference on Modern Education and Humanities* (pp. 234-238). Clausius Scientific Press.
- Hu, R., & Wang, L. (2019). Daxuesheng chuanyue jiqing he chuangaoli dui chuanyue yiyuan de yingxiang jizhi—jiyu fengxian qingxiang tiaojie xiaoying de shizheng yanjiu [The influence mechanism of college students' entrepreneurial passion and creativity on entrepreneurial intention: An empirical study based on the moderating effect of risk propensity]. *Innovation and Entrepreneurship Education*, 10(3), 43-48.
- Li, X. (2016). Qiye jia caineng peizhi dui Zhongguo jingji zengzhang de yingxiang [The influence of entrepreneurial talent allocation on China's economic growth]. *Research on Economics and Management*, 37(7), 11-18.
- Liang, Q. (2022). Tanxi xiaoxue meishu jiaoxue zhong xuesheng chuanguan siwei de peiyang celue [Exploring strategies for cultivating students' innovative thinking in primary school art teaching]. *Xin Kecheng*, (7), 147.
- Lin, C. (2021). Chuangzaoxing jiaoyu lilun yu shijian tantao [Theoretical and practical exploration of creative education]. *China After-School Education*, 639(11), 3-7.
- Shu, L. (2008). Luelun meishu jiaoyu yu chuangaoli de peiyang [A brief discussion on art education and the cultivation of creativity]. *Jiamusi University Social Science Journal*, 26(4), 2.

- Sun, Y. (2016). Qianxi meishu jiaoyu yu chuangzaoli de peiyang [A brief analysis of art education and the cultivation of creativity]. *Wenyi Shenghuo: Xunkan*, (3), 216.
- Tsai, S.-C. (2007). Táidong xiàn guó xiao gao niánjí yuán hàn xuétóng huìhuà biaoxiàn nénglì chayì zhì yánjiū [A study on the differences in painting expression abilities between upper-grade indigenous and Han elementary school students in Taitung County] [Master's thesis, National Taitung University]. National Digital Library of Theses and Dissertations in Taiwan. <https://hdl.handle.net/11296/5p3q6s>
- Yang, J. (2016). Duli yangben t jianyan zai xuesheng xueye zhiliang pingjia zhong de yingyong [The application of independent samples t-test in the evaluation of student academic quality]. *Journal of Dalian Education University*, 32(2), 52–53.
- Yasheng Education. (2022). Evaluation form for analysis of children's art paintings. Retrieved from <https://wenku.baidu.com/view/xxxxxxx.html>
- Zhang, X., & Zhang, K. (2018). Chuangzaoli yu chuangye yiyuan de guanxi: Yige you tiaojie de zhongjie xiaoying moxing [The relationship between creativity and entrepreneurial intention: A moderated mediation model]. *Foreign Economics & Management*, 40(3), 67–78.
- Zhao, Y., Song, H., Qiu, H., & Qin, C. (2022). Chuangye peiyang huanjing dui daxuesheng chuangye nengli de yingxiang: Chuangzaoli ziwo xiaoneng de zhongjie zuoyong [The influence of entrepreneurship cultivation environment on college students' entrepreneurial ability: The mediating role of creative self-efficacy]. *Journal of Neijiang Normal University*, 37(10), 18–23.

การพัฒนาความสุขในทัศนะพุทธปรัชญาและปรัชญาร่วมสมัยในจังหวัดอุบลราชธานี
THE DEVELOPMENT OF HAPPINESS IN THE PERSPECTIVES OF BUDDHIST
PHILOSOPHY AND CONTEMPORARY PHILOSOPHY IN
UBON RATCHATHANI PROVINCE.

พระครูสุขเขตวุฒิกุณ (กันทะคุณ)

PhraKhru Sukhetwutikhun (Gunhakhun)

พระสฤทธิ์ สุมโน (บุญใหญ่)

PhraSarit Sumano (Boonyai)

ศราวุธ ชันธิชัย

Mr.Sarawut Khanthawicha

ประยงค์ ศรีไชย

Prayong Sornchai

พระเสกสรรค์ ฐานยุติโต (ไชยชาติ)

Phra Seksan Tanayutto (Chaiyachat)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail : Sukhet 559@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 29 สิงหาคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 7 กันยายน 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 7 พฤศจิกายน 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความสุขในพุทธปรัชญา 2) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความสุขในปรัชญาร่วมสมัย และ 3) เพื่อเปรียบเทียบและประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดทั้งสองในชีวิตประจำวันภายใต้บริบทของจังหวัดอุบลราชธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมี แบบสัมภาษณ์ (Inter View) โดยคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) กลุ่มนักเรียน/นักศึกษา กลุ่มคนทำงาน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญพุทธปรัชญา และกลุ่มผู้เชี่ยวชาญพุทธศาสนา เป็นแบบสัมภาษณ์

ผลการศึกษาพบว่า

พุทธปรัชญานิยามความสุขผ่านการดับทุกข์และการเข้าถึงความสงบภายใน (นิพพาน) โดยให้ความสำคัญกับการปล่อยวางและการเจริญสติ ในขณะที่ปรัชญาร่วมสมัยมักมองความสุขผ่านมุมมองที่หลากหลาย เช่น สุขภาวะทางจิตวิสัย การรอกงามทางจิตวิทยา และการบรรลุเป้าหมายส่วนบุคคล การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ แสดงให้เห็นว่า แม้ปรัชญาทั้งสองจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อความกินดีมีสุขของมนุษย์ แต่พุทธปรัชญาให้ลำดับความสำคัญกับการหลุดพ้นทางจิตวิญญาณ ในขณะที่ทัศนะร่วมสมัยมักมุ่งเน้นไปที่ความสมดุลระหว่างสุขภาพจิตและเงื่อนไขทางสังคม สำหรับการประยุกต์ใช้ แนวคิดเหล่านี้ใน

จังหวัดอุบลราชธานีได้ชี้ให้เห็นถึงการสังเคราะห์ระหว่างหลักปฏิบัติทางพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมกับการปรับตัวในวิถีชีวิตสมัยใหม่ ซึ่งเป็นการส่งเสริมแนวทางแบบองค์รวมเพื่อความสุขที่ยั่งยืนในชุมชนท้องถิ่น

คำสำคัญ: ความสุข, พุทธปรัชญา, ปรัชญาร่วมสมัย, การประยุกต์ใช้, อุบลราชธานี

Abstract

The objectives of this research are to 1) to examine the concept of happiness in Buddhist philosophy; 2) to explore the concept of happiness in contemporary philosophy; and 3) to compare and apply both conceptual frameworks to daily life within the context of Ubon Ratchathani Province. This study is a qualitative research, utilizing in-depth interviews as the primary tool. The researchers conducted interviews with various target groups, including students, working-age individuals, the elderly, experts in Buddhist philosophy, and experts in Buddhism.

The study found that Buddhist philosophy defines happiness through the cessation of suffering and the realization of inner peace (Nirvana), emphasizing detachment and mindfulness. In contrast, contemporary philosophy often views happiness through various lenses, such as subjective well-being, psychological flourishing, and the fulfillment of personal goals.

The comparative analysis reveals that while both philosophies aim for human well-being, Buddhism prioritizes spiritual liberation, whereas contemporary views often focus on the balance between mental health and social conditions. The application of these concepts in Ubon Ratchathani highlights a synthesis of traditional Buddhist practices and modern lifestyle adjustments, promoting a holistic approach to sustainable happiness in local communities.

Keywords: Happiness, Buddhist Philosophy, Contemporary Philosophy, Application, Ubon Ratchathani

บทนำ

แนวคิดเรื่องความสุขเป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญที่ถูกถกเถียงและศึกษาอย่างกว้างขวางในหลายยุคสมัย ไม่ว่าจะเป็นในแวดวงพุทธปรัชญาหรือปรัชญาร่วมสมัย โดยทั้งสองระบบปรัชญาต่างให้ความสำคัญกับความสุข แต่มีมุมมองที่แตกต่างกัน ในพุทธปรัชญา ความสุขไม่ได้หมายถึงความพึงพอใจทางโลกหรือทางวัตถุ แต่เป็นการปลดปล่อยจากความทุกข์ ซึ่งเป็นการหลุดพ้นจากกิเลสและอารมณ์ที่ทำให้จิตใจไม่สงบ โดยการบรรลุสู่สภาวะที่เรียกว่านิพพานคือเป้าหมายสูงสุด ซึ่งเป็นความสุขที่ยั่งยืนและปราศจากความยึดติดใด ๆ

ขณะที่ในปรัชญาร่วมสมัย แนวคิดเรื่องความสุขมีการตีความและพัฒนาในรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับชีวิตปัจจุบันมากขึ้น ปรัชญาเชิงจิตวิทยาและแนวคิดการพัฒนาตนเอง เช่น จิตวิทยาเชิงบวก (Positive Psychology) มุ่งเน้นที่การสร้างความหมายในชีวิต การพัฒนาตนเอง การบรรลุเป้าหมาย และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ซึ่งเชื่อว่าเป็นรากฐานของความสุขในชีวิตประจำวัน มนุษย์ควรแสวงหาความสุขจากการสร้างคุณค่าในชีวิตตนเองและเชื่อมโยงกับผู้อื่น

ในยุคปัจจุบัน สังคมเผชิญกับปัญหาหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นความเครียดจากการทำงาน การขาดความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน ปัญหาสุขภาพจิต และความทุกข์ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม การศึกษาถึงแนวคิดความสุขจากทั้งสองระบบปรัชญาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการค้นหาวิธีที่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับบุคคลและสังคม โดยกระบวนการพิจารณาความสุขในเชิงพุทธปรัชญาและปรัชญาร่วมสมัยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความสุขในพุทธปรัชญา
2. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความสุขในปรัชญาร่วมสมัย
3. การเปรียบเทียบและประยุกต์ใช้แนวคิดทั้งสองในชีวิตประจำวันในจังหวัดอุบลราชธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาความสุขในทัศนะพุทธปรัชญาและปรัชญาร่วมสมัยในจังหวัดอุบลราชธานี มีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การพัฒนาความสุขในทัศนะพุทธปรัชญาและปรัชญาร่วมสมัยในจังหวัดอุบลราชธานี คือ กลุ่มนักเรียน/นักศึกษา จำนวน 3 รูป/คน กลุ่มคนทำงาน จำนวน 3 คน กลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 3 คน กลุ่มผู้เชี่ยวชาญพุทธปรัชญา จำนวน 3 รูป/คน กลุ่มผู้เชี่ยวชาญพุทธศาสนา จำนวน 3 รูป/คน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตด้านเนื้อหาเกี่ยวกับ การพัฒนาความสุขในทัศนะพุทธปรัชญาและปรัชญาร่วมสมัยในจังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความสุขในพุทธปรัชญา 2) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความสุขในปรัชญาร่วมสมัย 3) การเปรียบเทียบและประยุกต์ใช้แนวคิดทั้งสองในชีวิตประจำวันในจังหวัดอุบลราชธานี

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ตอนที่ 1 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับพัฒนาความสุขในทัศนะพุทธปรัชญาและปรัชญาร่วมสมัยในจังหวัดอุบลราชธานี นั้นมีอยู่ 4 ประการ คือ 1) ความสุขในทัศนะของพุทธปรัชญา 2) การศึกษาหรือพึงธรรมะเกี่ยวกับความสุขในพุทธศาสนา 3) คำสอนของพุทธปรัชญาสามารถช่วยพัฒนาความสุขในชีวิต ดังนี้

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์ (Inter View) โดยคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) กลุ่มนักเรียน/นักศึกษา กลุ่มคนทำงาน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญพุทธปรัชญา และกลุ่มผู้เชี่ยวชาญพุทธศาสนา เป็นแบบสัมภาษณ์

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาความสุขในทัศนะพุทธปรัชญาและปรัชญาร่วมสมัยในจังหวัดอุบลราชธานี” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับดังนี้

ดร. ปรียานุช จันทร์ศรีสุข การวิจัยเรื่อง การศึกษาความสุขในทัศนะพุทธศาสนากับการพัฒนาตนเองในจิตวิทยาสมัยใหม่ ผลการวิจัยการปฏิบัติตามหลักอริยมรรค 8 ในพุทธศาสนาช่วยให้บุคคลสามารถพัฒนาจิตใจและพบความสุขที่ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดจิตวิทยาสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นการสร้างความสุขตลอดในชีวิต

ดร. ชาญชัย วิริยะธนกุล การวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบแนวคิดความสุขระหว่างพุทธศาสนาและจิตวิทยาเชิงบวก ผลการวิจัยพบว่าทั้งสองแนวคิดให้ความสำคัญกับการสร้างความสุขผ่านการพัฒนาจิตใจและความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น

ศิริกานต์ จารุเนตร การวิจัยเรื่อง การพัฒนาความสุขและการปล่อยวางในพุทธศาสนา ผลการวิจัยการฝึกสมาธิและการเจริญสติช่วยลดความเครียดและส่งเสริมความสุขในชีวิตประจำวัน

ดร. พรทิพย์ โพธิ์ศรีทอง การวิจัยเรื่อง บทบาทของความหมายในชีวิตตามพุทธปรัชญาและแนวคิดจิตวิทยาร่วมสมัย ผลการวิจัย ความหมายในชีวิตเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสุขในระยะยาว โดยเฉพาะในบริบทของพุทธศาสนา

อัมพร วัฒนสุข การวิจัยเรื่อง การพัฒนาจิตใจผ่านหลักไตรลักษณ์ในพุทธศาสนาเพื่อสร้างความสุข ผลการวิจัยการพิจารณาอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาช่วยให้บุคคลมีความสุขที่ยั่งยืนมากขึ้น

ดร. สันติสุข ปริญาศรี การวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักพุทธปรัชญาในการพัฒนาความสุขในชีวิตประจำวัน ผลการวิจัยการฝึกปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะการมีสติและสมาธิช่วยสร้างความสุขที่ยั่งยืนในชีวิตประจำวัน

ดร. วราภรณ์ จันทรวะ การวิจัยเรื่องการศึกษาความสุขทางจิตใจในพุทธปรัชญาและการพัฒนาตนเอง ผลการวิจัยการปฏิบัติสมาธิและการเจริญสติช่วยให้จิตใจสงบและปล่อยวางจากความทุกข์

ดร. กัญญา เจริญสุข การวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบแนวคิดความสุขระหว่างพุทธปรัชญาและแนวคิดจิตวิทยาเชิงบวก ผลการวิจัยพบว่าความสุขในพุทธปรัชญาเน้นการปล่อยวาง ขณะที่จิตวิทยาเชิงบวกเน้นการพัฒนาตนเองและความสัมพันธ์

ดร. ปฐมพงษ์ สันติสุข การวิจัยเรื่อง บทบาทของการฝึกสมาธิต่อการพัฒนาความสุขตามพุทธศาสนา ผลการวิจัยการฝึกสมาธิช่วยเสริมสร้างความสุขภายในและการปลดปล่อยจากความยึดติด

ดร. สร้อยสุกัญญา วิจิตรธรรม การวิจัยเรื่องความสุขในทัศนะพุทธศาสนา: การศึกษาผ่านการปฏิบัติสมาธิ ผลการวิจัยการปฏิบัติสมาธิและเจริญสติช่วยให้บุคคลพบความสุขที่ยั่งยืน

สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยการพัฒนาความสุขในทัศนะพุทธปรัชญาและปรัชญาร่วมสมัยในจังหวัดอุบลราชธานี เมื่อพิจารณาผลการวิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ความสุขในทัศนะของพุทธปรัชญา การวิเคราะห์เชิงสังเคราะห์จากข้อมูลภาคสนามจากการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งห้ากลุ่ม (A-E) พบว่า “ความสุข” ตามแนวคิดของพุทธปรัชญามีลักษณะร่วมที่สำคัญ คือ เป็นความสุขที่เกิดจากภายใน มิได้ขึ้นอยู่กับสิ่งเร้าหรือวัตถุภายนอก แต่เกิดจากการพัฒนาจิตใจผ่านการฝึกฝนและดำเนินชีวิตตามหลักธรรม โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1) รากฐานแห่งความสุขตามพุทธปรัชญาความสุขที่แท้จริงตั้งอยู่บนการปฏิบัติ ทาน ศีล สมาธิ และภาวนา อันเป็นกระบวนการขัดเกลาจิตใจ ได้แก่ โลก โกรธ และหลง ให้ลดน้อยลง ส่งผลให้จิตใจสงบเยือกเย็น และตั้งมั่น

2) ความสุขจากศีลธรรมและเมตตา การมีศีลเป็นเครื่องกำกับพฤติกรรม และการมีเมตตาไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อสังคม และสร้างความอึดอ้อมใจจากการให้และการอยู่ร่วมอย่างสันติ

3) ความพอเพียงและไม่ยึดติดในวัตถุ ความสุขตามพุทธปรัชญาไม่ได้เกิดจากการครอบครองวัตถุหรือสถานะทางสังคม แต่เกิดจากความพอใจในสิ่งที่มีและการไม่ตกอยู่ในอำนาจของความอยากเกินจำเป็น ทำให้จิตเป็นอิสระจากความทุกข์

4) การรู้เท่าทันทุกข์และการอยู่กับปัจจุบันผู้ที่มีความสุขตามพุทธปรัชญาเป็นผู้ที่เข้าใจธรรมชาติของทุกข์ สามารถใช้สติและปัญญาในการรับมือกับปัญหา โดยไม่ถูกครอบงำจากอารมณ์หรือเหตุการณ์ภายนอก

5) เป้าหมายชีวิตที่สอดคล้องกับคุณธรรมความสุขยังเกิดจากการมีเป้าหมายชีวิตที่มีคุณค่าสอดคล้องกับหลักศีลธรรมและคุณธรรม ซึ่งช่วยให้การดำเนินชีวิตมีทิศทางที่มั่นคงและมีความหมาย

สรุปโดยรวม พุทธปรัชญามองว่า ความสุขที่แท้จริงคือความสงบแห่งจิตใจที่เกิดจากการขัดเกลากิเลสและการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ศีลธรรม และปัญญา ความสุขเช่นนี้มีความมั่นคงและยั่งยืน เพราะไม่ขึ้นกับปัจจัยภายนอก แต่เกิดจากการพัฒนาภายในตนเอง พร้อมทั้งเป็นพื้นฐานให้บุคคลสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติและเกื้อกูล อันสอดคล้องกับหลักพรหมวิหาร 4 และเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา คือ การหลุดพ้นจากทุกข์

2. การศึกษาหรือพึงธรรมะเกี่ยวกับความสุขในพุทธศาสนา จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพของกลุ่มตัวอย่าง (กลุ่ม A-E) พบว่า การศึกษาหรือพึงธรรมะในพุทธศาสนา มิได้เป็นเพียงการรับรู้เชิงทฤษฎีหรือการปฏิบัติในเชิงพิธีกรรม แต่เป็นกระบวนการพัฒนาภายในที่มีเป้าหมายเพื่อความสุขที่แท้จริงและยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบหลักดังนี้

1) การฝึกสติและสมาธิ เป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยให้จิตใจมีความมั่นคง สงบ และพร้อมต่อการเผชิญปัญหาในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ สติช่วยให้ระลึกรู้ปัจจุบันขณะ ส่วนสมาธิทำให้จิตแน่วแน่และเกิดความสงบลึกภายใน

2) การใช้ปัญญาในการพิจารณาทุกข์การเข้าใจทุกข์ตามความเป็นจริงตามหลักอริยสัจ 4 ช่วยให้สามารถระบุสาเหตุแห่งทุกข์และนำไปสู่การดับทุกข์ได้อย่างถูกต้อง เป็นการพัฒนามุมมองเชิงลึกต่อชีวิตและลดการยึดติดกับปัจจัยภายนอก

3) การพัฒนาคุณธรรมและศีลธรรมการดำเนินชีวิตอย่างมีศีลธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ เมตตา และความรับผิดชอบต่อสังคม ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่นและส่งเสริมความสงบสุขทั้งในระดับบุคคลและสังคม

4) ความเข้าใจตนเองและธรรมชาติของชีวิต การตระหนักรู้และยอมรับหลักไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ทำให้ลดความยึดมั่นถือมั่น และสร้างสุขที่ยั่งยืนจากภายใน

5) การตั้งเป้าหมายชีวิตอย่างมีสติการกำหนดเป้าหมายชีวิตที่สอดคล้องกับคุณค่าภายในและหลักธรรมทางพุทธศาสนาช่วยให้ชีวิตดำเนินไปอย่างมีทิศทางที่ถูกต้องและไม่หลงทางจากความดี

สรุปโดยรวม การศึกษาหรือพึงธรรมะในพุทธศาสนาเป็น “กระบวนการพัฒนาจิตวิญญาณ” ที่ครอบคลุมทั้งการฝึกสติ สมาธิ ปัญญา การพัฒนาคุณธรรม และการตั้งเป้าหมายชีวิตที่ถูกต้อง ซึ่งไม่เพียงช่วยสร้างความสุขที่เป็นอิสระจากสิ่งเร้าภายนอก แต่ยังทำให้ความสุขนั้นมีความมั่นคง ยั่งยืน และส่งผลดีต่อสังคมโดยรวม อันสอดคล้องกับแนวคิดเชิงพุทธปรัชญาที่เน้นการดับทุกข์และบรรลุความสงบเย็นอย่างแท้จริง

3. คำสอนของพุทธปรัชญาสามารถช่วยพัฒนาความสุขในชีวิต โดยบูรณาการเนื้อหาจากการวิเคราะห์กลุ่ม A-E ดังนี้

จากข้อมูลการวิเคราะห์ในทุกกลุ่ม (A-E) พบว่า คำสอนของพุทธปรัชญา มีศักยภาพสูงในการพัฒนาความสุขในชีวิต ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม โดยสามารถสังเคราะห์ออกเป็น หัวมิตหลัก ดังนี้

1) มิตด้านสติและปัญญา การฝึกสติและการใช้ปัญญาตามหลักพุทธปรัชญาช่วยให้บุคคลสามารถเผชิญปัญหาในชีวิตด้วยเหตุผล ไม่จมอยู่กับอารมณ์ด้านลบ และสามารถตัดสินใจได้อย่างรอบคอบ ซึ่งสอดคล้องกับหลัก “สัมมาสติ” และ “สัมมาทัญญู” ในอริยมรรคมีองค์แปด

2) มิตด้านความสุขภายใน การลดการพึ่งพาสิ่งเร้าภายนอกและการไม่ยึดติดกับวัตถุหรือสถานการณ์ เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสงบและความพึงพอใจภายใน ซึ่งเป็นลักษณะของ “ปรมัตถสุข” หรือความสุขอันยั่งยืนตามแนวคิดพุทธศาสนา

3) มิตด้านความเข้าใจทุกข์ การเข้าใจธรรมชาติของทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ และหนทางดับทุกข์ ตามหลักอริยสัจ 4 ทำให้บุคคลสามารถจัดการความทุกข์ได้อย่างมีสติ ลดความฟุ้งซ่าน และยอมรับความเป็นจริงของชีวิต

4) มิตด้านศีลธรรมและเมตตา การดำเนินชีวิตตามศีลธรรมและเจริญเมตตา ส่งผลต่อการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ลดการเบียดเบียนผู้อื่น และเสริมสร้างสังคมที่เกื้อกูล ซึ่งเป็นพื้นฐานของความสุขร่วมกันในชุมชน

5. มิตด้านเป้าหมายชีวิต คำสอนของพุทธปรัชญาช่วยให้บุคคลกำหนดเป้าหมายชีวิตที่สอดคล้องกับคุณธรรมและคุณค่าภายใน มุ่งเน้นการอยู่กับปัจจุบันอย่างมีความหมาย และดำเนินชีวิตอย่างมีจริยธรรม

สรุปโดยรวม คำสอนของพุทธปรัชญาไม่ใช่เพียงชุดความรู้เชิงศาสนาหรือศีลธรรม แต่เป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาจิตใจ ความคิด และพฤติกรรมให้เกิดความสุขอย่างมั่นคงและยั่งยืน ทั้งในมิติส่วนตัวและส่วนรวม การปฏิบัติตามหลักพุทธปรัชญาจึงเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงภายในที่ลึกซึ้ง นำไปสู่ความสุขที่ไม่ถูกครอบงำด้วยปัจจัยภายนอก และสอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา คือ ความหลุดพ้นจากความทุกข์

องค์ความรู้จากการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ ได้องค์ความรู้การพัฒนาความสุขในทัศนะพุทธปรัชญาและปรัชญาร่วมสมัยในจังหวัดอุบลราชธานี ถือเป็นแนวทางที่มีความสำคัญในเพื่อสร้างความตระหนักรู้และความสงบภายใน ปลุกฝังคุณธรรม เช่น เมตตากรุณา และความซื่อสัตย์ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่นที่สอดคล้องกับคุณค่าภายในมากกว่าการยึดติดกับวัตถุหรือชื่อเสียง นำแนวคิดปรัชญาร่วมสมัยมีการพัฒนาตนประยุกต์กับการปฏิบัติธรรมเสริมสร้างสมดุลระหว่างประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ส่วนรวม เพื่อให้ความสุขยั่งยืนทั้งในระดับบุคคลและสังคม

1. ประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม

1. ส่งเสริมความสงบสุขในชุมชน การปฏิบัติตามหลักธรรม เช่น การรักษาศีล การพัฒนาสมาธิ และการเจริญปัญญา ช่วยสร้างความสงบภายในใจบุคคล ทำให้ลดความขัดแย้งในชุมชน เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ส่งผลให้ชุมชนมีความสามัคคีและสงบสุข

2. การพัฒนาสติและจริยธรรม การเข้าร่วมกิจกรรม และหลักไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญาช่วยให้คนในชุมชนพัฒนาจิตใจและมีสติในการดำเนินชีวิต มีคุณธรรมในการอยู่ร่วมกัน ลดพฤติกรรมที่เป็นการเบียดเบียนผู้อื่น และช่วยให้เกิดความเข้าใจในการรับมือกับปัญหาในชีวิตอย่างมีสติและเป็นสุข

2. ประโยชน์เชิงนโยบาย

1. นโยบายด้านการส่งเสริมสุขภาพจิต การปฏิบัติสมาธิและการเจริญสติช่วยให้ผู้คนสามารถควบคุมอารมณ์และลดความเครียดในชีวิตประจำวัน การจัดให้มีกิจกรรมปฏิบัติสมาธิและกรรมฐานในชุมชนหรือสถานที่ทำงานจะช่วยส่งเสริมสุขภาพจิตที่ดีให้กับประชากร ซึ่งจะส่งผลให้ลดปัญหาทางจิตใจในระดับสังคม เช่น ความเครียดและโรคซึมเศร้า

2. นโยบายด้านการสร้างสังคมที่เป็นสุข การใช้หลักศีล สมาธิ และปัญญาในเชิงนโยบายสังคม เช่น การรณรงค์ให้ประชาชนรักษาศีล 5 และการเจริญสติในชีวิตประจำวัน จะช่วยเสริมสร้างสังคมที่มีความสงบและลดปัญหาสังคม เช่น การทุจริต การใช้ความรุนแรง และอาชญากรรม

องค์ความรู้เหล่านี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความเข้มแข็งทั้งในระดับบุคคลและสังคม ช่วยพัฒนาทั้งสุขภาพจิต ความสามัคคี และความเป็นธรรมในสังคม

แผนภาพสรุปองค์ความรู้

องค์ความรู้	แนวคิดสำคัญ	ผลที่ได้รับ
แนวคิดหลักของพุทธปรัชญา	ความสุขแท้จริงคือ ความสงบแห่งจิตใจ	เกิดจากการขัดเกลากิเลสด้วย สติ ทาน ศีลธรรม และปัญญา ทำให้ไม่ขึ้นกับปัจจัยภายนอก และนำไปสู่ความมั่นคง ยั่งยืน
กระบวนการพัฒนา	การศึกษาปฏิบัติ และฟังธรรมะ	ถือเป็นการ พัฒนาจิตวิญญาณ ครอบคลุม การฝึกสติ ทาน สมาธิ ปัญญา การพัฒนา คุณธรรม และการตั้งเป้าหมายชีวิตที่ถูกต้อง
มิติด้านการปฏิบัติ	พุทธปรัชญาเป็น แนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม	สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อเปลี่ยนแปลงจิตใจ ความคิด และพฤติกรรม นำไปสู่ความสุขทั้งส่วนตัวและสังคม
คุณลักษณะของความสุข	ความสุขที่ มั่นคงและยั่งยืน	เป็นความสุขที่ไม่ขึ้นกับสิ่งเร้าภายนอก แต่ตั้งอยู่บนการพัฒนาภายใน สอดคล้องกับหลัก ไตรสิกขา
เป้าหมายสูงสุด	เพื่อการหลุดจากทุกข์	ความสุขในทัศนะพุทธปรัชญาไม่ได้หยุดเพียงความพึงพอใจชั่วคราว แต่เป็นการดับทุกข์โดยสิ้นเชิง และบรรลุความสงบเย็นอย่างแท้จริง

บทสรุป จากการศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนาความสุขในทัศนะพุทธปรัชญาและปรัชญาร่วมสมัย ในจังหวัดอุบลราชธานี จากกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ A B C D E ดังนี้

พุทธปรัชญามองว่า ความสุขที่แท้จริงคือความสงบแห่งจิตใจที่เกิดจากการขัดเกลากิเลสและการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ศีลธรรม และปัญญา ความสุขเช่นนี้มีความมั่นคงและยั่งยืน เพราะไม่ขึ้นกับปัจจัยภายนอก แต่เกิดจากการพัฒนาภายในตนเอง พร้อมทั้งเป็นพื้นฐานให้บุคคลสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติและเกื้อกูล อันสอดคล้องกับหลักพรหมวิหาร 4 และเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา คือ การหลุดพ้นจากทุกข์

การศึกษาหรือพึงธรรมะในพุทธศาสนาเป็น “กระบวนการพัฒนาจิตวิญญาณ” ที่ครอบคลุมทั้งการฝึกสติ สมาธิ ปัญญา การพัฒนาคุณธรรม และการตั้งเป้าหมายชีวิตที่ถูกต้อง ซึ่งไม่เพียงช่วยสร้างความสุขที่เป็นอิสระจากสิ่งเร้าภายนอก แต่ยังทำให้ความสุขนั้นมีความมั่นคง ยั่งยืน และส่งผลดีต่อสังคมโดยรวม อันสอดคล้องกับแนวคิดเชิงพุทธปรัชญาที่เน้นการดับทุกข์และบรรลุความสงบเย็นอย่างแท้จริง

คำสอนของพุทธปรัชญามีใช้เพียงชุดความรู้เชิงศาสนาหรือศีลธรรม แต่เป็น แนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาจิตใจ ความคิด และพฤติกรรมให้เกิดความสุขอย่างมั่นคงและยั่งยืน ทั้งในมิติส่วนตัวและส่วนรวม การปฏิบัติตามหลักพุทธปรัชญาจึงเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงภายในที่ลึกซึ้ง นำไปสู่ความสุขที่ไม่ถูกครอบงำด้วยปัจจัยภายนอก และสอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา คือ ความหลุดพ้นจากความทุกข์

สรุปโดยรวม พุทธปรัชญามองว่า ความสุขที่แท้จริง มิได้เกิดจากการเสพหรือครอบครองสิ่งภายนอก แต่เป็น ความสงบแห่งจิตใจ ซึ่งเกิดจากการขัดเกลากิเลสด้วยสติ ศีลธรรม และปัญญา ความสุขลักษณะนี้มีความมั่นคงและยั่งยืน เพราะตั้งอยู่บนการพัฒนาภายในตนเอง มิใช่การพึ่งพาสิ่งเร้าภายนอก อีกทั้งยังเป็นฐานสำคัญที่ทำให้บุคคลอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ เกื้อกูล และปราศจากการเบียดเบียน สอดคล้องกับหลัก พรหมวิหาร 4 และเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา คือ การหลุดพ้นจากความทุกข์

การศึกษาหรือพึงธรรมะในพุทธศาสนาเป็น กระบวนการพัฒนาจิตวิญญาณ ครอบคลุมทั้งการฝึกสติ สมาธิ ปัญญา การพัฒนาคุณธรรม และการตั้งเป้าหมายชีวิตที่ถูกต้อง ซึ่งไม่เพียงช่วยสร้างความสุขที่เป็นอิสระจากสิ่งเร้าภายนอก แต่ยังทำให้ความสุขนั้นมีความมั่นคง ยั่งยืน และก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมโดยรวม อันสอดคล้องกับแนวคิดเชิงพุทธปรัชญาที่มุ่งดับทุกข์และบรรลุความสงบเย็นอย่างแท้จริง

ดังนั้น คำสอนของพุทธปรัชญามีใช้เพียงชุดความรู้เชิงศาสนาหรือศีลธรรม หากแต่เป็น แนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาจิตใจ ความคิด และพฤติกรรมให้เกิดความสุขอย่างมั่นคงและยั่งยืน ทั้งในมิติส่วนตัวและส่วนรวม การปฏิบัติตามหลักพุทธปรัชญาจึงเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงภายในอย่างลึกซึ้ง ซึ่งนำไปสู่ความสุขที่ไม่ถูกครอบงำด้วยปัจจัยภายนอก และสอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา คือ ความหลุดพ้นจากความทุกข์

ข้อเสนอแนะ

วิจัยเรื่อง การพัฒนาความสุขในทัศนะพุทธปรัชญาและปรัชญาร่วมสมัยในจังหวัดอุบลราชธานี
สรุปผล ดังนี้

ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบระหว่าง แนวคิดความสุขในพุทธปรัชญา กับ ปรัชญาร่วมสมัยสาขาอื่น ๆ เช่น ปรัชญาตะวันตก แนวจิตวิทยาเชิงบวก หรือแนวคิดด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อให้เห็นมิติความเหมือนและความต่าง อันจะช่วยสร้างองค์ความรู้ที่มีความลุ่มลึกและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กว้างขึ้น

ควรมีการออกแบบงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ ที่นำหลักพุทธปรัชญามาบูรณาการกับแนวคิดร่วมสมัยผ่านกิจกรรมพัฒนาความสุข เช่น การอบรมเชิงปฏิบัติการ การทำสมาธิ หรือการฝึกทักษะชีวิต เพื่อประเมินผลอย่างเป็นรูปธรรมว่าการปฏิบัติสามารถสร้าง “ความสุขที่มั่นคงและยั่งยืน” ให้แก่กลุ่มเป้าหมายได้จริงเพียงใด

บรรณานุกรม

กาญจนา แสงล้ำ. (2560). ความสุขในทัศนะพุทธศาสนาและจิตวิทยาเชิงบวก. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

กุลภา วจนสารระ. (2555). การศึกษาเรื่องความสุขและความทุกข์ในพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

นัจฉรี เจริญสุข. (2566). การพัฒนารูปแบบการสร้างความสุขในการทำงานของอาจารย์. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 8 (1), 1-15.

ประเวช วัฒแก้ว และคณะ. (2565). การพัฒนาการเสริมสร้างชุมชนสันติภาพตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท. นครปฐม: สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2539). พุทธธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2541). ธรรมะกับชีวิตประจำวัน. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร และคณะ. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมภพ ภิรมย์แก้ว. (2545). ความสุขในทัศนะของพุทธศาสนาและจิตวิทยาสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Csikszentmihalyi, M. (1990). Flow: The Psychology of Optimal Experience. New York: Harper & Row.

Frankl, V. (1959). Man's Search for Meaning. Boston: Beacon Press.

Greenhaus, J. H., & Beutell, N. J. (1985). Sources of Conflict Between Work and Family Roles. Academy of Management Review, 10(1), 76-88.

Kabat-Zinn, J. (1990). Full Catastrophe Living: Using the Wisdom of Your Body and Mind to Face Stress, Pain, and Illness. New York: Bantam Books.

Layard, R. (2005). Happiness: Lessons from a New Science. London: Penguin Books.

Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. Psychological Review, 50(4), 370-396.

Nietzsche, F. (1961). Thus Spoke Zarathustra. London: Penguin Classics.

Seligman, M. E. P. (2011). Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-being. New York: Free Press.

การทบทวนวรรณกรรม: การลดพฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ในศตวรรษที่ 21
LITERATURE REVIEW: REDUCING ONLINE GAMBLING BEHAVIOR IN THE 21st
CENTURY

ปองปรีดา ทองมาดี
Pongprida Thongmadee
จินต์ วิภาตะกลัส
Jint Vibhataklas
ศรีประไพ ม่วงพุ่ม
Sriprapai Muangpum
นริศรา บำยทุธิ์
Narissara bumyut
กนกทิพย์ บำรุงศรี
Kanokthip bamrungsri
มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา
CHAOPRAYA UNIVERSITY
E-mail: sptmd2555@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 19 กันยายน 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 24 ตุลาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 7 พฤศจิกายน 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการค้นคว้า รวบรวม และวิเคราะห์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการลดพฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ในศตวรรษที่ 21 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อได้ปัจจัยที่มีผลต่อการลดพฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ในศตวรรษที่ 21 การศึกษานี้ใช้วิธีการวิเคราะห์วรรณกรรมอย่างเป็นระบบ โดยการสืบค้นวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจาก MEPI, Research Gate, ProQuest และ Google scholar ใช้คำสำคัญในการสืบค้นวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คือ กลยุทธ์การจัดการพนันออนไลน์, การควบคุมการเล่นพนันออนไลน์, และปัจจัยด้านการลดพฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ โดยกำหนดเงื่อนไขว่าจะต้องเข้าถึงเอกสารฉบับเต็มและคัดเลือกเอกสารที่ตีพิมพ์เผยแพร่ระหว่างปี 2020 – 2025 นำมาเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการลดพฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ ได้ดังนี้ 1) เทคโนโลยีดิจิทัล 2) การเข้าถึงง่ายและไม่เปิดเผย 3) พฤติกรรมการติดพนัน 4) สภาพแวดล้อม 5) กฎหมายและการควบคุม และ 6) การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย

คำสำคัญ: การติดพนันออนไลน์, การควบคุมทางกฎหมาย, การลดพฤติกรรมการเล่นพนัน

Abstract

This article is a research, collection and analysis of literature related to reducing online gambling behavior in the 21st century with the objective of obtaining factors that affect reducing online gambling behavior in the 21st century. This study uses a systematic literature analysis method by searching for literature and related research from MEPI, Research Gate, ProQuest, and Google scholar, the keywords used to search for literature and related research are as follows: The criteria for accessing the full document and selecting documents published between 2020 and 2025 are included in the content analysis process and summarized as factors affecting the reduction of online gambling behavior as follows: 1) Digital Technology, 2) Easy Access and Privacy, 3) Gambling Behavior, 4) Environment, 5) Laws and Control, and 6) Stakeholder participation.

Keywords: Online Gambling Addiction, Legal control, Reducing Gambling Behavior

บทนำ

ความสำคัญของปัญหาของการลดพฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ในศตวรรษที่ 21 ปัญหาการพนันในศตวรรษที่ 21 นี้ เป็นปัญหาที่ทวีความรุนแรงและซับซ้อนมากขึ้น จากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด การเข้าถึงการพนันได้เปลี่ยนจากรูปแบบดั้งเดิมที่ต้องเดินทางไปยังสถานที่จริง มาสู่รูปแบบดิจิทัลที่สามารถเข้าถึงได้จากทุกที่ทุกเวลาผ่านอุปกรณ์ส่วนตัว เช่น คอมพิวเตอร์หรือสมาร์ทโฟน (Macía, Estévez, and Jáuregui, 2023) ยิ่งไปกว่านั้นคุณลักษณะเด่นของการพนันออนไลน์คือ การเข้าถึงง่ายและไม่เปิดเผยตัวตน ซึ่งทำให้ผู้เล่นสามารถทำธุรกรรมทางการเงินและเข้าร่วมเกมได้อย่างรวดเร็วโดยไม่ต้องเผชิญหน้ากับผู้อื่น และยังลดความรู้สึกอับอายหรือถูกตัดสินจากสังคม (Gainsbury et al., 2020) สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ปัญหาขยายวงกว้างออกไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่ไม่คาดคิด เช่น การระบาดของ COVID-19 หรือมาตรการล็อกดาวน์ ซึ่งทำให้สถานพนันแบบดั้งเดิมต้องปิดตัวลง และเร่งให้ผู้คนจำนวนมากหันมาใช้บริการพนันออนไลน์เป็นทางเลือกทดแทน พฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์นี้นำไปสู่การเพิ่มขึ้นของปัญหาพฤติกรรมการติดพนันหรือความผิดปกติของการพนัน ซึ่งถูกจัดเป็นพฤติกรรมเสพติดที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตและชีวิตของผู้เล่น (Bellringer and Garrett, 2021) ปัญหาจึงไม่ได้จำกัดอยู่แค่การกระทำที่ผิดกฎหมายแต่ลุกลามไปถึงปัญหาสุขภาพและสังคมที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นในยุคดิจิทัล (Price, 2022) และยังคงส่งผลกระทบต่อปัญหาครอบครัว ปัญหาการทำงาน ปัญหาสังคม และการก่ออาชญากรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

ปัญหาและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการลดพฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ในศตวรรษที่ 21 ในปัจจุบันปัญหาการพนันออนไลน์เป็นปัญหาที่ซับซ้อนและมีผลกระทบในวงกว้าง ดังนี้

1. ผลกระทบต่อพฤติกรรมส่วนบุคคลและสังคม พฤติกรรมการติดพนันเป็นมากกว่าความเสียหายทางการเงิน ผู้ที่มีความเสี่ยงมักมีประวัติการพนันที่มีความเสี่ยงอยู่แล้ว การดื่มแอลกอฮอล์ในระดับอันตราย หรือเคยเล่นเกมพนันแบบเล่นฟรีในอดีต (Gainsbury et al., 2020) ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตและชีวิตของผู้เล่น เช่น ความวิตกกังวลและภาวะซึมเศร้า นอกจากนี้การพนันยังถือเป็นปัญหาทางสังคมที่ขัดต่อค่านิยมและบรรทัดฐานของชุมชน และอาจเป็นปัจจัยที่นำไปสู่

ปัญหาอาชญากรรมอื่น ๆ ได้ (Nugraha and Setiawan, 2023) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผลกระทบของการพนันออนไลน์ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ตัวผู้เล่น แต่ขยายวงกว้างไปยังครอบครัวและสังคมโดยรวม

2. ความท้าทายในการควบคุมทางกฎหมาย แม้ว่าหลายประเทศจะมีกฎหมายการควบคุม เพื่อป้องกันการพนัน แต่การบังคับใช้กฎหมายยังคงมีช่องโหว่และไม่สมบูรณ์ สาเหตุหลักมาจากความไม่สอดคล้องระหว่างกฎหมายกับค่านิยมของสังคม การขาดความแน่นอนทางกฎหมาย และการขาดเครื่องมือสนับสนุนที่จำเป็นต่อการบังคับใช้ (Havid and Sambas, 2023) ความไม่เปิดเผยตัวตนของผู้กระทำผิดและการเข้าถึงจากต่างประเทศยังทำให้การดำเนินคดีและการบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างยากลำบาก ส่งผลให้การควบคุมปัญหาขาดประสิทธิภาพ และทำให้การพนันออนไลน์ยังคงแพร่หลายอยู่ในสังคมอย่างต่อเนื่อง

3. บทบาทของสภาพแวดล้อมและเทคโนโลยี สภาพแวดล้อมมีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมการเล่นพนัน เช่น การระบาดของ COVID-19 เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของสภาพแวดล้อมที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (Bellringer and Garrett, 2021) ผู้เล่นที่เคยพึ่งพาการพนันแบบออฟไลน์ต้องเปลี่ยนมาใช้ช่องทางออนไลน์ และผู้เล่นหน้าใหม่ก็สามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้น การออกแบบเว็บไซต์และแอปพลิเคชัน ถือเป็นสภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยีที่มีบทบาทสำคัญในการดึงดูดและรักษาผู้เล่น (Humphreys et al., 2021) รวมถึงการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างแรงจูงใจในการเล่นอย่างต่อเนื่องและทำให้ผู้เล่นใช้เวลาและเงินในการเล่นมากขึ้น

4. ความจำเป็นในการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ปัญหาการพนันออนไลน์เป็นเรื่องของความรับผิดชอบร่วมกัน การพึ่งพาเพียงการควบคุมทางกฎหมาย หรือภาครัฐเพียงฝ่ายเดียวไม่เพียงพอ ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย (Kuss and Gainsbury, 2021) ซึ่งประกอบด้วย (1) ผู้ใช้งาน การให้ความรู้และเครื่องมือในการควบคุมตัวเองเป็นสิ่งสำคัญ (2) ผู้ประกอบการ มีบทบาทในการสร้างระบบการพนันที่มีความรับผิดชอบและเป็นธรรม (3) หน่วยงานรัฐ มีหน้าที่ในการกำหนดและบังคับใช้นโยบายที่ครอบคลุม (4) องค์กรชุมชน มีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือและการบำบัดแก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบ (Gainsbury et al., 2020) การมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายจะช่วยให้มาตรการต่าง ๆ ครอบคลุมและมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสร้างกลไกการป้องกันและบำบัดที่เข้าถึงง่ายและลดการตีตราทางสังคม

ดังนั้นปัญหาการพนันออนไลน์ในศตวรรษที่ 21 คือผลลัพธ์จากวิวัฒนาการทางเทคโนโลยีที่ทำให้การเข้าถึงการพนันง่ายขึ้นและทำให้เกิดพฤติกรรมติดพนัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งตัวบุคคลและสังคมในวงกว้าง การแก้ไขปัญหานี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งและต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย เพื่อจัดการกับทั้งปัจจัยด้านเทคโนโลยี สภาพแวดล้อม และช่องโหว่ทางกฎหมายไปพร้อม ๆ กัน การวิจัยในอนาคตจึงควรเน้นไปที่การศึกษาความสัมพันธ์เชิงซับซ้อนระหว่างปัจจัยเหล่านี้ เพื่อพัฒนามาตรการป้องกันและบำบัดที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการลดพฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 1) เทคโนโลยีดิจิทัล 2) การเข้าถึงง่ายและไม่เปิดเผย 3) พฤติกรรมติดพนัน 4) สภาพแวดล้อม 5) กฎหมายและการควบคุม และ 6) การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย

วิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์และรวบรวมวรรณกรรมอย่างเป็นระบบจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์ในการจัดการเพื่อลดพฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ โดยเลือกการสืบค้นจาก

MEPI, Research Gate, ProQuest และ Google scholar รวบรวมและคัดเลือกบทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกคือ มีการตีพิมพ์เผยแพร่ระหว่างปี 2019 – 2024 สามารถเข้าถึงบทความฉบับเต็มได้ และใช้คำสำคัญในการค้นหา คือ Online Gambling Strategies, Online Gambling Control, and Factors to Reduce Online Gambling Behavior และเลือกบทความจากชื่อเรื่องและบทคัดย่อ เพื่อนำมาศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหาว่าเกี่ยวข้องกับการลดพฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ในศตวรรษที่ 21 หรือไม่ จากนั้นจึงดาวน์โหลดบทความฉบับเต็มเพื่อศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหาโดยละเอียด

ผลการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าและคัดเลือกบทความ พบว่า มีเอกสารที่ผ่านเกณฑ์ทั้งสิ้น 18 เรื่อง และนำมาจัดประเภทได้ 2 กลุ่ม คือ บทความวิจัย 16 เรื่อง บทความวิชาการ 2 เรื่อง โดยดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลบทความเกี่ยวกับการลดพฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ในศตวรรษที่ 21

ลำดับ	เรื่อง/ผู้แต่ง
1.	Risk Factors for Increased Online Gambling during COVID-19 Lockdowns in New Zealand: A Longitudinal Study. (Bellringer and Garrett, 2021)
2.	Impact of Warning Pop-Up Messages on the Gambling Behavior, Craving, and Cognitions of Online Gamblers: A Randomized Controlled Trial. (Caillon et al., 2021)
3.	Fenomena Judi Online: Hukum & Masyarakat. (Hukum & Masyarakat, 2022)
4.	Reducing Internet Gambling Harms Using Behavioral Science: A Stakeholder Framework. (Gainsbury et al., 2020)
5.	Online Gambling: A Systematic Review of Risk and Protective Factors in the Adult Population. (Ghelfi et al. 2023)
6.	Analisis Kriminologi Tindak Pidana Perjudian Online Yang Dilakukan Oleh Anak Dalam Perspektif UU NO.11 Tahun 2012 Tentang SPPA (Sistem Peradilan Pidana Anak). (Havid and Sambas, 2023)
7.	Identification of Behavior Change Techniques from Successful Web-Based Interventions Targeting Alcohol Consumption, Binge Eating, and Gambling: Systematic Review. (Humphreys et al., 2021)
8.	Reaching out to Big Losers Leads to Sustained Reductions in Gambling over 1 Year: A Randomized Controlled Trial of Brief Motivational Contact. (Jonsson et al., 2020)
9.	Debate: Behavioural Addictions and Technology Use – Risk and Policy Recommendations for Problematic Online Gambling and Gaming. (Kuss and Gainsbury, 2021)
10.	Gambling: Exploring the Role of Gambling Motives, Attachment and Addictive Behaviours Among Adolescents and Young Women. (Macia, Estévez, and Jáuregui, 2023)
11.	Penegakan Hukum Tindak Pidana Perjudian Online Di Kabupaten Tasikmalaya Dihubungkan Dengan Undang-Undang Nomor 19 Tahun 2016 Tentang Perubahan Atas Undang-Undang Nomor 11 Tahun 2008 Tentang Informasi Dan Transaksi Elektronik. (Nugraha and Setiawan, 2023)
12.	Content and Effectiveness of Web-Based Treatments for Online Behavioral Addictions: Systematic Review. (Park et al., 2022)
13.	Perceived Gambling Availability and Adolescent Gambling Behavior: The Moderating Role of Self-Efficacy. (Parrado-González et al., 2023)
14.	Online Gambling in the Midst of COVID-19: A Nexus of Mental Health Concerns, Substance Use and Financial Stress. (Price, 2022)
15.	Gambling Disorder and Stigma: Opportunities for Treatment and Prevention. (Quigley, 2022)
16.	A Reasoned Action Approach to Gambling Behavior. (St Quinton, 2020)
17.	Time for Policies on Gambling to Benefit Health - Not the Gambling Industry. (Thomas et al., 2023)
18.	Individual Risk Factors and Prediction of Gambling Disorder in Online Sports Bettors - the Longitudinal

ลำดับ	เรื่อง/ผู้แต่ง
	RIGAB Study. (Wirkus et al., 2024)

จากการค้นคว้า รวบรวม และวิเคราะห์วรรณกรรมอย่างเป็นระบบจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์ในการจัดการเพื่อลดพฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ โดยเลือกการสืบค้นจาก MEPI, Research Gate, ProQuest และ Google scholar คัดเลือกบทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกคือ มีการตีพิมพ์เผยแพร่ระหว่างปี 2020 – 2025 สามารถเข้าถึงบทความฉบับเต็มได้และใช้คำสำคัญในการค้นหา คือ Online gambling strategies, online gambling control, and factors to reduce online gambling behavior พบว่า การลดพฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 6 ปัจจัย คือ 1) เทคโนโลยีดิจิทัล 2) การเข้าถึงง่ายและไม่เปิดเผย 3) พฤติกรรมการติดพนัน 4) สภาพแวดล้อม 5) กฎหมายและการควบคุม และ 6) การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นักวิชาการ	เทคโนโลยีดิจิทัล	เข้าถึงง่ายและไม่เปิดเผย	พฤติกรรมการติดพนัน	สภาพแวดล้อม	กฎหมายและการควบคุม	การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย
(Bellringer and Garrett, 2021)	✓		✓	✓		
(Caillon et al., 2021)	✓	✓				
(Hukum & Masyarakat, 2022)	✓	✓		✓	✓	✓
(Gainsbury et al., 2020)	✓	✓	✓	✓		✓
(Ghelfi et al., 2023)	✓	✓				
(Havid and Sambas, 2023)	✓			✓	✓	
(Humphreys et al., 2021)	✓	✓	✓	✓		
(Jonsson et al., 2020)	✓	✓	✓			
(Kuss and Gainsbury, 2021)	✓	✓	✓			
(Macía, Estévez, and Jáuregui, 2023)	✓	✓	✓	✓		
(Nugraha and Setiawan, 2023)	✓	✓	✓	✓	✓	✓
(Park et al., 2022)	✓	✓	✓	✓		
(Parrado-González et al., 2023)	✓	✓	✓	✓	✓	
(Price, 2022)	✓		✓	✓		
(Quigley, 2022)			✓	✓	✓	✓
(St Quinton, 2020)	✓		✓			
(Thomas et al., 2023)		✓	✓		✓	
(Wirkus et al., 2024)		✓	✓		✓	

โดยแต่ละประเด็นหรือปัจจัยที่สำคัญ มีรายละเอียดดังนี้

ปัจจัยที่ 1 เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technology) หมายถึง ระบบและเครื่องมือดิจิทัลที่ช่วยให้การพนันสามารถเข้าถึงได้ง่ายและคงที่ เทคโนโลยีนี้ได้เปลี่ยนรูปแบบการพนันจากเดิมที่ต้องเดินทางไปยังสถานที่จริง มาสู่แพลตฟอร์มออนไลน์ที่สามารถเข้าถึงได้ผ่านอุปกรณ์หลากหลายชนิด เช่น คอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล โทรศัพท์มือถือ แท็บเล็ต และแม้กระทั่งดิจิทัลทีวี (Havid and Sambas, 2023) เทคโนโลยีการพนันออนไลน์คือการเข้าถึงง่ายและไม่เปิดเผยตัวตน ที่ผู้เล่นสามารถเข้าร่วมเกมพนันได้ตลอด 24 ชั่วโมง และสามารถทำธุรกรรมทางการเงินได้อย่างรวดเร็วผ่านช่องทางดิจิทัล เพื่อไม่ต้อง

เผชิญหน้ากับผู้อื่นหรือลดความรู้สึกอับอายหรือการถูกตีหน้าทางสังคมได้ (Park et al., 2022) การวิเคราะห์บทบาทเทคโนโลยีดิจิทัลต่อการลดพฤติกรรมพนันออนไลน์ แม้ว่าเทคโนโลยีจะเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ปัญหาการพนันออนไลน์ขยายตัว จากการทบทวนวรรณกรรมได้ชี้ให้เห็นว่าเทคโนโลยีก็มีศักยภาพที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ปัญหาด้วยเช่นกัน ซึ่งสามารถวิเคราะห์บทบาทของเทคโนโลยีต่อการลดพฤติกรรมพนันได้ดังนี้ (1) เป็นช่องทางสำหรับมาตรการช่วยเหลือคนจำนวนน้อยที่แสวงหาการรักษาแบบตัวต่อตัวสำหรับพฤติกรรมเสพติดออนไลน์ เนื่องจากมีอุปสรรคด้านความอับอาย ค่าใช้จ่าย หรือการเข้าถึงผู้เชี่ยวชาญ ในทางกลับกันเทคโนโลยีสามารถทำลายอุปสรรคเหล่านี้ได้ ด้วยการให้บริการการรักษาผ่านเว็บที่มีความสะดวก เข้าถึงง่าย และลดความอับอายของผู้เข้ารับการรักษา (Park et al., 2022) (2) เป็นเครื่องมือในการป้องกัน เทคโนโลยีสามารถใช้เพื่อสร้างระบบการแจ้งเตือนและการควบคุมตนเองบนแพลตฟอร์มการพนัน (Gainsbury et al., 2020) เช่น การสร้างป๊อปอัปเตือนภัยเมื่อผู้เล่นใช้จ่ายเงินหรือเวลามากเกินไป (Caillon et al., 2021) นอกจากนี้ เทคโนโลยีสามารถช่วยในการติดตามพฤติกรรมของผู้เล่นที่มีความเสี่ยงสูง เพื่อให้สามารถเข้าถึงการช่วยเหลือได้ทันทั่วทั้ง (Humphreys et al., 2021) (3) สนับสนุนการวิจัยและทำความเข้าใจปัญหา เทคโนโลยีทำให้สามารถเก็บข้อมูลเชิงพฤติกรรมของผู้เล่นได้ในปริมาณมหาศาล ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาปัจจัยเสี่ยงและพัฒนาแนวทางแก้ไขปัญหที่ตรงจุดและมีประสิทธิภาพมากขึ้น (Wirkus et al., 2024) สรุปได้ว่าเทคโนโลยีเป็นดาบสองคมในโลกของการพนันออนไลน์ หากใช้ในทางที่ผิดจะสร้างปัญหา แต่หากนำมาใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการศึกษา ป้องกัน และบำบัดอย่างมีประสิทธิภาพ ก็สามารถเป็นส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนนี้ได้

ปัจจัยที่ 2 การเข้าถึงง่ายและไม่เปิดเผย (Accessibility and Anonymity) หมายถึง คุณสมบัติหลักของเทคโนโลยีการพนันออนไลน์ที่ทำให้การเล่นพนันเป็นเรื่องสะดวกสบายอย่างยิ่ง โดยผู้เล่นสามารถเข้าร่วมเกมได้ตลอดเวลาและจากทุกที่ผ่านอุปกรณ์พกพา เช่น โทรศัพท์มือถือและแท็บเล็ต โดยไม่ถูกจำกัดด้วยสถานที่หรือเวลา (Macía, Estévez, and Jáuregui, 2023) ในขณะเดียวกันการไม่เปิดเผยตัวตน หมายถึง การที่ผู้เล่นสามารถเข้าร่วมกิจกรรมการพนันได้โดยไม่ต้องเปิดเผยตัวตนที่แท้จริงต่อสาธารณะหรือแม้แต่ผู้ให้บริการ (Jonsson et al., 2020) คุณสมบัตินี้แตกต่างอย่างมากจากการพนันแบบดั้งเดิมที่มักเกิดขึ้นในบ่อนพนัน การไม่เปิดเผยตัวตนจึงช่วยลดความรู้สึกอับอาย การถูกตีตราทางสังคม หรือการถูกตัดสินจากผู้อื่น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดผู้เล่นจำนวนมากเข้าสู่โลกของการพนันออนไลน์ (Quigley, 2022) การวิเคราะห์บทบาทการเข้าถึงง่ายและไม่เปิดเผยต่อการลดพฤติกรรมพนันออนไลน์ แม้ว่าการเข้าถึงง่ายและไม่เปิดเผยตัวตนจะเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าคุณสมบัติเหล่านี้สามารถถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพดังนี้ (1) เปลี่ยนอุปสรรคสู่โอกาสในการบำบัด ผู้ที่มีปัญหาพฤติกรรมเสพติดออนไลน์ส่วนน้อยเท่านั้นที่ยอมเข้ารับการรักษาแบบตัวต่อตัว เนื่องจากความอับอายและปัญหาการเข้าถึง (Park et al., 2022) ดังนั้นการใช้เทคโนโลยีเพื่อให้บริการการบำบัดแบบออนไลน์ จึงเป็นทางออกที่สำคัญ (Humphreys et al., 2021) ผู้เล่นสามารถเข้ารับการรักษาและบำบัดในสภาพแวดล้อมที่สะดวกและเป็นส่วนตัว โดยไม่ต้องกังวลเรื่องการเปิดเผยตัวตนหรือการถูกตัดสินจากสังคม ซึ่งช่วยให้คนจำนวนมากขึ้นกล้าที่จะแสวงหาความช่วยเหลือ (Quigley, 2022) (2) ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีเพื่อการป้องกัน ซึ่งเทคโนโลยียังสามารถถูกนำมาปรับใช้เพื่อสร้างกลไกการลดความเสี่ยงได้โดยตรงบนแพลตฟอร์มการพนัน (Caillon et al., 2021) เช่น ระบบแจ้งเตือนแบบป๊อปอัปเพื่อเตือนผู้เล่นเมื่อใช้จ่ายหรือเล่นเป็นเวลานานเกินไป หรือเครื่องมือควบคุมตนเอง ที่ผู้เล่นสามารถกำหนดวงเงินหรือระงับการเข้าถึงบัญชีได้ชั่วคราวหรือถาวร (Gainsbury

et al., 2020) สรุปได้ว่าการเข้าถึงง่ายและไม่เปิดเผยตัวตนเป็นทั้งตัวขับเคลื่อนหลักของปัญหาการพนันออนไลน์และเป็นปัจจัยที่ทำให้การรักษาแบบดั้งเดิมไม่ได้ผล อย่างไรก็ตามการเข้าใจคุณสมบัติเหล่านี้ อย่างถ่องแท้ทำให้ทนายสามารถพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส โดยการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการ บำบัดและป้องกันปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ปัจจัยที่ 3 พฤติกรรมการติดพนัน (Gambling Disorder) หมายถึง ความผิดปกติทาง พฤติกรรมเสพติด ซึ่งส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อสุขภาพจิตและชีวิตของผู้เล่น (Kuss and Gainsbury, 2021) ไม่ใช่เป็นเพียงการกระทำที่ผิดกฎหมาย แต่เป็นปัญหาด้านสุขภาพที่ซับซ้อน โดยพฤติกรรมนี้ เกิดขึ้นเมื่อบุคคลให้ความสำคัญกับการพนันมากจนเกินไปจนส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตส่วนตัว อาชีพการงาน หรือกิจกรรมทางสังคม (Kuss and Gainsbury, 2021) ซึ่งพฤติกรรมการติดพนันคือ การ ที่บุคคลไม่สามารถควบคุมตนเองจากการเล่นพนันได้ แม้จะเกิดผลเสียตามมาและยังมักแสดงพฤติกรรม เสียอื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น การดื่มแอลกอฮอล์ในระดับอันตราย หรือมีประวัติการเล่นเกมพนันแบบเล่นฟรี ซึ่งเป็นปัจจัยบ่งชี้ความเสี่ยงที่สำคัญ (Bellringer and Garrett, 2021) การวิเคราะห์บทบาทพฤติกรรม การติดพนันต่อการลดพฤติกรรมพนันออนไลน์ การทำความเข้าใจพฤติกรรมการติดพนันเป็นหัวใจสำคัญ ในการออกแบบมาตรการลดปัญหาได้อย่างตรงจุด จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า (1) การออกแบบ มาตรการป้องกันเชิงรุก การระบุปัจจัยเสี่ยงของพฤติกรรมการติดพนัน เช่น พฤติกรรมการใช้สารเสพติด หรือประวัติการเล่นพนันที่มีความเสี่ยง ช่วยให้สามารถออกแบบมาตรการป้องกันที่มุ่งเป้าไปที่กลุ่มเสี่ยง ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Bellringer and Garrett, 2021) เช่น การสร้างระบบการติดตามพฤติกรรมผู้ เล่นออนไลน์ที่ผิดปกติเพื่อส่งการแจ้งเตือนหรือให้ความช่วยเหลือตั้งแต่เนิ่น ๆ (2) การใช้เทคโนโลยีเพื่อ การบำบัด เนื่องจากอุปสรรคด้านความอับอายและการเข้าถึงการรักษาแบบดั้งเดิม การใช้ เทคโนโลยี จึง กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหา (Humphreys et al., 2021) การบำบัดผ่านเว็บสามารถ เป็นทางเลือกที่มีประสิทธิภาพและสะดวกสบาย ทำให้ผู้ป่วยสามารถเข้าถึงการรักษาได้โดยไม่ต้อง เผชิญหน้ากับความอับอาย (Park et al., 2022) (3) การสร้างความร่วมมือเพื่อลดความอับอาย การ ตระหนักถึงความรุนแรงของปัญหาและผลกระทบที่กว้างขวาง นำไปสู่การส่งเสริมความร่วมมือระหว่าง ทุกฝ่าย ทั้งรัฐบาล หน่วยงานบังคับใช้กฎหมาย และองค์กรในชุมชน (Gainsbury et al., 2020) เพื่อ ร่วมกันสร้างกลไกการป้องกันและบำบัดที่เข้าถึงง่ายและเป็นมิตรต่อผู้มีปัญหามากขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ ในการลดพฤติกรรมการติดพนันอย่างยั่งยืน สรุปได้ว่า การพัฒนามาตรการป้องกันที่มุ่งเป้าไปที่กลุ่มเสี่ยง ได้อย่างแม่นยำ เช่น การใช้ระบบติดตามพฤติกรรมผู้เล่นออนไลน์ที่ผิดปกติ เพื่อส่งการแจ้งเตือนหรือ เสนอความช่วยเหลือตั้งแต่เนิ่น ๆ การนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อให้บริการการบำบัดแบบออนไลน์ เป็น ทางเลือกที่มีประสิทธิภาพและสะดวกสบาย

ปัจจัยที่ 4 สภาพแวดล้อม (Environment) หมายถึง ปัจจัยภายนอกทั้งหมดที่ส่งอิทธิพลต่อ พฤติกรรมของบุคคล ซึ่งรวมถึงสภาพแวดล้อมทางสังคม ค่านิยมและบรรทัดฐานของชุมชน (Hukum & Masyarakat, 2022) รวมถึงความอับอายที่มาพร้อมกับปัญหาการติดพนันซึ่งขัดขวางไม่ให้ผู้มีปัญหา เข้าถึงการรักษา (Quigley, 2022) สภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี การออกแบบเว็บไซต์และแอปพลิเคชัน การพนันออนไลน์ที่ใช้กลไกทางจิตวิทยาเพื่อดึงดูดผู้เล่น (Humphreys et al., 2021) สภาพแวดล้อมทาง เศรษฐกิจและสังคมในวงกว้าง เช่น มาตรการล็อกดาวน์ที่ทำให้ผู้คนหันมาใช้บริการพนันออนไลน์เป็น ทางเลือกทดแทน (Bellringer and Garrett, 2021) รวมถึงสภาพเศรษฐกิจที่นำไปสู่ความเครียดทางการเงิน (Price, 2022) การวิเคราะห์บทบาทของสภาพแวดล้อมต่อการลดพฤติกรรมพนันออนไลน์ การทำ ความเข้าใจบทบาทของสภาพแวดล้อมเป็นสิ่งจำเป็นในการออกแบบแนวทางแก้ไขปัญหาคือครอบคลุม

และยั่งยืน จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า (1) การเปลี่ยนสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการป้องกัน การแก้ไขปัญหาคือต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย (Gainsbury et al., 2020) โดยภาครัฐต้องมีบทบาทเชิงรุกในการควบคุมและออกมาตรการที่ปกป้องประชาชนจากผลกระทบของอุตสาหกรรมการพนัน (Thomas et al., 2023) การพึ่งพาเพียงการควบคุมทางกฎหมายเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ แต่ต้องสร้าง สภาพแวดล้อม ที่เอื้อต่อการแก้ปัญหา (2) ใช้เทคโนโลยีเพื่อลดอุปสรรคทางสังคม การเข้าใจว่าความอับอายคืออุปสรรคสำคัญในการขอความช่วยเหลือ ทำให้สามารถนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการบำบัดแบบออนไลน์ที่เข้าถึงง่ายและไม่เปิดเผยตัวตน (Park et al., 2022) ซึ่งช่วยทำลายกำแพงทางสังคมและช่วยให้ผู้คนกล้าขอความช่วยเหลือมากขึ้น (3) การมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย การแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืนต้องอาศัย การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ทุกฝ่าย ตั้งแต่ผู้ให้บริการ ผู้เล่น ไปจนถึงหน่วยงานภาครัฐ (Gainsbury et al., 2020) การร่วมกันสร้าง สภาพแวดล้อม ที่ปลอดภัยและรับผิดชอบต่อสังคมจะช่วยลดผลกระทบเชิงลบจากอุตสาหกรรมการพนันได้อย่างแท้จริง สรุปได้ว่าการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนจึงต้องมุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงและใช้ประโยชน์จากสภาพแวดล้อม เช่น การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายต่อการแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืนต้องอาศัย การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียตั้งแต่ผู้ประกอบการ ผู้เล่น ไปจนถึงหน่วยงานภาครัฐ โดยรัฐบาลควรมีบทบาทเชิงรุกในการออกมาตรการและนโยบายที่ปกป้องประชาชนจากผลกระทบเชิงลบของอุตสาหกรรมการพนัน เพื่อลดปัจจัยภายนอกที่อาจส่งเสริมให้เกิดปัญหาการพนันในอนาคต

ปัจจัยที่ 5 กฎหมายและการควบคุม (Law and Control) หมายถึง การควบคุมทางกฎหมาย กฎระเบียบและมาตรการที่ใช้เพื่อปราบปรามและจัดการกับพฤติกรรมที่ผิดกฎหมาย เป็นสิ่งจำเป็นในการป้องกันการพนัน (Havid and Sambas, 2023) ความสำคัญของกฎหมายและการควบคุมไม่ได้จำกัดอยู่แค่การลงโทษผู้กระทำผิด แต่ยังรวมถึงบทบาทในการปกป้องสังคม การพนันเป็นปัญหาทางสังคมที่ขัดต่อค่านิยมและบรรทัดฐานของชุมชน และยังเป็นปัจจัยที่อาจนำไปสู่ปัญหาอาชญากรรมอื่น ๆ ได้ (Nugraha and Setiawan, 2023) ดังนั้นกฎหมายจึงมีความสำคัญในการเป็นเครื่องมือเพื่อคุ้มครองประชาชนจากผลกระทบเชิงลบเหล่านี้ การพนันออนไลน์ใช้เทคโนโลยีที่ทำให้ผู้เล่นไม่เปิดเผยตัวตนและมักมีเซิร์ฟเวอร์อยู่ต่างประเทศ ทำให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างยากลำบาก กฎหมายและการควบคุมจึงต้องปรับตัวให้ทันต่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเพื่ออุดช่องโหว่เหล่านี้ (Parrado-González et al., 2023) การวิเคราะห์บทบาทของกฎหมายและการควบคุมต่อการลดพฤติกรรมพนันออนไลน์ จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า กฎหมายในปัจจุบันยังไม่สมบูรณ์ แต่ก็มีแนวทางที่สามารถนำมาปรับใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการลดพฤติกรรมพนันออนไลน์ได้ดังนี้ (1) การสร้างความร่วมมือจากทุกฝ่าย การแก้ไขปัญหาการพนันออนไลน์ไม่สามารถพึ่งพาการบังคับใช้กฎหมายโดยภาครัฐเพียงฝ่ายเดียวได้ (Thomas et al., 2023) ซึ่งกรอบความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้เสียที่รวมถึงรัฐบาล ผู้ให้บริการ และผู้ใช้งาน เพื่อให้มาตรการต่าง ๆ ครอบคลุมและมีประสิทธิภาพมากขึ้น (Gainsbury et al., 2020) (2) การใช้นโยบายเชิงรุกเพื่อปกป้องสุขภาพประชาชน แทนที่จะมุ่งเน้นเพียงการปราบปรามอาชญากรรม กฎหมายควรถูกนำมาใช้เพื่อปกป้องประชาชนจากอันตรายที่เกิดจากการพนันเชิงพาณิชย์ (Thomas et al., 2023) รวมถึงการออกกฎหมายที่ควบคุมการโฆษณา การกำหนดขีดจำกัดการใช้จ่าย และการสนับสนุนนโยบายที่ส่งเสริมสุขภาพที่ดีของประชาชน (3) การใช้กฎหมายเพื่อสร้างเครื่องมือควบคุมตนเอง กฎหมายสามารถกำหนดให้ผู้ประกอบการต้องจัดเตรียมเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เล่นสามารถควบคุมตนเองได้ เช่น การตั้งวงเงินการใช้จ่าย หรือการระงับบัญชีชั่วคราวหรือถาวร (Gainsbury et al., 2020) มาตรการเหล่านี้จะช่วยให้อุตสาหกรรมเป็นส่วนหนึ่งของระบบป้องกันที่ยั่งยืน แทนที่จะเป็นเพียงเครื่องมือในการลงโทษ สรุปได้

ว่า การจะลดพฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ได้อย่างแท้จริงนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความเข้มงวดของกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยการปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัยและสอดคล้องกับยุคดิจิทัล พร้อมทั้งส่งเสริมให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและมีความรับผิดชอบร่วมกัน

ปัจจัยที่ 6 การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder Engagement) หมายถึง กระบวนการที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการพนันออนไลน์เข้ามามีบทบาทและรับผิดชอบร่วมกันในการแก้ไขปัญห (Gainsbury et al., 2020) การแก้ไขปัญหการพนันไม่สามารถพึ่งพาหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งได้เพียงลำพัง โดยกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียที่สำคัญประกอบด้วยผู้ใช้งานคือผู้เล่นพนันออนไลน์เอง ผู้ประกอบการคือผู้ให้บริการแพลตฟอร์มการพนัน หน่วยงานรัฐคือทั้งผู้กำหนดนโยบายและผู้บังคับใช้กฎหมาย และองค์กรในชุมชนคือองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือด้านสุขภาพจิต และผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาการพนัน เช่น ครอบครัว (Thomas et al., 2023) ความสำคัญของการมีส่วนร่วมคือการสร้างกรอบความร่วมมือจากทุกฝ่าย เพื่อให้มาตรการต่าง ๆ มีความครอบคลุมและมีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากปัญหาการพนันเป็นเรื่องซับซ้อนที่ต้องอาศัยมุมมองและเครื่องมือจากหลากหลายสาขา (Gainsbury et al., 2020) การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียต่อการลดพฤติกรรมการพนันออนไลน์ จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียเป็นแนวทางสำคัญในการลดพฤติกรรมการพนันออนไลน์ได้อย่างยั่งยืนดังนี้ (1) การเปลี่ยนจากนโยบายเชิงเดี่ยวเป็นความร่วมมือ แทนที่จะมุ่งเน้นการปราบปรามทางกฎหมายเพียงอย่างเดียว การมีส่วนร่วมจากผู้ประกอบการและภาคส่วนอื่น ๆ จะช่วยให้เกิดมาตรการเชิงรุกที่สามารถป้องกันปัญหาได้ตั้งแต่ต้นทาง เช่น การกำหนดให้ผู้ให้บริการต้องมีเครื่องมือช่วยควบคุมตนเองสำหรับผู้เล่น (Gainsbury et al., 2020) (2) การส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการแก้ปัญหา การร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและองค์กรในชุมชนจะช่วยลดความอับอายที่มาพร้อมกับการติดพนัน ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ผู้มีปัญหาไม่กล้าขอความช่วยเหลือ (Quigley, 2022) เมื่อมีการสร้างสภาพแวดล้อมที่เปิดกว้างและให้การสนับสนุน จะทำให้ผู้มีปัญหาเข้าถึงการรักษาได้ง่ายขึ้น (3) การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีเพื่อความร่วมมือกัน ผู้ประกอบการสามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อติดตามพฤติกรรมที่ผิดปกติของผู้เล่นและส่งข้อมูลให้แก่ผู้เชี่ยวชาญเพื่อการช่วยเหลือได้อย่างทันท่วงที (Humphreys et al., 2021) นี่คือตัวอย่างที่ชัดเจนของการใช้การมีส่วนร่วมจากภาคเอกชนเพื่อส่งเสริมการลดพฤติกรรมการพนันอย่างเป็นระบบและยั่งยืน สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียเป็นแนวทางเชิงรุกที่ช่วยให้การแก้ไขปัญหการพนันออนไลน์ก้าวข้ามข้อจำกัดของกฎหมายและการควบคุมแบบเดิม ๆ โดยสร้างความรับผิดชอบร่วมกันในหมู่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการลดพฤติกรรมการเล่นพนันที่ซับซ้อนนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยทั้ง 6 ด้านมีความสัมพันธ์และส่งผลกระทบบต่อกันอย่างเป็นระบบ การลดพฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของทุกมิติอย่างบูรณาการ ได้แก่ เทคโนโลยีและสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เป็นปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดปัญหาการพนันออนไลน์ โดยส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการติดพนันให้รุนแรงขึ้นในกลุ่มผู้ที่มีความเสี่ยง ส่วนการควบคุมทางกฎหมาย เพียงอย่างเดียวไม่สามารถยับยั้งปัญหาได้ หากไม่ได้รับการสนับสนุนจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ในการบังคับใช้กฎหมายและสร้างสภาพแวดล้อมที่เข้มแข็งในชุมชน

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้ทบทวนวรรณกรรม

สรุป

จากการค้นคว้า รวบรวม และวิเคราะห์วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการลดพฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ในศตวรรษที่ 21 สามารถสรุปแนวทางการลดพฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์อย่างยั่งยืนในศตวรรษที่ 21 ได้โดยการพิจารณาปัจจัยสำคัญ 5 ประการดังนี้ (1) การใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ เนื่องจากเทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาการพนันออนไลน์ สามารถพลิกบทบาทมาเป็นเครื่องมือในการแก้ไขได้ โดยการพัฒนาแพลตฟอร์มที่มีฟังก์ชันการ ควบคุมตนเอง เช่น ระบบแจ้งเตือนเมื่อผู้เล่นใช้เงินเกินขีดจำกัด หรือเครื่องมือระงับการเข้าถึงบัญชี ซึ่งเป็นการนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อลดความเสี่ยงโดยตรง (2) การใช้ประโยชน์จากความสะดวกในการบำบัด การเข้าถึงที่ง่ายและไม่เปิดเผยตัวตนของการพนันออนไลน์ สามารถถูกนำมาใช้เพื่อเป็นช่องทางในการบำบัดได้เช่นกัน เนื่องจากความอับอายและอุปสรรคในการเข้าถึงการรักษาแบบดั้งเดิม ทำให้ผู้มีปัญหาจำนวนน้อยที่กล้าขอความช่วยเหลือ การบำบัดผ่านเว็บที่มีความสะดวกและเป็นส่วนตัวจึงเป็นทางเลือกสำคัญที่ช่วยให้ผู้ป่วยเข้าถึงการรักษาได้ง่ายขึ้น (3) การทำความเข้าใจพฤติกรรมเพื่อการป้องกันเชิงรุก การศึกษาพฤติกรรมติดพนันอย่างลึกซึ้งซึ่งช่วยให้สามารถระบุปัจจัยเสี่ยงส่วนบุคคลและออกแบบมาตรการป้องกันที่ตรงจุด การเข้าใจว่าอะไรคือแรงจูงใจและพฤติกรรมที่ผิดปกติของผู้เล่น จะช่วยให้สามารถสร้างระบบการแจ้งเตือนหรือการให้ความช่วยเหลือที่มุ่งเป้าไปที่ผู้ที่มีความเสี่ยงสูงได้อย่างมีประสิทธิภาพ (4) การปรับปรุงกฎหมายและการควบคุมให้ทันสมัย การแก้ปัญหาไม่สามารถพึ่งพากฎหมายแบบเดิมที่มุ่งเน้นเพียงการปราบปรามเท่านั้น แต่ต้องปรับปรุงกฎหมายให้ครอบคลุมถึงการควบคุมแพลตฟอร์มและนโยบายที่มุ่ง

ปกป้องประชาชนจากผลกระทบเชิงพาณิชย์ของอุตสาหกรรมการพนัน กฎหมายที่ทันสมัยควรกำหนดให้ผู้ประกอบการมีมาตรการเพื่อลดอันตรายและสนับสนุนความรับผิดชอบร่วมกัน (5) การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย การแก้ไขปัญหาการพนันออนไลน์อย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งรัฐบาล ผู้ประกอบการ องค์กรชุมชน และผู้ใช้งาน การสร้าง กรอบความร่วมมือที่ชัดเจนจะช่วยให้มาตรการต่าง ๆ มีความครอบคลุมและมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะปัญหาการพนันเป็นเรื่องซับซ้อนที่ต้องอาศัยความรับผิดชอบร่วมกันจากทุกฝ่าย ไม่ใช่เพียงการพึ่งพากฎหมายและการควบคุมจากภาครัฐเท่านั้น

บรรณานุกรม

- Bellringer, Maria E., and Nick Garrett. 2021. "Risk Factors for Increased Online Gambling during COVID-19 Lockdowns in New Zealand: A Longitudinal Study." *International Journal of Environmental Research and Public Health* 18(24). doi:10.3390/ijerph182412946.
- Caillon, Julie, Marie Grall-Bronnec, Anaïs Saillard, Juliette Leboucher, Morgane Péré, and Gaelle Challet-Bouju. 2021. "Impact of Warning Pop-Up Messages on the Gambling Behavior, Craving, and Cognitions of Online Gamblers: A Randomized Controlled Trial." *Frontiers in Psychiatry* 12(July). doi:10.3389/fpsy.2021.711431.
- Fenomena Judi Online: Hukum & Masyarakat. 2022. "Fenomena Judi Online: Hukum & Masyarakat." *Widya Yuridika: Jurnal Hukum* 5(2): 345–62.
- Gainsbury, Sally M., Nicola Black, Alex Blaszczynski, Sascha Callaghan, Garner Clancey, Vladan Starcevic, and Agnieszka Tymula. 2020. "Reducing Internet Gambling Harms Using Behavioral Science: A Stakeholder Framework." *Frontiers in Psychiatry* 11(December): 1–7. doi:10.3389/fpsy.2020.598589.
- Ghelfi, Michela, Paola Scattola, Gilberto Giudici, and Veronica Velasco. 2023. "Online Gambling: A Systematic Review of Risk and Protective Factors in the Adult Population." *Journal of Gambling Studies* (0123456789). doi:10.1007/s10899-023-10258-3.
- Havid, Havid Zul Aswad, and Nandang Sambas. 2023. "Analisis Kriminologi Tindak Pidana Perjudian Online Yang Dilakukan Oleh Anak Dalam Perspektif UU NO.11 Tahun 2012 Tentang SPPA (Sistem Peradilan Pidana Anak)." *Bandung Conference Series: Law Studies* 3(1): 670–75. doi:10.29313/bcsls.v3i1.5085.
- Humphreys, Gabrielle, Rebecca Evans, Harriet Makin, Richard Cooke, and Andrew Jones. 2021. "Identification of Behavior Change Techniques from Successful Web-Based Interventions Targeting Alcohol Consumption, Binge Eating, and Gambling: Systematic Review." *Journal of Medical Internet Research* 23(2). doi:10.2196/22694.
- Jonsson, Jakob, David C. Hodgins, Ingrid Munck, and Per Carlbring. 2020. "Reaching out to Big Losers Leads to Sustained Reductions in Gambling over 1 Year: A Randomized Controlled Trial of Brief Motivational Contact." *Addiction* 115(8):

1522–31. doi:10.1111/add.14982.

- Kuss, Daria, and Sally Gainsbury. 2021. “Debate: Behavioural Addictions and Technology Use – Risk and Policy Recommendations for Problematic Online Gambling and Gaming.” *Child and Adolescent Mental Health* 26(1): 76–77. doi:10.1111/camh.12449.
- Macía, L., A. Estévez, and P. Jáuregui. 2023. “Gambling: Exploring the Role of Gambling Motives, Attachment and Addictive Behaviours Among Adolescents and Young Women.” *Journal of Gambling Studies* 39(1): 183–201. doi:10.1007/s10899-022-10124-8.
- Muhammad Rizky Aditia Nugraha, and Dian Alan Setiawan. 2023. “Penegakan Hukum Tindak Pidana Perjudian Online Di Kabupaten Tasikmalaya Dihubungkan Dengan Undang-Undang Nomor 19 Tahun 2016 Tentang Perubahan Atas Undang-Undang Nomor 11 Tahun 2008 Tentang Informasi Dan Transaksi Elektronik.” *Bandung Conference Series: Law Studies* 3(1): 81–86. doi:10.29313/bcsls.v3i1.4916.
- Park, Jennifer J., Daniel L. King, Laura Wilkinson-Meyers, and Simone N. Rodda. 2022. “Content and Effectiveness of Web-Based Treatments for Online Behavioral Addictions: Systematic Review.” *JMIR Mental Health* 9(9): 1–11. doi:10.2196/36662.
- Parrado-González, Alberto, Fermín Fernández-Calderón, and José C. León-Jariego. 2023. “Perceived Gambling Availability and Adolescent Gambling Behavior: The Moderating Role of Self-Efficacy.” *International Journal of Mental Health and Addiction* 21(4): 2737–50. doi:10.1007/s11469-021-00749-y.
- Price, Alex. 2022. “Online Gambling in the Midst of COVID-19: A Nexus of Mental Health Concerns, Substance Use and Financial Stress.” *International Journal of Mental Health and Addiction* 20(1): 362–79. doi:10.1007/s11469-020-00366-1.
- Quigley, Leanne. 2022. “Gambling Disorder and Stigma: Opportunities for Treatment and Prevention.” *Current Addiction Reports* 9(4): 410–19. doi:10.1007/s40429-022-00437-4.
- St Quinton, Tom. 2020. “A Reasoned Action Approach to Gambling Behavior.” *Cogent Psychology* 7(1). doi:10.1080/23311908.2020.1857104.
- Thomas, Samantha L., Gemma Crawford, Mike Daube, Hannah Pitt, Jonathan Hallett, Simone McCarthy, Louise Francis, and Melinda Edmunds. 2023. “Time for Policies on Gambling to Benefit Health - Not the Gambling Industry.” *Health Promotion Journal of Australia* 34(2): 267–71. doi:10.1002/hpja.721.
- Wirkus, Theresa, Robert Czernecka, Gerhard Bühringer, and Anja Kräplin. 2024. “Individual Risk Factors and Prediction of Gambling Disorder in Online Sports Bettors - the Longitudinal RIGAB Study.” *Frontiers in Psychiatry* 15: 1–26. doi:10.3389/fpsy.2024.1320592.

การพัฒนาวิทยากรสอนธรรมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ
แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ จังหวัดนครปฐม
DEVELOPMENT OF MODEL FACILITATORS TO TEACH BUDDHISM
AND INSPIRE PRISONERS IN NAKHON PATHOM PRISON

พระอุทิศ อาสภจิตโต
Phra Uthit Āsabhacitto
พระมหาประกาศิต สิริเมโธ
Phramaha Prakasit Sirimedho
ดร.สัณญา สดประเสริฐ
Dr.Sanya Sodprasert
นางสาวธนาวัลย์ ทบมาต
Thanawan Thopmart

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
E-mail: uthit.suk@mcu.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 19 กันยายน 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 8 ตุลาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 14 พฤศจิกายน 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการสร้างแรงบันดาลใจของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดนครปฐม 2) พัฒนาหลักสูตรสอนธรรมเพื่อการสร้างแรงบันดาลใจของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดนครปฐม 3) พัฒนาวิทยากรในการสอนพุทธธรรมเพื่อการสร้างแรงบันดาลใจของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดนครปฐม การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาแบบผสมผสาน คือ เป็นการศึกษาแบบเชิงปริมาณ โดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการเปรียบเทียบตารางสำเร็จรูปของทาโร ยามาเน ซึ่งมียังจำนวน 92 คนและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 20 คน

ผลการศึกษา พบว่า 1. พฤติกรรมของผู้ต้องขังในการกระทำความผิดมีลักษณะที่ต่างกันอย่างทั้งทางด้านจิตใจ สภาพสังคมและพฤติกรรมแต่ผู้ต้องขังจะเกิดสภาวะทางด้านมีสภาพจิตใจที่วิตกกังวล เครียด การสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้ต้องขังจึงนำหลักธรรมเพื่อปรับมุมมองวิธีคิดพิจารณาทางด้านชีวิตให้แก่ผู้ต้องขัง การคิดแบบมีเหตุผล ปรับมุมมองให้ผู้ต้องขังไม่กดดันและเครียดวิตกกังวล 2. หลักสูตรสอนธรรมเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้ผู้ต้องขังสามารถใช้ชีวิตในสังคมและลดการกระทำความผิดซึ่งผลการดำเนินการหลักสูตรสอนธรรมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ พบว่า ผู้ต้องขังส่วนมากเป็นเพศหญิง 47 คน ร้อยละ 51 ผู้ต้องขังอายุมากที่สุด อายุ 31-40 ปี มีจำนวน 34 คน คิดเป็นร้อยละ 37 ความคิดเห็นของผู้ต้องขังการเข้าร่วมกิจกรรมหลักสูตรการสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้ต้องขังเรือนจำ จังหวัดนครปฐม โดย

ภาพรวมอยู่ใน ระดับดี ($\bar{X} = 4.12$)การพัฒนาหลักสูตรการสอนธรรมเพื่อสร้างจะประกอบด้วย 1.เวลา 2. สื่อการบรรยาย 3.กิจกรรม 4.กระบวนการสร้างแรงบันดาลใจ 5. การวัดประเมินผลผู้เข้าร่วม 3. การพัฒนาวิทยากรสอนธรรมเป็นผู้ที่เข้าใจในบริบทของผู้ต้องขังเพื่อให้เกิดความชำนาญในการใช้กิจกรรม สื่อสารกับผู้เข้ารับการศึกษาวิธีการพัฒนาประกอบด้วย 1.ด้านความรู้ 2. ด้านการถ่ายทอดความรู้ 3. ด้านคุณสมบัติลักษณะของวิทยากร 4. ด้านหลักการคิดทัศนคติ

คำสำคัญ: การพัฒนาวิทยากร, แรงบันดาลใจ, หลักพุทธธรรม

Abstract

This research article aims to: (1) study how inspiration can be cultivated among inmates at Nakhon Pathom Provincial Prison; (2) develop a Dhamma-teaching curriculum to inspire inmates at Nakhon Pathom Provincial Prison; and (3) develop instructors in Buddhist teachings to foster inspiration among inmates at Nakhon Pathom Provincial Prison. The study employed a mixed-methods approach comprising quantitative research—where the sample size was determined using Taro Yamane’s simplified sampling table, yielding 92 participants—and qualitative research through in-depth interviews with 20 stakeholders.

The findings were as follows: 1. Inmates’ offending behaviors differ across psychological, social, and behavioral dimensions; inmates commonly experience anxiety and stress. To inspire inmates, Buddhist principles were therefore applied to help reframe perspectives and ways of reasoning about life, encouraging rational thinking so as to reduce pressure, stress, and anxiety. 2.The Dhamma-teaching curriculum comprises activities aimed at enabling inmates to live in society and reduce reoffending. Implementation results showed that most participants were female (47 persons, 51%), and the largest age group was 31–40 years (34 persons, 37%). Overall, inmates’ opinions of the inspirational curriculum at Nakhon Pathom Provincial Prison were at a good level (mean = 4.12). The development of the Dhamma curriculum consists of: (1) time allocation; (2) instructional media; (3) activities; (4) processes for fostering inspiration; and (5) participant assessment and evaluation. 3.The development of Dhamma instructors focuses on understanding the prison context in order to become proficient in using activities to communicate with trainees. The development components include: (1) knowledge; (2) knowledge-transfer/teaching skills; (3) instructor qualities and attributes; and (4) principles of thinking and attitudes.

Keywords: Instructor Development, Motivation, Buddhist Principles.

บทนำ

ปัจจุบันสภาพสังคมไทยมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมในอดีตที่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย เนื่องจากกระแสยุคโลกาภิวัตน์ส่งผลให้เกิดสังคมดิจิทัลขึ้นในสังคมอย่างรวดเร็ว เมื่อการ

เจริญเติบโตของสังคมขยายตัวอย่างรวดเร็วก็ส่งผลกระทบต่อมนุษย์โดยตรงอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ประเพณี ความเชื่อ เกิดการแข่งขันในทางเศรษฐกิจการศึกษาเพิ่มขึ้นด้วย สังคมชนบทเปลี่ยนเป็นสังคมเมือง ค่านิยมของคนในสังคมบูชาวัตถุ และบริบทอื่น ๆ ประกอบกับทรัพยากรธรรมชาติมีอยู่อย่างจำกัด การเข้าถึงโอกาสไม่เท่ากัน เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน เกิดการเลือกปฏิบัติของคนในสังคมเกิดเป็นข้อแตกต่าง คนที่มีศักยภาพด้อยกว่าต้องการผลึกคุณภาพชีวิตของตนเองให้สูงขึ้น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองแต่โอกาสทางสังคมไม่เอื้ออำนวยจึงตัดสินใจก่ออาชญากรรมขึ้น ซึ่งในปัจจุบันประเทศไทยมีจำนวนผู้ต้องขังเพิ่มมากขึ้น เป็นกลุ่มที่มีความเป็นระบอบทางด้านจิตใจ และส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมกระทำความผิดซ้ำโดยทั่วไป จะมีผลมาจากความรู้สึกหรือ ประสบการณ์ของความเป็นบุคคลนอกสังคม เนื่องจากเหตุผลหลายประการ เช่น มุมมองที่ผิดเพี้ยนไป ของตัวเอง บรรทัดฐานทางสังคม หรือการตราบาปที่พวกเขาเจอในขณะที่อยู่ในกระบวนการการ กลับคืนสู่สังคม ผู้พ้นโทษจำนวนไม่มากที่จะได้รับโอกาสในการประกอบอาชีพ หากไม่มีองค์กร หรือ หน่วยงานใดให้ความสนใจกับปัญหาของผู้พ้นโทษเหล่านี้ ในการร่วมมือกันหาแนวทางช่วยเหลือดูแลผู้ พ้นโทษก็จะเป็นการยากที่จะปราบปรามให้อาชญากรรมหมดไปจากสังคมได้ เพราะฉะนั้นแล้วทุกส่วน ในสังคมควรจะเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรม โดยเฉพาะในด้านการให้โอกาสผู้พ้นโทษ ได้มีอาชีพ และการสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ต้องขังเพื่อพัฒนากระบวนการคิด โดยใช้หลักธรรมในการขัดเกลาจิตใจและผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมที่ทำให้ผู้ต้องขังมีส่วนร่วม โดยถือว่าประเทศไทยมีศาสนาและวัฒนธรรมที่ผูกพันมาอย่างยาวนาน ศาสนาพุทธมีบทบาทสำคัญในการสร้างจิตสำนึกและทัศนคติที่ดีให้แก่ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะในเรื่องของการปลูกฝังศีลธรรม จริยธรรม และการดำเนินชีวิตที่มีความสงบสุขภายใต้กรอบของหลักธรรมทางพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม ในบางกลุ่มคน เช่น กลุ่มผู้ต้องขังในเรือนจำ การเข้าถึงและรับรู้หลักธรรมทางศาสนาอาจไม่เพียงพอหรือมีข้อจำกัด การศึกษาพุทธธรรมในกลุ่มนี้จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ เนื่องจากผู้ต้องขังถือเป็นกลุ่มที่ต้องการความช่วยเหลือในการพัฒนาทางด้านจิตใจและพฤติกรรมเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นและลดอัตราการกระทำความผิดซ้ำ (โชติกา แก่นธिया, 2564) โดยที่พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในฐานะเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน หลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่เน้นเรื่องสติปัญญา การรู้จักปล่อยวาง และการพิจารณากฎแห่งกรรม ช่วยให้ผู้คนมีความสงบภายในจิตใจ และสามารถเผชิญหน้ากับปัญหาในชีวิตได้อย่างมีสติ โดยเฉพาะในสภาวะที่ยากลำบาก พระพุทธศาสนาช่วยให้บุคคลพิจารณาถึงสาเหตุของความทุกข์และหาทางพ้นจากมันได้อย่างมีวิจรรย์ญาณช่วยให้บุคคลเข้าใจธรรมชาติของความทุกข์ กฎแห่งกรรม และความสำคัญของการกระทำที่มีคุณธรรม ซึ่งทั้งหมดนี้นำไปสู่การใช้ชีวิตที่มีจิตสำนึกและมีคุณธรรมมากขึ้น (พระเทพวิสุทธิกวี, 2538)

เรือนจำกลางนครปฐมเป็นเรือนจำที่รับคุมขังผู้ต้องขังที่มีคำพิพากษาแล้วและนักโทษเด็ดขาด (กรมราชทัณฑ์, 2565) สถิติ ณ วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2565 พบว่ามีผู้ต้องขังในความควบคุมจำนวนทั้งสิ้น 3,051 คน แบ่งเป็นชาย 2,772 คน และหญิง 279 คน ซึ่งในจำนวนนี้ส่วนใหญ่กระทำความผิดเกี่ยวกับคดีอาชญากรรม (สุมนทิพย์ จิตสว่าง และนันทิ จิตสว่าง, 2562) โดยเกิดจากแรงกดดันจากสภาพเศรษฐกิจคุณภาพชีวิตขณะต้องโทษในเรือนจำ สุขภาพร่างกายและจิตใจ รวมถึงปัญหาสภาพแวดล้อมภายในเรือนจำ รวมถึงปัญหาคุณภาพชีวิตที่เกิดขึ้นภายหลังพ้นโทษ แต่หากผู้ต้องขังมีพัฒนาการเรียนรู้และส่งเสริมวิธีการคิดจะช่วยให้เกิดความคิดและการปรับทัศนคติในการอยู่ร่วมกันในสังคมและเป็นอีกแนวทางในการพัฒนาและดำเนินการจัดกิจกรรมเป็นผู้นำให้ผู้ต้องเข้าร่วมกิจกรรมแบบเชิงปฏิบัติการที่สามารถลดอาการเครียดและปรับสภาพจิตใจให้ผู้ต้องขังได้ผ่อนคลายและเสริมสร้างสันติสุข โดยเน้น

การสื่อสารเพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง โดยการสื่อสารธรรมก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจง่ายและสามารถนำไปปฏิบัติได้มีความสำคัญอย่างยิ่งในยุคสังคมปัจจุบัน เนื่องจากมนุษย์ในปัจจุบันมีลักษณะความคิด ความสนใจ และพฤติกรรมที่แตกต่างกัน การจัดกระบวนการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ ลดภาวะความเครียดและความซึมเศร้า การนำหลักพุทธธรรมมาใช้สามารถบำบัดทั้งร่างกายและจิตใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยได้รับการยอมรับว่าการบำบัดด้วยวิธีนี้สามารถช่วยผ่อนคลายและลดความเครียดได้อย่างมีผล อีกทั้งยังพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังเพื่อไม่ให้เกิดการกระทำความผิดซ้ำ ซึ่งในรอบ 3 ปีที่ผ่านมา (กองยุทธศาสตร์และแผนงาน กรมราชทัณฑ์, 2564) มีผู้กระทำความผิดซ้ำเพิ่มมากขึ้นหลังจากมีการปล่อยตัวจากเรือนจำ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาทางด้านจิตใจและความคิดของผู้ต้องขังเพื่อลดอัตราการกระทำความผิดซ้ำและการสร้างแรงบันดาลใจในการอยู่ร่วมกันภายในสังคม ซึ่งในการพัฒนานั้นจะต้องมีการศึกษาวิจัยซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ต้องขัง โดยไม่เพียงแต่การถ่ายทอดความรู้ แต่ยังรวมถึงการช่วยกระตุ้นให้ผู้ต้องขังสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมให้ดีขึ้นผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณค่า วิทยาการที่ดีต้องสามารถใช้เครื่องมือและหลักธรรมในการนำเสนอที่เหมาะสมกับผู้ต้องขังแต่ละคน เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน โดยการออกแบบกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างการคิดเชิงบวก และการสร้างพลังในการพัฒนาตนเองกิจกรรมที่ถูกออกแบบโดยวิทยากรมีความสำคัญในการกระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้ต้องขังให้สามารถเห็นคุณค่าในตัวเอง และสามารถนำหลักธรรมเช่น ศีล 5 และหลักการจากพุทธศาสนามาใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขพฤติกรรมและการพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น การสร้างกิจกรรมที่มีความหลากหลาย และสามารถเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของผู้ต้องขังในชีวิตจริงจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสร้างแรงบันดาลใจและเป็นตัวช่วยสำคัญในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้ต้องขังอย่างยั่งยืน และจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องธรรม

อย่างไรก็ตามการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันต้องมีการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์และความเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคใหม่ โดยยุทธศาสตร์การเผยแผ่จะต้องวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ เพื่อให้การเผยแผ่เกิดความชัดเจนและจูงใจ ผู้เผยแผ่ต้องมีความกล้าหาญและร่าเริงเพื่อกระตุ้นให้ผู้ฟังเกิดความปิติในธรรม ซึ่งควรเป็นธรรมะที่สะอาด ฉลาดประยุกต์ สนุกสนาน และมีสาระ (พระปราโมทย์ วาทโกวิโท, 2563)

คณะผู้วิจัย จึงมีความสนใจในการศึกษาการพัฒนาวิทยากรสอนธรรมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้ต้องขังเรือนจำ จังหวัดนครปฐม การบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นการผสมผสานความรู้และวิธีการจากทั้งสองด้าน เพื่อพัฒนาหลักสูตรการสร้างแรงบันดาลใจในชีวิต และพัฒนาธรรมวิทยากรต้นแบบที่สามารถนำหลักธรรมมาใช้ในกระบวนการเผยแผ่และการอบรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ การประยุกต์เนื้อหาหลักธรรมจะช่วยเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจให้แก่ผู้ต้องขังและลดการกระทำความผิดซ้ำอีกทั้งสร้างจิตใจให้ผู้ต้องขังเห็นคุณค่าของตนเองโดยใช้หลักธรรมเข้ามามีบทบาทในการสื่อสารและเกิดความสันติสุขภายในสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการสร้างแรงบันดาลใจของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดนครปฐม
2. เพื่อพัฒนาหลักสูตรสอนธรรมเพื่อการสร้างแรงบันดาลใจของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัด

นครปฐม

3. เพื่อพัฒนาวิทยาการในการสอนพุทธธรรมเพื่อการสร้างแรงบันดาลใจของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดนครปฐม

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) คือ เป็นการศึกษาแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผสมกับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหรือการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ข้อมูลเชิงปริมาณและการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยกำหนดได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีจาก 1) ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ด้านเนื้อหา คือ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม 2. การสร้างแรงบันดาลใจ 3. การพัฒนาวิทยาการการสอนธรรม

2. ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

2.1 ประชากร ผู้วิจัยได้ศึกษาจากผู้ต้องขังที่เข้าร่วมกิจกรรมหลักสูตร จำนวน 120 คน กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการเปรียบเทียบตารางสำเร็จรูปของทาโร ยามาเน (Taro Yamane) จำนวน 92 คน

2.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพในการสัมภาษณ์เชิงลึกได้แก่ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาจากกลุ่มเป้าหมาย เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 20 คน ได้แก่ วิทยาการพุทธธรรม นักวิชาการด้านสาธารณสุข เจ้าหน้าที่เรือนจำ นักวิชาการด้านจิตวิทยา นักวิชาการด้านพุทธศาสนา และผู้ต้องขัง โดยการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาหลักสูตรการสอนธรรมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจและการพัฒนาวิทยาการ และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เกี่ยวกับการพัฒนาธรรมวิทยาการเพื่อสร้างแรงบันดาลใจในจากผู้ทรงคุณวุฒิ

3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 วิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถาม สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเยาวชน แบ่งเนื้อหา ออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นลักษณะ คำถามปลายปิด (Closed-ended questions) ใช้ข้อคำถามแบบให้เลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ 2 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับแบบประเมินการใช้หลักสูตรการสอนธรรมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจในชีวิต ให้แก่ผู้ต้องขัง เป็นลักษณะแบบให้เลือกตอบโดยใช้มาตรา ส่วนประเมินค่า (Numerical Rating Scale) มี 5 ระดับ 1 หมายถึง มากที่สุด 4 หมายถึง เห็นด้วยมาก 3 หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง 2 หมายถึง เห็นด้วยน้อย 1 หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 เป็นข้อคำถามลักษณะคำถามปลายเปิด (Opened-ended questions) เพื่อให้ ผู้ตอบแบบสอบถามมีอิสระในการแสดงความคิดเห็น จำนวน 2 ข้อ ประกอบด้วย ประโยชน์ที่ได้รับและข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรม

3.2 วิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบสัมภาษณ์(In-Depth Interview) ได้แก่ (๑) แบบสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับ พฤติกรรมการใช้ชีวิตในเรือนจำของผู้ต้องขัง สภาพจิตใจ แนวทางในการพัฒนาหลักสูตรและวิทยาการการสอนธรรมเพื่อการสร้างแรงบันดาลใจ ชุมชน นำแนวคิดทฤษฎี จาก

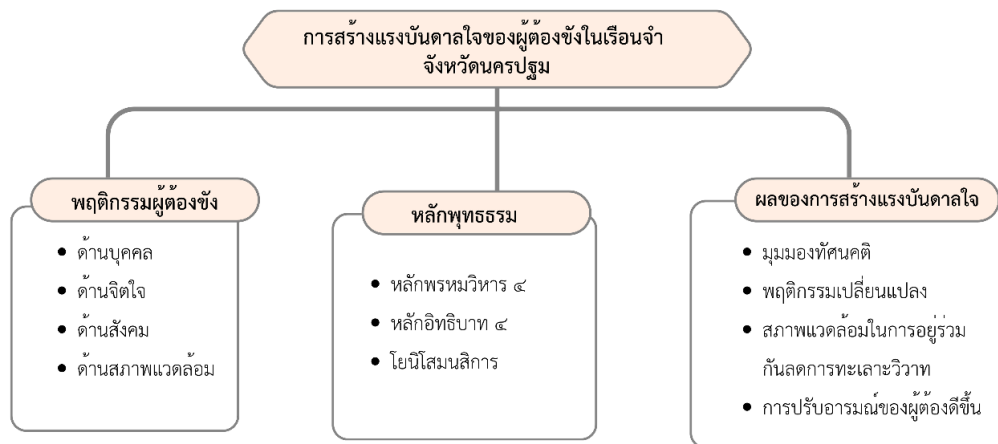
เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ทบทวนไว้มาพิจารณาสร้างแบบสัมภาษณ์ การสร้างเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และเอกสาร ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาวิทยาการ

4. การตรวจสอบเครื่องมือโดยการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์และแบบสนทนากลุ่มที่ผ่านการตรวจสอบเบื้องต้นจากอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและประเมินความสอดคล้อง แล้วนำผลจากการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าดัชนีความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity Index : CVI) โดยใช้เกณฑ์ความเห็นสอดคล้องกัน และการยอมรับของผู้เชี่ยวชาญที่มีค่า CVI 0.80 ขึ้นไป และการหาค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามแต่ละข้อกับวัตถุประสงค์ในการวัด (Index of Item Objective Consistency หรือ IOC) มีค่าเท่ากับ 1 แสดงให้เห็นถึงว่าข้อคำถามของเครื่องมือมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยอาศัยวิธีการของ Denzil และการวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์แบบสอบความคิดเห็นโดย สถิติพรรณนา สำหรับอธิบายปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามใช้สถิติความถี่และร้อยละ (%) และอธิบายระดับ ใช้ค่าสถิติค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เริ่มต้นจากการจัดระเบียบข้อมูลที่ได้รับมาจากหลายแหล่งด้วยการนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่เรียงเรียงตามวัตถุประสงค์และเค้าโครงเรื่องโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และการตีความ (Interpretation)

ผลการวิจัย

1. การสร้างแรงบันดาลใจของผู้ต้องขังในเรือนจำ จังหวัดนครปฐม ผู้ต้องขังในเรือนจำ จังหวัดนครปฐมอยู่ร่วมกันอย่างหลากหลายมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันและการก่อคดีที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งพฤติกรรมกระทำความผิดวินัยของผู้ต้องขังประกอบด้วยเรื่องต่าง ๆ อาทิ ผู้ต้องขังกระด้างกระเดื่อง ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งโดยชอบด้วยกฎหมายของเจ้าพนักงานหรือเจ้าหน้าที่ ผู้ต้องขังครอบครองภาพถ่ายซึ่งถ่ายภายในพื้นที่เรือนจำกลางนครปฐม ตรวจค้นจับกุมกองงานพบสิ่งของต้องห้าม ผู้ต้องขังมีพฤติกรรมไม่ปฏิบัติตามระเบียบและข้อบังคับเรือนจำ ตรวจค้นจับกุมตุลิกเกอร์พบสิ่งของต้องห้าม ลักลอบสูบบุหรี่ เกียจคร้าน การงาน สภาจิตใต้หวาดระแวงและอารมณ์ร้อนในการสร้างแรงบันดาลใจจึงได้ศึกษาถึงหลักธรรม หลักพรหมวิหาร 4 เห็นสัจธรรมถึงความเป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตาย ประารถนาให้ทุกคนพ้นทุกข์ หากทางช่วยเหลือ มีมุทิตาพลอยยินดีอย่างจริงใจกับความสำเร็จของผู้อื่น อีกทั้งช่วยสร้างแรงบันดาลใจต่อการชีวิตให้ผู้ต้องขังผู้ที่กระทำความผิดได้เห็นคุณค่าและปรับสภาวะของจิตใจให้เข้าใจว่ามนุษย์เกิดมาเน้นย่อมมีการกระทำความผิดธรรมดาแต่หากเรียนรู้และยอมรับผลที่ตามมา และแก้ไขไม่ให้เกิดขึ้นอีกก็สามารถเริ่มใช้ชีวิตแบบผู้อื่นได้ และเกิดคุณค่าในตัวเองและสัมผัสความพอใจกับตนเอง หลักอิทธิบาท ๔ การสร้างแรงบันดาลใจของผู้ต้องขังในเรือนจำ จังหวัดนครปฐม การส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตัวเองของกลุ่มผู้ต้องขังด้วยอิทธิบาท ๔ โดยให้ความสำคัญการส่งเสริมสภาวะจิตใจและสังคมการจัดกิจกรรมที่ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงกับผู้อื่น ประกอบด้วย การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม การพัฒนาทักษะชีวิตประจำวัน การให้ความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้องกับการดูแลตนเอง และหลักโยโสมนสิการ หลักธรรมในการคิดที่จะช่วยพัฒนาความคิดและจิตใจให้ผู้ต้องขังปรับเปลี่ยนความคิดและมีหลักการในการคิดมากขึ้น เป็นการกระบวนการคิดแบบมีเหตุผล แก้ไขปัญหาจากต้นเหตุยอมรับกับความจริงที่เกิดขึ้น และวางเป้าหมายอย่างชัดเจนเพื่อหาวิธีการที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จของเป้าหมายจะช่วยให้ผู้ต้องขังได้เรียนรู้ และรู้จักกับตัวเองมากขึ้นไม่ยึดติดกับอดีตที่ผ่านมาผลของการสร้างแรงบันดาลใจคือพลังที่ช่วยให้มนุษย์เกิดความหวัง เห็นคุณค่าในตัวเอง และมีเป้าหมายที่

จะก้าวเดินต่อไป แม้ในสภาวะแวดล้อมที่มีดমনและกดดัน การได้รับแรงบันดาลใจจากผู้อื่นหรือการสร้าง
 ขึ้นด้วยตนเองจึงเปรียบเหมือนการมี แสงไฟที่นำทางให้มองเห็นโอกาสและความเป็นไปได้ใหม่ ๆ และทำ
 ให้ผู้ต้องขังเห็นคุณค่าของตนเองมากขึ้นและปรับอารมณ์ทัศนคติเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำผิด

แผนภาพที่ ๑ การสร้างแรงบันดาลใจของผู้ต้องขังในเรือนจำ จังหวัดนครปฐม

2.การพัฒนาหลักสูตรการสอนธรรมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจของผู้ต้องขังในเรือนจำ จังหวัดนครปฐม พฤติกรรมของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางนครปฐม พบว่า พฤติกรรมของผู้ต้องขังมีหลากหลาย
 ด้าน ซึ่งมาจากทั้งทางความคิดและจิตใจของผู้ต้องขังที่ยังคงจมอยู่กับอดีต และยังไม่ตระหนักถึงคุณค่าใน
 ตนเอง อีกทั้งได้มีการศึกษาเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการสร้างแรงบันดาลใจ
 ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาการพัฒนากิจกรรมโดยประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถ
 มองเห็นคุณค่าในตนเอง และเกิดแรงบันดาลใจในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่สร้างสรรค์
 หลักสูตรการสอนธรรมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจของผู้ต้องขังในเรือนจำ จังหวัดนครปฐม โดยมีวัตถุประสงค์
 เพื่อให้ผู้ต้องขังเรือนจำ จังหวัดนครปฐม ได้ฝึกสติอยู่กับตนเอง เพื่อให้ผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการฯ
 สามารถเผชิญกับโทษทุกข์ได้อย่างมีสติปัญญา และรู้จักใคร่ครวญพิจารณา ด้วยการเรียนรู้และเข้าใจ
 ในชีวิตของตนเองและผู้อื่น ปัจจัยสำคัญในสภาพการเรียนรู้ ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ 3 ประการ คือ 1.
 ตัวผู้เรียน (Learner) 2. เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เป็นตัวเร้า (Stimulus Situation) 3. การกระทำ
 หรือการตอบสนอง (Action หรือ Response) เป็นหลักสูตรที่ทำกิจกรรมย่อยและมีทั้งภาคทฤษฎีและ
 ปฏิบัติร่วมกันทั้งกลุ่มและเดี่ยวให้ผู้ต้องขังได้มีส่วนร่วมและได้ใช้แนวคิดฝึกสติปัญญากิจกรรมที่สร้างการ
 เรียนรู้การใคร่ครวญคิดไตร่ตรองอย่างมีวิจารณญาณ เชื่อมโยงประสบการณ์ใหม่เข้ากับสมมุติฐานเดิมที่มี
 อยู่ภายในใจ หลักสูตรมีการดำเนินการกิจกรรมที่ให้ผู้ต้องขังเข้าร่วมในกิจกรรมและมีส่วนร่วมกับการ
 เพื่อที่จะสามารถเข้าใจในบริบทของการฝึกปฏิบัติ โดย การเริ่มกิจกรรมจะเป็นการฝึกให้จิตใจของ
 ผู้ต้องขังมีความสงบ เพื่อให้สติพร้อมในการรับฟังการบรรยายและการดำเนินการกิจกรรมในขั้นตอนต่างๆ
 จากการวิเคราะห์ผลการดำเนินการหลักสูตรการสร้างแรงบันดาลใจของผู้ต้องขังเรือนจำ จังหวัดนครปฐม
 พบว่า ผู้ต้องขังที่ตอบแบบสอบถามเป็นเพศชาย จำนวน 45 คน คิดเป็นร้อยละ 49 เพศหญิง 47 คน ร้อย
 ละ 51 ผู้ต้องขังอายุมากที่สุด อายุ 31-40 ปี มีจำนวน 34 คน คิดเป็นร้อยละ 37 ความคิดเห็นของ
 ผู้ต้องขังการเข้าร่วมกิจกรรมหลักสูตรการสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้ต้องขังเรือนจำ จังหวัดนครปฐม โดย
 ภาพรวมอยู่ใน ระดับดี ($\bar{x} = 4.12$) และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเฉลี่ยที่ 0.71 เมื่อแบ่งเป็นรายด้าน
 พบว่า ด้านเนื้อหา ส่งเสริมเนื้อหาครอบคลุมและสอดคล้องกับเรื่อง มากที่สุด อยู่ในระดับดี ($\bar{x} = 3.95$)

และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเฉลี่ยที่ 0.73 ด้านวิทยากร อยู่ในระดับดี การสื่อสารของวิทยากรมีความชัดเจนเข้าใจง่าย มากที่สุด อยู่ในระดับพึงพอใจดีมาก ($\bar{X} = 4.19$) และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเฉลี่ยที่ 0.65 ด้านผลการเรียนรู้ ประโยชน์จากการร่วมกิจกรรมสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ มากที่สุด อยู่ในระดับดีมาก ($\bar{X} = 4.21$) และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเฉลี่ยที่ 0.76 อีกทั้งผู้ต้องขังเมื่อเข้าร่วมกิจกรรมแล้วจะได้เรียนรู้ในการพัฒนาจิตใจโดยใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตทำให้ตัวเองมีหลักในการคิดและเห็นความจริงของชีวิตมากขึ้นตลอดจนสามารถนำความรู้ เป็นแนวทางในการพัฒนาและดำเนินชีวิต ได้แนวคิดในการใช้ชีวิตประจำวันต่อไป และมีความเข้าใจในบุคคลผ่านกิจกรรมกลุ่มในการจำลองสถานการณ์จริง ในการดำเนินกิจกรรมสำหรับผู้ต้องขังควรพิจารณาปัจจัยด้านเวลาและวิธีการสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากผู้เข้าร่วมมีความหลากหลายทั้งในด้านช่วงวัย ประสบการณ์ และพื้นฐานการเรียนรู้ การกำหนดเวลาให้เหมาะสมและไม่ดำเนินกิจกรรมเร็วเกินไป จะช่วยให้ผู้เข้าร่วมสามารถทำความเข้าใจเนื้อหาได้อย่างต่อเนื่อง ลดความกดดัน และเพิ่มโอกาสในการซักถาม ซึ่งจากผลวิเคราะห์แสดงให้เห็นถึงแนวคิดของผู้ต้องขังว่ามีการแนวทางในการสร้างแรงบันดาลใจโดยใช้หลักธรรมผ่านกระบวนการจัดกิจกรรมของหลักสูตรแต่ต้องมีการพัฒนาหลักสูตรและผู้นำหลักวิทยากรในการสร้างกิจกรรมให้กับผู้ต้องและสามารถที่จะสร้างแรงบันดาลใจให้กับตนเองในการใช้ชีวิตและปรับปรุงพฤติกรรมเพื่อลดการกระทำผิดซ้ำ และกลับเข้าสู่สังคมสามารถดำรงชีวิตอยู่กับครอบครัว กับเพื่อนได้โดยไม่โดนชักจูงให้กลับไปกระทำผิด ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรการสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้ต้องขังเรือนจำ จังหวัด นครปฐม ในการดำเนินการกิจกรรมประเมินผลลัพธ์ของกิจกรรมในการเข้าร่วมการสร้างแรงบันดาลใจ เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรม ผ่านการสัมภาษณ์และแบบสังเกต เพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงผลการดำเนินงานรวมถึงกระทบและผลรวมของกิจกรรม คุณภาพ และนำมาปรับปรุงและพัฒนากิจกรรมอย่างต่อเนื่องและขยายระยะเวลาในการดำเนินการ

แผนภาพที่ ๒ แนวทางการพัฒนาหลักสูตรการสอนธรรมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้ต้อง เรือนจำ จังหวัดนครปฐม

3.การพัฒนาวิทยากรสอนธรรมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดนครปฐม พบว่า วิทยากรสอนธรรมจะต้องมีลักษณะโดยแบ่งเป็นประเด็นต่าง ๆ คือ 1) หลักแนวคิดวิทยากรสอน ธรรมการเป็นวิทยากรจึงต้องมีหลักของความรู้ หลักของบุคลิกภาพ หลักกระบวนการคิด สร้างสรรค์ คิด

หาสิ่งใหม่ๆ หลักของการถ่ายทอด หลักของการพูด หลักของวิธีคิด รวมถึงทักษะต่างๆที่ วิทยากรจะต้องมี หลักธรรมที่นำมาสอนผ่านกระบวนการสร้างกิจกรรมจะต้องเข้าใจง่ายและฝึกคิดแบบขั้นพื้นฐานของ มนุษย์เพราะธรรมชาติของมนุษย์หากคิดซับซ้อนจะไม่อยากปฏิบัติตามหรือทำแล้วได้ไม่นานก็จะลืมนึก 2) วิธีการถ่ายทอดความรู้ของวิทยากร วิทยากรต้องมีหลักของภาพลักษณ์นอกกายและภาพลักษณ์ ภายใน การแสดงออก รวมไปถึงหลักของคุณธรรมจริยธรรมสำหรับวิทยากรที่ดี เพราะงานวิทยากรเป็น งานอิสระวิทยากรต้องเรียนรู้หลักการทำงาน หลักการให้เกียรติคนอื่นอีกทั้งไม่นำกิจกรรมหรือบรรยายที่ เป็นการสร้างความเปราะบางให้กับผู้ต้องชั่งและเป็นการเข้าใจในเรื่องหลักธรรม มีการสื่อสารสองทาง ระหว่างวิทยากรกับผู้เข้ารับการศึกษา วิธีการถ่ายทอดมีการปรับเปลี่ยนและยืดหยุ่นได้เสมอ น้ำเสียงมี การนำเสนอธรรมที่มีถ้อยคำที่ชัดเจน ใช้น้ำเสียงในการสื่อสารในด้านบวกมากกว่าด้านลบ มีการแต่งกายให้ เรียบร้อย เข้าใจในสิ่งที่พูดอย่างชัดเจนด้วยการวิเคราะห์กลุ่มผู้ฟัง สร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ กระตุ้น ผู้เรียนให้มีความสุขในการเรียนรู้ 3) คุณสมบัติและคุณลักษณะของการเป็นวิทยากรการสอนธรรม วิทยากรต้องสามารถการเข้าใจบริบท ปัญหา อุปสรรค ในการบรรยายต้องวิเคราะห์บริบทของผู้ต้องชั่ง เรือนจำ มีศิลปะในการถ่ายทอดไม่ว่าจะเป็นบุคลิกภาพ ทักษะการพูด การบรรยาย มีวิธีการสอนต้องเป็น กิจกรรมหรือเกมที่ต้องมีสาระ ดึงกระบวนการสอนให้ เกิดความน่าสนใจ วิทยากรต้องสามารถแก้ปัญหา เฉพาะหน้าได้ การพัฒนาวิทยากรสอนธรรมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้ต้องชั่งเรือนจำ จังหวัด นครปฐม มุ่งเน้นพัฒนาสมรรถนะของวิทยากรโดยการอาศัยประสบการณ์และการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิด ความชำนาญในการใช้กิจกรรมสื่อสารกับผู้เข้ารับการศึกษา ด้านความรู้ วิทยากรสอนธรรมต้องมี ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาสามารถนำหลักธรรมมานำปฏิบัติผู้ต้องชั่งได้ และสร้างความเชื่อมั่นให้กับ ผู้ต้องชั่ง ด้านระยะเวลา วิทยากรมีความเข้าใจในตัวผู้ต้องชั่งว่าการเรียนรู้ต้องใช้เวลา มีการยืดหยุ่นเวลา มากกว่าการบรรยายในเรื่องปกติทั่วไปหรือการบรรยายแบบทางวิชาการที่จะต้องกำหนดเวลาตรง เป้าหมาย ด้านการวัดประเมินผล วิทยากรต้องพัฒนาการสร้างอาชีพใช้เทคโนโลยีที่เข้ากับผู้ต้องชั่งและ สามารถนำมาวัดผลได้หลังจากทำกิจกรรมเพื่อประเมินการเปลี่ยนแปลงสภาพจิตใจของผู้ต้องชั่งซึ่งการ สอนธรรมจะช่วยให้การบำบัดโดยวิธีการฝึกจิตสมาธิในกิจกรรมการสร้างแรงบันดาลใจสร้างความผ่อนคลายและ ช่วยเยียวยาความเครียดความวิตกกังวลแก่ผู้ต้องชั่ง

แผนภาพที่ 3 การพัฒนาวิทยาการสอนธรรม เพื่อสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้ต้องเรือนจำ จังหวัดนครปฐม

อภิปรายผล

การศึกษาการสร้างแรงบันดาลใจของผู้ต้องขังในเรือนจำ จังหวัดนครปฐม สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของหลักธรรมในเชิงปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการศึกษาพฤติกรรมของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลาย ทั้งในด้านพฤติกรรมกระทำผิดและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการไม่ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ เราสามารถเห็นได้ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นในเรือนจำไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของการลงโทษเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูและการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังให้มีคุณค่าในตนเองและสามารถปรับปรุงพฤติกรรมได้ด้วยการใช้หลักธรรมเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนหลักพุทธธรรมและอิทธิบาท ๔ มีความสำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ต้องขัง หลักพรหมวิหาร 4 เช่น การแสดงความเมตตาตนเองและผู้อื่น, การเห็นสังขาร, การสร้างมุกิตาในการยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น และการฝึกปรับจิตใจให้ยอมรับการกระทำผิดของตนเอง ช่วยให้ผู้ต้องขังเรียนรู้ที่จะรับผิดชอบต่อการกระทำของตนและพัฒนาการยอมรับความผิดพลาดเพื่อการปรับตัวต่อไปในอนาคตอีกทั้งหลักอิทธิบาท 4 ที่ประกอบด้วย ฉันทะ, วิริยะ, จิตตะ, วิมังสา ช่วยเสริมสร้างการพัฒนาในหลายด้านของผู้ต้องขัง เช่น การสร้างความพอใจและความรักในตนเอง (ฉันทะ) การส่งเสริมการมุ่งมั่นพัฒนาตนเอง (วิริยะ) ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัย เพียรชัยรัตน์ เงินงาม ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดน่านเชิงพุทธบูรณาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพคุณภาพชีวิตในปัจจุบันของ ผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดน่าน 2) ศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดน่าน ตามนโยบายของกรมราชทัณฑ์ และ 3) นำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง เรือนจำจังหวัดน่านเชิงพุทธบูรณาการ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลจาก คัมภีร์พระไตรปิฎกเอกสารวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ และสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ ข้อมูลสำคัญ จำนวน 40 คน เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพคุณภาพชีวิตในปัจจุบันของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดน่าน อยู่อย่างแออัดล้นเรือนจำ โรงเลี้ยงอาหารคับแคบ เวชภัณฑ์ขาดแคลน สถานที่ศึกษาอบรมไม่เพียงพอ 2) การพัฒนาคุณภาพ ชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดน่านตามนโยบายของกรมราชทัณฑ์ มีการจัดการศึกษาอบรม ให้กับผู้ต้องขัง คือหลักสูตรบังคับทั่วไป หลักสูตรบังคับตามลักษณะแห่งและหลักสูตรบังคับ เลือก 3) รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดน่าน คือด้านกายส่งเสริมให้มี การเล่นและแข่งขันกีฬา การดูแลรักษาสุขภาพอนามัย การรักษาพยาบาล การรับประทาน อาหารที่สะอาดถูกสุขอนามัย ด้านจิตใจจัดการศึกษาอบรม วิชาธรรมศึกษา หลักสูตรสัคคสา สมาธิ การสวดมนต์ทำนองสรภัญญะ สวดมนต์ไหว้พระก่อนนอน ด้านสังคมจัดโครงการเยี่ยม ญาติใกล้ชิด ประกวดร้อง ฝึกระเบียบแถว โครงการจิตอาสา โครงการเตรียมพร้อมก่อนปล่อย และด้านปัญญาจัดการศึกษาอบรมด้านธรรมะ บริการห้องสมุดพร้อมปัญญาให้ผู้ต้องขังได้ศึกษา ค้นคว้าเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ซึ่งจากงานวิจัยสะท้อนให้เห็นการสร้างแรงบันดาลใจของผู้ต้องขังสามารถที่จะสร้างโดยใช้หลักธรรมและผ่านกระบวนการจัดกิจกรรมเพื่อให้ผู้ต้องขังเกิดทักษะการมีส่วนร่วมและการแสดงความคิดเห็น

การพัฒนาหลักสูตรการสอนธรรมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจของผู้ต้องขังในเรือนจำ จังหวัดนครปฐมพฤติกรรมของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางนครปฐม เป็นการศึกษาหลักสูตรที่สร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้ต้องขังโดยใช้วิทยาการเข้าสู่บทเรียนผ่านกิจกรรมที่ให้ผู้ต้องขังได้มีส่วนร่วม ทั้งกิจกรรมที่เดี่ยว กลุ่มและการประเมินผลผ่านใบงานและแบบสอบถามความคิดเห็นเพื่อนำมาพัฒนาหลักสูตรที่แก้ไขปัญหาและสร้าง

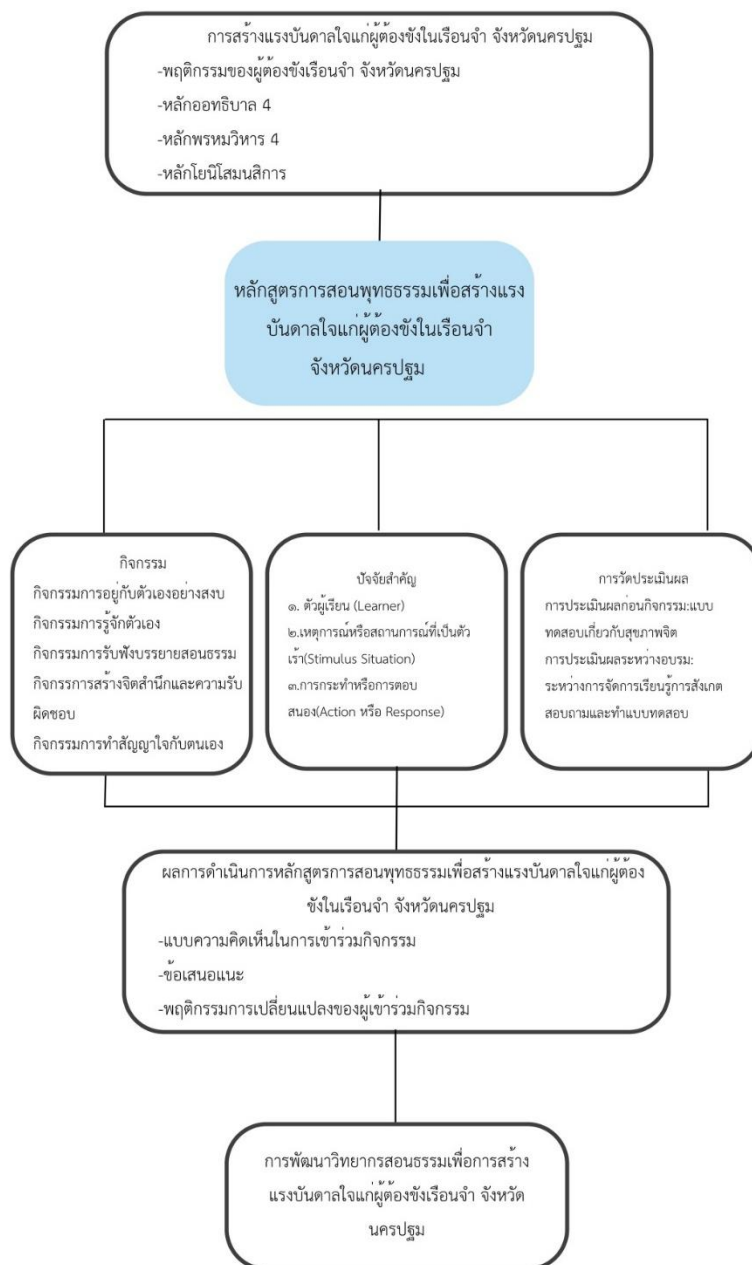
แรงบันดาลใจ ได้เริ่มต้นจากการวางแผนหลักสูตร (Planning) การใช้หลักสูตร (Implementation) และการประเมินหลักสูตร (Evaluation) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ John Galen Saylor และ William Marvin Alexander (1974) รวมถึง Oliva, P.F. (1988). ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) หลักการ (2) จุดมุ่งหมาย (3) เนื้อหาสาระ (4) การจัดการเรียนรู้ และ (5) การวัดและประเมินผล ซึ่งภาพรวมของหลักสูตรมีความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับสูงและมีความเหมาะสม ผู้เรียนมีคะแนนเฉลี่ยที่สูงขึ้นจากกิจกรรมแรงบันดาลใจหลังการเรียน เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนเรียน สำหรับผลการปรับปรุงหลักสูตรพบว่า ภาพรวมหลังการใช้หลักสูตรมีความเป็นประโยชน์มากขึ้น และมีความเหมาะสม ผู้เรียนมีความพึงพอใจในระดับสูง แสดงให้เห็นว่า หลักสูตรที่พัฒนามีการตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนได้ดีและทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน โดยการจัดกระบวนการเรียนรู้เน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมุมมองและวิธีคิด โดยใช้ประสบการณ์ตรงของเยาวชน ผู้เข้ารับการอบรมเป็นฐาน การเรียนรู้มุ่งเน้นการนำประสบการณ์ชีวิตมาใช้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ส่งผลต่อการปรับพฤติกรรมไปสู่เป้าหมายของตนเอง โดยออกแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ตาม หลักสูตร 4 ชั้น ได้แก่ สร้างประสบการณ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทางปัญญา (Experience) กระตุ้นความท้าทายและการตั้งคำถาม (Challenge) แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน (Collaborative learning) กำหนดแนวทางสู่เป้าหมาย (Goal setting)

ทั้งนี้ การพัฒนาหลักสูตรการสอนธรรมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจนั้นพัฒนาจากการประเมินพฤติกรรมและแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมเพื่อพัฒนาทักษะและสามารถที่จะสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ต้องขัง อีกทั้งพัฒนาทักษะทางด้านการจัดการความเครียด ทักษะมนุษยสัมพันธ์ เพื่อจัดการความเสี่ยงภาวะซึมเศร้า เป็นต้น เสริมสร้างภาวะสุขภาพกายได้อย่างต่อเนื่องควบคู่ไปกับการเสริมแรงด้านจิตใจให้ยังคงมีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ความหวัง และเหตุผลของการมีชีวิตอยู่ รวมถึงความสุขตามบริบทที่เป็นอยู่ โดยครอบครัวหรือผู้ดูแลให้การยอมรับและสนับสนุนให้กำลังใจร่วมทั้งการพัฒนาเยาวชนให้เกิดการเรียนรู้ภาวะทั้ง 4 ประการตามแนวทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ สุขภาพทางกาย สุขภาพทางจิตใจ สุขภาพทางสังคม และสุขภาพทางปัญญาหรือวิญญาณ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ประยูร สุยะใจและคณะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาศักยภาพกลุ่มเปราะบางทางการเคลื่อนไหวต่อการ เสริมสร้างสุขภาวะทางจิตปัญญา การศึกษาวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพบริบทที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางจิตปัญญาของกลุ่มเปราะบางทางการเคลื่อนไหว ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มทดลองหลังได้รับการอบรมมีพัฒนาการด้านพฤติกรรมสร้างเสริมสุขภาวะ และกระบวนการพัฒนาพฤติกรรมตามแนวพุทธจิตวิทยาสามารถพัฒนากระบวนการคิดตามแนว โยนิโสมนสิการ และการกำกับตนเองด้วยหลัก สติ ได้แก่ ความระลึกรู้ได้ นึกได้ สำนึกได้ ไม่ปล่อยไหลต่อความรู้สึก และมีหลัก สัมปชัญญะ ที่สามารถเกิดความรู้อึด ตระหนักชัด สิ่งนี้นึกได้และเข้าใจชัดตามความเป็นจริง ผลการวิจัยยังพบว่ากลุ่มทดลองมีการตั้งจิตและปรารถนาความเพียรทางใจอย่างต่อเนื่อง มีความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความขวนขวาย ความพยายาม ความอดสาหัส ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความมุ่งมั่นอย่างไม่ท้อถอย ไม่ท้อถอยทั้งฉันทะและธูระ รวมถึงความเอาใจใส่ในกิจกรรม การมี วิริยะ และ สัมมาวายามะ ซึ่งหมายถึงความเพียรเพื่อเว้นอกุศลธรรมและเจริญกุศลธรรม ทำให้เกิดความเข้มแข็ง มั่นคง และไม่ท้อถอยทั้งหน้าที่ในการสร้างกุศลธรรม ดังนั้นแสดงให้เห็นว่า ในกลุ่มคนเปราะบางแม้กระทั่งผู้ต้องขังที่มีสภาวะทางจิตใจที่ละเอียดอ่อนการพัฒนาสร้างแรงบันดาลใจหลักสูตรนำหลักธรรมและวิธีการจัดการกิจกรรมมาใช้ให้

เหมาะสมเพื่อความเครียดที่นำมาสู่การเป็นซึมเศร้าและพัฒนาในด้านต่างๆเพื่อสามารถที่จะออกไปใช้ชีวิต
หลังจากออกจากเรือนจำได้และไม่กระทำผิดซ้ำ

การพัฒนาวิทยากรสอนธรรมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้ต้องขังเรือนจำ จังหวัดนครปฐม มี
แนวทางสำหรับการพัฒนาแบ่งออกเป็น 4 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1. การพัฒนาหลักสูตรและอุดมการณ์
ของการเป็นธรรมวิทยากรต้นแบบการพัฒนาวิธีการของการเป็นธรรมวิทยากรต้นแบบ 2. การพัฒนา
คุณสมบัติและลักษณะของการเป็นธรรมวิทยากรต้นแบบ 3. การพัฒนาตัวชี้วัดของการเป็นธรรมวิทยากร
ต้นแบบ ทั้งนี้ เนื่องจากการเป็นธรรมวิทยากรต้นแบบจำเป็นต้องสื่อสารธรรมะให้เข้าใจง่าย สามารถ
นำไปปฏิบัติได้ และสร้างแรงบันดาลใจในการใช้ชีวิตให้เหมาะสมกับเยาวชนในยุคสังคมปัจจุบัน ซึ่ง
เยาวชนแต่ละคนมีลักษณะความคิด ความสนใจ และพฤติกรรมที่แตกต่างกัน การจัดกระบวนการเรียนรู้
เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงต้องประยุกต์คำสอนให้เหมาะสม หากผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนายังใช้
กระบวนการเรียนรู้และรูปแบบวิธีการเดิม ๆ อาจทำให้การเผยแผ่ธรรมะไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจาก
สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นการเผยแผ่ธรรมะจึงต้องปรับศาสตร์เข้าหาพระพุทธศาสนา
โดยยึดพระพุทธศาสนาเป็นหลักนำ พร้อมใช้ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่สนับสนุน ทำให้การเผยแผ่
ธรรมะมีความน่าสนใจและเข้าถึงเยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยพัฒนาวิทยากรให้ทันตามการ
เปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีในปัจจุบันเพื่อนำมาบรรยายและสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้ต้องขัง การเรียนรู้
แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) เน้นให้ผู้เข้ารับการอบรมเรียนรู้ด้วยตนเอง มีการแบ่งปัน
ประสบการณ์ ฟังซึ่งกันและกัน เพื่อค้นหาคำตอบด้วยตนเอง ค้นพบเป้าหมายหรือความสุขด้วยตนเอง มุ่ง
หาทางออกในปัจจุบันมากกว่าการติดอยู่กับอดีต โดยใช้กิจกรรมเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรมะนั้น
วิทยากรสอนธรรมที่ใช้วิธีการดังกล่าวจะต้องเรียนรู้ศาสตร์สมัยใหม่ พร้อมใช้แนวคิด “พุทธบูรณาการ”
เพื่อทำให้ธรรมะเกิดความน่าสนใจ และผ่านวิธีการที่เรียกว่า “ธรรมะประยุกต์” เช่น การเขียน การเทศน์
การสอน การบรรยาย และการโค้ช ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพระสงฆ์ยุคใหม่ ทั้งนี้ การพัฒนาวิทยากร
สอนธรรมนำเข้าสู่กระบวนการคิดตามกิจกรรมในหลักสูตรที่ได้วางแผนไว้จะช่วย สร้างเป้าหมายในชีวิต
จุดเริ่มต้นนี้จะทำให้การอบรมมีความประทับใจมากขึ้น การสร้างการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญ เพราะ
ผู้เรียนจะไม่เพียงนั่งฟังอย่างเดียว แต่จะได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ซึ่งเป็นวิธีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับ
พื้นฐานในการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่มีกิจกรรมผ่านกิจกรรมมากกว่าการนั่งฟังเพียงอย่างเดียว ซึ่ง
สอดคล้องกับ พระมหาจักรพล สิริโร (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การเผยแผ่พุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์
4.0ผลการวิจัยพบว่าการสอนไม่จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียนเท่านั้น แต่จะเชื่อมโยงผู้สอนจากผู้ที่ทำหน้าที่
ถ่ายทอดมาเป็นผู้ให้คำแนะนำด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม รวมทั้งด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี
การเชื่อมโยงดังกล่าวช่วยป้องกันไม่ให้ผู้เรียนหรือผู้ศึกษาหลักธรรมคำสอนเกิดความเบื่อหน่าย และยัง
สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีทันสมัยเป็นเครื่องมือช่วยในการเผยแผ่พุทธศาสนา เช่น การจัดทำคลิป หรือ
ภาพยนตร์สั้นที่น่าสนใจเรื่องราว แง่คิด และมุมมองต่าง ๆ สะท้อนสิ่งที่ต้องการนำเสนอให้ผู้รับสารในแต่
ละกลุ่มเป้าหมายเข้าใจได้ง่าย รวมถึงการเทศน์หลักธรรมคำสอนด้วยสำนวนภาษาที่สนุกสนาน เข้าใจง่าย
และเข้าถึงได้

องค์ความรู้

แผนภาพที่ 4 องค์ความรู้

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรมีนโยบายในการพัฒนาหลักสูตรและฝึกอบรมวิทยากรสอนธรรมที่มีคุณสมบัติในการสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้ต้องขัง เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตและการปรับทัศนคติให้แก่ผู้ต้องขัง ผ่านการใช้ธรรมะในการสร้างสำนึกและการพัฒนาทางจิตใจ

1.2 ควรมีการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการสร้างแรงบันดาลใจในด้านธรรมะและการฝึกสติ

1.3 สำนักพระพุทธศาสนาควรมีแผนงานและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์ให้เป็นธรรมวิทยากรต้นแบบที่สามารถนำหลักธรรมคำสอนไปเผยแผ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับบริบทของผู้ต้องขัง

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการป้องกันและช่วยเหลือผู้ต้องขังที่มีความเสี่ยง โดยการเสริมสร้างการเข้าใจและการดูแลด้านจิตใจของผู้ต้องขังผ่านการเรียนรู้และปฏิบัติธรรม

2.2 ควรจัดกิจกรรมที่ให้ผู้ต้องขังได้มีประสบการณ์ในการเรียนรู้ชีวิต ผ่านการฝึกฝนและการเรียนรู้ตามหลักธรรม เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทางจิตใจและสังคม โดยเน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์และการใช้กิจกรรมเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษา การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมวิทยากรสอนธรรม สำหรับการสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ โดยมีการเน้นพัฒนาหลักสูตรที่ช่วยให้ผู้ต้องขังสามารถเข้าใจหลักธรรมและนำไปใช้ในการปรับปรุงชีวิตได้

3.2 การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ของผู้ต้องขังในเรือนจำ เช่น การศึกษาผลกระทบจากการเรียนรู้หลักธรรมและการฝึกสติในกลุ่มตัวอย่างต่าง ๆ เพื่อหาแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาและส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก

บรรณานุกรม

- กรมราชทัณฑ์. (2567). สถิตินักโทษเด็ดขาดแยกตามอายุเรือนจำกลางนครปฐม. สืบค้นเมื่อ 2 พฤษภาคม 2567, จาก http://www.correct.go.th/rt103pdf/report_index.php.
- พระมหาจักรพล สิริธโร. (2563). การเผยแผ่พุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0. วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร, 11(1), 80-90.
- พระปราโมทย์วาทโกวิโท และ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2563). รูปแบบการพัฒนาวิทยากรต้นแบบสันติภาพโดยพุทธสันติวิธี. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 7 (ฉบับเพิ่มเติม), 253-265.
- พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). (2538). การพัฒนาจิต. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย.
- เพียรชัยรัตน์ เงินงาม. (2565). รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดน่านเชิงพุทธบูรณาการ. วารสารวิจัยวิชาการ, 5(5), 171-186.
- ประยูร สุยะใจและคณะ. (2567). รูปแบบการพัฒนาศักยภาพกลุ่มเปราะบางทางการเคลื่อนไหวต่อการเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตปัญญา. วารสารธรรมเพื่อชีวิต, 30(3), 502-512.
- สุนนทิพย์ จิตสว่าง และนันทิ จิตสว่าง. (2562). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ. วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, 24(2), 78-100.
- สุภารัตน์ หนูหอม. (2544). อิทธิพลของเขาวงกตที่มีต่อความเครียดและพฤติกรรมการเผชิญความเครียดของพยาบาล: ศึกษาเฉพาะกรณี โรงพยาบาลศิริราช. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การพัฒนาารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็น
พลเมืองดีในวิถี ประชาธิปไตยตามหลักภาวนา 4 ในจังหวัดอุบลราชธานี
THE DEVELOPMENT OF HAPPINESS IN THE PERSPECTIVES OF BUDDHIST
PHILOSOPHY AND CONTEMPORARY PHILOSOPHY IN
UBON RATCHATHANI PROVINCE

พระเสกสรร ฐานยุตโต(ไชยชาติ)

PhraSeksan Tanayutto (Chaiyachat)

พระมหาคำพันธ์ ปากโร

Phramaha Khamphan Paphakaro

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail : dr.sek2522@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 2 พฤศจิกายน 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 7 ธันวาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 8 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยโดยใช้หลักหลักภาวนา 4 ในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน 2) เพื่อพัฒนาารูปแบบที่ส่งเสริมพลังอำนาจชุมชน โดยมุ่งเน้นการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยตามหลักภาวนา 4 ในจังหวัดอุบลราชธานี 3) เพื่อประเมินความสำเร็จของการประยุกต์ใช้รูปแบบดังกล่าวในระดับชุมชน และวัดผลในเชิงพฤติกรรม สังคม และความยั่งยืน ซึ่งจะนำไปสู่การขยายองค์ความรู้และพัฒนาชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) คือ ผู้นำชุมชน ผู้นำทางความคิด และประชาชนในพื้นที่นำร่อง 3 แห่ง ได้แก่ หมู่บ้านเก่าขาม องค์การบริหารส่วนตำบลเก่าขาม อำเภอน้ำยืน, หมู่บ้านเจียด องค์การบริหารส่วนตำบลเจียด อำเภอเขมราฐ, และหมู่บ้านเถื่อนช้าง องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเดช อำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสนทนากลุ่ม และแบบประเมินรูปแบบ

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาของการเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยของชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี คือ การขาดความตระหนักต่อสิทธิและหน้าที่ การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นที่ยังไม่ต่อเนื่อง และความแตกแยกทางความคิดเห็นทางการเมืองในระดับสังคม การพัฒนาารูปแบบได้บูรณาการหลักภาวนา 4 ได้แก่ กายภาวนา หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมและความสัมพันธ์ สิลภาวนา หมายถึง การพัฒนาวินัยและกฎกติกาของชุมชน จิตตภาวนา หมายถึง การพัฒนาจิตใจและความเข้มแข็งทางปัญญา และปัญญาภาวนา หมายถึง การพัฒนาความรู้และวิจาร์ณญาณทางการเมือง เข้ากับกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน 5 ขั้นตอน (ตามแนวคิดของRissel , 1994) และกระบวนการ

เรียนรู้ 6 ขั้นตอน (ตามแนวคิดermpoonvivat and Kaewmano, 2015) รูปแบบที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก คือ 1) การสร้างความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง 2) การสร้างเวทีสาธารณะและการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างพลังกลุ่ม 3) การระบุและแก้ไขปัญหาสาธารณะร่วมกัน 4) การพัฒนาและเสนอนโยบายสาธารณะของชุมชน และ 5) การสะท้อนประสบการณ์และการเรียนรู้เชิงประชาธิปไตย ผลการประเมิน พบว่า รูปแบบดังกล่าวสามารถเพิ่มระดับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะด้านความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม การเคารพสิทธิผู้อื่น และการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ชุมชนสามารถนำหลักภavana 4 มาประยุกต์ใช้เป็นฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมในการขับเคลื่อนวิถีชีวิตประชาธิปไตยได้อย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: พลังอำนาจชุมชน, จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี, ประชาธิปไตย, ภavana 4, อุบลราชธานี

Abstract

The objectives of this research article are 1) to analyze the relevant components for enhancing good citizenship consciousness in a democratic way of life using the principles of Bhavana 4 in Ubon Ratchathani Province which will lead to the development of a community empowerment model 2) to develop a model that promotes community empowerment focusing on creating good citizenship consciousness in a democratic way of life according to the principles of Bhavana 4 in Ubon Ratchathani Province and 3) to evaluate the success of applying the model at the community level and measure results in terms of behavior society and sustainability which will lead to the dissemination of knowledge and community development The research employed Participatory Action Research (PAR) with a sample group consisting of community leaders, key opinion leaders, and residents in three pilot areas: Ban Kao Kham, Kao Kham Sub-district Administrative Organization Nam Yuen District Ban Chiat Chiat Sub district Administrative Organization Khemarat District and Ban Thuen Chang, Mueang Det Sub-district Administrative Organization Det Udom District Ubon Ratchathani Province The research instruments included in depth interviews, focus group discussions and a model evaluation form

The research findings revealed that the existing problems regarding good citizenship in a democratic way of life in Ubon Ratchathani communities include a lack of awareness of rights and duties, non-continuous political participation at the local level, and social polarization due to political differences. The developed model integrates the principles of Bhavana 4 Kāyabh (the development of behavior and relationships), Sīlabhāvanā (the development of discipline and community rules) Cittabhāvanā (the development of mind and intellectual resilience) and Paññābhāvanā (the development of political knowledge and judgment) This is combined with the five-step community empowerment process (based on Rissel, 1994) and the six-step learning process (based on Permpoonvivat and Kaewmano 2015) The final model comprises five core components 1)creating self awareness and self worth 2)

establishing public forums and communication for group power reinforcement; 3) joint identification and resolution of public issues; 4) developing and proposing community public policy; and 5) reflecting on experiences and democratic learning The evaluation results showed that the model significantly increased the level of good citizenship consciousness in a democratic way of life particularly in terms of self- and social-responsibility respecting the rights of others and peaceful conflict resolution The communities were able to apply the principles of Bhavana 4 as a moral and ethical foundation for concretely driving a democratic way of life

Keywords: Community Empowerment, Good Citizenship Consciousness, Democracy, Bhavana 4, Ubon Ratchathani.

บทนำ

ปัจจุบันสังคมไทยกำลังประสบกับปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาสังคมหลายประการ อาทิ ปัญหาความยากจน ยาเสพติด การทุจริตคอร์รัปชัน รวมถึงปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของประเทศ คือ ปัญหาความแตกแยกของคนในสังคม อันเนื่องมาจากความคิดเห็นที่แตกต่างกันในการเมือง ทำให้ขาดความสงบสุขและเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนสังคมจึงมีความต้องการอย่างยิ่งยวดต่อการสร้าง พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย ซึ่งถือเป็นรากฐานและต้นทุนที่ดีทางมนุษย (civil society) ที่จะนำมาซึ่งความรับผิดชอบและหน้าที่สำคัญต่อสังคม การเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ไม่ได้จำกัดเพียงการไปใช้สิทธิเลือกตั้งเท่านั้น แต่หมายถึงการมี จิตสำนึกในการตระหนักถึงสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีเหตุผลและสันติวิธี การสร้างพลเมืองดีจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่องที่ต้องเริ่มต้นจากระดับฐานรากคือชุมชน จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม มีความท้าทายในการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เนื่องจากยังคงมีการพึ่งพาผู้มีอิทธิพลและการตัดสินใจจากส่วนกลางในบางพื้นที่ การเสริมสร้างประชาธิปไตยจึงต้องดำเนินการผ่านการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน(Community Empowerment) ให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง และเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างแท้จริง (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557) นอกจากนี้ การเสริมสร้างพลเมืองดีให้มีความยั่งยืนและเข้มแข็งควรมีการบูรณาการหลักธรรมทางศาสนาเข้ามาเป็นฐานทางคุณธรรม เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลทั้งทางโลกและทางธรรมหลักภาวนา 4 ในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ กายภาวนา สีสภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนาจึงเป็นกรอบแนวคิดที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคณะและชุมชนให้มีคุณภาพมีสติปัญญามีความรับผิดชอบต่อสังคมและอยู่ร่วมกันภายใต้กฎกติกาของสังคมได้อย่างเหมาะสมงานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นการพัฒนารูปแบบที่เป็นรูปธรรมในการขับเคลื่อนจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยโดยมีหลักภาวนา 4 เป็นแกนหลักในการพัฒนาพลังอำนาจของชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

วัตถุประสงค์การวิจัย

1) เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยโดยใช้หลักหลักภาวนา 4 ในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

2) เพื่อพัฒนารูปแบบที่ส่งเสริมพลังอำนาจชุมชนโดยมุ่งเน้นการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยตามหลักภavana 4 ในจังหวัดอุบลราชธานี

3) เพื่อประเมินความสำเร็จของการประยุกต์ใช้รูปแบบดังกล่าวในระดับชุมชนวัดผลในเชิงพฤติกรรมสังคม และความยั่งยืน

การทบทวนวรรณกรรม

1.แนวคิดพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย

จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย หมายถึง การที่ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในระบบประชาธิปไตย มีทัศนคติที่ดีต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตยและมีการแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับคุณค่าประชาธิปไตยโดยมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ 1)ด้านทักษะหมายถึง บุคคล การคิดวิเคราะห์การมีวุฒิภาวะทางอารมณ์ 2)ด้านการมีส่วนร่วมชุมชนสังคม หมายถึง การเคารพสิทธิผู้อื่นการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี และ3)ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย หมายถึง การยึดมั่นในสิทธิมนุษยชนและกฎหมาย (อ้างอิงจากงานวิจัยที่คล้ายคลึงของ LIRT, 2555)

2 แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน (Community Empowerment)

การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนคือกระบวนการที่ทำให้ประชาชน องค์กร หรือชุมชน สามารถควบคุมชีวิตของตนเองได้มากขึ้น โดยการดำเนินการของกลุ่มที่มีการช่วยเหลือตนเอง เพื่อขจัดสิ่งกีดขวางที่ขัดขวางการบรรลุศักยภาพของพวกเขา (Rissel, 1994) โดยมีขั้นตอนสำคัญ 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การพัฒนาคนเพื่อสร้างความตระหนักรู้ต่อตนเอง 2) การสนับสนุนของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน 3) การระบุปัญหาตามความต้องการของชุมชน 4) การมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน และ 5) การเกิดนโยบายการปฏิบัติของชุมชน

3 หลักภavana 4 หลักภavana 4 (Fourfold Development) เป็นหลักการพัฒนาตนเองและสังคมในทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย

3.1 กายภavana (Kāyabhāvanā) หมายถึง การพัฒนากาย การฝึกอบรมพฤติกรรมที่ดีงาม

3.2 สीलภavana (Sīlabhāvanā) หมายถึง การพัฒนาศีล การพัฒนาความประพฤติให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย

3.3 จิตตภavana (Cittabhāvanā) หมายถึง การพัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจให้มีสมาธิเข้มแข็ง และมีคุณธรรม

3.4 ปัญญาภavana (Paññābhāvanā) หมายถึง การพัฒนาปัญญา การฝึกอบรมความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง มีวิจารณ์ญาณที่ถูกต้อง

หลักภavana 4 นี้จะถูกนำมาบูรณาการเป็นพื้นฐานในการพัฒนาพลังอำนาจชุมชนเพื่อสร้างสำนึกพลเมืองดีโดยถือว่าจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีที่ยั่งยืนจะต้องมีฐานของปัญญาและความมีวินัยในตนเองรองรับ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยตามหลักภavana 4 จังหวัดอุบลราชธานี มีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ประชากรในการวิจัยนี้ คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนของจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่งานวิจัยมุ่งเน้นการพัฒนาแบบการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย

กลุ่มเป้าหมาย คือ เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นรูปแบบ เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) กลุ่มเป้าหมายจึงเป็นกลุ่มเฉพาะที่ถูกเลือกเพื่อเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาและทดลองใช้รูปแบบอย่างเข้มข้น ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลักในพื้นที่นาร่อง 3 แห่ง คือ หมู่บ้านเก่าขาม อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี หมู่บ้านเจียด อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอุบลราชธานี และหมู่บ้านเถื่อนช้าง อำเภอดงขุ้ม จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำทางความคิด ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำทางศาสนา และผู้บริหาร/เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลที่เกี่ยวข้องในพื้นที่นาร่องทั้ง 3 แห่ง และกลุ่มนี้มีบทบาทในการให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับสภาพปัญหาและปัจจัยต่างๆในชุมชน เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ห้วงองค์ประกอบและกำหนดทิศทางการพัฒนาแบบ

กลุ่มปฏิบัติการ (Action Group)/ผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนา ได้แก่ ประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นาร่องทั้ง 3 แห่ง และกลุ่มนี้เป็นผู้มีส่วนร่วมโดยตรงในกิจกรรมการพัฒนา ทดลองใช้ และประเมินผลรูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนตามหลักทฤษฎี 4

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาของงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยตามหลักทฤษฎี 4 ในจังหวัดอุบลราชธานี ครอบคลุมประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

เนื้อหาหลักในการวิเคราะห์

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์และพัฒนาในประเด็นหลัก 3 ส่วน คือ 1.การวิเคราะห์องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย คือ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยในระดับชุมชน โดยเน้นองค์ประกอบด้าน ทักษะบุคคล (Personal Skills), การมีส่วนร่วมชุมชน/สังคม (Community/Social Participation), และ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย (Democratic Knowledge and Understanding) 2.การบูรณาการหลักทฤษฎี 4 หมายถึง ศึกษาและประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาตนเองและชุมชน 4 ด้านหลัก ได้แก่ กายภavana (Kāyabhāvanā), สีสภavana (Sīlabhāvanā), จิตตภavana (Cittabhāvanā), และ ปัญญาภavana (Paññābhāvanā) เพื่อใช้เป็นฐานทางคุณธรรมและปัญญาในการขับเคลื่อนการพัฒนาพลเมือง และ 3.แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน (Community Empowerment) ศึกษาแนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน (อ้างอิงแนวคิดของ Rissel, 1994) และกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี (อ้างอิงแนวคิดของ Permpoonvivat and Kaewmano, 2015) เพื่อใช้เป็นกรอบในการพัฒนาแบบเชิงปฏิบัติการ

รูปแบบการพัฒนาที่มุ่งเน้น หมายถึง เน้นการพัฒนาแบบที่มีองค์ประกอบหลัก 5 ส่วน และขั้นตอนการปฏิบัติการ 6 ขั้นตอน เพื่อให้ชุมชนสามารถ เช่น 1.สร้างความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง 2.สร้างเวทีสาธารณะและการสื่อสาร 3.ระบุและแก้ไขปัญหาสาธารณะร่วมกัน 4.พัฒนาและเสนอ นโยบายสาธารณะของชุมชน และ 5.สะท้อนประสบการณ์และการเรียนรู้เชิงประชาธิปไตย

การวัดผลและการประเมิน เนื้อหาครอบคลุมการประเมินผลในมิติสำคัญ 3 ด้าน คือ 1.ด้านพฤติกรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมีส่วนร่วม การเคารพสิทธิ และการทำงานร่วมกันใน

ชุมชน 2.ด้านสังคม หมายถึง การลดความขัดแย้งทางความคิดเห็น การสร้างกฎกติกา และความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน และ3.ด้านความยั่งยืน หมายถึง ความสามารถของชุมชนในการนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้และดำรงไว้ซึ่งจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีได้อย่างต่อเนื่องหลังสิ้นสุดโครงการวิจัย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยนี้ถูกออกแบบให้สอดคล้องกับระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยแบ่งตามวัตถุประสงค์และขั้นตอนของการวิจัย ดังนี้

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data Collection)

ใช้เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการพัฒนารูปแบบร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Form) คือ วัตถุประสงค์ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เช่น ผู้นำชุมชน ผู้นำทางความคิด และผู้บริหารท้องถิ่นและเนื้อหาหลักครอบคลุมสภาพปัญหาและปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในชุมชน, มุมมองต่อการประยุกต์ใช้หลักภavana 4, และแนวทาง/ข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion Protocol) คือ วัตถุประสงค์ใช้ในการจัดเวทีระดมสมอง (Workshop) และการสนทนากลุ่มกับกลุ่มปฏิบัติการ (Action Group) ในระหว่างการพัฒนาารูปแบบ และเนื้อหาหลักเป็นแนวทางในการนำการสนทนาเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาาร่วมกัน ออกแบบกิจกรรมกลไกการขับเคลื่อน และร่วมกันสะท้อนผลปรับปรุงรูปแบบ

เครื่องมือในการปฏิบัติการและทดลองใช้ (Action and Implementation Tool)รูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนตามหลักภavana 4 (The Developed Model) วัตถุประสงค์ เป็นคู่มือ/โครงสร้างสำหรับใช้ในการทดลองปฏิบัติในพื้นที่นำร่อง 3 แห่ง เนื้อหาหลักประกอบด้วยกรอบแนวคิดหลักการ กิจกรรมบูรณาการหลักภavana 4 เข้ากับการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

เครื่องมือในการประเมินผล (Evaluation Instruments) ใช้เพื่อประเมินประสิทธิผลของรูปแบบหลังจากนำไปทดลองใช้ แบบประเมินและแบบวัดจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย (Rating Scale Questionnaire) วัตถุประสงค์ใช้เก็บข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อวัดระดับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของกลุ่มปฏิบัติการ (Pre-test และ Post-test) ลักษณะเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า เนื้อหาหลักครอบคลุมองค์ประกอบของจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี 3 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านทักษะบุคคล ด้านการมีส่วนร่วมชุมชนสังคม และด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย

แบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ (Model Suitability Evaluation Form)วัตถุประสงค์ใช้สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) และความเหมาะสมของรูปแบบที่พัฒนาขึ้นก่อนนำไปทดลองใช้ และอาจใช้ประเมินโดยผู้เข้าร่วมโครงการเพื่อวัดความพึงพอใจและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ต่อ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ หมายถึง แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม จะถูกนำมาวิเคราะห์การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เช่น ถอดเทปบันทึกการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มทั้งหมด และจัดหมวดหมู่ (Categorizing) ข้อมูลตามประเด็นคำถามวิจัยและกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ ได้แก่ สภาพปัญหา ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพลเมืองดี การประยุกต์ใช้หลักภavana 4 และองค์ประกอบของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน และตีความ (Interpretation) และสรุปเนื้อหาที่เป็นแก่นสาร (Key Themes) เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบการพัฒนา และใช้ในการ

อภิปรายผลเชิงลึก การวิเคราะห์อุปนัย (Inductive Analysis) เช่น ใช้ในการพัฒนารูปแบบโดยการรวบรวมข้อมูลความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และการสะท้อนผล (Reflection) จากกลุ่มปฏิบัติการและผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อสร้างข้อสรุปและปรับปรุงรูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data Analysis) ข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากแบบวัดจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย (Pre-test และ Post-test) จะถูกนำมาวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เช่น ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) ใช้บรรยายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และการแจกแจงข้อมูลของตัวแปรต่างๆ ค่าเฉลี่ย ใช้ในการวัดระดับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในภาพรวมและรายด้าน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ใช้ในการวัดการกระจายตัวของข้อมูลหรือความแตกต่างของความคิดเห็นระดับจิตสำนึกของกลุ่มตัวอย่าง

สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) การทดสอบค่าที่แบบไม่อิสระ (Paired Samples t-test) ใช้เพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของระดับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยของกลุ่มปฏิบัติการก่อน (Pre-test) และหลัง (Post-test) การใช้รูปแบบที่พัฒนาขึ้นเพื่อประเมินประสิทธิผลของรูปแบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ผลการวิจัย

สภาพปัจจุบันและปัญหาของการเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย หมายถึง จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในระยะแรก พบว่า ชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีมีปัจจัยสนับสนุนด้านความสัมพันธ์ที่ดีภายในกลุ่มและการมีทักษะบุคคล เช่น การช่วยเหลือกันแต่ยังคงประสบปัญหาและข้อจำกัดสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย ดังนี้

1. การขาดความตระหนักต่อสิทธิและหน้าที่ หมายถึง ประชาชนบางส่วนยังรู้สึกว่าเป็นเพียงผู้รับมากกว่าผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางชุมชน ขาดความกระตือรือร้นในการติดตามตรวจสอบนโยบายท้องถิ่น และยังมี การพึ่งพาการตัดสินใจจากผู้นำหรือผู้มีอิทธิพล

2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นที่ยังไม่ต่อเนื่อง หมายถึง การเข้าร่วมเวทีประชาคมมักเกิดขึ้นเฉพาะช่วงที่มีโครงการหรือผลประโยชน์โดยตรง และขาดกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการทางการเมืองอย่างสม่ำเสมอ

3. ความแตกแยกทางความคิดเห็นทางการเมืองในระดับสังคม หมายถึง ความขัดแย้งทางความคิดเห็นจากประเด็นการเมืองระดับชาติได้ส่งผลกระทบต่อและสร้างความไม่ไว้วางใจในระดับชุมชน ทำให้การแก้ไขปัญหาาร่วมกันด้วยสันติวิธีเป็นไปได้ยาก

ผลการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนตามหลักภาวะ 4 หมายถึง จากการบูรณาการหลักภาวะ 4 เข้ากับกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน 5 ขั้นตอน (Rissel, 1994) และกระบวนการเรียนรู้ 6 ขั้นตอน (Permpoonvivat and Kaewmano, 2015) ทำให้เกิด รูปแบบการพัฒนาพลเมืองดีตามหลักภาวะ 4 และกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ที่มีองค์ประกอบและกลไกการขับเคลื่อนที่ชัดเจน ดังนี้

หลักภาวะ 4 (ฐานการพัฒนา)	ความหมายในการประยุกต์ใช้	องค์ประกอบหลักในรูปแบบ
กายภาวะ	การพัฒนาพฤติกรรมและการ	การสร้างความตระหนักและ

	จัดสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี	เห็นคุณค่าในตนเอง
สีลภาวณา	การพัฒนาวิสัยและกฎกติกาของชุมชน	การสร้างเวทีสาธารณะและการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างพลังกลุ่ม
จิตตภาวณา	การพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง มีสติ และยอมรับความแตกต่าง	การสะท้อนประสบการณ์และการเรียนรู้เชิงประชาธิปไตย
ปัญญาภาวณา	การพัฒนาความรู้ การคิดวิเคราะห์ และวิจารณ์ญาณทางการเมือง	การระบุและแก้ไขปัญหาสาธารณะร่วมกัน และการพัฒนาและเสนอนโยบายสาธารณะของชุมชน

ประสิทธิผลของการประยุกต์ใช้รูปแบบ (ผลการประเมิน) หมายถึง จากการประเมินผลโดยการเปรียบเทียบระดับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยของกลุ่มปฏิบัติการในพื้นที่นำร่อง 3 แห่ง (Pre-test และ Post-test) พบว่า

1.ระดับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ คือ คะแนนรวมของจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย หลังการใช้รูปแบบสูงกว่าก่อนการใช้รูปแบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($P\text{-value} < 0.01$) ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิผลในการเสริมสร้างจิตสำนึกพลเมืองอย่างชัดเจน

2.ผลการเปลี่ยนแปลงรายด้าน คือ ทุกองค์ประกอบของจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการมีส่วนร่วมชุมชนสังคมซึ่งเป็นด้านที่เคยมีปัญหามากที่สุดในระยะแรก โดยชุมชนสามารถนำหลักสีลภาวณา และจิตตภาวนามาประยุกต์ใช้ในการสร้างความรับผิดชอบร่วมกันและการเคารพสิทธิผู้อื่นได้ดีขึ้น

3.ผลเชิงพฤติกรรมสังคมและความยั่งยืน คือ ชุมชนสามารถนำกระบวนการเรียนรู้ 6 ขั้นตอน ไปใช้ในการระบุและแก้ไขปัญหาสาธารณะได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น การจัดทำข้อเสนอนโยบายต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เกิดการจัดทำกติกาสันติวิธีในชุมชนเพื่อจัดการกับความเห็นต่างทางการเมืองแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาในเชิงสังคม และความสามารถในการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี และชุมชนสามารถนำหลักภาวณา 4 มาประยุกต์ใช้เป็น ฐานทางคุณธรรมและจริยธรรม ในการขับเคลื่อนวิถีชีวิตประชาธิปไตยได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้รูปแบบมีความยั่งยืนในระยะยาว

สรุปผลวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยตามหลักภาวณา 4 ในจังหวัดอุบลราชธานี” สรุปผลดังนี้

สภาพปัญหา หมายถึง ชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานียังขาดความตระหนักในสิทธิและหน้าที่ การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นยังไม่ต่อเนื่อง และมีความแตกแยกทางความคิดเห็นทางการเมืองในระดับสังคม

การพัฒนารูปแบบ หมายถึง รูปแบบที่พัฒนาขึ้นได้บูรณาการหลักภาวณา 4 เป็นฐานคุณธรรมและปัญญา ได้แก่ กายภาวณา สีลภาวณา จิตตภาวณา และปัญญาภาวณา เข้ากับกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน 5 ขั้นตอน (Rissel) และกระบวนการเรียนรู้ 6 ขั้นตอน (Permpoonvivat and Kaewmano)

องค์ประกอบของรูปแบบ หมายถึง ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก คือ การสร้างความตระหนักรู้ในตนเอง, การสร้างเวทีสาธารณะ, การระบุ/แก้ไขปัญหาสาธารณะร่วมกัน, การพัฒนา/เสนอนโยบายสาธารณะ, และการสะท้อนประสบการณ์การเรียนรู้

ประสิทธิผล หมายถึง ผลการประเมินพบว่าระดับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยของกลุ่มปฏิบัติการหลังการใช้รูปแบบสูงกว่าก่อนการใช้รูปแบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะด้านความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม การเคารพสิทธิผู้อื่น และการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ซึ่งว่า ชุมชนสามารถนำหลักท้าวานา 4 มาใช้เป็นฐานในการขับเคลื่อนวิถีชีวิตประชาธิปไตยได้อย่างแสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมสภาพปัจจุบันและปัญหาของการเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในระยะแรก พบว่า ชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานียังคงประสบปัญหาและข้อจำกัดสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย ดังนี้

การขาดความตระหนักต่อสิทธิและหน้าที่ หมายถึง ประชาชนบางส่วนยังรู้สึกรู้สึกว่าตนเองเป็นเพียงผู้รับ และขาดความกระตือรือร้นในการติดตามตรวจสอบนโยบายท้องถิ่น

การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นที่ยังไม่ต่อเนื่อง การเข้าร่วมกิจกรรมมักเกิดขึ้นเฉพาะช่วงที่มีโครงการหรือผลประโยชน์โดยตรง และขาดกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการทางการเมืองอย่างสม่ำเสมอ

ความแตกแยกทางความคิดเห็นทางการเมืองในระดับสังคม: ความเห็นต่างทางการเมืองได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในระดับชุมชน ทำให้การแก้ไขปัญหาาร่วมกันด้วยสันติวิธีเป็นไปได้ยาก

ผลการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนตามหลักท้าวานา 4

รูปแบบที่พัฒนาขึ้นได้บูรณาการ หลักท้าวานา 4 เป็นฐานในการพัฒนาพลังอำนาจชุมชน ดังนี้ การบูรณาการหลักท้าวานา 4 คือ

กายท้าวานา (Kāyabhāvanā) ถูกประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพฤติกรรมและความสัมพันธ์ รวมถึงการจัดสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดี

ศีลท้าวานา (Sīlabhāvanā) ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาวินัยและสร้างกฎกติกาของชุมชนร่วมกัน

จิตตท้าวานา (Cittabhāvanā) ถูกเน้นเพื่อพัฒนาจิตใจให้มีความเข้มแข็งทางปัญญา และสามารถยอมรับความแตกต่าง (ความเห็นต่างทางการเมือง)

ปัญญาท้าวานา (Paññābhāvanā) ถูกใช้ในการพัฒนาความรู้และวิจรรณญาณทางการเมือง เพื่อให้สามารถระบุและแก้ไขปัญหาสาธารณะได้อย่างเหมาะสม

องค์ประกอบหลักของรูปแบบ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) การสร้างความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง 2) การสร้างเวทีสาธารณะและการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างพลังกลุ่ม 3) การระบุและแก้ไขปัญหาสาธารณะร่วมกัน 4) การพัฒนาและเสนอนโยบายสาธารณะของชุมชน และ 5) การสะท้อนประสบการณ์และการเรียนรู้เชิงประชาธิปไตย

ประสิทธิผลของการประยุกต์ใช้รูปแบบผลการประเมิน จากการประเมินผลโดยการเปรียบเทียบคะแนนจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีฯ ของกลุ่มปฏิบัติการ (Pre-test และ Post-test) พบว่าระดับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ คือ คะแนนรวม ของจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย หลังการใช้รูปแบบสูงกว่าก่อนการใช้รูปแบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ผลการเปลี่ยนแปลงรายด้าน เช่น ทุกองค์ประกอบของจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีมี

ค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะด้าน ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม การเคารพสิทธิผู้อื่น และการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี

ผลเชิงพฤติกรรมและสังคม เช่น ชุมชนสามารถนำหลักทฤษฎี 4 มาประยุกต์ใช้เป็นฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมในการขับเคลื่อนวิถีชีวิตประชาธิปไตยได้อย่างเป็นรูปธรรม และเกิดการปฏิบัติการตามกระบวนการเรียนรู้ 6 ขั้นตอน ทำให้ชุมชนสามารถ พัฒนาและเสนอแนะนโยบายสาธารณะของชุมชน ต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้สำเร็จ ซึ่งสะท้อนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนอย่างแท้จริง

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยตามหลักทฤษฎี 4 ในจังหวัดอุบลราชธานี” มีประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณา ดังนี้

1. การยืนยันประสิทธิผลของรูปแบบการพัฒนาแบบบูรณาการ ผลการวิจัยเชิงปริมาณที่ชี้ให้เห็นว่า ระดับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยของกลุ่มปฏิบัติการ เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ หลังการประยุกต์ใช้รูปแบบที่พัฒนาขึ้น เป็นการยืนยันถึงประสิทธิผลของ รูปแบบการพัฒนาแบบบูรณาการ ซึ่งเป็นการผสมผสานแนวคิดสำคัญ 3 ส่วน ดังนี้

หลักทฤษฎี 4 เป็นฐานการนำหลักธรรมมาเป็นพื้นฐานในการพัฒนา ปัญญาภายใน (ปัญญาทวิภาวะ) และ ความมีวินัย (ศีลทวิภาวะ และ จิตตทวิภาวะ) ก่อนที่จะพัฒนาการมีส่วนร่วมภายนอกนั้น มีความโดดเด่นและสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของไทย การพัฒนาจิตใจให้มีสติปัญญา และยอมรับความเห็นต่างได้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองในชุมชนเป็นไปอย่างสันติวิธีและสร้างสรรค์

พลังอำนาจชุมชนเป็นกลไก การใช้กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน (Rissel, 1994) เป็นกลไกที่ทำให้ประชาชนเปลี่ยนสถานะจาก "ผู้รับ" เป็น "ผู้กระทำ" (Actors) โดยสามารถระบุปัญหาพัฒนาข้อเสนอ และเสนอแนะนโยบายสาธารณะของตนเองได้อย่างแท้จริง ซึ่งเป็นหัวใจของการสร้างพลเมืองที่มีความหมายในระบอบประชาธิปไตย

กระบวนการเรียนรู้ 6 ขั้นตอนเป็นวิธีการ การใช้ขั้นตอนที่ชัดเจนในการเรียนรู้ (Permpoonvivat and Kaewmano, 2015) ตั้งแต่การระบุปัญหาจนถึงการสะท้อนผล เป็นการสร้างเวทีปฏิบัติการทางประชาธิปไตย ขนาดเล็กในชุมชน ทำให้การเรียนรู้ไม่เป็นเพียงทฤษฎี แต่เป็นประสบการณ์ตรงและต่อเนื่อง

2.การจัดการกับปัญหาความแตกแยกทางความคิดเห็น ปัญหาความแตกแยกทางความคิดเห็นทางการเมืองในระดับสังคมถือเป็นอุปสรรคสำคัญที่พบในระยะเริ่มต้น การที่ผลการประเมินพบว่า จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้านการเคารพสิทธิผู้อื่นและการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธีเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนสามารถอธิบายได้ว่า

จิตตทวิภาวะ มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพทางอารมณ์ และความเข้มแข็งทางจิตใจของสมาชิกชุมชนทำให้พวกเขาสามารถเผชิญหน้าและยอมรับความเห็นที่แตกต่างกันได้โดยไม่นำไปสู่ความขัดแย้งรุนแรง การสร้าง กติกาสันติวิธี และการสื่อสารผ่าน เวทีสาธารณะ ที่เป็นกลาง (ตามหลักศีลทวิภาวะ) เป็นการสร้าง พื้นที่ปลอดภัย ให้แก่พลเมืองในการแสดงความคิดเห็นภายใต้ขอบเขตที่ตกลงร่วมกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างสังคมพลเมือง (Civil Society) ที่เข้มแข็งและยืดหยุ่น

3. ความสามารถในการเปลี่ยนจากผู้ตามเป็นผู้สร้างนโยบาย ผลเชิงพฤติกรรมที่ชุมชนสามารถพัฒนาและ เสนอนโยบายสาธารณะของชุมชน (เช่น นโยบายการจัดการน้ำแล้ง) ต่อองค์การบริหารส่วนตำบลได้สำเร็จ ถือเป็น การบรรลุวัตถุประสงค์ของการเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับสูงสุด โดยมีความหมายดังนี้

ปัญหาภาวนา ได้ถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์สถานการณ์ และใช้เหตุผลในการตัดสินใจร่วมกันเหนือผลประโยชน์ส่วนตัว การที่ชุมชนสามารถขับเคลื่อนประเด็นปัญหาของตนเองได้ด้วยกลไกและกระบวนการที่สร้างขึ้นเอง สะท้อนถึงการเกิด ความรับผิดชอบร่วมกัน และการตระหนักถึง อำนาจทางการเมืองระดับท้องถิ่น ของตนเองอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นรากฐานที่มั่นคงกว่าการพึ่งพาอำนาจจากภายนอก

4. ความยั่งยืนและข้อเสนอแนะสำหรับการขยายผล ความสำเร็จในการประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 เป็น ฐานทางคุณธรรมและจริยธรรม เป็นเครื่องบ่งชี้ว่า รูปแบบนี้มีศักยภาพในการสร้างความยั่งยืนมากกว่าการพัฒนาทางเทคนิคเพียงอย่างเดียว เพราะเป็นการฝังรากของจิตสำนึกพลเมืองไว้ในคุณค่าทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณของชุมชน

ข้อเสนอแนะในการอภิปรายผล จึงควรนำไปสู่การขยายองค์ความรู้ว่า องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในจังหวัดอุบลราชธานี ควรนำรูปแบบนี้ไปปรับใช้เป็นเครื่องมือมาตรฐาน ในการพัฒนาศักยภาพชุมชน โดยเน้นการสร้างกลไกสนับสนุนให้ชุมชนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ PAR และการใช้หลักภาวนา 4 ในการบริหารจัดการปัญหาของตนเองอย่างต่อเนื่อง

องค์ความรู้ใหม่

เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ในวิถีประชาธิปไตยตามหลักทฤษฎี 4 ในจังหวัดอุบลราชธานี” คือ

1. รูปแบบการบูรณาการที่เพิ่มประสิทธิผลทฤษฎี 4 เป็นฐานราก หมายถึง องค์ความรู้หลักคือ การสังเคราะห์และพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยที่มี ประสิทธิภาพสูง โดยยืนยันว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องอาศัยการบูรณาการแนวคิด 3 ส่วนหลักทฤษฎี 4 เป็นฐานทางคุณธรรมและปัญญา ได้แก่ กายทฤษฎี สีสทฤษฎี จิตทฤษฎี และปัญญาทฤษฎี ถูกพิสูจน์แล้วว่าสามารถนำมาใช้เป็นฐานในการจัดการกับปัญหาเชิงนามธรรมในการเมืองภาคประชาชน โดยเฉพาะการใช้จิตทฤษฎีในการสร้างการยอมรับความแตกต่าง และปัญญาทฤษฎีในการสร้าง วิจัยญาณทางการเมือง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการลดความแตกแยกทางความคิดเห็น

การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเป็นกลไกขับเคลื่อน คือ การประยุกต์ใช้กระบวนการเสริมสร้าง พลังอำนาจชุมชน (Community Empowerment) ทำให้ประชาชนเปลี่ยนสถานะจาก ผู้รับเป็นผู้สร้าง นโยบาย และเกิดอำนาจเชิงการกระทำทางประชาธิปไตย

2. กลไกการเรียนรู้ประชาธิปไตยเชิงปฏิบัติการที่ชัดเจน หมายถึง องค์ความรู้ใหม่ได้กำหนด รูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนที่มีองค์ประกอบหลัก 5 ส่วน ซึ่งขับเคลื่อนด้วย ขั้นตอนการ

เรียนรู้เชิงปฏิบัติการ 6 ขั้นตอน (อ้างอิง Permpoonvivat and Kaewmano, 2015) ที่สามารถเปลี่ยนปัญหาที่ระบุไปสู่การพัฒนาและเสนอแนะนโยบายสาธารณะของชุมชน ได้สำเร็จซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างเวทีปฏิบัติการทางประชาธิปไตยขนาดเล็กในชุมชนอย่างเป็นระบบ

3. การพิสูจน์ความสำเร็จในการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี หมายถึง องค์กรความรู้ใหม่ได้พิสูจน์ว่ารูปแบบนี้มีประสิทธิผลในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองในระดับชุมชน โดยชุมชนสามารถสร้างกติกาสันติวิธีเพื่อจัดการกับความเห็นต่างได้ ซึ่งเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ว่า การใช้หลักภาวนา 4 เป็นพื้นฐานในการสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน และการเคารพสิทธิผู้อื่นนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคมที่หลากหลายทางความคิดเห็นอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและปฏิบัติการ

การนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ

1. องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือเทศบาล ควรพิจารณานำรูปแบบการพัฒนาพลเมืองดีตามหลักภาวนา 4 ที่พัฒนาขึ้น ไปบรรจุเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยเน้นการจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรบุคคลเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) อย่างต่อเนื่องในชุมชน

2. การจัดตั้งกลไกในท้องถิ่น ควรจัดตั้งคณะกรรมการพลเมืองดีหรือกลุ่มแกนนำการเรียนรู้ (Action Group) ที่ประกอบด้วยผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา และประชาชนทั่วไป เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ 6 ขั้นตอน และการใช้หลักภาวนา 4 ในการแก้ไขปัญหาสาธารณะของชุมชนอย่างยั่งยืน

1. การส่งเสริมหลักภาวนา 4 เป็นฐานคุณธรรม คือ การฝึกอบรมควมมีการจัดหลักสูตรระยะสั้นหรือเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้สำหรับผู้นำท้องถิ่นและแกนนำชุมชน เพื่อทำความเข้าใจและฝึกการประยุกต์ใช้หลักจิตตภาวนา การพัฒนาความเข้มแข็งทางอารมณ์การจัดการความขัดแย้งและ ปัญญาภาวนาการพัฒนาวิจารณ์ญาณการคิดวิเคราะห์นโยบาย ในบริบทของการบริหารงานและการมีส่วนร่วม

2. การสร้างพื้นที่การสื่อสารที่เป็นกลาง คือ เวทีสันติวิธีควรส่งเสริมการจัดเวทีสาธารณะที่เป็นกลาง ตามหลัก สีสภาวนา การมีวินัยและกติกาโดยมีกติกาที่ชัดเจนในการรับฟังและแลกเปลี่ยนความเห็นที่แตกต่างกันทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์ เพื่อลดความแตกแยกในสังคม

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. การวิจัยติดตามผลในระยะยาว (Longitudinal Study) หมายถึง ควรมุ่งเน้นการวิจัยเพื่อติดตามและประเมินความยั่งยืนของจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี และความสามารถของชุมชนในการนำรูปแบบไปใช้ด้วยตนเอง (Self-Reliance) หลังสิ้นสุดโครงการวิจัยไปแล้วอย่างน้อย 1-3 ปี

2. การขยายขอบเขตพื้นที่และบริบท หมายถึง ควรขยายการทดลองใช้รูปแบบไปยัง ชุมชนที่มีความซับซ้อนสูงหรือชุมชนที่มีความขัดแย้งทางการเมืองที่รุนแรง มากกว่าพื้นที่นำร่องในปัจจุบัน เพื่อทดสอบความทนทาน (Resilience) และประสิทธิผลของรูปแบบในการจัดการความแตกต่างในบริบทที่ทำลายมากขึ้น

3. การศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิผล หมายถึง ควรมีการวิจัยเชิงเปรียบเทียบเพื่อศึกษาผลของรูปแบบที่ใช้หลักภาวนา 4 กับรูปแบบที่ใช้แนวคิดประชาธิปไตยตะวันตกเพียงอย่างเดียวเพื่อยืนยันคุณค่าและความโดดเด่นของการบูรณาการหลักธรรมในบริบทของสังคมไทย.

บรรณานุกรม

- กมลพร กัลยาณมิตร บังอร เบ็ญจาธิกุลและ เรวดี มาลัยศรี.(2568). การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลองครักษ์ อำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก. วารสารชัยภูมิปริทรรศน์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2568)
- เจริญศักดิ์ วงศ์ใหญ่(2565), การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนตามหลักธรรมาภิบาล,วารสารวิชาการการจัดการภาครัฐและเอกชน ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (2023): มกราคม-เมษายน 2566
- ไพโรจน์ ชัยนาม(2559), หลักการเมืองและการปกครอง, กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พวงทอง ภาวีครพันธ์ุ.2567. พลเมืองและการมีส่วนร่วมในสังคมประชาธิปไตย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศิริธรรม.
- พิทักษ์ ตรัยไชยา.2562. การเสริมสร้างจิตสำนึกพลเมืองกับการแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคม. *วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต).2560. พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ.กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ.
- วรเดช จันทรส.2563. รัฐประศาสนศาสตร์กับการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี.
- วิทยากร เชียงกุล.2566. ประชาธิปไตยฐานราก: การสร้างพลังอำนาจชุมชน. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสาธารณสุขกับการพัฒนา.
- วิรุฬห์ อรุณรักษ์.2565.ภาวนา 4 กับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ศุภชัย ยาวะประภาษ.2565.การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมบัติ จันทรวงศ์. 2564. ทฤษฎีการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต.
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม.2567.การศึกษาเชิงวิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์เพชรเกษม.
- สุดาร์ตน์ พงษ์ศรีกระยอม. 2567. การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง,2564. คู่มือพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร:สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง
- นงเยาว์ มนุรัชฎีกร.2566. พุทธธรรมกับการเสริมสร้างจิตสำนึกพลเมือง. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุนทรียศาสตร์ : มุมมองความงามในพุทธปรัชญาเถรวาท
 AESTHETIC LANGUAGE : A PERSPECTIVE ON AESTHETICS IN THAI
 THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY

พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม

PhramahaMongkholkhan Thitadhammo

พระครูภาวนาวัดนันทจิต วิ.

Phra Khru Phawana Watthanabandit Wi.

พระสุชีสม สีสเตชบุตติโย

Phra Sukhisom Silatechaputtiyo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail : mongkholkhan1977@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 1 ตุลาคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 18 พฤศจิกายน 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 19 พฤศจิกายน 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา สุนทรียศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับความงามที่อยู่ในแนวทางพระพุทธศาสนามี 2 ด้านคือ 1) ความงามทางโลก (โลกียะ) ซึ่งจัดเป็นความงามทางวัตถุ พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างคุณภาพ หรือคุณสมบัติของวัตถุกับกิเลส คือ ความพอใจ หรือความยินดีในร้าย ซึ่งเป็นอารมณ์ที่เกิดการปรุงแต่งตามแต่จริตของแต่ละคน จึงเป็นความรู้สึกเกี่ยวกับความงามของวัตถุที่รับรู้ และอารมณ์ที่เข้ามากระทบแตกต่างกันไป ตามอำนาจและอิทธิพลของกิเลสของแต่ละคน ฉะนั้น ความงามในทางโลก หรือความงามทางวัตถุ 2) ความงามที่เป็นลักษณะของธรรม (โลกุตระ) หรือความจริงอันเป็นผลจากคุณภาพ หรือคุณสมบัติของธรรมะ ซึ่งปรากฏต่อการรับรู้ของมนุษย์ผู้มีญาณ หรือแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ผู้ทรงศีลทรงธรรม ทำให้ผู้คนทั่วไปรับรู้ และเห็นได้ว่าเป็นผู้มี ความงามของธรรม จัดได้ว่าเป็นวัตถุวิสัย เนื่องจากเป็นความงามซึ่งเป็นคุณสมบัติเชิงวัตถุวิสัยของธรรมอันปรากฏ ปรากฏการณ์ความงามของธรรมจึงเป็นสิ่งสากลทุกคนที่รู้ หรือสัมผัสได้ย่อมมีความเข้าใจที่ตรงกัน และความงามของธรรมะก็ยังคงเป็นเช่นนั้น เกณฑ์การตรวจสอบพุทธศิลป์ในกระบวนการทางสุนทรียศาสตร์ ตามหลักการอยู่โดยมีหลักอภิปไตย 3 ประการ ได้แก่ 1) อัตตารอพิไตย (ถือว่าตนเป็นใหญ่) 2) โลกอรอพิไตย (ถือว่าสังคมเป็นใหญ่) และธรรมารอพิไตย (ถือว่าความถูกต้องเป็นใหญ่)

คำสำคัญ สุนทรียศาสตร์, โลกียะ, โลกุตระ

Abstract

Aesthetics in Buddhism regarding beauty in the Buddhist way has two aspects: 1) Worldly beauty (lokiya), which is considered material beauty, is considered by Buddhism

to be the result of the interaction between the qualities or characteristics of objects and defilements, namely: Satisfaction or happiness or displeasure, which are emotions that are conditioned by each person's temperament, is therefore a feeling regarding the beauty of the perceived object and the emotions that affect it that differ according to the power and influence of each person's defilements. Therefore, worldly beauty or material beauty. 2) The beauty that is a characteristic of Dhamma (Supramundane) or the truth that is a result of the quality or characteristics of Dhamma that appear to the perception of people with wisdom. Or express it through the behavior of a moral person, making the general public aware and it can be seen that he is a person with the beauty of nature, which can be classified as objective because it is beauty which is an objective quality of nature that appears. The phenomenon of the beauty of nature is therefore universal. Everyone who knows or experiences it will have the same understanding, and the beauty of nature remains that way. The criteria for examining Buddhist art in the aesthetic process are based on the principle of three sovereign principles. These include: 1) Attadipatayya (believing oneself to be the greatest), 2) Lokadhipayya (believing society to be the greatest), and Dharmadhipayya (believing that what is right is the greatest).

Keywords: aesthetics, worldly, transcendental

บทนำ

สุนทรียศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยความสวยงาม (ปานทิพย์ ศุภนคร : 2540 225) ความไพเราะหรือพวกศิลป์ต่าง ๆ (พิน ดอกบัว : 2544 12) ซึ่งก็เป็นประเด็นที่ทำการถกเถียงกันมาโดยตลอด โดยเฉพาะเรื่องพุทธศิลป์ แต่ก็อยู่ในขอบเขตสุนทรียศาสตร์ ซึ่งเป็นสาขาวิชาหนึ่งของปรัชญาได้ให้ความหมายว่า คือ สาขาวิชาที่ว่าด้วยความงามทั้งในศิลปะและในธรรมชาติ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : 2552 125) ที่มีลักษณะอันเกิดจากสุนทรียจินตนาการมุ่งเน้นด้านอารมณ์และความรู้สึก มีความสัมพันธ์โดยตรงต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ อีกทั้งยังเชื่อมโยงไปถึงหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นการงามแบบภววิสัยที่ถูกถ่ายทอดผ่านความงามของวรรณกรรมและศิลปะในมิติและมุมมองแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างสรรค์ความดีงามให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของมนุษย์เกิดเป็นความงามในมิติทางธรรม คือ หัวใจสำคัญของสุนทรียศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาหรือที่เรียกว่า พุทธสุนทรียศาสตร์ (พระมหารังสันต์ กิตติปญฺโญ (ใจหาญ): 2553 ; 176), ซึ่งชี้ให้เห็นว่า คุณค่าของพุทธสุนทรียศาสตร์เป็นศิลปะที่มีความงดงาม และมีความลึกซึ้งละเอียดอ่อนเพียงไร นอกจากนี้ชี้ให้เห็นถึงการประยุกต์ตามหลักพระพุทธศาสนาในการมองและสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดคุณประโยชน์

สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นเป็นการผสมผสานระหว่างศีลธรรมกับศิลปะ โดยพุทธปรัชญานั้นได้มองศิลปะเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งของศีลธรรมซึ่งศีลธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนล้วนมีความงามทั้งในเบื้องต้น ทามกลาง และที่สุด อีกทั้งสุนทรียศาสตร์สำหรับบุุคคลทั่วไปแล้วพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อศีลธรรมและความดีงามตามทรรศนะทางพุทธปรัชญาและไม่เป็นไปเพื่อความลุ่มหลงมัวเมา สวนความงามในทางธรรมนั้นหมายเอาความดีงามในความสงบอันเกิดจากการปฏิบัติธรรม ความเยือกเย็น ความสุขุมอันประกอบไปด้วยสัมมาสติอันเองซึ่งมีพระนิพพานเป็นความงามสูงสุด (พระครูสิทธิ

ธรรมาภรณ์ และคณะวารสาร มจร พุทธศาสนปริทรรศน์, ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน, 2566): 117)

บทความนี้จะกล่าวถึงสุนทรียศาสตร์และมุมมองความงามในพุทธปรัชญาเถรวาท ด้วยการตัดสินความงามในพุทธปรัชญาทั้งด้านโลกและด้านธรรม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในพุทธสุนทรียศาสตร์มากในการตอบโจทย์พุทธสุนทรียศาสตร์ต่อผู้สนใจต่อไป

ความงามและสุนทรียศาสตร์ตามแนวคิดพุทธศาสนาเถรวาท

ความหมายของความงาม คำว่า “ความงาม” มีปรากฏท้าวอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ตรงกับคำภาษาบาลี ได้แก่คำว่า กลยาณ หมายถึง ความดีงาม, โสภณ หมายถึง ความงดงาม, ผ่องใส, สุภ หมายถึง ความสวยงาม, สุนทรีย หมายถึง ความงาม อีกประการหนึ่ง คำว่า “งาม” ตามหลักไวยากรณ์ในคัมภีร์เถรวาทน่าสนใจมาก เพราะหากพิจารณาการใช้คำว่า “งาม” ที่เป็นทั้งคำนาม และคำกริยา (กิริติ บุญเจือ 2522 ; 165) สุนทรียศาสตร์จึงเป็นการศึกษาและตัดสินในเรื่องคุณค่าของความงาม สุนทรียศาสตร์ยังเป็นศาสตร์แขนงหนึ่งของสาขาปรัชญา นอกจากนี้ สุนทรียศาสตร์ หรือสุนทรียะมีความเกี่ยวข้องกับการรับรู้ซึ่งการรับรู้จะมีอยู่ในรูปแบบที่ตั้งใจรับรู้และไม่ได้ตั้งใจรับรู้โดยเป็นการรับรู้ทางประสาทสัมผัส อีกทั้งประสบการณ์ในการรับรู้ทางสุนทรียะจะมีได้ทั้งในแบบรับรู้ตัว ไม่รู้ตัว โดยตั้งใจ และไม่ได้ตั้งใจ ซึ่งคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ หรือคุณค่าของความงาม สามารถรับรู้ได้ทั้งภายนอก และภายใน กล่าวคือ การรับรู้คุณค่าภายนอกเป็นการสนใจเฉพาะคุณค่าของรูปลักษณะภายนอกของสิ่งนั้น ๆ ไม่ได้สนใจในรายละเอียดภายใน ส่วนคุณค่าภายในคือ การรับรู้และสนใจในสิ่งต่าง ๆ ที่มีคุณค่าและมีรายละเอียดที่แฝงอยู่ภายในของสิ่งนั้น ๆ (กัจจกร สุนพงษ์ศรี, 2556 122)

สุนทรียศาสตร์ตามแนวคิดพุทธศาสนาเถรวาท โกลุสม สายใจ ได้อธิบายว่า “สุนทรียศาสตร์เป็นการค้นหาความหมายของความงาม ความพึงพอใจทางสุนทรียะ หลักแห่งรสนิยม ความสุขของบุคคลที่มีต่อวิจิตรศิลป์ ธรรมชาติของความงาม ลักษณะของวัตถุวิสัยและจิตวิสัยของความงาม แรงกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรคสิ่งที่มี ความงาม กระบวนการสร้างงานศิลปะและมาตรการในการประเมินค่า การตัดสินงานศิลปะ” (โกลุสม สายใจ, 2549, 2). ในทางพระพุทธศาสนาจะกลมกลืนไปกับหลักธรรมคำสอน ประเพณี วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตของชนชาวพุทธ กล่าวได้ว่า พุทธสุนทรียะ หรือความงามในรูปแบบพระพุทธศาสนาเป็นความงามที่ครอบคลุมทั้งทางธรรม และทางโลก การเข้าถึงความงามทางธรรมต้องเข้าใจในความรู้ทางธรรมเป็นพื้นฐาน เพราะความรู้ทางธรรมช่วยในการเพิ่มปัญญา และสติในการคิดวิเคราะห์แยกแยะสิ่งต่าง ๆ อีกทั้ง ความรู้ทางธรรมช่วยให้เข้าถึงความงามที่เป็นแก่นแท้ซึ่งให้เห็นว่าหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ปุถุชน บุคคลธรรมดาทั่วไปสามารถใช้ชีวิตและดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้องดีงาม ความงามจากการดำเนินชีวิตที่ดีงามตามแนวพุทธ เกิดขึ้นได้จากการให้ทานรักษาศีล เจริญภาวนา (โกลุสม สายใจ, 2549, 2)

ความงามที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎก คำสอนของพระพุทธศาสนาในเรื่องของไตรลักษณ์ อันได้แก่ 1) อนิจจา (ความไม่เที่ยง) 2) ทุกข์ (ความเป็นทุกข์) และ 3) อนตตา (ความไม่มีตัวตน) รวมทั้งคำสอนในเรื่องของการไม่ยึดมั่น ถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ ด้วยเพราะสรรพสิ่งมีความแปรเปลี่ยนไป ไม่เที่ยงแท้ตามกฎแห่งไตรลักษณ์ แนวคิดเรื่องความงามที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา มีแง่มุมที่หลากหลายเช่นเดียวกัน

อันดับแรกพึงทราบว่า คำว่า “ความงาม” (ขุ.อิติ.อ. (ไทย) 25/84/449) ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาไทยนั้น ตรงกับคำในภาษาบาลีหลายคำ เช่น

“กัลยาณะ หมายถึง งาม ดี” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2548 : 78). เช่นในคำว่า “ธรรมอันงาม (กัลยาณธมโม)” “ศีลอันงาม (กัลยาณศีล)” เป็นต้น

“โสภณะ” (อง.จตุกก. (ไทย) 21/7/12). หมายถึง งดงาม ผ่องใส เช่นในคำว่า “กองทรายอันงาม (บุพินิสโภณ)” “หญิงอันงามน่าชมน่าชอบใจ (อิตถ์ โสภณ ทสสนีย์ สุรจิริ)” “ผู้ยังหมูให้งาม” (สงฆโสภโณ)” “จุมุกงาม” (นาสา โสภณา)” เป็นต้น

“สุภะ” หมายถึง ความสวยงาม” (ขุ.อิติ. (ไทย) 26/72/567). ทั้งแสดงความงามของบุคคล เช่นในคำว่า “ธิดานายช่างสวยงาม (สุภ กุมมารอิตร)” หรือแสดงความงามของสถานที่ เช่นในคำว่า “วิมานสวยงาม (สุภวิมาน)” หรือแสดงความงามของสัตว์ เช่นในคำว่า “ช่างตัวงาม (สุภ นาโค)” หรือแสดงความงามของสิ่งของ เช่นในคำว่า “แก้วมณีอันงาม (สุภ มณี)” เป็นต้น

“กัลยาณะ” หรือ “กัลยาณี” (ส.นิ. (ไทย) 16/169/275). หมายถึง งาม หรือแสดงความงามของผู้หญิง เช่นในคำว่า “นางชนบทกัลยาณี (ชนบทกัลยาณี)” “เบญจกัลยาณี (ปญจกัลยาณี)” หรือแสดงความงามของ ธรรม เช่นในคำว่า “ธรรมอันดี (กัลยาณธมโม)” (ขุ.อป. (ไทย) 33/165/25). เป็นต้น

“อภีรูปะ” หมายถึง รูปงาม งดงาม น่าดู สวย เช่นในคำว่า “มีรูปงาม (อภีรูป)” (วิ.ม. (ไทย) 2/547/623). “กุณินันดงาม (กุณิก อภีรูป)” “ดอกไม้ทองคำงาม (สุวรรณมาลา อภีรูป)” เป็นต้น

“อภิกันตะ” หมายถึง งาม ดี เช่นในคำว่า “ความรู้เห็นที่แท้จริง (อภิกันตะ ญาณทสสน)” “มีผิวพรรณงดงาม (อภิกันตะ วรรณ)” (ที.ม. (ไทย) 10/340/267). เป็นต้น

ความงามที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปฏิกนั้นมียุ่่มากที่เป็นความงามทางโลก คือความงามประเภทที่ว่าด้วยสัมผัสภายนอก มีพระสูตรอยู่มากที่ยกความงามแบบนี้มาแสดงก่อน แล้วในส่วนท้ายของพระสูตรมักตำหนิและทรงสอนเรื่องของการมีให้ยึดติดอยู่เสมอ ซึ่งดูแล้วอาจจะขัดแย้งเพราะชื่นชมในเบื้องต้น แต่ตำหนิในบั้นปลาย ทว่าหากมองให้ลึกจะพบว่า นั้นอาจจะไม่ใช่ข้อขัดแย้งแต่ เป็นการกล่าวที่ต่างวาระ คือ ความงามในเบื้องต้นมักมีโทษในสภาวะขั้นต่อมา ในการเทศนาธรรมของพระพุทธเจ้า พระองค์มักจะกล่าวความงามในทิศทาง ที่เป็นสภาวะบวกในเบื้องต้นเสมอ คือพระองค์จะทรงกล่าวสรรเสริญในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่เป็นเลิศของบุคคล สัตว์ สิ่งของ สถานที่ที่ทั้งปวง แล้วจะกล่าว เหตุที่มาของความงามที่ได้มา และในส่วนท้ายของบทเทศนาจักกล่าวโทษ ที่ให้ผลเป็นลบเสมอ แต่ถ้าหากผู้ใดที่ไม่เคยศึกษาเกี่ยวกับพุทธปรัชญานั้นแล้ว ย่อมมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนออกไป และอาจจะให้ความเห็นที่ว่าพระพุทธ องค์สอนขัดแย้งในพระองค์เอง แต่หากจะพิจารณาให้ลึกแล้วต้องอาศัยธรรมชั้นสูงของพุทธศาสนาที่เรียกว่าอิทธิธรรมมาเป็นเครื่องมือเข้าถึง เนื่องด้วย ระดับความงามของพระพุทธศาสนายู่ในสัจจะ 2 ระดับคือ สมมติสัจจะและ และ ปรมัตถสัจจะ

สมมติสัจจะ หมายถึง ความจริงที่ว่าด้วยการบัญญัติของมนุษย์ เพื่อที่จะ ใช้เป็นเครื่องมือ หรือ เป็นสื่อเรียกสิ่งต่างให้เข้าใจตรงกัน เช่น ภาษา เป็นต้น ในความเป็นจริงความจริงประเภทนี้ไม่มีความจริงที่อยู่ในตัว แต่ขึ้นอยู่กับกรตกลงร่วมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

ปรมัตถสัจจะ หมายถึง ความจริงสูงสุดของสรรพสิ่ง เป็นสภาวะที่ กำหนดเองไม่ได้เป็นอยู่อย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไม่ได้เมื่อเข้าใจความเป็นจริงตามที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้แล้วนั้นจึงสามารถเข้าใจความงามที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาได้ไม่ยาก และสามารถแยก ความงามเป็นสองระดับเช่นเดียวกับสัจจะ คือพระพุทธศาสนากล่าวถึง ความงามไว้ 2 ด้าน คือ 1. ความงามทางโลก และ 2. ความงามทางธรรม (พระราชวรมณี (ป.อ.ปยุตโต) 2529 : 56).

1. ความงามทางโลก ในคำสอนของพระพุทธศาสนา มีได้กล่าวถึงเฉพาะความงามของธรรมเท่านั้น ยังได้กล่าวถึงความงามของคนและวัตถุสิ่งของ รวมไปถึงความงามของธรรมชาติด้วย ในอรรถกถา

ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี อิติวุตตกอภิสรรค ได้กล่าวถึงความงามของหญิงไว้ว่า หญิงงามที่ได้ ชื่อว่า ชนบทกัลยาณี เพราะงามเยียมปราศจากโทษแห่งร่างกาย 6 ประการ คือ ไม่สูงเกินไป, ไม่ต่ำเกินไป, ไม่ผอมเกินไป, ไม่อ้วนเกินไป, ไม่ดำเกินไป, ไม่ขาวเกินไป, ยิ่งกว่าผิวมนุษย์ แต่ไม่ถึงผิวเทวดา และประกอบด้วยความงาม 5 ประการ คือ ผิวงาม, เนื้องาม, เอ็นงาม, กระดูกงาม, วัยงาม (ขุ.อติ.อ. (ไทย) 44/290).ในอรรถกถาธรรมบท มีกล่าวถึงความงามของหญิงไว้คล้ายกัน 5 อย่าง คือ ผม งาม, เนื้องาม, กระดูกงาม, ผิวงาม, วัยงาม (ขุ.ธ.อ. (ไทย) 41/77)นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังกล่าวถึงความงามของ สรีระร่างกายของมนุษย์ว่า เป็นผลของบุญในลักษณะต่างๆ ไว้ว่า “ความมีผิวงาม เสีย เพราะ ทรวดทรง ดี รูปร่างสวย ความเป็นใหญ่ ความเป็นใหญ่ ความเป็นใหญ่ ความเป็นใหญ่ ได้ด้วยบุญนิตี” (ขุ.ขุ. (ไทย) 25/9/12)

ในด้านธรรมชาติ ทั้งที่เป็นสัตว์และธรรมชาติแวดล้อม พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความ งามของ สิ่งเหล่านี้ไว้ด้วยเช่นกัน แม้จะมีไม่มากนัก แต่ก็มีพอที่จะทำให้เห็นได้ว่า พระพุทธศาสนามองสิ่งเหล่านี้ ในแง่ของความงามอย่างไรบ้าง ในปฐมอัสสสุตร กล่าวถึงม้า กระจอก 3 ประเภทเทียบกับคน 3 ประเภทว่า “ม้ากระจอกบางตัว ฝีเท้าดี แต่สีไม่งาม ทรวดทรงไม่งาม บางตัวฝีเท้าก็ดี สีก็งาม ทรวดทรงไม่งาม แต่ บางตัวฝีเท้าก็ดี สีงาม ทรวดทรง ก็งาม คนกระจอกบางคนมีเชาวน์ดี แต่สีไม่งาม ทรวดทรงก็ไม่งาม บางคนมีเชาวน์ดี สีก็งาม แต่ทรวดทรงไม่งาม บางคนเชาวน์ก็ดี สีก็งาม ทรวดทรงก็งาม” (อญ.ติก. (ไทย) 20/580/370).ในอรรถกถาธรรมบทกล่าวถึง ช้างว่า “ช้างมงคลวิ้งไม่งามเดินไปด้วยสีลาของช้างจึงงาม” (ขุ.ธ.อ. (ไทย) 41/80)

ในด้านธรรมชาติแวดล้อมโดยเฉพาะคือป่า ซึ่งมีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า นับแต่เริ่มต้น จนจบ พระพุทธองค์ทรงกล่าวถึงความงามของป่าไว้ด้วยเช่นกันเช่น ในมหาโคสิงคสาสสุตร พระพุทธองค์ ตรัสถึงความงามของป่าโคสิงคสาละ ใจความว่า ป่าโคสิงคสาละนี้ พึงงาม ด้วยภิกษุผู้บำเพ็ญเพียรเพื่อความหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย (ม.ม. (ไทย) 12/382/409).

จากพระพุทธพจน์ และอรรถกถาเกี่ยวกับความงาม เท่าที่กล่าวมาทั้งหมดในตอนต้น แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนากล่าวถึงความงามใน 2 มิติ คือ ความงามในมิติทางโลก และ ความงามในมิติทางธรรม โดยที่ความงามใน 2 มิตินี้ มีความหมาย และวัตถุประสงค์แตกต่างกัน ความงามในมิติทางธรรม ตามพระพุทธพจน์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาถือว่า “ความงาม” เป็นลักษณะสำคัญของ ธรรม หรือความจริงแต่คำว่า “งาม” ในความหมายทางธรรมนั้นต่างจากความหมายในทางโลก หรือที่ ชาวโลกเข้าใจกันกล่าวคือ “ความงาม” ของธรรมนั้นไม่ใช่ลักษณะทางอารมณ์ หรือความรู้สึกเช่นสวย ไม่สวย แต่หมายถึง ลักษณะทาง “คุณค่า” คืออนุเคราะห์ประโยชน์ เกื้อกูลสุข ที่ธรรมให้แก่มนุษย์คุณค่าทั้ง 4 ลักษณะนี้

บางครั้ง พระพุทธองค์ก็ตรัสรวมด้วยคำว่า “ประโยชน์” คำเดียว ดังพระพุทธพจน์ใน อภยราช กุมารสูตร ใจความว่า “วาจาที่จริง มีประโยชน์ เป็นที่ชอบใจ หรือไม่ชอบใจของคน ทรง รู้เวลาที่จะตรัส” (ม.ม. (ไทย) 13/94/91).ซึ่งมีความหมายว่า สิ่งที่ทรงสอนนั้น ทรงเน้นที่จริงและมีประโยชน์ โดยไม่ทรง ถือเอาความรู้สึกของคน คือความชอบหรือไม่ชอบเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมด้วย และคำว่า “ประโยชน์” ในพระพุทธศาสนา หมายถึงประโยชน์ 3 คือ ทิฐุธรรมมีกัตถประโยชน์ ปัจจุบันได้แก่ ประโยชน์ทางวัตถุ สัมปรายิกัตถประโยชน์ภายในภาคหน้า ได้แก่ ประโยชน์ทาง จิตใจ หรือศีลธรรม คุณธรรม และปรมัตถประโยชน์สูงสุด ได้แก่ ความหลุดพ้นจากกิเลสจนถึง นิพพาน ความหมายโดยรวมของคำว่า “ประโยชน์” ในพระพุทธศาสนา คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ของชีวิตที่เรียกว่า “วิมุตติ” นับแต่ การหลุดพ้นจากทุกข์ของชีวิตชั้นหยาบ ๆ ไปจนถึงหลุดพ้น จากทุกข์ของชีวิตชั้นละเอียด คือกิเลส ฉะนั้น ในบางครั้ง พระพุทธองค์ตรัสถึงลักษณะเชิง คุณค่าของพระพุทธศาสนา หรือธรรมะแบบรวบยอดว่า

“ธรรมวินัยนี้มีรสเดียวคือวิมุตติรส” (อง.อภฎฐ. (ไทย) 23/109/205). “รส” จึงเป็นอีกคำหนึ่ง ที่ใช้หมายถึงลักษณะเชิงคุณค่าในพระพุทธศาสนา และมีความหมายใน ลักษณะเดียวกันกับคำว่า “กัลยาณะ” ที่แปลว่าความงาม สรุปได้ว่า คำที่พระพุทธศาสนาใช้บ่ง บอกถึงลักษณะเชิงคุณค่าของธรรม หรือความจริง ในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “ความงาม” (กัลยาณะ) นั้น คือคำว่า อนุกัมปะ (อนุเคราะห์) อัตถะ (ประโยชน์) หิตะ (เกื้อกูล) สุขะ (ความสุข) วิมุตติ(ความหลุดพ้น) รสะ (รส) และคำว่า “รส” นั้นบางครั้งก็ใช้อย่างครบชุด หรือทุกระดับ ของธรรมในพระพุทธศาสนา คือ อตถรส อัมมรส วิมุตติรส (อง.เอก. (ไทย) 20/205/48).โดยอัตถรส หมายถึงผลของการ ปฏิบัติธรรม อัมมรส หมายถึงมรรคหรือวิธีการปฏิบัติธรรม วิมุตติรสหมายถึงผลขั้นสูงสุด หรือ รวบยอด ความงามทางโลกแบ่งแยกย่อย ดังนี้

1) ความงามของมนุษย์ทั้งในแง่สรีระร่างกายและกิริยาท่าทาง เช่น กรณีพระวรกายของพระพุทธเจ้า ปรากฏคำบรรยายโดยเสลพรหมณ์ว่ามีความงดงาม เพราะตรงตามมหาปุริสลักษณะ 32 ประการ (ขุ.ขุท. (ไทย) 25/376/395-397). กรณีพระอัสสชิเดินบิณฑบาตด้วยกิริยาท่าทางอันงดงามจนทำให้พระสารีบุตรในสมัยที่ยังเป็นปริพาชกเกิดความศรัทธาเลื่อมใส (วินย.ม. (ไทย) 4/64/56-57).กรณีนางสิริมา หญิงงามเมืองแห่งกรุงราชคฤห์ ผู้ซึ่งความงดงามของนางมีอำนาจถึงกับทำให้ภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งหลงรักได้ในทันทีเมื่อแรกพบ (ขุ.ธ.อ.[มกฏ] 42/123-128).และกรณีการบรรยายความงามของสตรีโดยทั่ว ๆ ไปในสมัยนั้น ด้วยคำว่า “นางงามในชนบท” หรือ “ชนบทกัลยาณี” (ส.ม. (ไทย) 19/764/186) ซึ่งอรรถกถาจารย์ได้นำไปอธิบายขยายความเพิ่มเติมไว้ว่า หมายถึงสตรีผู้มีลักษณะ 5 ประการ ที่เรียกว่า “เบญจกัลยาณี” (ส.ม.อ.[มกฏ] 30/440).เป็นต้น

2) ความงามของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและสรรพสัตว์ เช่น กรณีพระพุทธเจ้าทรงบรรยายถึงความงามของสภาพแวดล้อมในตำบลอรุเวลาเสนานิคมว่าเหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร (ม.มู. (ไทย) 12/319/225-226).กรณีการพรรณนาความงดงามของป่าเขาและสรรพสัตว์ไว้อย่างวิจิตรพิสดารในมหากัสสปเถรคาถา (ขุ.เถร. (ไทย) 26/398/354-357) ตาลปฎุเถรคาถา (ขุ.เถร. (ไทย) 26/399/358-364).และเวสสันดรชาดก (ขุ.ชา. (ไทย) 28/1045-1269/248-318).เป็นต้น

3) ความงามของสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น มีทั้งที่พุทธศาสนากล่าวถึงในเชิงบวก (ยกย่องชื่นชม) เช่น กรณีพระพุทธเจ้าตรัสชื่นชมผลงานศิลปะ การขับร้องบทเพลงประกอบการบรรเลงพิณของปัญญาธิคนธรรพ (ที.ม. (ไทย) 10/247-250/235-239). กรณีพระพุทธเจ้าประทานดอกปทุมทองอันงดงามแก่ภิกษุผู้เป็นบุตรนายช่างทองเพื่อใช้เป็นเครื่องมือเจริญกรรมฐาน (ขุ.ธ.อ.[มกฏ] 43/98-101).กรณีการบรรลุลหรรษของพระติสสะเถระจากการได้ยินบทเพลงขับร้องโดยหญิงชาวบ้าน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2517 187).และที่พุทธศาสนากล่าวถึงในเชิงลบ (ตำหนิหรือเพ่งโทษ) เช่น กรณีทรงบัญญัติห้ามการขับร้องบรรเลงดนตรีหรือการเล่นต่าง ๆ ในศีล 8 และศีล 10 (อง.สตุตค. (ไทย) 23/131/224-226).เป็นต้น

4) ความงามอันเป็นทิพย์ เช่น ความงามแห่งวิมานหรือสถานที่อยู่ของเหล่าเทวดา ซึ่งมีการพรรณนาไว้อย่างวิจิตรพิสดารในเนมิราชชาดก (ขุ.ชา. (ไทย) 28/571-595 /143-148).หรือในคัมภีร์วิมานวัตถุ (ขุ.วิ. (ไทย) 26/1-85/1-121).เป็นต้น

2. ความงามทางธรรม ในคำสอนของพระพุทธศาสนา เริ่มต้นด้วยสิ่งทีงามคือธรรมะ ดังพระพุทธ-พจน์ที่ว่า “พระสุคตทรงแสดงธรรม งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธ์บริบูรณ์สิ้นเชิง” (ส.สพ. (ไทย) 18/210/124). พระพุทธพจน์เช่นนี้ ปรากฏให้เห็นอยู่เสมอในพระสูตรต่างๆ ในพระไตรปิฎก ในคัมภีร์ปรมัตถโคตติกา อรรถกถาสุตตนิบาต ขุททกนิกาย ได้ขยายความของคำว่า งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุดไว้อย่างพิสดารว่า

นัยที่ 1 งามในเบื้องต้นด้วยบทที่ 1 ของธรรมงามในท่ามกลาง ด้วยบทที่ 2 ของธรรมงามในที่สุด ด้วยบทสุดท้ายของธรรม

นัยที่ 2 งามในเบื้องต้น ด้วยนิทาน งามในที่สุด ด้วยบทสรุป งามในท่ามกลาง ด้วยบทที่เหลือ

นัยที่ 3 งามในเบื้องต้น ด้วยศีล และสมาธิ งามในท่ามกลาง ด้วยสมณะ วิปัสสนา มรรค และผล งามในที่สุด ด้วยนิพพาน

นัยที่ 4 งามในเบื้องต้น เพราะการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า งามในท่ามกลาง เพราะพระธรรมเป็นธรรมที่ดี งามในที่สุด ด้วยการปฏิบัติชอบของพระสงฆ์

นัยที่ 5 งามในเบื้องต้น เพราะการตรัสรู้ยิ่ง งามในท่ามกลาง เพราะการตรัสรู้ของพระปัจเจกพระพุทธเจ้า งามในที่สุด ด้วยการตรัสรู้ของพระสาวกนัยที่ 6 งามในเบื้องต้น เพราะการฟังธรรม งามในท่ามกลาง เพราะการปฏิบัติธรรม งามในที่สุด เพราะผลของการปฏิบัติธรรม

นัยที่ 6 งามในเบื้องต้น เพราะเป็นแดนเกิดแห่งที่ฟัง งามในท่ามกลาง เพราะบริสุทธิ์ด้วยประโยชน์ งามในที่สุดเพราะ บริสุทธิ์ด้วยกิจ

พระพุทธองค์ เมื่อจะทรงแสดงธรรมมากหรือน้อย ย่อมแสดงธรรมที่มีลักษณะงามดังกล่าวแล้ว (ป.โช.อ. (ไทย) 68/184). คัมภีร์ปรมัตถโคตติกา ดังกล่าวข้างต้น สรุปไว้ชัดเจนว่า อรรถาธิบายทั้ง 7 นัย ดังกล่าวนี้คือ ความงามของธรรม หรือความงามของความจริงในลักษณะต่างๆ ในสุดตสูตรได้กล่าวถึงความงามของธรรม ซึ่งเรียกว่าสุคตวินัยว่า “เป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนมากเพื่อความสุขของคนมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” (อง.จตุกก. อ.(ไทย) 34/101)

อรรถกถา ติกนิบาตร อังคุตตรนิกาย ได้ขยายความของคำว่างามในเบื้องต้น เป็นต้นว่า “ทรงแสดงทำให้งาม คือดี ได้แก่ ไม่ให้มีโทษ ทั้งในเบื้องต้น ในท่ามกลาง ในที่สุด” (มโน. ปุ.อ. (ไทย) 2/187). และในคัมภีร์เดียวกันนี้ ได้อธิบายว่า ศีล สมาธิ และวิปัสสนา ชื่อว่า เป็นเบื้องต้น เพราะศีลที่บริสุทธิ์ดี และทฎฐิติตรง เป็นเบื้องต้นของกุศลธรรมทั้งหลาย อริยมรรคหรือมัชฌิมาปฏิปทา เชื่อว่าเป็นท่ามกลาง ผลและนิพพาน ชื่อว่าเป็นที่สุด กล่าวอย่างสั้น ๆ ก็คือ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงศีลในเบื้องต้น ทรงแสดงมรรคในท่ามกลาง ทรงแสดงนิพพานในที่สุด (อง.เอกก.อ.(ไทย) 34/311). พระพุทธพจน์และคำอธิบายในอรรถกถาทั้งหมดทั้งกล่าวมา สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาถือว่า ธรรมหรือความจริงนั้นมีลักษณะคืองามและความงามของธรรมนั้นมองหรือกล่าวได้ในหลายมิติ และหลายระดับกล่าวคือในมิติแห่งเนื้อหา ก็งามด้วยหลักธรรมคำสอนเช่น เรื่องศีล สมาธิ ปัญญา สมณะวิปัสสนา มรรค ผล นิพพานที่บริสุทธิ์ บริบูรณ์ คือถูกต้อง ครบถ้วน ทั้งอรรถะ (ความหมาย) และพยัญชนะ (ข้อความ - ถ้อยคำ) ในมิติแห่งการปฏิบัติก็ งามด้วยลำดับ หรือขั้นตอนของการปฏิบัติ คือเริ่มแต่ศีล การพัฒนาพฤติกรรมทางกายสมาธิ การพัฒนาพฤติกรรมทางจิต และปัญญาการพัฒนาศัภยภาพทางปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาจากง่ายไปหายาก จากหยาบไปหาละเอียด จากภายนอกไปสู่ภายในตามลำดับ อย่างมีความสัมพันธ์กับทุกขั้นตอน ในมิติแห่งผลของการปฏิบัติ ก็งามด้วยผลในทุกขั้นตอน คือผลขั้นต้น ทำให้ข่มหรือระงับกิเลสได้ชั่วคราว ผลขั้นกลาง ได้รับความสุขจากความสงบอันเกิดจากสมณะและวิปัสสนา ผลขั้นสูงสุดคือ ความเป็นผู้คงที่อันเป็นผลจากการบรรลุนิพพาน มิติแห่งคุณค่าต่อชีวิต ก็งามในทุกด้าน คือด้านเป็นที่พึ่งของชีวิต ด้านให้ประโยชน์ต่อชีวิต ด้านชี้แนะหรือแสดงหนทางวิธีการอันถูกต้องบริบูรณ์แก่ชีวิต ซึ่งกล่าวโดยรวมก็คือ ให้ความอนุเคราะห์ (อนุกัมปะ) ให้ประโยชน์ (อัตตะ) ให้ความเกื้อกูล (หิตะ) ให้ความสุข (สุชะ) ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ ในมิติแห่งระดับธรรม ก็มีความงามเป็น 3 ระดับ คือ งามระดับต้น งามระดับกลาง งามระดับสูงสุด ซึ่งมีความหมายว่า งามเหมือนกันแต่มักน้อยต่างกัน หรือลดหลั่นกันไปตามลำดับกล่าว โดยสรุป

ได้ว่าพระพุทธศาสนาถือว่า ธรรม เช่น ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น เป็นสิ่งที่เป็นที่พึงให้ประโยชน์และให้หน้าที่ หรือให้วิธีการที่ถูกต้องบริบูรณ์แก่มนุษย์และเทวดา และจากที่พึงประโยชน์ และหน้าที่นี้เอง ที่ก่อให้เกิดผลดีแก่ผู้ปฏิบัติ คือข่มกิเลสได้ ก่อให้เกิดสุขและทำให้พ้นทุกข์ (คือนิพพาน) ในที่สุดและทุกลักษณะ หรือทุกข์ขั้นต้นของธรรมดังกล่าว ถือว่าเป็นความงามของธรรม ความงามของธรรมความนัยดังกล่าวมา จึงมิใช่งามเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือตอนใดตอนหนึ่ง แต่งามครบถ้วนทุกส่วน หรือทั้งกระบวนการตั้งพระพุทธพจน์ที่ว่า งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุดหรืออาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า งามทั้งในทางหลักการวิธีการและการปฏิบัติแต่ในบางครั้ง พระพุทธองค์ ก็ตรัสถึงความงามของธรรม โดยไม่แยกประเด็น คือตรัสในภาพรวมตั้งพระพุทธพจน์ ในที่สุดสุดตรัสว่า “เมื่อพระสุตก็ดี สุตตวินัย (คำสอนทั้งระบบของพระ-พุทธองค์) ก็ดี ยังประดิษฐานอยู่ในโลกนั้น ย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนมาก เพื่อความสุขแก่คนมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” (อง.จตุกก. (ไทย) 21/160/197). ในพระพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ ดูเหมือนจะทรงเน้นว่า คุณค่าของธรรมที่มีต่อชีวิต คือความอนุเคราะห์ ความมีประโยชน์ ความเกื้อกูล และความสุขนั้นแหละ คือความงามของธรรม และในบางพระสูตร พระพุทธองค์ทรงแสดงความงามของธรรม โดยทรงชี้ไปที่พฤติกรรมของคนที่แสดงออกมาให้ปรากฏ ดังพระพุทธองค์ตรัสใน นวกสูตร ที่ว่า “ภิกษุนวกะ (ใหม่) ก็ดี ภิกษุขมิมะ (ปานกลาง) ก็ดี ภิกษุเถระ (ผู้ใหญ่) ก็ดี หากเป็นผู้มีศีลมีธรรมอันแล้ว เรากล่าวความบริสุทธิ์ ความมีธรรมอันแล้วของภิกษุนี้ ว่าเป็นความมีศีลไม่สวयของภิกษุ เหมือนผ้าเปลือกไม้ที่มีสีไม่สวย ฉะนั้นนั้นแหละ ภิกษุนวกะก็ดี ภิกษุขมิมะ ก็ดีภิกษุเถระก็ดี ถ้าเป็นผู้มีศีลมีธรรมอันดี เรากล่าวความมีศีล มีธรรมอันดีของภิกษุนี้ว่าเป็นความมีศีลสวยของภิกษุ เหมือนผ้ากาสีที่มีสีสวยฉะนั้น” (อง. ติก. (ไทย) 20/539/318-9)

ตามนัยของพระพุทธพจน์ข้างต้นนี้ ดูเหมือนจะทรงแสดงความงามของธรรม โดยทรงชี้ไปที่คุณภาพของธรรม ที่แสดงออกทางพฤติกรรมของคน คือภิกษุโดยทรงเปรียบเทียบกับความงาม หรือไม่งามของผ้าเปลือกไม้กับผ้ากาสี สรุปลงเป็น 3 ระดับ (เอกมัตต์ แก้วทองสอน, 2554 : 79) ดังนี้

1) ความงามทางพฤติกรรม คือ การกระทำทางกายและวาจา ที่เรียบร้อย สะอาด ถูกต้อง (กายสุจริต วาจาสุจริต) เป็นความงามอันจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วย “ศีล” ทั้งระดับเบื้องต้นที่สุดคือ ศีล 5 สำหรับชาวบ้านทั่วไป ดังมีพุทธพจน์ตรัสยืนยันว่าการประพฤติดูอยู่ในศีล เป็นความงดงามคือมีกลิ่นหอมที่ฟุ้งกระจายทวนลมเหนือกว่ากลิ่นหอมของดอกไม้หรือเครื่องหอมนานาพรรณที่อย่างมากที่สุดก็เพียงแค่น้ำหอมตามลมเท่านั้น (อง.ติก. (ไทย) 20/519/254-256). หรือในระดับที่สูงกว่านั้น เช่น ศีล 227 ข้อของพระภิกษุก็เช่นเดียวกัน มีตัวอย่างพุทธพจน์ทรงตรัสเปรียบเทียบความงามของสีผ้าที่ย้อมจากเปลือกไม้กับลักษณะของภิกษุผู้ประพฤติดูอยู่ในศีล หรือกรณีที่ทรงเปรียบเทียบภิกษุผู้มีความประพฤติเป็นกุศลธรรมว่าเหมือนคนวัยหนุ่มสาวผู้มีใบหน้างดงาม เปลี่ยงเกล้า ไม่มีสิ่วหรือฝุ่นผงติดอยู่ (อง.ติก. (ไทย) 20/539/278-280). เป็นต้น

2) ความงามทางจิต คือ การมีจิตใจที่นึกคิดไปในทางที่ดี สงบ ตั้งมั่น ไม่ฟุ้งซ่าน (มโนสุจริต) ความงามประเภทนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยอาศัย “สมาธิ” อีกทั้งยังถือเป็นรากฐานของการปฏิบัติธรรมในขั้นที่สูงขึ้นไป จนถึงผลที่สุดคือการรู้แจ้งในสัจธรรมทั้งปวงนั่นเอง (อง.ติก. (ไทย) 20/539/278-280). ดังมีพุทธพจน์ตรัสถึงความสำคัญ ปรากฏอยู่ในสุขตสูตร (อง.ติก. (ไทย) 20/539/278-280). ด้วยเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงทอดพระเนตรเห็นพระสุขตผู้ซึ่งมีร่างกายผิวพรรณงดงามกว่าภิกษุรูปอื่น พระองค์จึงตรัสพระคาถาเพื่อชี้ให้เห็นว่านอกจากความงามของรูปลักษณ์ภายนอกอันนำมาซึ่งความน่าเลื่อมใสแล้ว ภิกษุนั้นย่อมงามด้วยจิตใจอันซื่อตรงต่อการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น เป็นต้น

3) ความงามทางความรู้ คือ การเข้าถึงหรือเห็นแจ้งตรงตามสภาวะธรรมอันถูกต้องเป็นจริง ความงามประเภทนี้จึงเป็นผลจากกระบวนการพัฒนา “ปัญญา” เพื่อการหยั่งรู้ “ความจริงภายใน” มีคุณลักษณะสำคัญคือความสงบระงับจากกิเลส ตัณหา อันเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ทั้งปวง โดยนัยนี้เมื่อเข้าถึงสภาวะเช่นนี้แล้วความงาม ความจริงและความดี จึงเป็น 3 มโนทัศน์ที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้อีกต่อไป ในทำนองที่เรียกได้ว่าเป็นแต่ละด้านของรูปสามเหลี่ยมเดียวกันนั่นเอง ดังตัวอย่างพุทธพจน์เช่น ในกัลยาณสูตร (อง.ต.ก. (ไทย) 20/539/278-280).ทรงอธิบายว่าภิกษุผู้มีปัญญามต้องมามีลักษณะอย่างไร เป็นต้น

3. เกณฑ์การตัดสินความงามในพุทธปรัชญา

เกณฑ์การตรวจสอบพุทธศิลป์ในกระบวนการทางสุนทรียศาสตร์ที่กับสิ่งที่เป็นการบ่งชี้การกระทำ มีหลักการอยู่ 3 ประการด้วยเรียกว่าหลัก อธิปไตย (อง.ต.ก. (ไทย) 20/539/278-280). คือ

1) หลักอัตตาทิปไตย คือ เกณฑ์ในการพิจารณา ถือเอาความคิดเห็นของตนเองเป็นที่ตั้งมากกว่าความคิดเห็นของผู้อื่น นั่นก็ถือเป็นการพิจารณาในการตัดสิน โดยถือเอาตนหรือเฉพาะตนเองสนใจเป็นใหญ่ ฉะนั้นการตัดสินตามหลักการนี้อาจส่งผลทั้งดีและเสีย เพราะอคติประจำตนอาจทำให้บุคคลตัดสินการกระทำต่างๆ ที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม และสอดคล้องตามหลักสากลนิยม แปรผันกลับกลายเป็นผิดไปได้ การตัดสินประเภทอัตตาทิปไตยนี้ พระพุทธองค์ไม่ยอมรับว่าเป็นเกณฑ์การตัดสินที่ถูกต้อง

2) หลักโลกาทิปไตย คือ เกณฑ์การตัดสินที่ยึดโลกเป็นใหญ่ คำว่า “โลก” ในที่นี้ หมายถึงสังคม ซึ่งตรงกันข้ามกับคำว่า “อัตตา” หรือตนเอง โลกาทิปไตย จึงเป็นการตัดสินความถูกผิดของการกระทำต่าง ๆ โดยอาศัยความนิยมของคนอื่น ๆ มาเป็นหลักและกฎเกณฑ์ การตัดสินของบุคคลอื่น ๆ นั้น บางครั้งย่อมขึ้นกับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคม โลกาทิปไตยจึงแตกต่างกับอัตตาทิปไตย โดยบุคคลอื่น ๆ ผู้ตัดสินย่อมมีความโน้มเอียงที่จะปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับมาตรฐาน หรือขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ อันเป็นที่ยอมรับของสังคม แต่อย่างไรก็ดีโลกาทิปไตยในทางพุทธปรัชญา ยังไม่ถือเป็นกฎเกณฑ์ที่ถูกต้อง เพราะสิ่งที่ดีในสังคมหนึ่งอาจไม่ดีในอีกสังคมหนึ่ง กล่าวคือสิ่งที่ดีในสังคมหนึ่งแต่อีกสังคมหนึ่งอาจไม่ยอมรับและมีความเห็นตรงกันข้ามก็ได้ เช่น ประเพณีการล่าสัตว์เป็นกีฬาที่ทางตะวันตกถือว่าดี แต่อาจจะไม่สอดคล้องกับความนิยมของสังคมตะวันออกที่ไม่นิยมการเบียดเบียนสัตว์ดังเช่นพระพุทธศาสนา เป็นต้น แม้กระนั้นก็ตามพุทธปรัชญาเองไม่ได้ปฏิเสธโลกาทิปไตยเสียทั้งหมด ยังคงยอมรับว่าเป็นเกณฑ์การกระทำที่เหมาะสมตราบเท่าที่การตัดสินนั้นไม่แย้งกับหลักความชอบธรรม คือธรรมาทิปไตย

3) หลักธรรมาทิปไตย คือ เกณฑ์หรือมาตรฐานการตัดสินที่สำคัญที่สุดสำหรับการตัดสินความถูกผิดทั้งหลาย มาตรการนี้ขึ้นอยู่กับเหตุผลและความชอบธรรม พุทธปรัชญาถือว่าหลักเกณฑ์ธรรมาทิปไตยนี้เป็นหลักเกณฑ์การตัดสิน ชั่ว ดี ผิดถูก ชอบด้วยเหตุผลเพราะว่า การกระทำดีตามหลักธรรมาทิปไตยถือความถูกต้องเป็นใหญ่ ไม่ยึดข้อมูลของตนหรือความนิยมของสังคมเป็นหลัก ดังนั้นบุคคลที่เชื่อธรรมาทิปไตยเป็นหลักจึงกระทำความดีได้ เพราะตระหนักว่าเป็นการกระทำเพื่อความดีโดยเฉพาะ และการกระทำตามหลักธรรมาทิปไตยนี้เกิดจากแรงจูงใจภายในคือกุศลธรรมอันมี อโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นมูลการกระทำดี ตามหลักนี้ ไม่สนใจในคำสรรเสริญหรือติเตียนใด ๆ แต่เป็นการกระทำตามความชอบธรรม

ในอังคุตตรนิกาย เกสปุตตสูตร หรือที่รู้จักกันว่า “กาลามสูตร” (อง.ต.ก.(ไทย) 20/505/244).นั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสกับประชาชนชาวกาลามะ ผู้สงสัยในคำสอนของบรรดานักสอนศาสนาทั้งหลายโดย

ไม่รู้ว่าจะเชื่อถ้อยคำของใครดี ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วทำให้ได้ข้อสรุปว่า การกระทำที่ถือว่าเป็นบุญหรือชอบธรรมนั้น จะต้องประกอบด้วยลักษณะคือ

- 1) เป็นการกระทำที่เป็นกุศล
- 2) เป็นการกระทำที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
- 3) เป็นการกระทำที่บัณฑิตยอมรับและสรรเสริญ
- 4) เป็นการกระทำที่เมื่อกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความ สุข

การกระทำทั้งหลายอันเนื่องจากวัตถุหรือการแสดงออกทางสุนทรียศาสตร์หรือ พุทธศิลป์ต้อง สอดคล้องกับหลัก 4 ประการนี้ ซึ่งพระพุทธรองค์ทรงถือว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้อง กล่าวคือพุทธศิลป์ที่ แสดงออกหรือผู้สร้างศิลปะได้บรรจงสรรสร้างและมีเป้าหมายเป็นไปในลักษณะที่สอดคล้องกับหลักการ ดังกล่าวข้างต้นนี้ย่อมถือว่ามีความหมาย เพราะเป็นหลักเกณฑ์ที่ต้องบัณฑิตสรรเสริญ ส่วนพุทธศิลป์ที่ แสดงออกหรือมีเป้าหมายที่ตรงกันข้ามกับหลักเกณฑ์ย่อมเป็นสิ่งที่ด้อยค่า ไร้ค่า หรือไม่ควรค่าแก่การ ส่งเสริมบัณฑิตดีเตียนและไม่สรรเสริญ (สุนทร ฤ รังสี, 2519 : 216)

บัณฑิต หรือผู้รู้ที่คำติเตียนหรือสรรเสริญของเขามีคุณค่าควรแก่การนำมาพิจารณานั้น คือบุคคล ผู้ที่ชื่อว่าเป็นบัณฑิต หรือผู้รู้ตามหลักการทางพุทธปรัชญา คือ ผู้ที่ถึงพร้อมด้วยสัปปุริสธรรม อันได้แก่ ธรรมคือคุณสมบัติของสัตบุรุษหรือบัณฑิต 7 ประการ (ที.ปา. (ไทย) 11/33/264) คือ

1. ฉัมมัณฺญตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริงของธรรมชาติ รู้หลักการกฎเกณฑ์ แบบ แผนหน้าที่ ซึ่งจะเป็เหตุให้กระทำการได้สำเร็จผลตามมุ่งหมาย เช่น ฝึกชู้รู้ว่าหลักธรรมที่ตนจะต้อง ศึกษาและปฏิบัติคืออะไร มีอะไรบ้าง

2. อตฺถัญญตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือ รู้ความหมายและรู้ความมุ่งหมายของหลักธรรม หรือหลักการ กฎเกณฑ์ หน้าที่ รู้ผลประสงค์ของกิจที่จะกระทำ เช่น ฝึกชู้ธรรมที่ตนศึกษาและปฏิบัติ นั้น ๆ มีความหมายและความมุ่งหมายอย่างไร ตลอดจนรู้จักประโยชน์ที่เป็นจุดมุ่งหมายหรือสาระของชีวิต ใน หลักการข้อนี้ สำหรับการรู้จุดหมายหรือผลของงานพุทธศิลป์ที่มีผลกระทบต่อผู้รับรู้ศิลปะนั่นเอง

3. อตฺตัญญตา รู้จักตน คือ รู้ฐานะ ภาวะ เพศกำลัง ความรู้ ความถนัดความสามารถ และ คุณธรรมเป็นต้น ของตนตามความเป็นจริง เพื่อประพฤติปฏิบัติได้เหมาะสมและให้เกิดผลดี เช่น ฝึกชู้รู้ว่า ตนมีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา และปฏิภาณ แคไหน

4. มัตตัญญตา รู้จักประมาณ คือ รู้จักความพอเหมาะพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภค อาหาร ในการใช้จ่ายทรัพย์ ฝึกชู้รู้จักประมาณในการรับปัจจัย 4 เป็นต้น

5. กาลัญญตา รู้จักกาล เช่น รู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร รู้จักเวลาเรียน เวลาทำงานเวลาพักผ่อน เป็นต้น

6. ปริสฺสญฺญตา รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชน และรู้จักชุมชน รู้จักมารยาทระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณี และข้อควรปฏิบัติอื่นๆ ต่อชุมชนนั้น ๆ

7. ปุคคฺลัญญตา รู้จักบุคคล คือ รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยอหยาศัยความสามารถ และ คุณธรรม เป็นต้น เพื่อปฏิบัติต่อผู้นั้นโดยถูกต้อง เช่นว่า ควรจะคบหรือไม่จะเกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่องจะ ตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี เป็นต้น

ดังนั้น คำว่า “บัณฑิต” จึงหมายถึงผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา มีคุณสมบัติที่ท่านได้แสดงไว้หลาย แบบ ดังพุทธพจน์ว่า

“ฝึกชู้ทั้งหลาย คนพาลมีกรรมเป็นเครื่องกำหนด บัณฑิตมีกรรมเป็นเครื่องกำหนดต่างก็ปรากฏ แจ่มฉายด้วยความประพฤติของตน ผู้ประกอบด้วยธรรม 3 ประการ พึงทราบว่าเป็นพาล คือด้วยกาย

ทุจจริต วจิตุจจริต มโนทุจจริต ...ผู้ประกอบด้วยธรรม 3 ประการถึงทราบว่าเป็นบัณฑิต คือ ด้วยกายสุจริต วจิตุจจริต มโนสุจริต..” (อง.ตัก.(ไทย) 20/441/128). “ภิกษุทั้งหลาย ลักษณะของบัณฑิต เครื่องหมายของบัณฑิต แนวความประพฤติของบัณฑิต มี 3 ประการ ดังนี้ กล่าวคือ บัณฑิตเป็นผู้มีปกติคิดความคิดดี มีปกติพูดถ้อยคำดี มีปกติทำการดี” (อง.ตัก.(ไทย) 20/442/129).

สุนทรียศาสตร์ในทัศนะของพุทธศาสนาจะมีค่าหรือไม่ขึ้น ต้องอิงอาศัยหลักคุณค่า ซึ่งก็คือหลักประโยชน์นั่นเอง และต้องประกอบไปด้วยความชอบธรรมเป็นสิ่งสูงสุดคือ ธรรมาธิปไตยซึ่งบัณฑิตได้สรรเสริญยกย่อง ไม่ติเตียน และพึงมีการพิจารณาโดยไตร่ตรองในการพิจารณาโดยใช้หลักเหตุผล คืออย่าเพิ่งปลงใจเชื่ออย่างมง่าย โดยไม่ตรวจทานให้รอบคอบก่อน เมื่อครบกระบวนการแล้วจึงปลงใจ แต่หากภายหลังตรวจสอบแล้วมีความเป็นอื่น หรือทราบภายหลังว่าสิ่งที่ประพฤติปฏิบัติมานั้น ไม่ดี ไม่งาม ไม่เป็นไปเพื่อกุศล เป็นอกุศล แฝงต่อความดี บัณฑิตติเตียน พึงสละการกระทำหรือความเชื่อนั้นเสีย แล้วตรวจสอบยึดถือสิ่งที่ถูกต้องตามหลักธรรมาธิปไตยแล (พระมหารังสรรค์ กิตติปัญญา (ใจหาญ), 2553, 138) สรุป

สุนทรียศาสตร์ในพระพุทธศาสนา คือ ความงามในทัศนะทางพระพุทธศาสนาที่ก่อให้เกิดรูปแบบศิลปะแฝงอยู่ในร่มเงาของพุทธศาสนา กล่าวถึง ความงามของคนและวัตถุสิ่งของ รวมไปถึงความงามของธรรมชาติ ความงามที่ปรากฏในพระสูตรต้นตอปรากฏว่าด้วยการดูแลที่มีความสำคัญ สิ่งภายนอก (โลกียะ) เกี่ยวกับศิลปะ วัตถุธรรมชาติ และอีกครั้งทางสุนทรียะที่ตามมาด้วยตาเนื้อและเสียงชื่อเสียงภายใน (โลกุตระ) ที่เป็นคุณสมบัติธรรมะและดีงามที่เวียนนาเย็นลงดับทุกข์การรับรู้ความงามที่แท้จริงอย่างแท้จริง ส่วนพระพุทธศาสนา กล่าวถึงความงามใน 2 ด้าน คือ 1) ความงามทางโลก หรือความงามทางวัตถุพระพุทธศาสนา ถือว่า เป็นจิตวิสัยหรือไม่มีจริง แต่พระพุทธศาสนาก็กล่าวถึงเรื่องนี้ไปตามภาษาหรือการบัญญัติของโลกเท่านั้น และเมื่อความงามทางวัตถุไม่มีจริงหรือกล่าวสั้นๆ ว่าไม่จริง จึงเป็นสิ่งไม่มีคุณค่า หรือไม่มีประโยชน์ต่อชีวิตตามความหมายของคำว่า “ประโยชน์” ในทางพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาถือว่า สิ่งที่จริงเท่านั้นจึงมีประโยชน์ และ 2) ความงามในทางธรรม ตามทัศนะในพุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวถึงความเข้าใจในธรรมะทางพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ประกาศแก่สัตว์โลก โดยไม่ปิดบังอำพราง ประดุจผู้เปิดภาชนะที่คว่ำอยู่ให้หลายขึ้น ทั้งโดยเนื้อความและแก่นแท้ของคำสอนที่ทำให้ผู้ปฏิบัติบริสุทธิ์ปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง และเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วย ศิล สมาธิ ปัญญา ขั้นตอนการตัดสินใจลงไปให้ชัดเจนลงไปเกี่ยวกับกระบวนการสุนทรียศาสตร์ในทัศนะของพุทธศาสนา ต้องอิงอาศัยหลักคุณค่า ซึ่งก็คือหลักประโยชน์ และต้องประกอบไปด้วยความชอบธรรมเป็นสิ่งสูงสุดคือ ธรรมาธิปไตย 3 ประการด้วยเรียกว่าหลักอธิปไตย ได้แก่ 1. อัตตาธิปไตย ถือตนเป็นใหญ่ 2. โลกาธิปไตย ถือสังคมเป็นใหญ่ และ 3. ธรรมาธิปไตย ถือความถูกต้องเป็นใหญ่

บรรณานุกรม

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2517) มังคลาทธาพิภย์. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, กীরติ บุญเจือ. (2522).ปรัชญาศิลปะ. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช,
- โกสุ่ม สายใจ. (2549).สุนทรียภาพของชีวิต. กรุงเทพมหานคร: โครงการศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต,
- กำจร สุนพงษ์ศรี (2556).สุนทรียศาสตร์. หลักปรัชญาศิลปะ ทฤษฎีทัศนศิลป์ ศิลปะวิจารณ์. พิมพ์ครั้งที่

2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
ฟื้น ดอกบัว. (2544). ปวงปรัชญากรีก. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สยาม,
ปานทิพย์ ศุภนคร. (2540) ปรัชญาเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง
พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต. (2548). ธรรมนุญชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 36. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
พระธรรมโกศาจารย์ ประยูร ธมมจิตโต. (2552). ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปรัชญาตะวันตก.
กรุงเทพมหานคร : สยาม.
สุนทร ณ รังสี. (2519). แนวคิดทางพุทธศาสนาหรือกรรมและการเกิดใหม่. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย,
เอกมันต์ แก้วทองสอน. (2554). “สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท. สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญา
เถรวาท”. ปริญญามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
พระมหารังสรรค์ กิตติปัญญา ใจหาญ. (2553) “การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถร
วาท”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
พระมหารังสรรค์ กิตติปัญญา ใจหาญ. (2553) “การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถร
วาท”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
พระครูสิทธิธรรมาภรณ์ และคณะ. (2566) “สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”. วารสาร มจร พุทธ
ศาสตร์ปริทรรศน์. ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน, 2566.

การพัฒนาารูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีหน้าผา
DEVELOPMENT OF ROCK CLIMBING TOURISM BUSINESS
MANAGEMENT MODEL

นฤมล อินสว่าง

Narumon Insawang

บงกชกร ทองสุก

Bongkotchakon Thongsuk

กรรณาภรณ์ ชูรี

Kannaporn Churee

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุโขทัย

Faculty of Liberal Arts, Thailand National Sports University Sukhothai Campus

Email: moninsawang2517@gmail.com, bongthong61@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 8 ตุลาคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 4 พฤศจิกายน 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 14 พฤศจิกายน 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีหน้าผา และพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสม โดยใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสาน (Mixed Methods) โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือวิจัยที่ใช้เก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน และใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือวิจัยที่ใช้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ประกอบการธุรกิจปีหน้าผา ผู้มาใช้บริการปีหน้าผา ครูฝึก พนักงาน และตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีหน้าผา จำนวน 18 คน ผลการวิจัยพบว่าธุรกิจส่วนใหญ่มีการวางแผนแบบไม่เป็นทางการ โครงสร้างองค์กรขนาดเล็ก ผู้นำมีลักษณะภาวะผู้นำที่ขับเคลื่อนด้วยแรงจูงใจภายในและความมุ่งมั่น (Passion-driven Leadership) แต่ยังขาดทักษะด้านการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ รวมถึงยังไม่มีระบบการควบคุมภายในที่เป็นมาตรฐานรองรับ พบปัญหาสำคัญ 5 อันดับแรก ได้แก่ ความปลอดภัย อุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวก การฝึกอบรมครูฝึก การบริการลูกค้า และราคา โดยปัญหาด้านความปลอดภัยมีความสำคัญสูงสุด ดังนั้น รูปแบบการบริหารจัดการที่พัฒนาขึ้นจึงประกอบด้วย 6 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ การบริหารจัดการที่เน้นความปลอดภัยเป็นหัวใจหลัก การสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวแบบองค์รวม การบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์ การตลาดดิจิทัลและการสร้างชุมชน การบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือแบบบูรณาการ ผลการประเมินความเหมาะสมอยู่ในระดับสูง รูปแบบนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีหน้าผาในประเทศไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนโดยอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ, ธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬา, การปีหน้าผา

Abstract

This study aimed to examine the current status and problems in managing rock climbing tourism businesses and develop an appropriate management model. A mixed-methods approach was employed. Questionnaires were used to collect quantitative data from a sample of 400 participants, and interviews were used to collect qualitative data from 18 rock climbing operators, customers, instructors, staff, and government representatives involved in rock climbing tourism management. The findings indicate that most enterprises utilize informal planning, compact organizational frameworks, and passion-driven leadership. However, they lack systematic management skills and standardized internal control systems. The top five key issues identified were safety, equipment and facilities, instructor training, customer service, and pricing, with safety being the most important. The developed management model comprises six key components: safety-focused management, holistic tourism experience creation, strategic human resource management, digital marketing and community building, sustainable resource and environmental management, and integrated collaborative networking. The evaluation results showed a high level of suitability for the proposed model. All sectors can collaborate to effectively and sustainably apply this model to develop rock climbing tourism in Thailand.

Keywords: Management, Sports Tourism Business, Rock Climbing

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) ถือเป็นหนึ่งในรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็วในระดับโลก โดยตลาดการท่องเที่ยวเชิงกีฬาทั่วโลกมีมูลค่า 587.87 พันล้านดอลลาร์สหรัฐในปี ค.ศ. 2022 และคาดการณ์ว่าจะเติบโตถึง 2,137.86 พันล้านดอลลาร์สหรัฐภายในปี ค.ศ. 2030 ด้วยอัตราการเติบโตเฉลี่ยร้อยละ 17.5 ต่อปี (Grand View Research, 2022) สร้างรายได้และกระตุ้นเศรษฐกิจให้แก่ประเทศต่างๆ อย่างมีนัยสำคัญ ในบริบทของประเทศไทย การท่องเที่ยวเชิงกีฬาได้รับการผลักดันให้เป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ โดยยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ด้านการสร้างความสามารถ ในการแข่งขันได้ระดับถึงการสร้างความหลากหลายด้านการท่องเที่ยว เพื่อรักษาสถานะการเป็นจุดหมายปลายทางที่สำคัญของการท่องเที่ยวระดับโลก ซึ่งครอบคลุมถึงการท่องเที่ยวเชิงกีฬาด้วย

การปีนหน้าผา (Rock Climbing หรือ Sport Climbing) เป็นกีฬาผจญภัยที่ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทั่วโลก โดยเฉพาะหลังจากที่ได้รับการบรรจุเป็นกีฬาโอลิมปิกครั้งแรกในกีฬาโอลิมปิกฤดูร้อน 2020 ที่กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งจัดขึ้นในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2021 (International Olympic Committee, 2021) ซึ่งยิ่งเพิ่มความสนใจในวงกว้าง ประเทศไทยมีแหล่งปีนหน้าผาที่มีชื่อเสียงระดับโลก โดยเฉพาะในจังหวัดกระบี่ที่มีพื้นที่ปีนหน้าผาชื่อดังอย่างหาดไร่เลย์และหาดตันไทร ซึ่งมีเส้นทางปีนหน้าผาจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีแหล่งปีนหน้าผาที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเป็นจำนวนมาก เช่น จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดสระบุรี จังหวัดลำปาง รวมทั้งเส้นทางปีนหน้าผาที่เปิดใหม่อีกหลายแห่ง

จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า การบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผาในประเทศไทยยังประสบปัญหาหลายประการ โดยเฉพาะในมิติของกระบวนการบริหาร 4 ด้านหลัก ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) ซึ่งเป็นกระบวนการบริหารที่สำคัญตามแนวคิดของ Robbins and Coulter (2021) ในด้านการวางแผนธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผาขาดการวางแผนเชิงกลยุทธ์ที่ชัดเจน การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายที่สอดคล้องกับบริบทและศักยภาพของพื้นที่ ในด้านการจัดองค์การ พบว่าธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผามีโครงสร้างองค์กรที่ไม่ชัดเจน ขาดการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบที่เหมาะสม และขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนท้องถิ่น ในด้านการนำ พบว่าผู้ประกอบการขาดภาวะผู้นำที่เข้มแข็งและทักษะในการจูงใจบุคลากร ส่วนด้านการควบคุม ยังขาดระบบการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน ที่มีประสิทธิภาพ

จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่างานวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผาในประเทศไทยยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว พฤติกรรมนักท่องเที่ยว หรือผลกระทบทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม แต่ยังคงขาดการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพสำหรับธุรกิจประเภทนี้ โดยเฉพาะ ซึ่งถือเป็นช่องว่างทางวิชาการที่สำคัญที่ควรได้รับการศึกษาวิจัยเพิ่มเติม ดังนั้นการวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาและพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผาในประเทศไทย โดยใช้กรอบแนวคิดการบริหารจัดการ 4 ด้าน ตามแนวคิดของ Robbins and Coulter (2021) คือ การวางแผน การจัดองค์การ การนำ และการควบคุม เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการบริหารจัดการ รวมทั้งพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

บทความวิจัยนี้นำเสนอผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผาในประเทศไทย การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการ และรูปแบบการบริหารจัดการที่พัฒนาขึ้น ผลการวิจัยที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผา หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และนักวิชาการที่สนใจศึกษาด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงกีฬา เพื่อการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผาให้มีประสิทธิภาพ ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจแก่ประเทศไทยได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผา
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผา ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผา ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ครูฝึก และนักท่องเที่ยวกีฬาปีนหน้าผา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสามารถพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยใช้พื้นที่การวิจัยในจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนของการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ศึกษาสภาพปัญหาของการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผา และแนวทางสำหรับการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผา ซึ่งมีวิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสอบถาม (questionnaire)

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ใช้บริการปีนหน้าผา นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ พนักงาน และครูฝึก ทั้งหน้าผาจำลองและหน้าผาธรรมชาติในจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน ดังนั้นในการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้การคำนวณตามสูตรของ Cochran (Cochran's formula) ซึ่งกำหนดว่า $n_0 = (Z^2 p(1-p))/e^2$ โดยตั้งระดับความคลาดเคลื่อนได้ที่ร้อยละ 5 ($e = 0.05$) และใช้ค่า $p = 0.5$ เมื่อไม่มีข้อมูลอ้างอิงสัดส่วนที่ชัดเจน ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติทั่วไปในงานวิจัยสำรวจ (Cochran, 1953/63; กัลยา วาณิชย์บัญชา, 2559) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างอย่างน้อย 384 คน จึงจะสามารถประมาณค่าร้อยละ โดยมีความผิดพลาดไม่เกินร้อยละ 5 ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 เพื่อความสะดวกในการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจึงใช้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน โดยเจาะจงจังหวัดละ 200 คน ใช้แบบสอบถามเพื่อสอบถามความคิดเห็น

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก จากแบบสัมภาษณ์ไม่เป็นทางการ (Informal Interview) หลังจากนั้นนำผลจากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์สร้างรูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผา แล้วนำข้อมูลมาดำเนินการสนทนากลุ่มเพื่อศึกษา โดยพิจารณาให้ข้อเสนอแนะแก่ผู้วิจัย เพื่อให้ได้รูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผา

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ประกอบการธุรกิจปีนหน้าผา ผู้มาใช้บริการปีนหน้าผา ครูฝึก พนักงาน และตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผาในจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดเชียงใหม่

กลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้คัดเลือกโดยใช้ วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจ หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการธุรกิจปีนหน้าผาโดยตรง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและตรงประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจังหวัดละ 9 คน รวมทั้งสิ้น 18 คน

ผลการวิจัย

1. สภาพปัจจุบันและปัญหาของการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผา

1.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 51.25) มีช่วงอายุ 20-29 ปี (ร้อยละ 35.50) ประกอบอาชีพพนักงานบริษัท (ร้อยละ 26.00) มีประสบการณ์ในการปีนหน้าผา (ร้อยละ 81.00) และมีความถี่ในการปีนหน้าผา 1-2 ครั้งต่อเดือน (ร้อยละ 39.00)

1.2 กระบวนการบริหารจัดการตามหลักการการจัดการ 4 หน้าที่ของฟาโย ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การสั่งการ (Commanding/Leading) และ การควบคุม (Controlling) (Fayol, 1949 อ้างถึงใน วราพร รัตนประสิทธิ์, 2563)

ด้านการวางแผน (Planning) ผลการวิจัยพบว่าผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีการวางแผนธุรกิจแบบไม่เป็นทางการ ขาดแผนระยะยาวที่ชัดเจน การกำหนดวิสัยทัศน์และพันธกิจยังไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนใหญ่ดำเนินธุรกิจตามประสบการณ์และความเชี่ยวชาญส่วนบุคคล ปัญหาสำคัญคือการขาดข้อมูลเชิงลึกของตลาด การวิเคราะห์คู่แข่งที่ไม่เป็นระบบ และการขาดการวางแผนรองรับสถานการณ์ฉุกเฉิน

ด้านการจัดองค์การ (Organizing) ธุรกิจส่วนใหญ่มีโครงสร้างองค์กรขนาดเล็ก มักเป็นธุรกิจครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อน มีการแบ่งหน้าที่ตามความถนัดแต่ยังขาดความชัดเจนในการกำหนดตำแหน่งงานและขอบเขตอำนาจหน้าที่ ปัญหาหลักคือการขาดแคลนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง โดยเฉพาะผู้นำทางที่มีทักษะภาษาต่างประเทศ

ด้านการนำ (Leading) ผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีภาวะผู้นำที่เกิดจากความหลงใหลในกีฬา (Passion-driven Leadership) มีความเชี่ยวชาญทางเทคนิคสูงแต่อาจขาดทักษะการบริหารธุรกิจ การสื่อสารภายในมักเป็นแบบไม่เป็นทางการ ปัญหาที่พบคือการสร้างแรงจูงใจและการรักษาบุคลากรคุณภาพในระยะยาว

ด้านการควบคุม (Controlling) การควบคุมคุณภาพมุ่งเน้นด้านความปลอดภัยเป็นหลัก มีการตรวจสอบอุปกรณ์อย่างสม่ำเสมอ แต่ยังขาดระบบการประเมินผลที่เป็นมาตรฐาน ปัญหาสำคัญคือการขาดดัชนีชี้วัดผลการดำเนินงานที่ชัดเจนและการควบคุมต้นทุนที่ไม่เป็นระบบ

1.3 ปัญหาของการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีหน้าผา

จากการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าปัญหาที่มีระดับความสำคัญสูงสุด 5 อันดับแรก ได้แก่

ปัญหาด้านความปลอดภัย (ค่าเฉลี่ย 4.87, S.D. 0.32) อยู่ในระดับมากที่สุด

ปัญหาด้านอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวก (ค่าเฉลี่ย 4.87, S.D. 0.32) อยู่ในระดับมากที่สุด

ปัญหาด้านการฝึกอบรมและความเชี่ยวชาญของครูฝึก (ค่าเฉลี่ย 4.72, S.D. 0.41) อยู่ในระดับมากที่สุด

ปัญหาด้านการบริการลูกค้า (ค่าเฉลี่ย 4.68, S.D. 0.47) อยู่ในระดับมากที่สุด

ปัญหาด้านราคา (ค่าเฉลี่ย 4.52, S.D. 0.59) อยู่ในระดับมาก

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบปัญหาเพิ่มเติม ได้แก่ ความไม่ชัดเจนของข้อกำหนด การขาดการรับรู้ในตลาดอย่างกว้าง การขาดแคลนบุคลากรที่มีมาตรฐานสากล และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น

2. รูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีหน้าผาที่พัฒนาขึ้น

จากการบูรณาการผลการวิจัยและแนวคิดทางทฤษฎี ผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบหลัก

การบริหารจัดการที่เน้นความปลอดภัยเป็นหัวใจหลัก (Safety-Centered Management) โดยการกำหนดมาตรฐานความปลอดภัยที่เป็นสากล การฝึกอบรมบุคลากรด้านความปลอดภัยอย่างต่อเนื่อง การตรวจสอบและบำรุงรักษาอุปกรณ์อย่างสม่ำเสมอ และการจัดทำแผนรับมือเหตุฉุกเฉินและการซ้อมแผน

การสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวแบบองค์รวม (Holistic Tourism Experience) โดยการผสมผสานกิจกรรมปีนผากับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม การออกแบบแพ็คเกจตอบสนองความต้องการเฉพาะกลุ่ม การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น และการพัฒนากิจกรรมเสริมด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ

การบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์ (Strategic Human Resource Management) โดยการคัดเลือกและพัฒนาผู้นำทางมืออาชีพที่มีทักษะหลากหลาย การสร้างระบบพี่เลี้ยงและถ่ายทอดองค์ความรู้ การพัฒนาทักษะภาษาต่างประเทศและการบริการ และการสร้างแรงจูงใจและค่าตอบแทนที่เหมาะสม

การตลาดดิจิทัลและการสร้างชุมชน (Digital Marketing and Community Building) โดยการพัฒนาเนื้อหาที่มีคุณค่าผ่านสื่อสังคมออนไลน์ การใช้เทคโนโลยีสร้างประสบการณ์ก่อนและหลังการใช้บริการ การสร้างและบริหารชุมชนนักป็นพาทั้งออนไลน์และออฟไลน์ และการใช้ข้อมูลและการวิเคราะห์ดิจิทัลในการตัดสินใจ

การบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (Sustainable Resource Management) โดยการพัฒนาแนวทางการป็นพาที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งป็นพา การลดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจากกิจกรรม และการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์แก่นักท่องเที่ยว

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือแบบบูรณาการ (Integrated Collaborative Network) โดยการทำงานร่วมกับชุมชนท้องถิ่นและหน่วยงานภาครัฐ การสร้างพันธมิตรทางธุรกิจกับผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง การแลกเปลี่ยนความรู้กับเครือข่ายในและต่างประเทศ และการมีส่วนร่วมพัฒนามาตรฐานและนโยบาย

อภิปรายผล

1. สภาพปัจจุบันและปัญหาของการบริหารจัดการ

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาป็นพาในในประเทศไทยส่วนใหญ่ยังอยู่ในระยะเริ่มต้นของการพัฒนา โดยมีลักษณะเป็นธุรกิจขนาดเล็กที่มีข้อจำกัดด้านการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Dobson and McLuskie (2020) ที่พบว่าผู้ประกอบการในกีฬาผจญภัยมักดำเนินธุรกิจในตลาดเฉพาะกลุ่ม ส่งผลให้มีการวางแผนเชิงกลยุทธ์อย่างเป็นทางการน้อยกว่าธุรกิจนาคกีฬาทั่วไป การขาดแผนธุรกิจที่เป็นลายลักษณ์อักษรเป็นข้อจำกัดสำคัญที่สอดคล้องกับแนวคิดของ Kotler and Keller (2016) ที่เน้นย้ำความสำคัญของการวางแผนเชิงกลยุทธ์ (strategic planning) ในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน (competitive advantage) โดยเฉพาะในยุคที่การแข่งขันมีความรุนแรงมากขึ้น ผู้ประกอบการจำเป็นต้องมีการวางแผนที่ชัดเจนเพื่อกำหนดทิศทางและจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ Ratten and Thompson (2020) ยังชี้ให้เห็นว่าผู้ประกอบการกีฬาที่ขับเคลื่อนด้วยความหลงใหลมักประสบปัญหาด้านทักษะการบริหารจัดการทางธุรกิจ แม้จะมีความเชี่ยวชาญทางเทคนิคสูง ซึ่งเป็นความท้าทายที่ต้องได้รับการแก้ไขเพื่อความยั่งยืนของธุรกิจ

ปัญหาด้านความปลอดภัยได้รับการประเมินว่ามีความสำคัญสูงสุด (ค่าเฉลี่ย 4.87) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียว่าความปลอดภัยเป็นรากฐานสำคัญของธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงกีฬาป็นพา เนื่องจากกิจกรรมลักษณะนี้มีความเสี่ยงสูงและต้องอาศัยมาตรการด้านความปลอดภัยที่เข้มงวดเพื่อป้องกันอุบัติเหตุและลดความสูญเสียที่อาจเกิดขึ้นได้ในระหว่างการทำนาคกิจกรรม ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานของบงกช สังคเลิศ (2562) ที่ศึกษาเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายเพื่อความปลอดภัยในธุรกิจบริการเกี่ยวกับกิจกรรมเชิงผจญภัย โดยชี้ให้เห็นว่าธุรกิจบริการประเภทนี้จำเป็นต้องมีมาตรการทางกฎหมายและการกำกับดูแลที่รัดกุม ทั้งในด้านการออกใบอนุญาต การตรวจสอบอุปกรณ์ และการกำหนดมาตรฐานด้านความปลอดภัยของผู้ประกอบการ เพื่อสร้างความ

เชื่อมั่นให้กับนักท่องเที่ยวและลดความเสี่ยงจากอุบัติเหตุ ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบในงานวิจัยฉบับนี้ที่ยืนยันว่าความปลอดภัยเป็นปัจจัยหลักที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญสูงสุดในการพัฒนาและบริหารจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผาอย่างยั่งยืน

โครงสร้างองค์กรขนาดเล็กมีทั้งข้อดีและข้อจำกัด โดยจุดเด่นสำคัญคือความคล่องตัวในการบริหารจัดการ ซึ่งเอื้อต่อการตัดสินใจและการปรับตัวขององค์กรให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว ทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้อย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตาม การขาดความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ของบุคลากรภายในองค์กรกลับเป็นข้อจำกัดที่อาจนำไปสู่ความซ้ำซ้อนของงาน การสื่อสารภายในที่ไม่เป็นระบบ และการบริหารจัดการที่ขาดทิศทางที่แน่นอน ซึ่งผลการวิจัยในประเด็นนี้สอดคล้องกับงานของสิริพร อิมพูน (2560) ที่ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงกีฬาผจญภัย โดยพบว่า องค์กรขนาดเล็กที่ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงผจญภัยมักมีข้อได้เปรียบด้านความยืดหยุ่นและการตัดสินใจที่รวดเร็ว แต่ในขณะเดียวกันก็ประสบปัญหาเกี่ยวกับความไม่ชัดเจนของโครงสร้างองค์กรและการแบ่งบทบาทความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพและความยั่งยืนของการบริหารจัดการโดยรวม

ผู้นำมีลักษณะภาวะผู้นำที่ขับเคลื่อนด้วยแรงจูงใจภายในและความมุ่งมั่น (Passion-driven Leadership) ที่พบในการวิจัยเกี่ยวกับการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผา สอดคล้องกับแนวคิดของ Ratten (2020) อธิบายว่า sport entrepreneurship เป็นรูปแบบเฉพาะของการเป็นผู้ประกอบการ (special type of entrepreneurship) ที่แตกต่างจากการเป็นผู้ประกอบการทั่วไป เพราะเกิดขึ้นจากความหลงใหลในกีฬา (sport passion) และแรงจูงใจทางอัตลักษณ์มากกว่าแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ เธอยังกล่าวถึง “lifestyle sport entrepreneurs” ที่สร้างธุรกิจจากกิจกรรมกีฬาที่ตนรัก เช่น ปีนเขา ได้คลื่อนหรือกีฬาผจญภัยอื่น ๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อผสมผสานงานกับวิถีชีวิตที่พึงพอใจมากกว่าการเติบโตของธุรกิจ (Dobson & McLuskie, 2020) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่าผู้ประกอบการในธุรกิจปีนหน้าผามีแรงบันดาลใจจากความรักและความหลงใหลในกีฬามากกว่าเป้าหมายทางการเงิน อย่างไรก็ตาม ลักษณะดังกล่าวอาจส่งผลให้ขาดการวางแผนเชิงกลยุทธ์ที่เป็นทางการและทักษะการบริหารจัดการทางธุรกิจที่จำเป็น ซึ่งเป็นข้อจำกัดสำคัญที่ต้องได้รับการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของธุรกิจ

2. รูปแบบการบริหารจัดการที่พัฒนาขึ้น

การบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผาควรให้ความสำคัญกับการจัดการความปลอดภัยในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน ตั้งแต่การวางแผน การจัดระบบการให้บริการ ไปจนถึงการควบคุมและประเมินผล เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับมาตรฐาน ISO 21101:2014 Adventure Tourism - Safety Management Systems - Requirements ซึ่งเป็นมาตรฐานสากลที่กำหนดกรอบการจัดการระบบความปลอดภัยในกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงผจญภัย โดยเน้นให้ผู้ประกอบการกำหนดนโยบายความปลอดภัย การประเมินและควบคุมความเสี่ยง การฝึกอบรมบุคลากร การสื่อสารข้อมูลด้านความปลอดภัยแก่ลูกค้า และการปรับปรุงระบบอย่างต่อเนื่อง (International Organization for Standardization, 2014) การนำแนวทางจากมาตรฐาน ISO 21101:2014 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการธุรกิจปีนหน้าผา จึงช่วยให้ผู้ประกอบการสามารถวางระบบบริหารจัดการที่ครอบคลุมทั้งด้านบุคลากร อุปกรณ์ สภาพแวดล้อม และกระบวนการบริการ ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินธุรกิจมีความปลอดภัย มีมาตรฐาน และสร้างความเชื่อมั่นให้แก่นักท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน

การเน้นประสบการณ์ท่องเที่ยวแบบองค์รวมสะท้อนแนวโน้มการท่องเที่ยวในยุค New Normal ที่ต้องการประสบการณ์ที่มีความหมายและเชื่อมโยงกับธรรมชาติและวัฒนธรรม สอดคล้องกับรายงานของ Booking.com (2022) ซึ่งสำรวจนักท่องเที่ยวมากกว่า 24,000 คนใน 32 ประเทศ พบว่า 50% ของนักท่องเที่ยวต้องการประสบการณ์การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่แท้จริง (culture shock) และ 73% ต้องการประสบการณ์ที่ทำลายและผลักดันตนเองออกจาก comfort zone นอกจากนี้ยังพบว่า 55% ของนักท่องเที่ยวต้องการพักผ่อนแบบไม่พึ่งพาสาธารณูปโภคพื้นฐาน และ 58% สนใจเรียนรู้ทักษะการอยู่รอดในธรรมชาติ แนวโน้มนี้สะท้อนความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ต้องการกลับมาสัมผัสกับธรรมชาติและเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ ที่มีความหมาย

การบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์มีความสำคัญอย่างยิ่งในธุรกิจที่เน้นการบริการและความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง สอดคล้องกับแนวคิด Resource-Based View (RBV) ของ Barney (1991) ที่เสนอว่าทรัพยากรที่มีคุณค่า (Valuable) หายาก (Rare) เลียนแบบยาก (Inimitable) และไม่สามารถทดแทนได้ (Non-substitutable) หรือที่เรียกว่า VRIN framework เป็นแหล่งที่มาของความได้เปรียบในการแข่งขันที่ยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรมนุษย์ที่มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์เฉพาะทางในการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย ซึ่ง Wright, McMahan & McWilliams (1994) ระบุว่า ทรัพยากรมนุษย์ภายในองค์กร ซึ่งได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบผ่านระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์ และมีศักยภาพในลักษณะที่มีค่าสำหรับองค์กร หายาก เลียนแบบได้ยาก และไม่สามารถถูกทดแทนได้ จะสามารถสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันอย่างยั่งยืนให้กับองค์กรได้

การตลาดดิจิทัลและการสร้างชุมชนออนไลน์เป็นกลยุทธ์สำคัญในยุคปัจจุบัน การสร้างเนื้อหาที่มีคุณภาพและน่าสนใจผ่านสื่อสังคมออนไลน์ช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ Li et al. (2021) เสนอกรอบแนวคิดการตลาดผ่านสื่อสังคมออนไลน์อย่างเป็นระบบ ซึ่งประกอบด้วย การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย การสร้างเนื้อหาที่เหมาะสม การเลือกช่องทางการสื่อสาร และการวัดผล ประสิทธิภาพ นอกจากนี้ Pektas และ Hassan (2020) พบว่าการตลาดดิจิทัล (Digital Marketing) มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อความตั้งใจซื้อของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะเนื้อหาที่สร้างโดยผู้ใช้งาน ซึ่งมีความน่าเชื่อถือสูงกว่าการโฆษณาแบบดั้งเดิม

การบริหารจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนเป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน การสร้างสมดุลระหว่างการเติบโตของธุรกิจกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืนระยะยาว Wondirad และ Ewnetu (2019) เน้นว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริงในการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่เพียงแต่ช่วยให้เกิดการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม แต่ยังช่วยให้ชุมชนมีอำนาจในการตัดสินใจและเป็นเจ้าของการพัฒนาอย่างแท้จริง การมีส่วนร่วมของชุมชนยังช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนท้องถิ่นเป็นกลยุทธ์สำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน Koens et al. (2019) พบว่าการทำงานร่วมกันของภาคส่วนต่างๆ ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ทรัพยากร และประสบการณ์ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาที่ครอบคลุมและยั่งยืน การสร้างเครือข่ายที่แข็งแกร่งยังช่วยให้ธุรกิจสามารถรับมือกับวิกฤตและความท้าทายต่างๆ ได้ดีขึ้น รวมถึงการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับธุรกิจและชุมชนในระยะยาว

3. ข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดในเรื่องพื้นที่การศึกษาที่จำกัดเฉพาะจังหวัดพิษณุโลกและเชียงใหม่ ซึ่งอาจไม่สามารถสะท้อนสภาพการณ์ของธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงผจญภัยในพื้นที่อื่นๆ ของประเทศไทยได้อย่างครบถ้วน แต่ละภูมิภาคมีบริบททางภูมิศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อรูปแบบการบริหารจัดการและความต้องการของนักท่องเที่ยว การศึกษาในอนาคตควรขยายพื้นที่การศึกษาให้ครอบคลุมภูมิภาคอื่นๆ เช่น ภาคเหนือตอนบน ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อให้ได้ภาพรวมที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลที่จำกัดอาจไม่สามารถจับภาพการเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาลท่องเที่ยวได้ทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงผจญภัยมักมีความผันผวนของจำนวนนักท่องเที่ยวตามฤดูกาลและสภาพอากาศ การศึกษาในระยะเวลาที่ยาวนานขึ้นหรือการเก็บข้อมูลในหลายช่วงเวลาจะช่วยให้เห็นภาพรวมและรูปแบบการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้จะมีข้อจำกัดดังกล่าว ผลการศึกษายังคงให้ข้อมูลเชิงลึกที่มีคุณค่าและสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการสำหรับธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงผจญภัยได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การพัฒนากรอบกฎหมายและข้อบังคับ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ควรร่วมมือกับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการพัฒนากรอบกฎหมายและระเบียบเฉพาะสำหรับธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผา เพื่อให้เกิดความชัดเจนและลดความซ้ำซ้อนในการขออนุญาตประกอบธุรกิจ

1.2 การพัฒนามาตรฐานความปลอดภัยระดับชาติ ควรจัดทำมาตรฐานความปลอดภัยระดับชาติที่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล ISO 21101 และมีการรับรองผู้ประกอบการที่ปฏิบัติตามมาตรฐาน พร้อมทั้งจัดตั้งศูนย์ข้อมูลและให้คำปรึกษาด้านความปลอดภัย

1.3 การส่งเสริมการตลาดระดับประเทศ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยควรพัฒนาแผนการตลาดเฉพาะสำหรับการท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผา โดยมุ่งเน้นการสร้างภาพลักษณ์ของไทยในฐานะจุดหมายปลายทางคุณภาพสำหรับนักปีนหน้าผาทั่วโลก

1.4 การสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรและบุคลากร กระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาควรสนับสนุนให้สถาบันการศึกษาและศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมมาตรฐานสำหรับผู้นำทางและผู้ฝึกสอนการปีนหน้าผา

2. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ประกอบการ

2.1 การให้ความสำคัญกับระบบความปลอดภัย ผู้ประกอบการควรลงทุนในระบบการจัดการความปลอดภัยที่เป็นมาตรฐาน รวมถึงการจัดทำคู่มือความปลอดภัยที่ชัดเจน การฝึกอบรมบุคลากรด้านความปลอดภัยอย่างสม่ำเสมอ การตรวจสอบและบำรุงรักษาอุปกรณ์ตามมาตรฐาน และการจัดทำและซ้อมแผนรับมือเหตุฉุกเฉิน

การพัฒนาบุคลากร ควรจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาทักษะบุคลากร โดยเฉพาะทักษะภาษาต่างประเทศ ทักษะการบริการที่เป็นเลิศ ความรู้ด้านการปฐมพยาบาลเบื้องต้น และความเชี่ยวชาญด้านเทคนิคการปีนหน้าผาขั้นสูง

การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ควรนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาระบบการจองออนไลน์ที่สะดวกและปลอดภัย สร้างเนื้อหาคุณภาพบนสื่อสังคมออนไลน์ จัดการฐานข้อมูลลูกค้าเพื่อการบริการที่เป็นส่วนตัว และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจทางธุรกิจ

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ควรสร้างความร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้ประกอบการที่พักและร้านอาหาร บริษัทนำเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ และสมาคมกีฬาปีนหน้าผาและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 การศึกษาเปรียบเทียบระดับสากล ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผาในประเทศไทยกับประเทศที่ประสบความสำเร็จ เช่น สเปน ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา หรือนิวซีแลนด์ เพื่อนำแนวทางที่ดีมาประยุกต์ใช้

3.2 การศึกษาเชิงปริมาณในวงกว้าง ควรมีการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อศึกษาพฤติกรรมและความต้องการของนักท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผาในวงกว้าง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถอ้างอิงได้ในเชิงสถิติและสามารถนำไปใช้ในการวางแผนกลยุทธ์ระดับประเทศได้

3.3 การศึกษาและพัฒนานวัตกรรม ควรมีการศึกษาและพัฒนานวัตกรรมด้านเทคโนโลยีที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการยกระดับมาตรฐานความปลอดภัยและประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว เช่น ระบบติดตามตำแหน่ง ระบบเตือนภัยอัจฉริยะ หรือแอปพลิเคชันสำหรับผู้ให้บริการ

3.4 การศึกษาผลกระทบระยะยาว ควรมีการศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของการท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผาต่อชุมชนท้องถิ่นในระยะยาว เพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการที่ยั่งยืนและเป็นธรรมต่อทุกฝ่าย

3.5 การพัฒนาโมเดลธุรกิจทางเลือก ควรมีการศึกษาและพัฒนาโมเดลธุรกิจทางเลือกที่เหมาะสมกับบริบทของไทย เช่น โมเดลสังคมวิสาหกิจ (Social Enterprise) หรือโมเดลที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community-based Tourism) เพื่อเป็นทางเลือกสำหรับการพัฒนาธุรกิจที่ยั่งยืนและสร้างประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่น

สรุป

การวิจัยครั้งนี้ได้พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผาที่ครอบคลุม 6 องค์ประกอบหลัก โดยให้ความสำคัญกับความปลอดภัยเป็นหัวใจหลัก ควบคู่ไปกับการสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่า การพัฒนาบุคลากร การตลาดดิจิทัล การบริหารจัดการอย่างยั่งยืน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ รูปแบบที่พัฒนาขึ้นได้รับการประเมินความเหมาะสมในระดับสูงจากผู้เชี่ยวชาญ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผาในประเทศไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

การนำรูปแบบนี้ไปใช้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐในการสนับสนุนด้านนโยบายและโครงสร้างพื้นฐาน ผู้ประกอบการในการพัฒนามาตรฐานและคุณภาพการให้บริการ สถาบันการศึกษาในการผลิตบุคลากรที่มีคุณภาพ และชุมชนท้องถิ่นในการร่วมดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้ธุรกิจท่องเที่ยวเชิงกีฬาปีนหน้าผาของไทยสามารถเติบโตได้อย่างยั่งยืนและเป็นที่ยอมรับในระดับสากล

บรรณานุกรม

- กัลยา วานิชย์บัญชา. (2016). การวิเคราะห์สถิติ: สถิติสำหรับการบริหารและวิจัย (16th ed.). โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บงกช สังคเลศ. (2022). มาตรการทางกฎหมายเพื่อความปลอดภัยในธุรกิจบริการเกี่ยวกับกิจกรรมเชิงผจญภัย.วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย, 17(2), 101–114.
- วราพร รัตนประสิทธิ์. (2020). การจัดการ: ทฤษฎีและการประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กรยุคใหม่. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สิริพร อิมพูน. (2017). รูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงกีฬาผจญภัย. วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- Barney, J. B. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99–120. <https://doi.org/10.1177/014920639101700108>
- Booking.com. (2022, November 8). Booking.com's seven predictions for the creative reimagination of travel in 2023 [Press release]. <https://news.booking.com/bookingcoms-seven-predictions-for-the-creative-reimagination-of-travel-in-2023/>
- Cochran, W. G. (1953). *Sampling techniques*. John Wiley & Sons.
- Dobson, S., & McLuskie, P. (2020). Performative entrepreneurship: Identity, behavior, and place in adventure sports enterprise. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 16(3), 879–895. <https://doi.org/10.1007/s11365-020-00661-2>
- Fayol, H. (1949). *General and industrial management* (C. Storrs, Trans.). Pitman Publishing.
- Grand View Research. (2022). *Sports Tourism Market Size & Share Analysis Report*. <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/sports-tourism-market-report>
- International Olympic Committee. (2021). *Tokyo 2020 Sport Climbing - Olympic Results by Discipline*. <https://www.olympics.com/en/olympic-games/tokyo-2020/results/sport-climbing>
- International Organization for Standardization. (2014). *ISO 21101:2014 adventure tourism - Safety management systems - Requirements*. <https://www.iso.org/standard/54857.html>
- Koens, K., Postma, A., & Papp, B. (2019). Is overtourism overused? Understanding the impact of tourism in a city context. *Sustainability*, 11(18), 4384. <https://doi.org/10.3390/su11184384>
- Kotler, P., & Keller, K. L. (2016). *Marketing management* (15th ed.). Pearson Education.
- Li, F., Larimo, J., & Leonidou, L. C. (2021). Social media marketing strategy: Definition, conceptualization, taxonomy, validation, and future agenda. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 49(1), 51–70. <https://doi.org/10.1007/s11747-020->

00733-3

- Pektas, S. Y., & Hassan, A. (2020). The effect of digital content marketing on tourists' purchase intention. *Journal of Tourismology*, 6(1), 79-98.
<https://doi.org/10.26650/jot.2020.6.1.0011>
- Ratten, V. (2020). *Sport entrepreneurship: Developing and sustaining an entrepreneurial sports culture*. Springer.
- Robbins, S. P., & Coulter, M. (2021). *Management (15th ed.)*. Pearson Education.
- Wondirad, A., & Ewnetu, B. (2019). Community participation in tourism development as a tool to foster sustainable land and resource use practices in a national park milieu. *Land Use Policy*, 88, 104155.
<https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2019.104155>
- Wright, P. M., & McMahan, G. C. (1992). Theoretical perspectives for strategic human resource management. *Journal of Management*, 18(2), 295–320.
<https://doi.org/10.1177/014920639201800205>
- Wright, P. M., McMahan, G. C., & McWilliams, A. (1994). Human resources and sustained competitive advantage: A resource-based perspective. *International Journal of Human Resource Management*, 5(2), 301–326.
<https://doi.org/10.1080/09585199400000020>

ศึกษาวิเคราะห์พุทธตรรกวิทยากับการพิจารณาความตาย
ANALYTICAL STUDY OF BUDDHIST LOGIC AND THE CONSIDERATION OF
DEATH.

พระธีรพล ภูณัฐโก (บัวทอง)

PhraTerapon Nutthiko

พัชริน จินดาปทีป

Patcharin Jindapateep

จารุวรรณ ธรรมโม

Jarawan Thammo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: benedit8263@gmail.com, pbunsawad@gmail.com, sujintham152@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 15 ตุลาคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 7 พฤศจิกายน 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 19 พฤศจิกายน 2568

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธตรรกวิทยากับการพิจารณาความตาย พบว่า ในทางพุทธศาสนาได้ให้ความหมายกับ “ความตาย” หรือ “มรณะ” เอาไว้ว่าเป็นสังขารและเป็นส่วนหนึ่งของ “ไตรลักษณ์” เพราะเป็นปรากฏการณ์ปกติของชีวิตที่ทุกคนต้องเผชิญและหลีกเลี่ยงไม่ได้ รวมถึงความเศร้าโศกจากการพลัดพรากจากสิ่งที่ยึด พุทธตรรกวิทยาไม่ใช่ตรรกศาสตร์เพื่อการโต้แย้งหรือการอนุมานผลลัพธ์จากสมมติฐาน แต่เป็นตรรกะเชิงประจักษ์ที่ใช้สำหรับการดับทุกข์ ด้วยการเชื่อมโยงเหตุปัจจัยของชีวิตเข้ากับความจริงอันสูงสุด โดยอาศัยหลักการที่ว่าไม่ต้องเก่งตรรกะ แต่ต้องเป็นผู้แม่นยำในเหตุและผลที่เคยปรากฏมาแล้ว และเปลี่ยนตรรกะจากการคาดเดาเป็นการจดจำ “สังขาร” เมื่อพิจารณาดีๆ จะพบว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้ภาษาและมโนทัศน์ที่ตั้งอยู่บนความเข้าใจในแง่ที่ว่า “ภาษา” คือมโนทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อสื่อสารถึงสิ่งต่างๆ เป็นเพียงเครื่องมือชั่วคราวไม่ใช่ความจริงขั้นสูงสุด พุทธตรรกวิทยาใช้ความจริงเรื่องของ “ความตาย” เป็นจุดเชื่อมโยงที่สำคัญในการยกระดับปัญญาไปสู่การเข้าถึงความหลุดพ้นจากวัฏสงสารจากการพิสูจน์ และให้เหตุผลผ่านเรื่องราวใน “ทุกขลักษณะ” ที่ทำหน้าที่เป็นเหมือนเครื่องมือในการรับรองความจริงเชิงประจักษ์ที่เป็นปรากฏการณ์ความจริงของชีวิต การพิจารณาความตายตามแนวทางนี้ จึงเป็นการยกระดับการรับรู้จากแค่ความรู้สึก “เพทนาการ” ไปสู่ความจงใจหรือความตั้งใจ “เจตนา” ทำให้การเผชิญกับความตายเปลี่ยนจากปฏิกิริยาทางอารมณ์ไปเป็นการใช้ “สติปัญญา” เข้ามาแทนที่ “ความรู้สึก” ในการเผชิญหน้ากับความตาย

คำสำคัญ : พุทธตรรกวิทยา, พิจารณา, ความตาย

Abstract

The objective of this academic article is to study and analyze Buddhist Logic (or Buddhist Logico-Epistemology) in relation to the contemplation of death. The study found that in Buddhism, "death" or "marana" is defined as a fundamental truth (saccadhamma) and a component of the Three Characteristics (Tilakkhaṇa): impermanence (anicca), suffering (dukkha), and non-self (anattā). This is because death is a normal, unavoidable phenomenon that every life must face, including the sorrow of separation from loved ones. Buddhist Logic is not a formal system of logic for debate or for inferring conclusions from hypotheses. Rather, it is an empirical logic used for the cessation of suffering (dukkha). It achieves this by linking the causes and conditions of life to the ultimate truth. This approach operates on the principle that one does not need to be skilled in formal logic but must be precise and clear about previously observed causes and effects. It transforms logic from a process of conjecture to the remembrance of the "Truth" (Saccadhamma). Upon careful consideration, it is evident that the Buddha employed language and concepts, such as the words "thing" or "truth", which are based on the understanding that language is a conceptual tool created by humans to communicate about various things. It is merely a temporary instrument, not the ultimate truth. Buddhist Logic uses the truth of "death" as a vital connecting point to elevate wisdom (paññā) toward achieving liberation from the cycle of existence (saṃsāra). This is accomplished through verification and reasoning via the narrative of the Characteristic of Suffering (Dukkha-lakkhaṇa), which serves as a tool to validate the empirical reality, or the observable truth of life. Therefore, the contemplation of death according to this approach involves elevating awareness from mere feeling (vedanā) to volition or intention (cetanā). This transition changes the confrontation with death from an emotional reaction to the application of wisdom and mindfulness (satipaṭṭhā) in place of pure feeling when facing mortality.

Keywords: Buddhist logic, Contemplation, Death

บทนำ

ตรรกศาสตร์โดยทั่วไปมักมุ่งเน้นไปที่การใช้เหตุผลแบบอนุमान เพื่อคาดคะเนหาความจริงสิ่งที่ยังไม่เคยมีประสบการณ์ ซึ่งวิธีการดังกล่าวมีความเสี่ยงที่จะนำไปสู่ข้อสรุปที่ถูกต้อง หรืออาจจะผิดพลาดเป็นได้ ในทางตรงกันข้ามพุทธตรรกวิทยามีลักษณะแตกต่างและมีเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจง โดยจัดวางลำดับความสำคัญของเหตุผลไว้รองจากการปฏิบัติ แนวคิดนี้เกิดขึ้นจากความเชื่อที่ว่า การใช้เหตุผลเพื่ออธิบายความจริงของสังสารวัฏหรือโลกหน้าที่ยังไม่ปรากฏต่อประสาทสัมผัสโดยตรงนั้น เป็นเรื่องที่เชื่อถือไม่ได้และไม่มีประโยชน์ต่อการดับทุกข์ในปัจจุบัน ดังนั้น ภารกิจหลักของพุทธตรรกวิทยาจึงเปลี่ยนจากการค้นหาความจริงเชิงสมมติฐานไปสู่การเน้นการปฏิบัติที่ถือเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้มนุษย์เข้าถึงความจริงด้วยตนเอง (วศิน อินทสระ, 2548) พุทธตรรกวิทยาจึงเป็นศาสตร์แห่งการปฏิบัติที่ต้องใช้เหตุผลเพื่อ

ชี้แนะมนุษย์ให้ลงมือทำสิ่งที่ถูกต้อง เพื่อพิสูจน์ความจริงสูงสุดของชีวิตด้วยตนเอง แต่ก็มีตรรกะบางชนิดที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงที่จะได้เถียงหรือออกความคิดเห็นเรียกว่า “อภัยกตปัญญา” ที่ได้อธิบายเอาไว้ใน “จุฬามาลุงกยสูตร” (ม.ม. (ไทย) 13/126/137) ปัญหาเหล่านี้เมื่อจัดกลุ่มตามประเภทของปัญหาแล้วแบ่งได้ 4 กลุ่ม คือ 1) ปัญหาที่ว่าด้วยเรื่องของจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของโลก โลกเที่ยงหรือไม่ โลกไม่เที่ยงหรือไม่ 2) ปัญหาที่ว่าด้วยเรื่องขอบเขตของโลกและอวกาศ โลกมีที่สิ้นสุดหรือไม่ โลกไม่มีที่สิ้นสุดหรือไม่ 3) ปัญหาที่ว่าด้วยเรื่องของชีวะกับสรีระ ชีวะกับสรีระเป็นอย่างไรเหมือนกันหรือไม่ และ 4) ปัญหาที่ว่าด้วยเรื่องภาวะหลังการตายของตถาคต หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกหรือไม่ เมื่อวิเคราะห์เหตุผลเชิงตรรกะอย่างเป็นระบบแล้วจะพบว่า พุทธตรรกวิทยาบางชนิดมีไว้เพื่อทำลายมายาคติคือกิเลสและการมีตัวตน บทความนี้จึงอยากจะวิเคราะห์บทบาทของพุทธกับการพิจารณาความตายในมิติต่างๆ หรือการใช้เหตุผลเพื่อเข้าใจความตายที่ถือเป็นกุญแจสำคัญในการทำ ความเข้าใจในมิติเชิงปรัชญาที่จะนำไปสู่ภาวะเหนือความตายที่พยายามมุ่งตอบคำถามหลักที่ว่า ความรู้ในพุทธตรรกวิทยากับการพิจารณาความตายจะนำไปสู่การก่อเกิดปัญญาญาณและความหลุดพ้นได้อย่างไร

ความตายคืออะไร

แนวคิดและความหมายของความตายในทางพุทธศาสนาได้ให้ความหมายกับ “ความตาย” หรือ “มรณะ” เอาไว้ว่าเป็นสังขารและเป็นส่วนหนึ่งของ “ไตรลักษณ์” คือ “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา” เพราะเป็นปรากฏการณ์ปกติของชีวิตที่ทุกคนต้องเผชิญและหลีกเลี่ยงไม่ได้ รวมถึงความเศร้าโศกจากการพลัดพรากจากสิ่งที่รักสิ่งเหล่านี้ตามพุทธตรรกวิทยาที่อธิบายว่า เกิดขึ้นและดำรงอยู่โดยอาศัยกันและกันเป็นวงจรที่ไม่มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดที่แน่นอน โดยเฉพาะในบริบทของการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ อธิบายผ่านองค์ประกอบ 12 ประการ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเหตุแห่ง “การเกิด” (ชาติ) และ “ความตาย” (มรณะ) เกิดขึ้นซ้ำๆ トラบใดที่ยังไม่มีการทำลาย “เหตุ” ในทางพุทธศาสนาจึงสอนให้เตรียมพร้อมรับมือกับความตาย โดยถือว่าความตายเป็นเพียงอาการหรือปรากฏการณ์ที่เป็นธรรมดา จึงควรที่จะต้องปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่ “สุคติภูมิ” หรือภพภูมิที่ดีในชาติหลังความตาย โดยเน้นการสั่งสม “กรรมดี” และ “การเจริญสติ” ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ เพื่อให้จิตใจสงบเป็นปัจจัยนำไปสู่สุคติภูมิสวรรค์หรือภพที่ดีกว่า (พระสิริปัญญาคุณ, 2562)

ความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. (2554) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ความตาย” ไว้ในหลายบริบท เช่น “การสิ้นใจ” “การสิ้นชีวิต” “การไม่เป็นอยู่ต่อไป” “การสิ้นสภาพของการมีชีวิต” เช่น สมองตาย “การเคลื่อนไหวไม่ได้” ตามบริบทของพจนานุกรมฉบับนี้ คำว่า “ตาย” เป็นคำที่ใช้กับคนและสัตว์อื่นทั่วไป ส่วนคำว่า “เสียชีวิต” ในพจนานุกรมยังระบุถึงคำอื่นๆ ที่มีความหมายที่เกี่ยวข้องกับความตาย แต่ใช้กับบุคคลหรือสถานภาพที่แตกต่างกันไปตามธรรมเนียม ได้แก่ “อายุขัย” “ปาดนาศ” “ประลัย” และ “อันตกะ” เป็นต้น

ในเชิงปรัชญา “เฮราคลิตุส” (Heraclitus) เคยกล่าวไว้ในงานปรัชญาอันพนธ์ของเขาว่า “ชีวิตและความตาย การตื่นและการหลับ วัยเยาว์และชราภาพ คือสิ่งเดียวกัน เพียงภาวะเหล่านั้นแปรธาตุซึ่งกันและกัน” (Heraclitus, แปลโดย รัฐพล เพชรบดี, 2566) ใจความสำคัญอยู่ที่วรรคสุดท้ายที่เขาเรียกว่า “เพียงภาวะเหล่านั้น แปรธาตุซึ่งกันและกัน” คำว่า “แปรธาตุ” อาจตีความได้ว่าเป็นการเปลี่ยนสภาพจากสิ่งหนึ่งไปเป็นอีกสิ่งหนึ่งอย่างสิ้นเชิง คล้ายกับการแปรโลหะธรรมดาให้เป็นทองคำในวิชาเล่นแร่แปรธาตุ แนวคิดนี้สะท้อนหลักปรัชญาของ “เฮราคลิตุส” ที่เชื่อในการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยความตายคือการเปลี่ยนสภาพจาก “ชีวิต” ไปสู่ภาวะอื่นที่ไม่ใช่การดับสูญที่ไร้ความหมาย

ในแง่ของกฎหมายไทยให้ความหมายกับ “ความตาย” วิเคราะห์ผ่านประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตามมาตรา 15 ที่วางหลักเอาไว้ว่า “สภาพบุคคลย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารกและสิ้นสุดลงเมื่อตาย” (พิชัย นิลทองคำ, 2567) แม้กฎหมายไม่ได้ให้คำนิยามของการตายทางชีววิทยาโดยตรง แต่ในมาตรานี้ได้ยอมรับการตายตามธรรมชาติที่เข้าใจกันโดยทั่วไปตามกฎหมายว่า “ตาย” หมายถึงการสิ้นสุดของสภาพบุคคล และเป็นเหตุทำให้สิทธิและหน้าที่สิ้นสุดลง ในเรื่องนี้เวลาต่อมาทางการแพทย์ให้คำจำกัดความของการตายทางธรรมชาติที่แท้จริงเอาไว้ค่อนข้างน่าสนใจว่า การที่ระบบสำคัญภายในร่างกายหยุดทำงานอย่างถาวร เช่น “หัวใจหยุดเต้น” แต่ในปัจจุบันความตายยังหมายรวมถึง “ภาวะสมองตาย” ที่ได้รับการยอมรับในทางปฏิบัติและการแพทย์ของไทย ในกรณีสมองตายนั้นได้มีขึ้นโดย “แพทยสภา” ได้ออกประกาศเรื่องของเกณฑ์การวินิจฉัยสมองตายเอาไว้ (อวิการ์ตน์ นิยมไทย, กรกฎาคม-สิงหาคม 2556) ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับการยอมรับสำหรับการปลูกถ่ายอวัยวะ และเกณฑ์การวินิจฉัยเรื่องสมองตายนี้นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา

พุทธตรรกะแห่งการมีชีวิต

พุทธตรรกวิทยาไม่ใช่ตรรกศาสตร์เพื่อการโต้แย้ง หรือการอนุมานผลลัพธ์จากสมมติฐาน แต่เป็นตรรกะเชิงประจักษ์ที่ใช้สำหรับการดับทุกข์ที่ถือเป็นจุดสูงสุดในทางพุทธศาสนา ด้วยการเชื่อมโยงเหตุปัจจัยของชีวิตเข้ากับความจริงอันสูงสุด โดยอาศัยหลักการที่ว่าไม่ต้องเก่งตรรกะ แต่ต้องเป็นผู้แม่นยำในเหตุและผลที่เคยปรากฏมาแล้ว และเปลี่ยนตรรกะจากการคาดเดาเป็นการจดจำ “สัจธรรม” แตกต่างจากตรรกะแบบโลกวิสัยที่มักมุ่งไปที่การคิดถึงผลของความจริง หรือการคาดการณ์อนาคตตามความปรารถนา ซึ่งนำไปสู่ความกังวลและความยึดมั่น (สมัคร บุรราวาศ, 2554) แต่พุทธตรรกวิทยานี้จะเปลี่ยนจุดสนใจไปที่การจดจำกฎแห่งกรรมและไตรลักษณ์ คือการต่อยอดความรู้ที่ได้จากการศึกษา “สุตมยปัญญา” และการปฏิบัติ “ภาวนามยปัญญา” โดยการวิเคราะห์หว่า “เหตุ” คือการเกิดและการปรุงแต่งของชั้น 5 ย่อมนำมาซึ่ง “ผล” คือความไม่เที่ยง (อนิจจัง) และความทุกข์ (ทุกขัง) ไม่ต้องเสียเวลาคิดว่าตายแล้วจะไปไหน หรือจะเกิดเป็นอะไร แต่ให้ใช้พลังงานทั้งหมดไปกับการจำให้แม่นยำ เพราะมีเหตุคือการเกิดเป็นปัจจัย จึงมีผลคือความตายตามมาอย่างแน่นอน ดังนั้น พุทธตรรกะแห่งการมีชีวิตจึงไม่ได้มุ่งเน้นที่การยืนยันความเชื่อว่าเป็นจริง แต่เน้นที่การใช้เหตุผลเพื่อเข้าถึงความมีอยู่จริงตามธรรมชาติของชีวิตและโลก โดยเฉพาะการไม่ยึดติดกับ “มโนทัศน์” และ “ภาษาที่ใช้สื่อสาร” เมื่อพิจารณาดีๆ จะพบว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้ภาษาและมโนทัศน์ เช่น คำว่า “สิ่ง” หรือ “สัจจะ” ที่ตั้งอยู่บนความเข้าใจในแง่ที่ว่า “ภาษา” คือมโนทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อสื่อสารถึงสิ่งต่างๆ เป็นเพียงเครื่องมือชั่วคราวไม่ใช่ความจริงขั้นสูงสุด และด้วยความเข้าใจในลักษณะนี้ก็อาจจะทำให้การยึดติดในมโนทัศน์ หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเกือบทุกสิ่งเป็นทุกข์ เพราะการยึดถือว่า “สิ่งนั้นจริง” จะนำไปสู่การสร้าง “ตัวตน” และ “ความยึดมั่น” ที่เป็นสาเหตุแห่งความทุกข์ ดังนั้น พุทธตรรกวิทยาจึงเริ่มต้นด้วยการตั้งคำถามต่อความเชื่อพื้นฐานของมนุษย์ต่อคำนิยามที่เราใช้เรียกสิ่งต่างๆ ว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นอย่างไรเป็นอย่างไร แต่ในแง่ของพุทธตรรกวิทยาเสนอว่า การมีชีวิตเป็นเหมือนการตรวจสอบความเชื่อของตนเองว่าสอดคล้องกับกฎธรรมชาติหรือไม่ ด้วยเกณฑ์ในการตัดสินว่า “สิ่งนั้นยังมีเหตุปัจจัยปรุงแต่งหรือไม่” และตราบใดที่สภาพธรรมยังคงเป็น “สังขาร” คือสิ่งที่ถูกปรุงแต่งหรือมีปัจจัยสร้างขึ้น สภาวะนั้นย่อมต้องอยู่ภายใต้กฎของ “ทุกขัง” คือความทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และ “อนัตตา” คือความไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริงหรือว่างเปล่าจากความเป็นเจ้าของ ความจริงในตรรกวิทยาเชิงพุทธเหล่านี้ถือเป็นสิ่งสากลที่เนื่องด้วยเหตุปัจจัย (วัชระ งามจิตรเจริญ , 2556) ดังนั้น การใช้เหตุผลที่เฉียบคมเพื่อก้าวข้ามความเชื่อและมโนทัศน์ เพื่อมุ่งเข้าสู่ความมีอยู่จริง

ของปรากฏการณ์ที่เป็น “อนัตตา” จากการดำเนินชีวิตภายใต้พุทธตรรกวิทยากับการพิจารณาความตายนี้จะสามารถเข้าถึงอิสรภาพได้อย่างแท้จริง

จุดเชื่อมโยงกับความตายกับการหลุดพ้น

พุทธตรรกวิทยาใช้ความจริงเรื่องของ “ความตาย” เป็นจุดเชื่อมโยงที่สำคัญในการยกระดับปัญหา ในการมองเห็นความทุกข์ที่ทนได้ยากจากความพลัดพรากหรือความตาย ไปสู่การเข้าถึงความหลุดพ้นจากวัฏสงสารจากการพิสูจน์ และให้เหตุผลผ่านเรื่องราวใน “ทุกขลักษณะ” ที่ทำหน้าที่เป็นเหมือนเครื่องมือในการรับรองความจริงเชิงประจักษ์ที่เป็นปรากฏการณ์ความจริงของชีวิต โดยมีความตายเป็นพยานหลักฐานที่ชัดเจนที่สุด เพราะความทุกข์ลักษณะถือเป็นสภาวะที่ทนอยู่ได้ยาก “ไม่คงทน” และ “เป็นทุกข์” ในเรื่องนี้แม้แต่ผู้ที่มีความรู้เชิงเหตุผลเพียงเล็กน้อยก็สามารถทำความเข้าใจได้ เมื่อพิจารณาจากเหตุ คือ “การเกิด” ที่นำมาซึ่ง “ผล” คือ “ความแก่” “ความเจ็บ” และ “ความตาย” ทำให้การเชื่อมโยงความตายกับผลลัพธ์สุดท้ายที่เป็นบทสรุปที่ไม่อาจปฏิเสธได้ของ “ทุกขลักษณะ” สามารถเข้าใจได้แม้ไม่มีความรู้ในเชิงตรรกะเลยแต่พิจารณาเอาจากสิ่งเหล่านี้ที่ยกมา กรณีตัวอย่าง เมื่อครั้งตอนที่ “เจ้าชายสิทธัตถะ” ทรงเห็น “คนแก่” “คนเจ็บ” และ “คนตาย” ตรรกะของพระองค์ก็สามารถสรุปได้ทันทีว่าชีวิตคือความทุกข์ และต้องแสวงหาทางพ้นทุกข์ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการออกแสวงหาความเป็นจริงจากตรรกะนี้ เมื่อพิจารณาดูแล้วจะเห็นว่าตรรกะขั้นต้นนี้จึงเป็นเพียงการรู้เห็น “ปัญหา” แต่ถึงแม้ว่าพระองค์จะเห็นความทุกข์ดังกล่าวแล้วก็ยังไม่สามารถบรรลุสู่ความหลุดพ้นอย่างสมบูรณ์ได้ เพราะตรรกะหรือปัญหาในขั้นนี้ยังไม่สามารถทำลาย “อวิชชา” (ความไม่รู้แจ้ง) แต่ตรรกะดังกล่าวก็สามารถทำให้พระองค์คือ “เจ้าชายสิทธัตถะ” เปลี่ยนความคิดจากเดิมที่มีชีวิตสุขสบายในวัง เริ่มมีความคิดที่จะค้นหาความหมายที่แท้จริงของชีวิต (เดือน ค่ำดี, 2534) จากมุมมองการเกิด “แก่-เจ็บ-ตาย” ที่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าในสังคมนตรีเดียวในเวลานั้น เป็นเหมือนแรงจูงใจสู่การหลุดพ้นของเจ้าชายในเวลานั้น และผลักดันให้เกิดความปรารถนาในการอยากหลุดพ้น

ในเวลานั้นการตีความเรื่องของความหมายของชีวิตมีลักษณะของความเชื่อที่มีความแตกต่างกันอย่างมาก ทำให้เกิดจุดเชื่อมโยงกับความตายที่แตกต่างกัน 2 ลักษณะ คือการตีความความตายแบบ “ดับสูญโดยสิ้นเชิง” เป็นการอธิบายในลักษณะดับลงอย่างสมบูรณ์ของอัตตาตัวตน และการปรุงแต่งทั้งปวงเป็นการยุติวงจร “เกิด-ตาย” โดยเด็ดขาดมีความคล้ายคลึงกับความตายในทางกายภาพที่ไม่มีอะไรเหลืออยู่ แต่เป็นความตายที่เหนือกว่าและถาวร เป็นการให้ตรรกะของเจ้าลัทธินเดียโบราณในลักษณะของการก้าวพ้นจากความตายทั้งหมดด้วยการไม่เกิดอีกเลย อีกลักษณะหนึ่งเป็นการตีความเสนอตรรกะแบบ “ความสงบที่ไม่ทำลายลักษณะของบุคคลให้เสียไป” เป็นการอธิบายตรรกะเชื่อมโยงความตายในลักษณะของการเข้าถึงภาวะแห่งความสงบหรือสันติสูงสุด โดยที่ลักษณะเฉพาะของบุคคลยังคงอยู่ หรือไม่ถูกทำลาย แต่มองว่าเป็นการก้าวข้ามความทุกข์และการปรุงแต่งทางใจในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ เมื่อตายไปแล้วก็ยังคงมีภาวะแห่งความสงบนั้นอยู่ โดยไม่เข้าสู่วงจรสังสารวัฏอีก แต่เป็นการเอาชนะความทุกข์ที่มาพร้อมกับชีวิตและการเกิดใหม่และไม่จำเป็นต้องดับสูญตัวตน จะเห็นว่าจุดเชื่อมโยงในเรื่องของความตายมีความเกี่ยวเนื่องกับการหลุดพ้นของคนอินเดียในยุคก่อน จะเห็นว่าการตีความ ความหมายของชีวิตที่แตกต่างหลากหลาย ส่งผลให้การเข้าถึงการหลุดพ้นมีหลายรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาจากมิติทางภาษาและวัฒนธรรม (สยาม ราชวัตร, 2560) แต่สาระสำคัญของการพยายามเสนอตรรกะในเรื่องของความหลุดพ้นก็เพื่อการเอาชนะสังสารวัฏ คือการเอาชนะความตายและความทุกข์ที่มาพร้อมกับการเกิดใหม่ ไม่ว่าจะเป็ตรรกะที่ว่าด้วยวิธีการดับสูญ หรือตรรกะที่ว่าด้วยความสงบก็ตาม ตรรกะเหล่านี้

พยายามที่จะขับเคลื่อนการปฏิบัติให้เป็นหนึ่งเดียวกัน นั่นคือการแสวงหาทางออกจากความทุกข์ถาวร ไม่ใช่แค่การบรรเทาทุกข์เพียงชั่วคราวชั่วคราว นั่นเอง

การใช้เหตุผลเพื่อเข้าใจความตาย

ในทางพุทธตรรกวิทยา มักจะใช้เหตุผลเชิงประจักษ์ เพื่อทำความเข้าใจเรื่องความตายมักใช้เหตุผลเชิงประจักษ์ คือสิ่งที่เห็นได้จริง และการเปรียบเทียบเชิงอุปมา เพื่อขจัดความสงสัยเกี่ยวกับความจริงสูงสุดของชีวิต นั่นคือ ความไม่เที่ยง (อนิจจัง) และความตาย การพิจารณาความตายตามแนวทางนี้ จึงเป็นการยกระดับการรับรู้จากแค่ความรู้สึก “เพทนาการ” ไปสู่ความตั้งใจหรือความตั้งใจ “เจตนา” ซึ่งทำให้การเผชิญกับความตายเปลี่ยนจากปฏิกิริยาทางอารมณ์ไปเป็นการใช้ “สติปัญญา” เข้ามาแทนที่ “ความรู้สึก” ในการเผชิญหน้ากับความตาย โดยเปลี่ยนจากความกลัวมาเป็นการเตรียมพร้อมอย่างมีเป้าหมาย ด้วยการมุ่งสร้างเหตุแห่งความสงบในปัจจุบัน เพื่อให้จิตใจมีความผ่อนคลาย ไม่มีความกังวล ไม่มีความติดข้อง และลดการสร้างเหตุแห่งความทุกข์ใหม่ๆ ทำให้สามารถเผชิญหน้ากับความตายได้อย่างมีสติ ไม่หวาดกลัว และเป็นปัจจัยนำไปสู่สัจธรรมหรือการพ้นทุกข์ขั้นที่สุด (Guy Richard Welbon, แปลโดย พระครูสุทรสังฆพินิต, 2559) นอกจากนี้ในการทำความเข้าใจความตายด้วย “โยนิโสมนสิการ” คือการพิจารณาถึงแหล่งที่มาของ “เหตุ” ในสิ่งนั้นๆ อย่างลึกซึ้ง ถือเป็นความคิดวิเคราะห์เพื่อหาความจริงโดยไม่ถูกรอบงำด้วยอคติหรืออารมณ์ด้วยเช่นกัน และด้วยการนำหลักการนี้มาพิจารณาหาเหตุในเรื่องของความตายโดยแยกกาย สิ่งนี้จะช่วยเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ ทำให้จิตใจ เป็นอิสระจากความกลัว ที่เกิดขึ้นตามสัญชาตญาณ ด้วยการพิจารณาเหตุแห่งความไม่เที่ยงที่เริ่มต้นด้วยการใช้ประสาทสัมผัส ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นข้อมูลดิบในการสังเกตปรากฏการณ์แห่งเป็นความจริงของชีวิต และนำมาคิดวิเคราะห์ อย่างแยกกายผ่านกระบวนการ “โยนิโสมนสิการ” ยกตัวอย่างเช่น เมื่อตาเห็น “คนตาย” ประสาทสัมผัสรับรู้ก็จะไปกระตุ้นให้จิตคิดย้อนกลับไปหาเหตุปัจจัยว่า สิ่งนี้เกิดขึ้นเพราะอะไร และผลที่จะตามมาคืออะไร แต่ไม่ใช่ลักษณะของการมองเห็น “คนตาย” แล้วเกิดเพียงอารมณ์กลัวหรืออาลัยอารมณ์ในลักษณะ “เพทนาการ” แต่เป็นการคิดถึงแก่นในแบบ “โยนิโสมนสิการ” ด้วยการพิจารณาว่าร่างกายนี้ไม่มีอะไรยั่งยืน และพยายามทำความเข้าใจว่า เมื่อมีปัจจัยให้เกิดก็ต้องมีปัจจัยให้แตกสลาย (ลักษณะวัต ปาละรัตน, 2537) การคิดด้วยอุปมาเช่นนี้ไม่ใช่เพื่อความสละสลวยทางภาษาเพียงเท่านั้น แต่เพื่อนำความคิดเหล่านั้นเข้าไปสู่การยอมรับความจริงขั้นสูงของ “อนัตตา” ว่าร่างกายนี้ไม่อยู่ในอำนาจที่จะบังคับให้คงอยู่ได้ตลอดไป เปรียบเหมือนบ้านเช่าที่ไม่ใช่ของเราที่กล่าวเช่นนี้ก็เพราะว่า ร่างกายนี้เป็นเพียงสิ่งที่ถูกอาศัยอยู่ชั่วคราวไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา ที่จะให้คงอยู่หรือเป็นไปตามปรารถนาได้ เช่นเดียวกับที่เราบังคับให้บ้านเช่าไม่ทรุดโทรมหรือเป็นของเราถาวร การยอมรับความจริงอย่างนี้จะช่วยให้ปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นในร่างกายและชีวิต ช่วยลดความทุกข์ที่เกิดจากการพยายามบังคับสิ่งที่บังคับไม่ได้ ไม่ว่าจะมีความเจ็บป่วย ความแก่ แม้แต่ความตายของคนในครอบครัว หรือผู้อื่นอันเป็นที่รัก การที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เหตุผลอุปมาลักษณะนี้ก็เพื่อเป็นสะพานเชื่อมความคิด เพื่อช่วยให้จิตขยายความเข้าใจจากสิ่งที่เห็นด้วยตาไปสู่ความมีอยู่จริงตามกฎธรรมชาติ ว่าด้วยความเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ ดังนั้น การใช้ตรรกะเชิงอุปมาจึงเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากประสาทสัมผัส เพื่อมายืนยันกฎความจริงของชีวิตมนุษย์ที่ถูกควบคุมโดย “ปฏิจจสมุปบาท” ว่าการเกิดย่อมมีการแก่ และมีความตายเป็นเรื่องธรรมดา (สมภาร พรหมทา, 2542) ตรรกวิทยาเชิงพุทธจึงเป็นระบบตรรกะสองชั้นในการใช้ประสาทสัมผัสเป็นจุดตั้งต้นเพื่อตรวจสอบความจริง และมีเป้าหมายเพื่อนำการรับรู้ขึ้นไปพิสูจน์ ให้เป็นที่ยอมรับกฎสากลในการเข้าใจเหตุที่อยู่

เบื้องหลังปรากฏการณ์เหล่านั้น อันเป็นหนทางสู่โลกุตระธรรม คือการหลุดพ้นจากการยึดมั่นในชีวิตและสังสารวัฏ

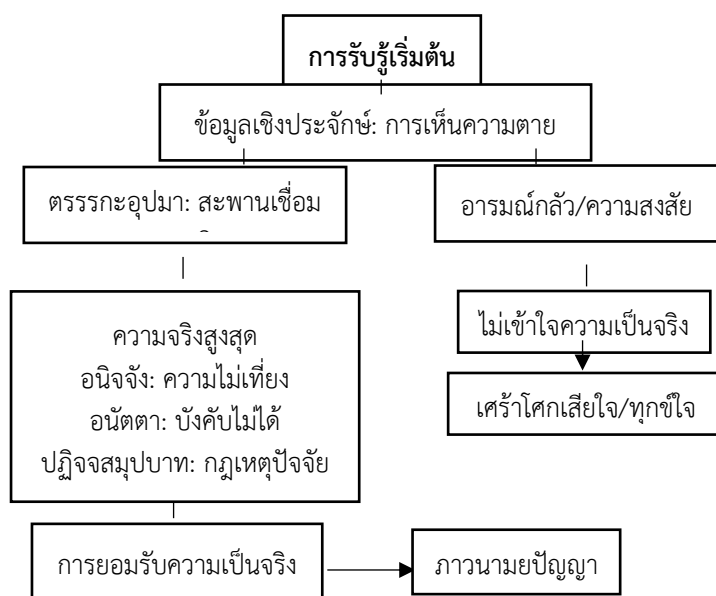
บทสรุป

หลักการพิจารณาความตายตามแนวพุทธตรรกวิทยา คือการเปลี่ยนผ่านกระบวนการรับรู้ด้วยอารมณ์ความกลัวไปสู่สติปัญญาผ่านการใช้เหตุผลเชิงประจักษ์ และการอุปมาเพื่อเป็นเครื่องมือหลัก ในการทำลายความสงสัยและยอมรับความจริงสูงสุดของชีวิต คือ “อนิจจัง” (ความไม่เที่ยง) และ “อนัตตา” (ความไม่ใช่ตัวตนที่บังคับได้) การยอมรับกฎธรรมชาติเหล่านี้จะช่วยลดการสร้างเหตุแห่งความทุกข์ใหม่ๆ ทำให้จิตใจเกิดความผ่อนคลาย และสามารถเผชิญหน้ากับความตายได้อย่างมีสติ ไม่หวาดกลัว เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่สัจธรรมหรือการบรรลุถึงการพ้นทุกข์ในที่สุด

องค์ความรู้ใหม่

พุทธตรรกวิทยากับการพิจารณาความตายเป็นวิธีพิจารณาลักษณะของการเปลี่ยนผ่านจากตรรกะ “โลกียวิสัย” สู่ “ตรรกะเชิงประจักษ์” ในการยอมรับความจริงแบบอาศัยตรรกะเชิงประจักษ์ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือพิจารณาสำหรับการดับทุกข์ โดยเปลี่ยนจากการคาดเดาหรือโต้แย้งในเรื่องที่ยังไม่เคยมีประสบการณ์ไปสู่การจดจำสัจธรรม หรือกฎธรรมชาติ เช่น ไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) และกฎแห่งเหตุปัจจัยที่เป็นเหตุและผลที่เคยปรากฏมาแล้ว สิ่งเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือในการชี้แนะให้มนุษย์ลงมือปฏิบัติ “ภาวนามยปัญญา” เพื่อพิสูจน์ความจริงสูงสุดด้วยตนเอง

สรุปกรอบแนวคิด

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย

ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เดือน คำดี. (2534). พุทธปรัชญา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ โอ,เอส,พรีนติ้ง เฮ้าส์.

- ลักษณะวัตต์ ปาละรัตน์. (2537). ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท. รายงานการวิจัย. พุทธศาสนศึกษา: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 1 (1). 75.
- พระสิริปัญญาคุณ. (2562). ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวทางปฏิบัติต่อความตาย ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 6 (4), 84.
- พิชัย นิลทองคำ. (2567). ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1-6 อาญา ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บริษัท อชตยา จำกัด.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด.
- วศิน อินทสระ.(2548). ตรรกศาสตร์พุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ธรรมดา.
- วัชระ งามจิตรเจริญ. (2556). พุทธศาสนาเถรวาท. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมภาร พรหมทา. (2542). พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคมและปัญหาจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมัคร บุราวาศ. (2554). พุทธปรัชญา ๒๕ ศตวรรษ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ศยาม.
- สยาม ราชวัตร. (2560). การพิสูจน์โลกหน้าในพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อวิการ์ตัน นิยมไทย. (ออนไลน์). การตายทางการแพทย์หรือสมองตาย (Brain Death) กับข้อควรพิจารณาทางกฎหมาย. กรกฎาคม-สิงหาคม 2556. เข้าถึงได้จาก https://www.senate.go.th/assets/portals/93/fileups/272/files/Sub_Jun/10reform/reform31.pdf.
- Heraclitus. (2566). เศษเสี้ยวแห่งสัจจะ. แปลโดย รัฐพล เพชรบดี. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สมมติ.
- Guy Richard Welbon. (2559). แนวคิดเรื่องนิพพานในพระพุทธศาสนากับการตีความของนักปราชญ์ชาวตะวันตก, แปลโดย พระครูสุทรสังฆพินิต ดร. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ หจก.ซีเอ็มมีเดีย).

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอ
หนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ
COMMUNITY PARTICIPATION IN SCHOOL EDUCATION MANAGEMENT
IN LUANG SIRI SUBDISTRICT MUNICIPALITY, NONG BUA DAENG
DISTRICT, CHAIYAPHUM PROVINCE

ลลนา คลังชำนาญ

Lalana Klangchamnan

คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

Faculty of Arts and Science, Chaiyaphum Rajabhat University

E-mail: lalana@cpru.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 25 ตุลาคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 14 พฤศจิกายน 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 19 พฤศจิกายน 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ 2. เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามเพศ และสถานภาพ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ตัวแทนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและตัวแทนผู้ปกครองของโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในงานวิจัยร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสถิติ t – test

ผลการวิจัยพบว่า

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านบริหารงานวิชาการ รองลงมาคือ ด้านบริหารงบประมาณ และด้านบริหารงานบุคคล และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการบริหารทั่วไป

2. ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของตัวแทนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและตัวแทนผู้ปกครองของโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามเพศ โดยภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

3. ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของตัวแทนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและตัวแทนผู้ปกครองของโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามสถานภาพ โดยภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของชุมชน, การจัดการศึกษา, โรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ

Abstract

This research article aims to 1. study community participation in the management of education in schools in Luang Siri Subdistrict Municipality, Nong Bua Daeng District, Chaiyaphum Province. 2. compare community participation in school education management in Luang Siri Subdistrict Municipality, Nong Bua Daeng District, Chaiyaphum Province, classified by gender and status. Population and sample: representatives of the Basic Education Commission and representatives of parents of schools in Luang Siri Subdistrict Municipality, Nong Bua Daeng District, Chaiyaphum Province. The research tools used were a 5-level rating scale questionnaire. The statistics used in the research were percentage, mean, and t-test.

The research results found that

1. Community participation in the management of education in schools in Luang Siri Subdistrict Municipality, Nong Bua Daeng District, Chaiyaphum Province is at a high level overall. When considering each aspect, it was found that the aspect with the highest average value was academic administration. Next is budget management and human resource management and the item with the lowest average score is general administration

2. Results of the comparison of the level of opinions of representatives of the Basic Education Commission and representatives of parents of schools in Luang Siri Subdistrict Municipality Nong Bua Daeng District, Chaiyaphum Province, classified by gender, showed overall significant differences at the .05 level.

3. Results of the comparison of the level of opinions of representatives of the Basic Education Commission and representatives of parents of schools in Luang Siri Subdistrict Municipality Nong Bua Daeng District, Chaiyaphum Province, classified by status, overall showed significant differences at the .05 level.

Keywords: community participation, education management, schools in Luang Siri Subdistrict Municipality

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติแนวคิดสำคัญไว้ในมาตรา 54 วรรคสอง กำหนดให้รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชนได้รับการศึกษา ตามความต้องการในระบบต่าง ๆ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และจัดให้มีการร่วมมือกันระหว่าง รัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชนในการจัดการศึกษาทุกระดับ การจัดการศึกษาและการส่งเสริมการมีส่วนร่วม เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการศึกษา เช่น ผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง และชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การคิด การวางแผน การตัดสินใจ การลงมือปฏิบัติ และการประเมินผล เพื่อให้เกิดการพัฒนาการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ตามกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหาร และการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550 ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษาทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ไปยัง

คณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง ซึ่งได้กำหนดไว้ในกฎกระทรวงว่าด้วยกำหนด หลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ.2550 การจัดการศึกษาทุกระดับจึงต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ย่อมจะช่วยขับเคลื่อนให้การบริหารจัดการศึกษาดำเนินไป ตามความต้องการของผู้ปกครองและชุมชน ช่วยให้สถานศึกษาได้รับการยอมรับจากชุมชน ซึ่งส่งผลให้ผู้ปกครองและชุมชนสนับสนุนทรัพยากรการศึกษา และให้ความร่วมมือกับสถานศึกษา ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจ

ในการพัฒนาโรงเรียนนั้น ชุมชนมีบทบาทสำคัญยิ่งในการที่ชุมชนจะช่วยเหลือโรงเรียนซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาของชุมชน โดยอาศัยความร่วมมือการสนับสนุนจากชุมชนเป็นสิ่งที่สำคัญแสดงให้เห็นว่าชุมชนนั้นให้ความสนใจโรงเรียนและถือว่าโรงเรียน เป็นสมบัติอันมีค่าของชุมชน โรงเรียนเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่ประชาชนร่วมกับหน่วยงานหรือ สถาบันอื่น ๆ การที่โรงเรียนจะทำหน้าที่ของตนให้สำเร็จไปได้ด้วยดีนั้น โรงเรียนจะต้องประสาน สัมพันธ์กับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของการศึกษา ชุมชนจึงมีบทบาทและความสำคัญในการ ดูแลส่งเสริมโรงเรียน เพื่อมุ่งหวังที่จะให้สมาชิกในชุมชนได้เข้าศึกษาและเป็นสมาชิกที่ดีมีคุณภาพของ ชุมชน โรงเรียนก็จะต้องสนองความต้องการของชุมชน ชุมชนก็เห็นคุณค่าก็จะให้การสนับสนุนส่งเสริม โรงเรียนในทุก ๆ ด้านเท่าที่ชุมชนสามารถให้ความร่วมมือสนับสนุนส่งเสริมได้ (พนิจดา วีระชาติ, 2552)

ในการดำเนินการส่งเสริมความสัมพันธ์กับชุมชน การส่งเสริมความสัมพันธ์กับชุมชนทำได้หลายวิธี เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เช่น งานบุญ งานประเพณี การพัฒนาสาธารณูปโภคในชุมชน หรือการให้ความรู้และบริการทางวิชาการแก่ชุมชน ทั้งนี้ผู้บริหารโรงเรียนและบุคลากรทุกคนในสถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหาร โดยโรงเรียนเป็นสถานที่ในการเข้ามามีส่วนร่วม มีการติดตามและกำกับดูแลการดำเนินการอย่างเป็น ต้องมีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตน โดยเฉพาะกรรมการที่เข้ามามีบทบาทหน้าที่ในการจัดการศึกษา ซึ่งจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้และประสบการณ์เรื่องการบริหารและการจัดการศึกษา โดยทุกฝ่ายต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของการศึกษาและผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุด (ธีระ รุญเจริญ, 2554)

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างสถานศึกษากับชุมชน จะต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ตามสภาพเศรษฐกิจและสังคม เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยมีทั้งรูปแบบการมีส่วนร่วมในมิติต่าง ๆ เช่น การร่วมกันวางแผน การปฏิบัติ การตรวจสอบการจัดการศึกษา การสนับสนุนทรัพยากรในชุมชน การประชาสัมพันธ์ การให้ความรู้แก่ชุมชน และการประเมินผล จะเห็นว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนสามารถสร้างความเข้าใจที่ดี แก้ไขปัญหา และส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในรูปแบบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย เป็นผู้ร่วมกำหนดนโยบายวางแนวทาง ส่งเสริม สนับสนุน กำกับ ดูแล ตรวจสอบ การดำเนินงานของโรงเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและตัวแทนผู้ปกครอง จึงเป็นคณะบุคคลที่มีความสำคัญต่อการจัดการศึกษา และส่งเสริมสนับสนุน พัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น ช่วยให้การศึกษาก้าวหน้าต่อไป ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิตามแนวคิดของกระทรวงศึกษาธิการที่ได้กำหนด หลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550 ตามความใน

มาตรา 5 และมาตรา 39 วรคสองแห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 โดยศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ตลอดจนเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ เพื่อใช้เป็นแนวทางการกำหนดบทบาทอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งจะเป็นผลดีและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ผู้ปกครอง ผู้บริหารสถานศึกษา ครู บุคลากรทางการศึกษา ชุมชน ตลอดจนคุณภาพการศึกษาของนักเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ให้ดียิ่งขึ้น

การทบทวนวรรณกรรม

1.แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม (จุฑามาศ ศรีศิริพรพันธ์, 2548) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการมีส่วนร่วม 4 ทฤษฎี คือ

1. ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion) การเกลี้ยกล่อม หมายถึง การใช้คำพูดหรือการเขียนเพื่อมุ่งให้เกิดการขัดแย้งในการปฏิบัติงาน และถ้าจะได้ผลดีความเชื่อถือและการกระทำซึ่งการเกลี้ยกล่อมมีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหการขัดแย้งในการปฏิบัติงาน และถ้าจะได้ผลดีผู้เกลี้ยกล่อมจะต้องมีศิลปะในการสร้างความสนใจในเรื่องที่เกลี้ยกล่อมได้เข้าใจแจ่มแจ้ง ให้ เกิดศรัทธาตรงกับความต้องการของผู้ถูกเกลี้ยกล่อมโดยเฉพาะในเรื่องความต้องการของตน ตามทฤษฎีลำดับขั้นตอนของความ ต้องการ(Hierarchy of needs) ของมาสโลว์ (Maslow) ซึ่งมีทั้งหมด 5 ระดับ คือ ความต้องการทาง สรีระวิทยา ความต้องการความมั่นคงความปลอดภัยของชีวิต ความ ต้องการทางด้านสังคม ความ ต้องการจะมีเกียรติชื่อเสียง และความต้องการความสำเร็จของตน

2. ทฤษฎีการสร้างความรู้สึกชาตินิยม (Nationalism) ปัจจัยประการหนึ่งซึ่ง นำไปสู่การมีส่วนร่วม คือ การสร้างความรู้สึกชาตินิยมให้เกิดขึ้น ซึ่งหมายถึงความรู้สึกเป็นตัวขอ ตัวเองที่อุทิศหรือเน้น คำนิยมเรื่องผลประโยชน์รวมของชาติ มีความพอใจในชาติของตัวเอง เกียรติภูมิ จงรักภักดีผูกพันต่อ ท้องถิ่น

3. ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership) ชุดของแนวคิดที่อธิบายว่าบุคคลบางคนกลายเป็นผู้นำได้ อย่างไร โดยเน้นที่ลักษณะนิสัยและพฤติกรรมที่ทำให้บุคคลนั้นสามารถนำทีมไปสู่ความสำเร็จได้ ทฤษฎี เหล่านี้ช่วยให้เข้าใจและพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำผ่านมุมมองต่าง ๆ เช่น คุณสมบัติส่วนตัว, พฤติกรรมและวิธีการตัดสินใจ, รูปแบบการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น, หรือการปรับตัวตามสถานการณ์

4 . ทฤษฎีการใช้ชีวิตและระบบทางการบริหาร (Administrative And Method) การใช้ระบบ บริหารในการระดมความร่วมมือ เป็นวิธีหนึ่งที่ย่าง เพราะใช้กฎหมาย ระเบียบแบบแผน เป็นเครื่องมือใน การดำเนินการ องค์การสามารถนำทฤษฎีเหล่านี้ไปใช้เพื่อสร้างระบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพ โดยการ ประยุกต์ใช้กระบวนการตามที่ทฤษฎีต่าง ๆ กำหนด เช่น การวางแผนให้รอบคอบ การจัดโครงสร้าง องค์การที่เหมาะสม และการควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามเป้าหมาย

2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษา

(สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2543) กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษา ของชาติโดยมี รายละเอียดดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา

1.1 เพื่อให้เกิดการจัดการศึกษาที่เป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

1.2 เพื่อให้เกิดการจัดการศึกษาที่ยึดหลักการศึกษาลดชีวิตสำหรับประชาชน ให้ สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่าง ต่อเนื่อง

1.3 เพื่อให้เกิดการจัดการศึกษาที่ได้มาตรฐาน มีการจัดระบบการประกันคุณภาพ การศึกษาทุกระดับ และทุกประเภท ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ได้รับการส่งเสริม มาตรฐานวิชาชีพ และได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดจนเกิดการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา

1.4 เพื่อให้ระบบการศึกษาสอดคล้องกับระบบบริหารราชการแผ่นดินที่ยึด หลักการ กระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นและประชาชนทั่วไป

2. หลักการจัดการศึกษา

2.1 เอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ

2.2 กระจายอำนาจ ไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น

2.3 การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครอง ส่วน ท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบัน สถานประกอบการ และสถาบันทาง สังคมอื่น

2.4 คำนึงถึงความประหยัด คุ่มค่าเกิดประโยชน์สูงสุด และมีความเหมาะสมกับ ทรัพยากรในการลงทุน ลดความซ้ำซ้อนของหน่วยงาน มีการบริหารงานโปร่งใส และความ รับผิดชอบ ที่ตรวจสอบได้ โดยมุ่งให้องค์กร หน่วยงานทุกระดับและองค์กรอิสระในการกำกับ ของกระทรวงเป็น องค์กรขนาดเล็ก กะทัดรัด บริหารงานด้วยความมีประสิทธิภาพและบังเกิด ประสิทธิภาพ

3. แนวทางการดำเนินงานด้านการจัดการศึกษา

3.1 ระดับราชการส่วนกลาง เป็นระดับนโยบายมีอำนาจ หน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ใน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เฉพาะที่เป็นนโยบาย และแผนมาตรฐานการสนับสนุน ทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ การประเมินผล และการดำเนินงานที่ต้องปฏิบัติใน ระดับชาติ ได้แก่ องค์กรในส่วนกลาง คือ สภาและสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรมแห่งชาติ คณะกรรมการและสำนักงานกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการและ สำนักงานคณะกรรมการ อุดมศึกษา คณะกรรมการและสำนักงานคณะกรรมการ ศาสนาและ วัฒนธรรม และองค์กรอิสระในการ กำกับกระทรวง

3.2 ระดับท้องถิ่น เป็นระดับปฏิบัติการมีอำนาจหน้าที่ด้านการบริหาร และการ ดำเนินงาน ได้แก่ เขตพื้นที่การศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถานศึกษา ดำเนินงาน ให้ เสร็จสิ้นที่ สถานศึกษาโดยเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษาและ องค์กร ปกครองส่วน ท้องถิ่น

3.ชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาผ่านการมีส่วนร่วมหลากหลายรูปแบบ ทั้งการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การสนับสนุนทรัพยากร การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการตรวจสอบการจัดการศึกษา โดยสามารถร่วมมือกับสถานศึกษาในด้านการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จัดกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ การเป็นวิทยากร หรือการจัดหาทรัพยากรสนับสนุน เพื่อร่วมกันสร้างการศึกษาที่ตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นและพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1 เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ
- 2 เพื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามเพศ และสถานภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ตัวแทนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและตัวแทนผู้ปกครองของโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ รวมทั้งสิ้น 360 คน

กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ตัวแทนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและตัวแทนผู้ปกครองนักเรียนของโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ โดยใช้ตารางการประมาณขนาดกลุ่มตัวอย่าง (Krejcie & Morgan, 1970, p. 608) ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 186 คน

2. เครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย และดำเนินการสร้างแบบสอบถาม โดยแจกแบบสอบถามและเก็บรวบรวมด้วยตนเองให้กลุ่มตัวอย่าง โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วยข้อความเกี่ยวกับ เพศ และสถานภาพ ลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ได้แก่ ด้านบริหารงานวิชาการ, ด้านบริหารงบประมาณ, ด้านบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป ลักษณะแบบสอบถามมีตัวเลือกตอบเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตามแบบของลิเคอร์ท (Likert, 1976, p.247) ดังนี้

- 5 หมายถึง การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากที่สุด
- 4 หมายถึง การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก
- 3 หมายถึง การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง
- 2 หมายถึง การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย
- 1 หมายถึง การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ เป็นแบบคำถามปลายเปิด (Open Ended)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ขอนหนังสือรับรองจากคณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ ถึงเทศบาลตำบลหลวงศิริเพื่อขอเข้าเก็บข้อมูล ซึ่งได้แก่ ตัวแทน

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและตัวแทนผู้ปกครองของโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ เพื่อขอความอนุเคราะห์และความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยแจกแบบสอบถามไป 186 ชุด คิดเป็นร้อยละ 95 – 98%

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์แบบสอบถาม การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ นำข้อมูลของแบบสอบถามมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) แล้วนำเสนอเป็นตารางประกอบความเรียงท้ายตาราง วิเคราะห์แบบสอบถาม โดยหาค่าเฉลี่ย \bar{X} และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นรายด้านและรายข้อ และค่าสถิติ t – test โดยใช้เกณฑ์ในการแปลความหมายเป็นช่วงคะแนน

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ สรุปผลการวิจัยตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ โดยภาพรวม

การมีส่วนร่วมของชุมชน	ระดับความคิดเห็น		แปลผล
	\bar{X}	S.D.	
1. ด้านบริหารงานวิชาการ	3.94	.47	มาก
2. ด้านบริหารงบประมาณ	3.89	.52	มาก
3. ด้านบริหารงานบุคคล	3.83	.39	มาก
4. ด้านการบริหารทั่วไป	3.78	.49	มาก
รวมเฉลี่ย	3.85	.34	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.85$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านบริหารงานวิชาการ ($\bar{X} = 3.94$) รองลงมาคือ ด้านบริหารงบประมาณ ($\bar{X} = 3.89$) และด้านบริหารงานบุคคล ($\bar{X} = 3.83$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการบริหารทั่วไป ($\bar{X} = 3.78$)

ตารางที่ 2 แสดงผลการเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามเพศ

การมีส่วนร่วมของชุมชน	เพศ				t	Sig.
	ชาย		หญิง			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
1. ด้านบริหารงานวิชาการ	4.25	.46	3.77	.38	7.216	.000
2. ด้านบริหารงบประมาณ	4.22	.46	3.71	.46	7.195	.000
3. ด้านบริหารงานบุคคล	3.93	.41	3.78	.38	2.579	.011
4. ด้านการบริหารทั่วไป	3.88	.53	3.73	.46	2.078	.039

การมีส่วนร่วมของชุมชน	เพศ				t	Sig.
	ชาย		หญิง			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
รวม	4.07	.35	3.75	.27	6.556	.000*

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่าผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของตัวแทนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและตัวแทนผู้ปกครองของโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามเพศ โดยภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 3 แสดงผลการเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามสถานภาพ

การมีส่วนร่วมของชุมชน	สถานภาพ				t	Sig.
	ตัวแทนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน		ตัวแทนผู้ปกครอง			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
1. ด้านบริหารงานวิชาการ	4.48	.32	3.82	.41	8.345	.000
2. ด้านบริหารงบประมาณ	4.44	.30	3.78	.48	9.995	.000
3. ด้านบริหารงานบุคคล	4.11	.38	3.77	.37	4.674	.000
4. ด้านการบริหารทั่วไป	4.11	.65	3.71	.45	4.385	.000
รวม	4.29	.28	3.77	.28	9.498	.000*

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่าผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของตัวแทนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและตัวแทนผู้ปกครองของโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามสถานภาพ โดยภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ สามารถอภิปราย ผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ ดังนี้

1. ด้านบริหารงานวิชาการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาด้านบริหารงานวิชาการ สามารถทำได้หลายวิธี เช่น การร่วมคิดร่วมตัดสินใจในการวางแผนหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน การให้ข้อเสนอแนะและตรวจสอบคุณภาพผู้เรียน และการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและความรู้ในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ (พัชรียาภรณ์ พิมพาเรือ, 2557) การมีส่วนร่วมและแนวทางในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 5 การศึกษาแนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการ

จัดการศึกษา พบว่า ควรสื่อสารให้ชุมชนเขาใจเกี่ยวกับหน้าที่ของชุมชนที่มีต่อโรงเรียน เปิดโอกาสให้ชุมชนเขามาร่วมวางแผนพัฒนาหลักสูตรร่วมเป็นวิทยากรแกนนำให้ความรู้และจัดการเรียนรู้อบรมกับคณะครู ร่วมวางแผนการระดมทรัพยากรทางการศึกษาทั้งส่วนที่เป็นทุนทรัพย์อุปกรณ์การเรียน และทรัพยากรบุคคล

2. ด้านบริหารงบประมาณ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารงบประมาณการศึกษาแต่ชุมชนยังเข้ามามีส่วนร่วมไม่ได้เต็มที่ในการ ตัดสินใจ กำหนดนโยบาย วางแผน และตรวจสอบ การใช้งบประมาณให้เกิดประโยชน์สูงสุด บทบาทของชุมชนสามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น การให้คำปรึกษา การระดมทุน การติดตามและตรวจสอบการใช้จ่าย หรือการประเมินผล เพื่อให้เกิดความโปร่งใสและตอบสนองความต้องการของนักเรียนและท้องถิ่นอย่างแท้จริง สอดคล้องกับงานวิจัยของ (หนึ่งฤทัย มั่นคงและคณะ, 2562) งบประมาณ (Money) เป็นหัวใจของการบริหารงานทุกระบบงบประมาณที่มาแหล่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น งบประมาณสนับสนุน การระดมทรัพยากร การบริจาค จะต้องมีการนำมาใช้ผ่านกิจกรรมโครงการที่เกิดจากการวางแผนร่วมกันของบุคลากรในสถานศึกษา และนอกสถานศึกษาอย่างคุ้มค่า ทั้งนี้กิจกรรมที่มีความสำคัญที่เน้นงานวิชาการต้องได้รับการจัดสรร และมีการลงทุนในการจัดการวัสดุอุปกรณ์ ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ในรูปแบบที่ทันสมัย มีเครื่องมือส่งเสริมในการเรียนรู้ ส่งเสริมคุณภาพของผู้เรียนทั้งความรู้ คุณธรรม และคุณลักษณะที่ดีตามหลักสูตรต้องการ เป็นผลสำเร็จที่สังคมต้องการเป็นบุคคลทางการแสวงหาความรู้ สร้างสรรค์ มีคุณลักษณะที่ดีในการทำงาน มีกระบวนการคิด มีวัสดุอุปกรณ์ที่ดี กิจกรรมสร้างสรรค์ และครูผู้สอนที่มีคุณภาพ การใช้งบประมาณจึงมีความสำคัญในการเตรียมการพัฒนาการจัดการศึกษาได้

3. ด้านบริหารงานบุคคล ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก การที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและบริหารบุคลากรในสถานศึกษา การเป็นคณะกรรมการสถานศึกษา การให้ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การช่วยเหลือสนับสนุนด้านทรัพยากรบุคคล และการให้ความเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในภาพรวม สอดคล้องกับงานวิจัยของ (สายรัตน์ ตรีจันทร์ และคณะ, 2559) ด้านการบริหารงานบุคคล โดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเขาใจบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2543 จึงมีการดำเนินการตามที่กฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษากำหนด โดยการส่งเสริมพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาในการทำผลงานเพิ่มวิทยฐานะ ส่งเสริมให้พัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมและร่วมวางแผนอัตรากำลัง

4. ด้านการบริหารทั่วไป ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก การที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ การสนับสนุนทรัพยากร และการประเมินผล เพื่อให้การศึกษาตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น การเข้าร่วมประชุมเพื่อกำหนดนโยบาย สอดคล้องกับงานวิจัยของ (ยัน แก้วบุญมา, 2554) ปัญหาด้านการบริหารงานทั่วไป ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษาไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการประชุมติดตามงานของสถานศึกษามากนัก ซึ่งข้อเสนอแนะ คือ ควรจัดให้คณะกรรมการสถานศึกษามีการเข้าร่วมประชุมทุก ๆ เดือนและมีการศึกษาดูงานควบคู่กันไปด้วย

5. ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของตัวแทนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและตัวแทนผู้ปกครองของโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามเพศ โดยภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับงานวิจัยของ (พิภกรี แก้วนวล, 2560) การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการบริหารงานโรงเรียนขยายโอกาส ทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในจังหวัดปัตตานี

กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุต่างกัน การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5.2.6 ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของตัวแทนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และตัวแทนผู้ปกครองของโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามสถานภาพ โดยภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับงานวิจัยของ (นิติกร วรธนา, 2562) ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้านวิชาการของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มโรงเรียนเครือข่ายอำเภอเสลภูมิ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 3 จำแนกตามสถานภาพ พบว่า คณะกรรมการสถานศึกษาภายในสถานศึกษาและคณะกรรมการภายนอกสถานศึกษาการมีส่วนร่วมด้านวิชาการมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา โรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ พบว่า ชุมชนเข้ามามีส่วนรวมในการจัดการศึกษามากขึ้น เพื่อประโยชน์ของการเรียนการสอนในโรงเรียน มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือและกำหนดแผนการทำงานร่วมกัน และควรพัฒนารูปแบบการสื่อสารให้ครอบคลุมคนในชุมชนทุกกลุ่ม ควรมีการสำรวจและจัดทำแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน สร้างแรงจูงใจในการมีส่วนร่วม และควรเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนในการวางแผนและการประเมินผลกิจกรรมหรือโครงการของสถานศึกษาต่าง ๆ ส่งเสริมความโปร่งใสของข้อมูลและสร้างวัฒนธรรมแห่งการเคารพซึ่งกันและกัน และร่วมกันแสวงหาการปรับปรุงโรงเรียน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ด้านบริหารงานวิชาการ ควรให้มีส่วนร่วมในการวางแผนและพัฒนาหลักสูตร ส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการประเมินผลการจัดการศึกษา รวมถึงการสื่อสารและการประสานงานอย่างสม่ำเสมอระหว่างสถานศึกษากับชุมชนเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาการศึกษา

1.2 ด้านบริหารงบประมาณ ควรให้ชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการงบประมาณของสถานศึกษา เช่น การร่วมจัดหาและระดมทุน การร่วมวางแผนและตรวจสอบการใช้จ่าย และการร่วมประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อให้การบริหารจัดการงบประมาณมีประสิทธิภาพและตอบสนองความต้องการของชุมชนและผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น

1.3 ด้านบริหารงานบุคคล ควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและบริหารบุคลากรในสถานศึกษา โดยมีบทบาทสำคัญ เช่น การเป็นคณะกรรมการสถานศึกษา การให้ความรู้และทักษะภูมิปัญญาท้องถิ่น การช่วยเหลือสนับสนุนด้านทรัพยากรบุคคล และการให้ความเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในภาพรวม

1.4 ด้านการบริหารทั่วไป ควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ การสนับสนุนทรัพยากร และการประเมินผล เพื่อให้การศึกษาตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น ซึ่งทำได้หลาย

รูปแบบ เช่น การเป็นกรรมการสถานศึกษา การเข้าร่วมประชุมเพื่อกำหนดนโยบาย การสนับสนุนด้านการเงินและทรัพยากรบุคคล การประชาสัมพันธ์กิจกรรมของโรงเรียน และการตรวจสอบการบริหารงาน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรพัฒนาแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านอื่น ๆ สำหรับสถานศึกษาทุกสังกัด

2.2 ควรมีการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้ผู้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือไม่มีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ กับสถานศึกษา

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.

2545. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), 2546.

จุฑามาศ ศรีศิริพรพันธ์. (2548). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานองค์การบริหารส่วนตำบลคลองขุด อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา. วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา/ชลบุรี

ธีระ รุญเจริญ,ปราชญา กล้าผจญ และสัมมา ธนินิจย์. (2554). การบริหารเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้. (กรุงเทพฯ:ข้าวฟ่าง),172.

นิติกร วรธมชา และวิรัชพัทร วงศ์วัฒนเกษม. (2562). การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มโรงเรียนเครือข่ายอำเภอเสลภูมิ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 3. การประชุมวิชาการระดับชาติ วิทยาลัยนครราชสีมา ครั้งที่ 6 ประจำปี พ.ศ.2562

พัชรียาภรณ์ พิมพาเรือ. (2557). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 5. วารสารศึกษาศาสตร์ ฉบับวิจัยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น วารสารศึกษาศาสตร์ ฉบับวิจัยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น

พนิจดา วีรชาติ. (2552). การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน. (กรุงเทพฯ: โอ เดียนสตรี)

พิกรี แก้วนวล. (2560). การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการบริหารงานโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในจังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์หลักสูตร ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ยัน แก้วบุญมา. (2554). การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการบริหารจัดการศึกษาของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์).

สายรัตน์ ตรีจันทร์ และภาณี สัจจาพันธ์. (2559). การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 3 อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด. ว.มร.ม. (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 : พฤษภาคม - สิงหาคม 2559.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551 ข). แนวทางการดำเนินงานการมีส่วนร่วมการบริหารจัดการ การศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

- สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. (2543). การบริหารเขตพื้นที่การศึกษา : เพื่อคุณภาพการศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักงานฯ.
- หนึ่งฤทัย มั่นคง, สหัตตพงศ์ พิทอนวร, ธนัญญา คุณสุข, สุทธิกานต์ รอดเรือง, อีร์รังกูร วรบำรุงกุล. (2562). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารสถานศึกษาในยุค Thailand 4.0. Humanities, Social Sciences and arts. Volume 12 Number 2 March –April 2019
- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), pp. 607-610.
- Likert, R., & Likert, J. (1976). New Ways of Management Conflict. New York: McGraw-Hill.

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ
อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ
FACTORS AFFECTING THE CREATION OF THE COMMUNITY ECONOMY OF
LUANG SIRI SUBDISTRICT MUNICIPALITY, NONG BUA DAENG
DISTRICT, CHAIYAPHUM PROVINCE

สุนันทา สุภพล

Sunanta Supapon

คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

Faculty of Arts and Science, Chaiyaphum Rajabhat University

E-mail: noklek22sunanta@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 25 ตุลาคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 14 พฤศจิกายน 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 19 พฤศจิกายน 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ 2. เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ประชากร คือ ประชาชนที่อยู่ในเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 7,872 คน กลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 186 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบบสอบถามมาตรฐานส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในงานวิจัยร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสถิติ t - test ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน F -test แบบ One-way ANOVA

ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านผู้นำ รองลงมา คือ ด้านความไว้วางใจ ด้านเครือข่าย และด้านข้อมูลข่าวสารตามลำดับ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการได้รับการสนับสนุนจากบุคคลหรือ องค์กรภายนอก

2. ผลการเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามเพศ พบว่า โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือน พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: การสร้างเศรษฐกิจชุมชน, เศรษฐกิจชุมชน, เทศบาลตำบลหลวงศิริ

Abstract

This research has the following objectives: 1. To study the factors affecting the economic development of the community of Luang Siri Subdistrict Municipality, Nong Bua Daeng District, Chaiyaphum Province. 2. To compare the factors affecting the

economic development of the community of Luang Siri Subdistrict Municipality, Nong Bua Daeng District, Chaiyaphum Province. The population is the people living in Luang Siri Subdistrict Municipality, Nong Bua Daeng District, Chaiyaphum Province Number of people: 7,872. The sample group used a simple random sampling method and obtained a sample of 186 people. The research instrument used was a 5-level rating scale questionnaire. The statistics used in the research were percentage, mean, t-test, standard deviation, F-test, One-way ANOVA.

The research results found that

1. The factors affecting the economic development of the community of Luang Siri Subdistrict Municipality, Nong Bua Daeng District, Chaiyaphum Province are at a high level overall. When considering each aspect, it was found that the aspect with the highest average value was leadership, Next is trust, Network side and information In order, and the item with the lowest average value is the aspect of receiving support from outside people or organizations.

2. The results of the comparison of factors affecting the economic development of the community of Luang Siri Subdistrict Municipality, Nong Bua Daeng District, Chaiyaphum Province, classified by gender, found that Overall, there was no difference. When classified by age, education level, and monthly income, it was found that there was a statistically significant difference at the .05 level.

Keywords: Community economic development, community economy, Luang Siri Subdistrict Municipality

บทนำ

ในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ต้องมีความเชื่อมโยงของยุทธศาสตร์ในภาพรวม (Strategy linkage) ความเชื่อมโยงในเชิงยุทธศาสตร์ที่เชื่อมต่อกันเพื่อให้เกิดภาพรวม (Overview) การเชื่อมโยงจากจุดหนึ่งไป จุดหนึ่งในเชิงยุทธศาสตร์ โดยสามารถนำเข้าสู่รอยต่อที่เข้าหากันได้อย่างกลมกลืนแม้ว่าจะเรียกชื่ออย่างอื่น ที่แตกต่างกันก็ตาม แต่ก็สามารถเดินทางไปด้วยกันได้ ในเชิงยุทธศาสตร์ เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างยุทธศาสตร์ระดับมหภาคกับยุทธศาสตร์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ (1) ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (2) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (3) การกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) (4) แผนพัฒนาจังหวัด/กลุ่มจังหวัด/ภาค (5) ยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัด (6) ยุทธศาสตร์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การกำหนดและการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงองค์กรวม ที่นำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่น จากยุทธศาสตร์ทุกระดับ มีความสัมพันธ์หรือเชื่อมโยงกันอย่างไร เพื่อให้การพัฒนาท้องถิ่นสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ระดับมหภาค และยุทธศาสตร์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย (1) วิสัยทัศน์ (2) ยุทธศาสตร์ (3) เป้าประสงค์ (4) ตัวชี้วัด (5) ค่าเป้าหมาย (6) กลยุทธ์ (7) จุดยืนทางยุทธศาสตร์ ซึ่งการแก้ไขแผนพัฒนาท้องถิ่นครั้งที่ 2/2566 ของเทศบาลตำบลหลวงศิรินี้ ได้จัดทำขึ้นโดยแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 โดยนำจุดหมายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 มาจัดทำรายละเอียดที่มีความสอดคล้องหรือเชื่อมโยงกับ

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาจังหวัด/กลุ่มจังหวัด /ภาค ยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขต จังหวัดและยุทธศาสตร์องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (แผนพัฒนาท้องถิ่น เทศบาลตำบลหลวงศิริ, 2566)

การพัฒนาประเทศในระยะ 5 ปี ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570) มีวัตถุประสงค์หลักคือการ "พลิกโฉมประเทศไทย" สู่ "สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืน" โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, แนวคิด Resilience, เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) และโมเดลเศรษฐกิจ BCG เป็นกรอบ เป้าหมายสำคัญคือการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจฐานนวัตกรรม, พัฒนาคนให้มีทักษะสำหรับโลกยุคใหม่, สร้างสังคมแห่งโอกาสและความเป็นธรรม และเปลี่ยนผ่านสู่ความยั่งยืน ให้สามารถก้าวข้ามความท้าทาย ที่เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุเป้าหมายตามยุทธศาสตร์ชาติ จำเป็นจะต้องเร่งแก้ไขจุดอ่อนและข้อจำกัด ของประเทศที่มีอยู่เดิม รวมทั้งเพิ่มศักยภาพในการรับมือกับความเสี่ยงสำคัญที่มาจาก การเปลี่ยนแปลงของ บริบททั้งจากภายนอกและภายใน ตลอดจนการเสริมสร้างความสามารถในการสร้างสรรค์ประโยชน์จากโอกาส ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมและทันที่ด้วยเหตุนี้ การกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศในระยะของ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ พลิกโฉมประเทศไทยสู่ “สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจสร้างมูลค่า อย่างยั่งยืน” ซึ่งหมายถึง การสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ครอบคลุมตั้งแต่ระดับโครงสร้าง นโยบาย และกลไก เพื่อมุ่ง เสริมสร้างสังคมที่ก้าวทันพลวัตของโลก และเกื้อหนุนให้คนไทยมีโอกาสที่จะพัฒนาตนเองได้อย่าง เต็มศักยภาพ พร้อมกับการยกระดับกิจกรรมการผลิตและการให้บริการให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มที่สูงขึ้น โดยอยู่บนพื้นฐานของความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566 - 2570)

การพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางที่มีการทบทวนใหม่ให้เห็นเป็นรูปธรรม คือ การรวมกลุ่มของชุมชนในลักษณะที่เรียกว่า “เศรษฐกิจชุมชน” เพื่อให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะคนในชุมชนย่อมทราบถึงปัญหาและความต้องการ ภายในชุมชน และเห็นว่าวิถีทางของเศรษฐกิจชุมชนจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2548) การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การผลิต การบริโภค ไปจนถึงการกระจายผลผลิต โดยเน้นให้เกิดการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนผ่านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทั้งในการคิดวางแผน การลงมือทำ และการรับผลประโยชน์อย่างทั่วถึง ซึ่งมักใช้ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ภูมิปัญญาท้องถิ่น และนวัตกรรมเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อน การพัฒนาขีดความสามารถของคนในชุมชน มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน ให้สามารถพึ่งตนเอง ใช้ทรัพยากรภายในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนมีความแตกต่างกัน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ส่งผลให้เศรษฐกิจของแต่ละชุมชนแตกต่างกัน การมีส่วนร่วมในสร้างเศรษฐกิจของคนภายในชุมชนนั้น ๆ จึงต้องมีการร่วมกันสรุปปัญหา ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชน ปัญหาและอุปสรรคในการสร้างเศรษฐกิจชุมชน ตลอดจนแนวทางในการแก้ไข เพื่อร่วมกันสร้างผลิตภัณฑ์และบริการสำหรับการสร้างรายได้ให้กับกลุ่มอย่างมั่นคง (นันทิยา หุตานวัตร และคณะ, 2559)

จากการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ มีหลายด้านที่ควรส่งเสริมสนับสนุนในชุมชน เนื่องจาก ขาดความรู้และประสบการณ์ ในการสร้างเศรษฐกิจชุมชน ขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ เช่น การบริหารจัดการเงินทุนที่ยังไม่มีระบบการจัดการเงินทุนที่เข้มแข็ง การจัดตั้งกองทุนชุมชนที่ยังไม่เป็นระบบ และการจัดการรายจ่ายให้สอดคล้องกับรายได้ ขาดการส่งเสริมให้มีรายได้จากการประกอบอาชีพหลักและอาชีพเสริมที่สร้างความ

มั่นคง ขาดการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนและการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนซึ่งมีความต้องการการได้รับการสนับสนุนจากบุคคลหรือ องค์กรภายนอก เข้ามาให้ความรู้
ดังนั้นการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ในด้านต่าง ๆ คือ เศรษฐกิจ เช่น ทุนหมุนเวียน, รายได้, การจัดการรายจ่าย สังคม เช่น การรวมกลุ่ม, การเรียนรู้, จิตสำนึก ทรัพยากร เช่น ทุนธรรมชาติ, เทคโนโลยีที่เหมาะสม และการสนับสนุนจากภายนอก เช่น นโยบาย, งบประมาณ, เครือข่ายความร่วมมือ และสร้างความสามัคคีภายในชุมชน ส่งเสริมการเรียนรู้และ เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในหมู่บ้านที่ดีขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ
- 2 เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือน

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ มีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้
 - 1.1 ตัวแปรต้น ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน
 - 1.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ ด้านผู้นำ, ด้านความไว้วางใจ, ด้านเครือข่าย, ด้านข้อมูลข่าวสาร, ด้านการได้รับการสนับสนุนจากบุคคลหรือ องค์กรภายนอก
2. ขอบเขตด้านระยะเวลา ในการวิจัยครั้งนี้ทำการศึกษาตามกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ระยะเวลาทั้งสิ้น 1 ปี

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเกี่ยวกับเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน

(ประเวศ วะสี, 2530 : อ้างถึงใน อัครเจตน์ ชัยภูมิ, 2559) กล่าวถึง แนวทางการส่งเสริมกิจกรรมเศรษฐกิจ ดังนี้

- 1) สนับสนุนการสร้าง ความเข้มแข็งในชุมชน ผ่านความร่วมมือและเศรษฐกิจพอเพียง
- 2) ยกย่องศักยภาพธุรกิจ ด้วยการสนับสนุนด้านองค์ความรู้, เงินทุน, และเทคโนโลยี
- 3) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณะ เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการลงทุน
- 4) ส่งเสริมเศรษฐกิจหมุนเวียน ผ่านการสร้าง ความตระหนักและส่งเสริมรูปแบบธุรกิจใหม่

แนวคิดการเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน เน้นการพึ่งตนเอง การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการใช้ ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยใช้แนวทางหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และส่งเสริมความร่วมมือในการรวมกลุ่ม เช่น สหกรณ์ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการผลิต แปรรูป และการตลาดให้เข้มแข็งและยั่งยืน

2. แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน

(ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2548) เศรษฐกิจชุมชน เป็นเรื่องของการดำเนินกิจกรรมในทางเศรษฐกิจ ที่เริ่มตั้งแต่ฐานล่าง โดยมีชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ มีครอบครัวเป็นหน่วยการผลิตที่สำคัญของชุมชน

(มงคล ตำนานินทร์, 2541) ได้ให้แนวคิดในเรื่องเศรษฐกิจชุมชนไว้ว่า เพื่อส่งเสริมการพึ่งพาตนเองและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการร่วมคิดและตัดสินใจ โดยเน้นการใช้ทรัพยากร ภูมิปัญญา ท้องถิ่น โดยมีชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างเศรษฐกิจชุมชน การทำงานเพื่อการดำรงชีพอยู่ร่วมกันของชุมชน การปลูกพืช กิจกรรมการผลิตทางการเกษตร ผลผลิตที่ได้กำไรคุ้มค่ากับการลงทุน ผลที่เกิดตามมาทำให้คนมีความสุข ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

(โสภณ สุภาพงษ์, 2541) กล่าวถึงเศรษฐกิจชุมชนว่า เศรษฐกิจชุมชนเน้นการพึ่งตนเองและการเติบโตโดยมีทุกอย่างพอเพียง การสร้างเศรษฐกิจชุมชนทำได้โดยการพัฒนาศักยภาพชุมชน การมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชน เพื่อสร้างรายได้และอาชีพที่มั่นคง โดยเน้นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างมีคุณค่าและยั่งยืน เช่น การทำเกษตรกรรมยั่งยืน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยชุมชนที่พึ่งตนเองได้นั้นมีพื้นฐานมาจากครอบครัว ใช้ทรัพยากรภายในชุมชน ในการแบ่งปัน มีตลาดพอเพียง มีวัตถุ มีความรู้ มีการผลิตพอเพียง

3. ปัจจัยเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน

ปัจจัยที่เสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ (เช่น การจัดการทุน, การสร้างรายได้, การเข้าถึงแหล่งเงินทุน) ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม (เช่น การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน, การสร้างความสัมพันธ์, ภูมิปัญญา) ปัจจัยด้านทรัพยากร (เช่น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ (เช่น การวิเคราะห์สถานการณ์, การวางแผน, การสร้างระบบ) และ ปัจจัยจากภายนอก (เช่น การสนับสนุนจากภาครัฐ).

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ เจ้าบ้านหรือตัวแทนเจ้าบ้านที่อยู่ในเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ 12 หมู่บ้าน จำนวน 7,872 คน (สถิติจำนวนประชากรเทศบาลตำบลหลวงศิริ ข้อมูล ณ มกราคม 2567)

กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชากรที่เป็นเจ้าบ้านหรือตัวแทนเจ้าบ้าน อยู่ในเขตเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ หาขนาดกลุ่มตัวอย่างจากสูตร เครซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970, p. 608) การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) จำนวน 364 คน

2. เครื่องมือการวิจัย

แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือน ลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ได้แก่ ด้านผู้นำ, ด้านความไว้วางใจ, ด้านเครือข่าย, ด้านข้อมูลข่าวสาร

และด้านการได้รับการสนับสนุนจากบุคคลหรือ องค์กรภายนอก เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตามแบบของลิเคอร์ท (Likert, 1976, p.247)

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ เป็นแบบคำถามปลายเปิด (Open Ended)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยนำขอหนังสือรับรองจากมหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ ถึงเทศบาลตำบลหลวงศิริ เพื่อขอความอนุเคราะห์และความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม กับประชากรที่อยู่ในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ โดยมีผู้ตอบแบบสอบถามกลับมา 364 ชุด ได้กลับคืนมา 364 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมนำมาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป โดยดำเนินการดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือน โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การแจกแจงความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage)

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ 5 ด้าน ประกอบด้วย ด้านผู้นำ, ด้านความไว้วางใจ, ด้านเครือข่าย, ด้านข้อมูลข่าวสาร, ด้านการได้รับการสนับสนุนจากบุคคลหรือ องค์กรภายนอก โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

3. ค่าสถิติ t – test (Independent samples) โดยใช้เกณฑ์ในการแปลความหมายเป็นช่วงคะแนน วิเคราะห์สถิติเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามเพศ (บุญชม ศรีสะอาด, 2560)

4. ค่าสถิติ F – test (One-Way ANOVA) เมื่อพบความแตกต่างแล้วทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (scheffe') จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือน (บุญชม ศรีสะอาด, 2560)

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ สรุปผลการวิจัยตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ คือ เพศหญิง ร้อยละ 56.90 อายุ 41 – 50 ปี ร้อยละ 31.30 การศึกษาระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 43.70 และรายได้ต่อเดือน 5,001 - 8,000 บาท ร้อยละ 42.00

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.64$, S.D. = .26) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านผู้นำ ($\bar{X} = 3.71$, S.D. = .39) ด้านความไว้วางใจ ($\bar{X} = 3.64$, S.D. = .42) ด้านเครือข่าย ($\bar{X} = 3.62$, S.D. = .40) และด้านข้อมูลข่าวสาร ($\bar{X} = 3.61$, S.D. = .38) และด้านการได้รับการสนับสนุนจากบุคคลหรือ องค์กรภายนอก ($\bar{X} = 3.60$, S.D. = .35) ตามลำดับ

3. ผลการเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามเพศ

ตารางที่ 1 แสดงผลการเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบล
หลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามเพศ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจ ชุมชน	เพศชาย		หญิง		t	P
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
1. ด้านผู้นำ	3.7312	.30526	3.6860	.44037	1.156	.248
2. ด้านความไว้วางใจ	3.6561	.40436	3.6242	.43488	.714	.476
3. ด้านเครือข่าย	3.5669	.31691	3.6609	.44237	2.361	.019*
4. ด้านข้อมูลข่าวสาร	3.6854	.41646	3.5604	.33527	3.079	.002*
5. ด้านการได้รับการสนับสนุนจาก บุคคลหรือ องค์กรภายนอก	3.6382	.33369	3.5710	.36167	1.815	.070
รวม	3.6555	.26040	3.6205	.25393	1.290	.198

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่าผลการเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชน
เทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามเพศ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน
เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านเครือข่าย และด้านข้อมูลข่าวสาร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
ที่ระดับ .05

4. ผลการเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภ
อนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือน

ตารางที่ 2 แสดงผลการเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบล
หลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามอายุ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้าง เศรษฐกิจชุมชน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	P
1. ด้านผู้นำ	ระหว่างกลุ่ม	4.185	4	1.046	7.440	.000*
	ภายในกลุ่ม	50.484	359	.141		
	รวม	54.669	363			
2. ด้านความไว้วางใจ	ระหว่างกลุ่ม	5.063	4	1.266	7.638	.000*
	ภายในกลุ่ม	59.494	359	.166		
	รวม	64.557	363			
3. ด้านเครือข่าย	ระหว่างกลุ่ม	2.792	4	.698	4.642	.001*
	ภายในกลุ่ม	53.978	359	.150		
	รวม	56.770	363			
4. ด้านข้อมูลข่าวสาร	ระหว่างกลุ่ม	6.889	4	1.722	13.828	.000*
	ภายในกลุ่ม	44.716	359	.125		
	รวม	51.606	363			
5. ด้านการได้รับการสนับสนุนจาก บุคคลหรือ องค์กรภายนอก	ระหว่างกลุ่ม	.626	4	.157	1.275	.279
	ภายในกลุ่ม	44.094	359	.123		
	รวม	44.720	363			

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการสร้าง เศรษฐกิจชุมชน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	P
โดยรวม	ระหว่างกลุ่ม	2.207	4	.552	9.103	.000*
	ภายในกลุ่ม	21.763	359	.061		
	รวม	23.971	363			

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่า ผลการเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามอายุ พบว่า ภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 3 แสดงผลการเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามระดับการศึกษา

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการสร้าง เศรษฐกิจชุมชน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	P
1. ด้านผู้นำ	ระหว่างกลุ่ม	1.761	2	.880	6.007	.003*
	ภายในกลุ่ม	52.908	361	.147		
	รวม	54.669	363			
2. ด้านความไว้วางใจ	ระหว่างกลุ่ม	1.560	2	.780	4.470	.012*
	ภายในกลุ่ม	62.997	361	.175		
	รวม	64.557	363			
3. ด้านเครือข่าย	ระหว่างกลุ่ม	1.998	2	.999	6.583	.002*
	ภายในกลุ่ม	54.772	361	.152		
	รวม	56.770	363			
4. ด้านข้อมูลข่าวสาร	ระหว่างกลุ่ม	1.867	2	.934	6.777	.001*
	ภายในกลุ่ม	49.738	361	.138		
	รวม	51.606	363			
5. ด้านการได้รับการสนับสนุนจาก บุคคลหรือ องค์กรภายนอก	ระหว่างกลุ่ม	.336	2	.168	1.368	.256
	ภายในกลุ่ม	44.384	361	.123		
	รวม	44.720	363			
โดยรวม	ระหว่างกลุ่ม	.787	2	.393	6.125	.002*
	ภายในกลุ่ม	23.184	361	.064		
	รวม	23.971	363			

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่า ผลการเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า ภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 4 แสดงผลการเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามรายได้ต่อเดือน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้าง เศรษฐกิจชุมชน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	P
1. ด้านผู้นำ	ระหว่างกลุ่ม	3.497	3	1.166	8.201	.000*
	ภายในกลุ่ม	51.172	360	.142		
	รวม	54.669	363			
2. ด้านความไว้วางใจ	ระหว่างกลุ่ม	6.077	3	2.026	12.470	.000*
	ภายในกลุ่ม	58.480	360	.162		
	รวม	64.557	363			
3. ด้านเครือข่าย	ระหว่างกลุ่ม	1.808	3	.603	3.947	.009*
	ภายในกลุ่ม	54.962	360	.153		
	รวม	56.770	363			
4. ด้านข้อมูลข่าวสาร	ระหว่างกลุ่ม	4.244	3	1.415	10.752	.000*
	ภายในกลุ่ม	47.362	360	.132		
	รวม	51.606	363			
5. ด้านการได้รับการสนับสนุนจาก บุคคลหรือ องค์กรภายนอก	ระหว่างกลุ่ม	.467	3	.156	1.265	.286
	ภายในกลุ่ม	44.253	360	.123		
	รวม	44.720	363			
โดยรวม	ระหว่างกลุ่ม	1.770	3	.590	9.565	.000*
	ภายในกลุ่ม	22.201	360	.062		
	รวม	23.971	363			

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่า ผลการเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามรายได้ต่อเดือน พบว่า ภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ ดังนี้

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านผู้นำ ปัจจัยด้านผู้นำที่มีผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ การเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ทักษะในการบริหารจัดการ ความสามารถในการประสานงานและสร้างการมีส่วนร่วมกับคนในชุมชน การมีเครือข่ายและความร่วมมือกับภายนอก และ ความสามารถในการส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน สอดคล้องกับ นวภัทร โตสุวรรณ (2567) บทบาทของผู้นำชุมชนในการส่งเสริมหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านเด่นมะขาม ตำบล ลูกกลางทุ่ง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก ผลการศึกษาพบว่า การที่จะส่งเสริมพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็น หมู่บ้านชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงได้นั้น ผู้นำชุมชนชุมชนมีความสำคัญและมีบทบาทอย่างยิ่ง ในการพัฒนา ถือว่าผู้นำชุมชนชุมชนเป็นจุดเริ่มต้น การขับเคลื่อน กลไกการขับเคลื่อนระดับหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่ดำเนินการและปฏิบัติเป็นแบบอย่าง

ให้กับประชาชนในหมู่บ้าน การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนในหมู่บ้านได้มีส่วนร่วม ร่วมในการกำหนดทิศทาง วิธีการกิจกรรมร่วมกัน การจัดเวทีประชาคมเพื่อที่เลือกตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านในการให้ความช่วยเหลือและพัฒนาหมู่บ้านร่วมกับผู้นำชุมชน และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ปัจจัยด้านการได้รับการสนับสนุนจากบุคคลหรือ องค์กรภายนอก เนื่องด้วย ไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือ หรือการสนับสนุนที่จำเป็นจากหน่วยงานของรัฐ ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดข้อจำกัดในการดำเนินงานหรือโครงการต่าง ๆ ตัวอย่างของการสนับสนุนที่ขาดหายไปได้แก่ การสนับสนุนด้านความรู้ การสนับสนุนด้านเงินทุน งบประมาณ โครงการส่งเสริม หรือนโยบายที่เอื้อต่อการดำเนินงาน สอดคล้องกับ อมรพันธุ์ เปล่งงูเหลือม (2559) ในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การขาดความรู้เข้าใจในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงมาใช้ ประชาชนมีส่วนร่วมน้อย สาเหตุเนื่องจาก การบริหารจัดการไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ ขาดหน่วยงานหลัก ที่รับผิดชอบ ทำให้การดำเนินงานบางโครงการของชุมชนยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

2. ผลการเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามเพศ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน และไม่จำกัดในเรื่องเพศแต่จะมีความแตกต่างในรายละเอียดของปัจจัย เช่น ผู้ชายอาจมีบทบาทนำในด้านการลงทุนหรือการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์มากกว่า ในขณะที่ผู้หญิงอาจมีบทบาทสำคัญในด้านการบริหารจัดการและดูแลงานประจำวัน ปัจจัยอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ ภาวะเศรษฐกิจโดยรวม, การเข้าถึงทรัพยากร, โอกาสในการสร้างรายได้, และนโยบายภาครัฐ สอดคล้องกับ ไผ่ สีทะ (2562) วิสาหกิจชุมชนไม่กำหนดเพศสภาพว่าผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกจะเป็นอย่างไร เพียงแต่ผู้ที่จะมาเป็น สมาชิกจะต้องยอมรับการปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากกลุ่มและสามารถปฏิบัติงานได้ ตรงตามคุณภาพที่ได้กำหนดอย่างครบถ้วนเท่านั้น นอกจากนี้ในการปฏิบัติงานของสมาชิกในแต่ละ กลุ่มจะไม่ได้กำหนดเพศสภาพว่าเป็นเพศใดเพียงแต่สามารถปฏิบัติตามหน้าที่ความรับผิดชอบได้อย่าง เต็มความสามารถตามความถนัดก็ถือว่าเป็นสมาชิกที่สามารถเข้ากลุ่มและปฏิบัติงานได้ดีและจะ พัฒนาความสามารถขึ้นไปตามประสบการณ์การทำงานในอนาคต

3. ผลการเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือน พบว่า ภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับ ประพันธ์ นีกระโทก (2557, น. 101) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง ทูทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างสมาชิกที่มีเพศ สถานภาพ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ประสบการณ์และรายได้ต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับทุนทางสังคมกับการ จัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ (2561, น. 100) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพ อาชีพ และรายได้ต่างกันมีความ คิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05 เพราะการดำเนินงานด้านการสร้างเศรษฐกิจชุมชน อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ดนั้นแต่ละกลุ่มเน้นการผลิตเพื่อการบริโภคและการจำหน่ายสำหรับการดำรงชีวิตและสมาชิก ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับแนวทางของกลุ่มจึงมีความเคร่งครัดในการปฏิบัติ นอกจากนี้ทรัพยากรใน การผลิตของกลุ่มเศรษฐกิจชุมชน อำเภอเกษตรวิสัยมีจำกัดจึงเน้นการผลิตอย่างพอเพียงและใช้เพื่อ การบริโภคในชีวิตประจำวัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ด้านผู้นำ ควรมีการส่งเสริมและกระตุ้นให้ผู้นำกลุ่ม ให้มีการอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ มีภาวะผู้นำต่อการดำเนินงานของกลุ่มและมีการสร้างความร่วมมือระหว่างผู้นำกับสมาชิกกลุ่มๆ ในการร่วมกัน คิด ร่วมกันทำ ร่วมกันตัดสินใจ

1.2 ด้านความไว้วางใจ สร้างความเชื่อถือและความมั่นใจในประธานกลุ่มและคณะกรรมการต่อการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เมื่อมีการดำเนินงานสมาชิกมีการช่วยเหลือในกลุ่มอย่างเต็มใจ สร้างความเชื่อมั่นในนโยบายและกลยุทธ์การบริหารของกลุ่ม

1.3 ด้านเครือข่าย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการจัดหาแหล่งเงินทุนสำหรับใช้เป็นทุนหมุนเวียนในวิสาหกิจชุมชนตนเอง ส่งตัวแทนไปอบรม เสริมความรู้ และนำมาถ่ายทอดความรู้ใหม่ ๆ ให้แก่สมาชิกคนอื่น ๆ

1.4 ด้านข้อมูลข่าวสาร ควรมีการแจ้งข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ แก่สมาชิกภายในกลุ่มโดยวาจาและ ร่วมกันกระจายข่าว ที่เป็นประโยชน์ต่อสมาชิกเป็นประจำ และมีช่องทางในการประชาสัมพันธ์ออนไลน์ เช่น เว็บไซต์ Facebook LINE

1.5 ด้านการได้รับการสนับสนุนจากบุคคลหรือ องค์กรภายนอก หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดให้ สมาชิกของวิสาหกิจชุมชนมีความ ร่วมกันในการระดมทุนในรูปแบบของการถือหุ้น ร่วมลงทุนในวิสาหกิจของ ตนเอง และมีการสนับสนุนให้วิสาหกิจชุมชน ดำเนินกิจกรรมการผลิต การตลาด รู้จักวิธีการพึ่งตนเอง ด้านเงินทุน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิจัยครั้งต่อไปควรทำการวิจัยในเชิงคุณภาพร่วมกับการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อขยาย ผลการวิจัยกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนให้ครอบคลุมทั่วทั้งจังหวัด เพื่อที่จะได้รับทราบข้อมูล ผลงาน แนวคิด แนวทางปฏิบัติ แผนงาน ตลอดจนการอบรม ส่งเสริมความรู้ในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อใช้เป็น แนวทางในการ เสนอความสำเร็จของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในระดับจังหวัดต่อไป

2.2 ควรศึกษาเปรียบเทียบกับกลุ่มองค์กรอื่น ๆ ที่มีการรวมกลุ่มกันของชาวบ้าน เพื่อหาแนวทาง ร่วมกันในการสร้างความร่วมมือและประสานงานกันระหว่างกลุ่มองค์กรอื่นกับกลุ่ม เศรษฐกิจชุมชนต่อไป

บรรณานุกรม

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2548). *แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม*.

(กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง หน้า 33-34

นวกัทร โตสุวรรณ. (2567). *บทบาทของผู้นำชุมชนในการส่งเสริมหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษา บ้านเด่นมะขาม ตำบลตุ๊กกลางทุ่ง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก*. วารสารรัชตภาคย์ ปีที่ 18 ฉบับที่ 56 มกราคม – กุมภาพันธ์ 2567 - TCI กลุ่มที่ 1 มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปี 2564 – 2567

นันทิยา หุตานุกัทร และคณะ. (2559). *การพัฒนาองค์กรชุมชน (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: สถาบัน พัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).

บุญชม ศรีสะอาด. (2560). *การวิจัยเบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 10)*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

ประพันธ์ นีกกระโทก. (2557). *ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่าง ยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง*. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐ

- ประศาสนศาสตร์). ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประเวศ วะสี. (2530) *การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา*, ชุมชนพัฒนา ปีที่ 1 ฉบับที่ 5, 2530, หน้า 51-57.
- เทศบาลตำบลหลวงศิริ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ. (2566). *แผนการพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566 - 2567) แก์ไข ฉบับที่ 2 ประจำปี 2566*
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570). *สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี*. ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2565 จนถึงวันที่ 30 กันยายน 2570
- ไผ่ สีทะ. (2562). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชน อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด*. หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ (2561) *การพัฒนารูปแบบการจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนา ชุมชนอย่างยั่งยืน*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มงคล ด่านธานินทร์, (2541). *เศรษฐกิจชุมชนเชิงระบบ: หลักการและแนวการปฏิบัติในเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง: แนวความคิด และยุทธศาสตร์*. (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง), หน้า 91-94.
- โสภณ สุภาพงษ์, (2541). *เศรษฐกิจพอเพียงทางรอดสังคมไทย*. (นิตยสารสารคดีครอบครัว (กันยายน)), หน้า 71-79.
- อมรพันธ์ เปล่งงูเหลือม. (2559). *ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของเทศบาลตำบลบ้านเคื่อ อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ*. วารสารนวัตกรรมและการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม-ธันวาคม 2559.
- อัครเจตน์ ชัยภูมิ. (2559). *แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน: เหลียวหลัง แลหน้า นำพาเศรษฐกิจชุมชนสู่ทางรอด*. วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, 5(2). สืบค้น จาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/NBJ/article/view/253068>
- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). *Determining Sample Size for Research Activities*. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), pp. 607-610.
- Likert, R., & Likert, J. (1976). *New Ways of Management Conflict*. New York: McGraw-Hill.

ศึกษาวิเคราะห์การแสวงหาอำนาจทางการเมืองของพระเทวทัตในพระไตรปิฎก
AN ANALYTICAL STUDY OF DEVADATTA'S PURSUIT OF POLITICAL POWER
IN THE TIPITAKA

พระเทพปวรเมธี

Phra Theppawarametee

สรวิชัย วงษ์สะอาด

Soravite Wongsad

อติเทพ ผาธา

Atitthep Phatha

ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์

Suphakan Chayaphat

ญาศุภมินทร์ อินทร์กรุงเก่า

Yasumin Inthrakrungrao

ธัญชาภาวี ชัยประภา

Thananchapha Chaiprapa

อนุพันธ์ อภิชยานุภาพ

Anuphan Apichayanaphap

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

Mahachulalongkornrajavidyalaya

UniversityBuddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College

Email: sorawit062231@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 2 พฤศจิกายน 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 15 พฤศจิกายน 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 19 พฤศจิกายน 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การแสวงหาอำนาจทางการเมืองของพระเทวทัตในพระไตรปิฎก” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาบริบทแนวคิดเรื่องอำนาจและการแสวงหาอำนาจทางการเมือง 2) เพื่อศึกษารูปแบบการแสวงหาอำนาจทางการเมืองของพระเทวทัตในพระไตรปิฎก 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการแสวงหาอำนาจทางการเมืองของพระเทวทัตในพระไตรปิฎก การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์ปฐมภูมิและคัมภีร์ทุติยภูมิ รวมทั้งข้อเสนอนี้จากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำมาสังเคราะห์ วิเคราะห์ และนำเสนอในเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า “อำนาจ” มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับ “การเมือง” ซึ่งผู้มีบทบาททางการเมืองมักแสวงหาอำนาจทั้งในรูปแบบปกติ เช่น การเลือกตั้งหรือการแต่งตั้ง และในรูปแบบไม่ปกติ เช่น การปฏิวัติหรือรัฐประหาร ในพุทธประวัติพระเทวทัตเป็นพระเถระที่มีชื่อเสียงใน

สมัยพุทธกาล ผู้ปรารถนาอำนาจการปกครองสงฆ์แทนพระพุทธเจ้า โดยได้ร่วมมือกับพระเจ้าอชาตศัตรู ให้ทำการปฏิวัติพระเจ้าพิมพิสาร ส่วนตนเองพยายามยึดอำนาจจากพระพุทธเจ้าเพื่อครองอำนาจร่วมกัน จากการวิเคราะห์พบว่า พระเทวทัตใช้วิธีการแสวงหาอำนาจจากเขาไปหาหนัก เริ่มจากการขอปกครองสงฆ์ เมื่อไม่สำเร็จก็ประกาศแยกคณะสงฆ์ และสุดท้ายถึงขั้นลอบปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า แต่ไม่ประสบความสำเร็จในที่สุด.

คำสำคัญ: การแสวงหาอำนาจ, การเมือง, พระเทวทัต, พระไตรปิฎก

ABSTRACT

The research article, "An Analytical Study of Devadatta's pursuit of political power in the Tipitaka" has three objectives: 1) To study the context of the concept of power and the pursuit of political power. 2) To study the pattern of Devadatta's pursuit of political power in the Tipitaka. 3) To analyze the pattern of Devadatta's pursuit of political power in the Tipitaka. This qualitative research examined data from primary and secondary texts, as well as recommendations from experts. These data were synthesized, analyzed, and presented descriptively. The results revealed that "power" is closely related to "politics," with political actors often seeking power through both conventional means, such as elections or appointments, and irregular means, such as revolutions or coups. In the life story of the Buddha, Devadatta was a renowned monk during the Buddha's time who sought power over the Sangha in place of the Buddha. He collaborated with King Ajatashatru to stage a coup against King Bimbisara, while he himself attempted to seize power from the Buddha for a shared power. The analysis revealed that Devadatta's methods of seeking power ranged from light to heavy, beginning with a request to rule the Sangha. Unsuccessful, he declared a split in the Sangha, and finally attempted to assassinate the Buddha, but ultimately unsuccessful.

Keywords: The Quest Ford Power, politics, Devadatta, Tripitaka.

บทนำ

มนุษย์เป็น “สัตว์สังคม” (Social Animals) (เบรนต์ อาร์. เนลสัน, 2548) หมายความว่า มนุษย์ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยลำพัง แต่ต้องอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว ชุมชน หรือสังคม เพื่อร่วมกันสร้างสรรค์และพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา วัฒนธรรม สังคม และการเมือง โดยเฉพาะในด้าน “การเมือง” มนุษย์ยังได้รับการขนานนามว่าเป็น “สัตว์การเมือง” เนื่องจากเมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มหรือชุมชน ย่อมเกิดระบบอำนาจและการจัดสรรทรัพยากรภายในชุมชนนั้น ซึ่งถือเป็นรากฐานของการเมือง เพราะอำนาจทางการเมืองจึงมักมีการแย่งชิงหรือแข่งขันกัน ซึ่งกระบวนการแย่งชิงอำนาจดังกล่าวเรียกว่า “กระบวนการทางการเมือง” (Political Process) หมายถึง วิธีการใช้อำนาจอธิปไตยเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ทางการเมือง (ดร. โกวิทย์ วงศ์สุรวัฒน์, 2567) จรูญ สุภาพ (2527) อธิบายว่ากระบวนการทางการเมืองมีหลายรูปแบบแตกต่างกันตามยุคสมัย บางสังคมใช้อำนาจโดยการสืบมรดก บางสังคมอาศัยความยินยอมของประชาชน ขณะที่บางสังคมใช้ความรุนแรงหรืออำนาจบังคับ ทั้งหมดนี้

ล้วนเป็นกระบวนการทางการเมือง ซึ่งมีลักษณะซับซ้อนและต้องปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ โดยเฉพาะเมื่อสังคมมีพัฒนาการมากขึ้น ความซับซ้อนของการแสวงหาอำนาจทางการเมืองก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย อนึ่ง กระบวนการทางการเมืองถือเป็นขั้นตอนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับ “อำนาจ” หรือ “อำนาจทางการเมือง” เนื่องจากโดยเนื้อแท้แล้ว การเมืองย่อมหมายถึง “อำนาจ” นั่นเอง ดังนั้น กระบวนการทางการเมืองจึงเท่ากับหรือมีนัยเดียวกับ “กระบวนการแสวงหาอำนาจทางการเมือง” อำนาจ (Power) มาจากรากศัพท์ภาษาลาตินว่า Potere หมายถึง “การมีอำนาจเหนือผู้อื่น” หรือ “ความสามารถของบุคคลในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อให้เกิดผลต่อพฤติกรรมหรือความรู้สึกของผู้อื่น” (Winter, 1973) ในทำนองเดียวกัน Yukl (2002) ได้ให้ความหมายว่า อำนาจคือ “ความสามารถของบุคคลในการมีอิทธิพลต่อผู้อื่นหรือกลุ่มบุคคล เพื่อให้มีพฤติกรรมหรือทัศนคติไปในทิศทางที่ต้องการ” สำหรับอำนาจที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง มักสัมพันธ์กับ “เครือข่ายของอำนาจ” ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ (1) อำนาจทางอุดมการณ์ (2) อำนาจทางเศรษฐกิจ (3) อำนาจทางทหาร และ (4) อำนาจทางการเมือง โดยในบรรดาอำนาจทั้ง 4 ประเภทนั้น อำนาจทางทหารมักแสดงพลังได้ในระยะสั้นที่สุด ขณะที่อำนาจทางอุดมการณ์มีอิทธิพลยาวนานที่สุด ส่วนอำนาจทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมืองมีความเคลื่อนไหวและพลวัตอยู่ระหว่างสองขั้วดังกล่าว (พระเสกสรร ไชยชาติ, 2565)

โดยเฉพาะในด้าน “การเมือง” ซึ่งเป็นเรื่องของ “อำนาจ” จะพบว่า อำนาจทางการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิด “กระบวนการแสวงหาอำนาจทางการเมือง” เนื่องจากอำนาจทางการเมืองเป็นสิ่งที่ได้มายาก และเป็นสิ่งที่ทุกคนในสังคมต่างต้องการครอบครอง อำนาจทางการเมืองจึงมีลักษณะสำคัญที่สามารถจำแนกได้เป็น 4 วิธีการหลัก ดังนี้ 1) อำนาจวิถีสู่อำนาจ หมายถึง วิธีการได้มาซึ่งอำนาจ ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ทาง คือ (1) ทางที่ถูกศีลธรรม เช่น การเลือกตั้งหรือการแต่งตั้ง และ (2) ทางที่ผิดศีลธรรม เช่น การปฏิวัติ รัฐประหาร หรือการทำสงคราม (ลิขิต ธีรเวคิน, 2522) 2) อำนาจจากตำแหน่ง ได้แก่ (1) อำนาจจากอำนาจหน้าที่ (2) อำนาจจากการควบคุม (3) อำนาจจากการให้โทษ และ (4) อำนาจจากการควบคุมข่าวสารข้อมูล 3) อำนาจส่วนบุคคล มีอยู่ 3 ประการ คือ (1) อำนาจจากความเชี่ยวชาญ (2) อำนาจจากความเป็นเพื่อนหรือความจงรักภักดี และ (3) อำนาจจากความสามารถพิเศษ 4) อำนาจจากการเมือง (สมเกียรติ วันทะนะ, 2550) จำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ (1) อำนาจในการควบคุมกระบวนการตัดสินใจ และ (2) อำนาจจากการรวมกลุ่ม (Coalition) กล่าวโดยสรุป อำนาจทางการเมืองเป็นสิ่งที่มีความหลายมิติและหลากหลายช่องทางในการได้มา ซึ่งสะท้อนถึงความซับซ้อนของกระบวนการทางการเมืองในทุกยุคทุกสมัย

ในทางพระพุทธศาสนา เมื่อกล่าวถึง “การเมือง” ซึ่งเกี่ยวข้องกับ “อำนาจ” พระพุทธองค์ทรงรับรองว่า “วโส อัสสรีย์ โลเก” แปลว่า “อำนาจเป็นใหญ่ในโลก” (ส.ส. (ไทย) 15/77/84) แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงยอมรับถึงการมีอยู่จริงของ “อำนาจ” และ “อำนาจทางการเมือง” เพียงแต่พระองค์มิได้ทรงยุ่งเกี่ยวกับอำนาจทางโลกโดยตรง แต่ก็ไม่ทรงปฏิเสธการใช้อำนาจในเชิงธรรมะเพื่อการปกครอง หมู่สงฆ์ เพราะ “สังฆะ” เองก็เป็นระบบสังคมหนึ่งที่มีโครงสร้างคล้ายการเมือง คือมีการบริหาร การจัดการ และการใช้อำนาจตามหน้าที่

ดังนั้นรูปแบบของอำนาจในคณะสงฆ์ปรากฏในสองลักษณะ คือ (1) อำนาจโดยหน้าที่ เช่น การแต่งตั้งพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ (ข.อุป. (ไทย) 32/263/42; ที.ม. (ไทย) 10/91/52) และ (2) อำนาจจากความเชี่ยวชาญ เช่น เอตทัคคะในด้านต่าง ๆ ของพระสาวก (อง.เอกก. (ไทย) 20/188/197/25–26) ตลอดจนการประชุมของพระอรหันต์เพื่อทำกิจสงฆ์ เช่น การสังคายนา (วิ. จู. (ไทย) 7/437/375) ซึ่งสะท้อนถึงโครงสร้างอำนาจภายในสังฆะอย่างชัดเจน นอกจากนี้ ยังพบ

“กระบวนการแสวงหาอำนาจทางการเมือง” ในพระพุทธศาสนา 2 ลักษณะ คือ (1) การแสวงหาอำนาจโดยชอบธรรม เกิดจากความเชี่ยวชาญและการยอมรับของมหาชน เช่น กรณีเจ้าชายสิทธัตถะทรงออกบวช บำเพ็ญเพียรจนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (วิ.ม. (ไทย) 4/1-2/4-5; ที.ม. (ไทย) 10/90/50-51) (2) การแสวงหาอำนาจโดยไม่ชอบธรรม เช่น กรณีพระเวททัตผู้ร่วมมือกับพระเจ้าอชาตศัตรูวางแผนปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารและพระพุทธเจ้า เพื่อยึดอำนาจแทน (วิ.จ. (ไทย) 7/339/185) ซึ่งถือเป็นตัวอย่างของการแสวงหาอำนาจที่ไม่เป็นธรรมในเชิงพุทธจริยธรรม

ต่อจากนั้น พระเวททัตได้ดำเนินการแสวงหาอำนาจด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่ (1) พยายามลอบปลงพระชนม์พระพุทธเจ้าด้วยวิธีการหลายรูปแบบ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ และ (2) ประกาศแยกตัวเป็นเอกเทศโดยเสนอ “เงื่อนไข 5 ประการ” เพื่อให้สงฆ์แตกแยกออกเป็นสองฝ่าย ทั้งนี้ก็เพื่อให้ตนได้ขึ้นเป็นผู้นำแทนพระพุทธองค์ กลยุทธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามแสวงหาอำนาจทางการเมืองภายในคณะสงฆ์อย่างชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบกับ “กระบวนการทางการเมือง” ตามหลักทั่วไป จะเห็นว่าการดำเนินการดังกล่าวมีลักษณะคล้ายกับกระบวนการแสวงหาอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองในสังคมโลก กล่าวคือ เป็นการพยายามได้มาซึ่งอำนาจและขยายอิทธิพลของตน โดยใช้ทั้งวิธีการชักชวน กดดัน หรือ สร้างเงื่อนไข เพื่อให้ผู้อื่นกระทำตามวัตถุประสงค์ของตน หรือ กลุ่มตน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2540) ดังนั้น จากกรณีของพระเวททัตจะเห็นได้ว่า มีกรอบแนวคิดและรูปแบบของ “การแสวงหาอำนาจทางการเมือง” ที่ชัดเจน ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจและยังไม่เคยมีผู้ศึกษามาก่อน การศึกษาครั้งนี้จึงอาจเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาประเด็นเรื่องอำนาจและการเมืองในเชิงพุทธศาสนาในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาริบทแนวคิดเรื่องอำนาจและการแสวงหาอำนาจทางการเมือง
2. เพื่อศึกษารูปแบบการแสวงหาอำนาจทางการเมืองของพระเวททัตในพระไตรปิฎก
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการแสวงหาอำนาจทางการเมืองของพระเวททัตในพระไตรปิฎก

ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งขอบเขตการวิจัยออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการแสวงหาอำนาจทางการเมืองของพระเวททัตในพระไตรปิฎกและเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยรวบรวมและประมวลเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมแสวงหาอำนาจ (มัจฉริยะ) จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ แล้วนำมาศึกษาเชิงวิเคราะห์เพื่ออธิบายและแยกแยะรูปแบบ พร้อมยกตัวอย่างประกอบจากพระไตรปิฎกเพื่อสนับสนุนการวิเคราะห์

2. ขอบเขตด้านเอกสาร ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย (ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539) และคัมภีร์/อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา รวมทั้งเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการแก้ไขปัญหาอิภรณ์ (อิภรณ์สมถะ 7) ในพระไตรปิฎก เพื่อรวบรวม วิเคราะห์ สรุปผล และนำเสนอเป็นผลงานวิจัย.

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “การแสวงหาอำนาจทางการเมืองของพระเทวทัตในพระไตรปิฎก” พบว่า การแสวงหาและการใช้อำนาจทางการเมืองในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในกรณีของพระเทวทัต ถือเป็นกระบวนการทางการเมืองภายในสังคมสงฆ์ในสมัยพุทธกาลอย่างชัดเจน พระเทวทัตได้ใช้กลยุทธ์และวิธีการหลากหลายเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือ การขึ้นครองตำแหน่งผู้นำสงฆ์แทนพระพุทธเจ้า ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบของการแสวงหาอำนาจในมิติศาสนาและการเมืองที่ซับซ้อน การแสวงหาและการใช้อำนาจทางการเมืองของพระเทวทัตสามารถสรุปได้เป็น 3 ประการ คือ

1) การแสวงหาอำนาจ เพราะว่าพระเทวทัตแสวงหาอำนาจทางการเมืองภายในพระพุทธศาสนา เนื่องจากหลายสาเหตุสำคัญ ได้แก่ 1) ปมด้อยส่วนตัว พระเทวทัตมีความรู้สึกที่ว่าตนไม่สามารถกระทำสิ่งใดให้ทัดเทียมกับพระพุทธเจ้าได้ อีกทั้งภูมิหลังในอดีตและครอบครัวที่มีความแตกต่างจากพระพุทธองค์ ยิ่งก่อให้เกิดความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ เป็นแรงผลักดันให้พยายามแสวงหาวิธีที่จะยกระดับตนเองขึ้นสู่ฐานะที่สูงกว่าเดิม จนนำไปสู่ความทะเยอทะยานในอำนาจและชื่อเสียง 2) ความทะเยอทะยานในตนเอง ความทะเยอทะยานเป็นกิเลสที่มีอยู่ในมนุษย์ทุกคน แต่ในกรณีของพระเทวทัต ความทะเยอทะยานนั้นรุนแรงกว่าปกติ โดยมีเป้าหมายเพื่อช่วงชิงความเป็นผู้นำสงฆ์หรือเทียบเท่าพระพุทธเจ้า ขึ้นแรกพระเทวทัตพยายามใช้วิธีตรง เช่น การแสดงฤทธิ์เดชเพื่อแสดงความสามารถเหนือกว่าพระพุทธองค์ แต่เมื่อไม่ประสบผลสำเร็จจึงหันมาใช้วิธีลอบปลงพระชนม์ เพื่อยึดอำนาจให้ได้โดยง่ายขึ้น อย่างไรก็ตาม ความพยายามดังกล่าวล้มเหลวทั้งหมด 3) ความต้องการยศ ลาก และสักการะ พระเทวทัตต้องการได้รับการยอมรับและการเคารพบูชาในระดับเดียวกับพระพุทธเจ้าและพระภิกษุผู้ใหญ่รูปอื่น ๆ จึงใช้กลยุทธ์ทางการเมืองเพื่อสร้างฐานะและอำนาจในสงฆ์ให้เทียบเท่าหรือเหนือกว่า จากสาเหตุดังกล่าว พระเทวทัตจึงดำเนินการตามลำดับขั้นตอนในการแสวงหาอำนาจ ดังนี้ 1) เข้าหาพระเจ้าอชาตศัตรู เพื่อสร้างพันธมิตรทางการเมืองและเป็นฐานสนับสนุนอำนาจ 2) ร่วมกับพระเจ้าอชาตศัตรูวางแผนปลงพระชนม์ทั้งผู้นำฝ่ายศาสนจักร (พระพุทธเจ้า) และฝ่ายอาณาจักร (พระเจ้าพิมพิสาร) เพื่อยึดอำนาจอย่างสมบูรณ์ 3) ลงมือพยายามลอบปลงพระชนม์พระพุทธองค์ด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ และ 4) เมื่อไม่สามารถยึดอำนาจได้โดยตรง จึงหันมาใช้วิธีทางสังคมสงฆ์ ด้วยการชักชวนภิกษุสงฆ์จำนวนหนึ่งให้แยกตนออกจากหมู่สงฆ์ และประกาศหลักปฏิบัติ 5 ประการใหม่เพื่อสร้างคณะสงฆ์ฝ่ายตน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของ “สังฆเภท” หรือการแตกแยกภายในพระศาสนา กล่าวโดยสรุป พระเทวทัตเป็นบุคคลตัวอย่างของ “การเมืองภายในศาสนา” ที่แสดงให้เห็นว่า แม้ในสังคมสงฆ์ซึ่งตั้งอยู่บนหลักธรรม ก็อาจเกิดกระบวนการแสวงหาอำนาจได้ หากมีแรงขับจากกิเลส ความทะเยอทะยาน และความต้องการยศลาภเป็นพื้นฐาน

2) การใช้อำนาจ เมื่อพระเทวทัตสามารถสร้างฐานอำนาจเบื้องต้นได้จากการสานสัมพันธ์กับพระเจ้าอชาตศัตรูแล้ว จึงนำอำนาจที่มีอยู่นั้นมาใช้เพื่อพยายาม “ปฏิวัติ” หรือ “โค่นล้ม” อำนาจของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นผู้นำสูงสุดของสงฆ์ โดยพระเทวทัตได้ดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิดการใช้อำนาจทางรัฐศาสตร์ที่แบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบหลัก ได้แก่ 2.1) การใช้อำนาจในรูปแบบการชักชวน (Influence by Persuasion) เป็นการใช้อำนาจผ่านอิทธิพลทางความคิดและการสื่อสาร เพื่อโน้มน้าวให้บุคคลอื่นปฏิบัติตามความต้องการของตนโดยไม่ใช้การบังคับหรือสัญญาใด ๆ พระเทวทัตใช้วิธีการชักชวนในหลายลักษณะ ได้แก่ 1) การให้ข้อเสนอ (Offer of Benefits) พระเทวทัตเสนอแนวปฏิบัติ 5 ประการแก่พระพุทธเจ้า โดยอ้างว่าเพื่อความบริสุทธิ์แห่งพระศาสนา แต่แท้จริงแล้วมีเจตนาเพื่อสร้างความแตกแยกและยกระดับตนเองให้เป็นผู้นำฝ่ายหนึ่งในสงฆ์ เช่น การให้ภิกษุถือเพศอยู่ป่า บิณฑบาต

และไม่นอนในที่มิหลังคา เป็นต้น 2) การให้ข้อมูลข่าวสาร (Information Control) พระเทวทัตใช้กลวิธีบิดเบือนข้อมูลและข่าวสาร เพื่อสร้างความเชื่อให้หมู่ภิกษุและฆราวาสบางส่วนหลงเชื่อว่าพระพุทธองค์ไม่เคร่งครัดในวัตรปฏิบัติ และตนเองเป็นผู้ปฏิบัติเคร่งกว่าพระพุทธเจ้า และ 3) การโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) พระเทวทัตเผยแพร่แนวคิดของตนในหมู่ภิกษุและอุบาสกอุบาสิกา โดยใช้ถ้อยคำอันไพเราะและอ้างความชอบธรรมทางศีลธรรม เพื่อสร้างความศรัทธาและภาพลักษณ์ว่าตนเป็นผู้มุ่งรักษาพระศาสนาอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพื่อดึงผู้คนให้เข้ามาสนับสนุนฝ่ายของตน 2.2) การใช้อำนาจในรูปแบบการกดดัน (Influence by Pressure) เป็นการใช้อำนาจโดยอาศัยแรงบีบบังคับทางตรงหรือทางอ้อม เพื่อให้บุคคลอื่นยอมทำตามความประสงค์ของตน พระเทวทัตใช้กลยุทธ์ในลักษณะนี้หลายวิธี ได้แก่ 1) การออกคำสั่ง (Issuing Commands) พระเทวทัตใช้อำนาจออกคำสั่งภิกษุที่เป็นพวกของตนให้ประพฤติตามแนวทางใหม่ที่ตนบัญญัติขึ้น และให้ปฏิเสธการปฏิบัติตามพระพุทธองค์ เพื่อสร้างเขตอำนาจของตนเอง 2) การสร้างสถานการณ์ (Situation Manipulation) พระเทวทัตสร้างเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจระหว่างหมู่สงฆ์ เช่น การยกตนเป็นผู้ทรงศีลเคร่ง และกล่าวหาพระพุทธองค์ว่าทุศีล เพื่อให้เกิดความแตกแยกและบั่นทอนศรัทธาของพุทธบริษัท 3) การต่อรอง (Negotiation) พระเทวทัตใช้วิธีเจรจาต่อรองกับพระเจ้าอชาตศัตรู โดยเสนอการร่วมมือทางศาสนาและการเมือง เพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ พระเทวทัตจะช่วยสนับสนุนการได้อำนาจของพระเจ้าอชาตศัตรู ส่วนพระเจ้าอชาตศัตรูก็น่าจะสนับสนุนให้พระเทวทัตขึ้นเป็นผู้นำสงฆ์ และ 4) การใช้กำลัง (Use of Force) เมื่อวิธีการทางอิทธิพลไม่ประสบผลสำเร็จ พระเทวทัตจึงหันมาใช้ความรุนแรง เช่น การส่งคนลอบปลงพระชนม์พระพุทธองค์ การกลิ้งหินหมายปลงพระชนม์ และการปล่อยช้างนาฬาคีรีทำร้ายพระพุทธองค์ ซึ่งล้วนเป็นการใช้กำลังเพื่อยึดอำนาจโดยตรง กล่าวโดยสรุป การใช้อำนาจของพระเทวทัตเป็นไปตามกระบวนการทางรัฐศาสตร์ที่ครบทั้ง “การชักชวน” และ “การกดดัน” แต่ต่างจากแนวทางของพระพุทธเจ้าโดยสิ้นเชิง เพราะพระเทวทัตใช้อำนาจด้วยเจตนาแห่งกิเลส ความทะเยอทะยาน และอำนาจนิยม จึงนำไปสู่ความล้มเหลวและวิบากกรรมในที่สุด.

3) กระบวนการแสวงหาและการใช้อำนาจของพระเทวทัต ส่วนใหญ่เป็นอำนาจที่ได้มาจากการแอบอิงอำนาจทางการเมือง มากกว่าการยึดโยงกับคุณธรรมเช่นเดียวกับพระพุทธองค์หรือบรรดาสาวก ดังนั้น รูปแบบการใช้อำนาจของพระเทวทัตจึงมีลักษณะคล้ายกับนักการเมืองทั่วไป ได้แก่ การลอบปลงพระชนม์ การก่อวินาศกรรม การสร้างสถานการณ์ การบีบบังคับ กดดัน และการใส่ร้ายป้ายสี ผลจากพฤติกรรมทางการเมืองดังกล่าวมีทั้งด้านดีและด้านเสีย แต่เมื่อพิจารณาโดยรวม ผลเสียมีมากกว่าผลดี โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

1) ผลดี คือ ทำให้สังคมเห็นภาพสะท้อนของระบบการจัดการภายในคณะสงฆ์ และพฤติกรรมของพระสงฆ์ทั้งฝ่ายที่ดีและไม่ดี ซึ่งสามารถนำมาเป็นตัวอย่างสำหรับการพิจารณาและปรับปรุงการบริหารสงฆ์ในอนาคต

2) ผลเสีย คือ นำไปสู่การก่อกรรมหนักหรือ อนันตริยกรรม 3 ประการในเวลาเดียวกัน ได้แก่

2.1) การพยายามทำให้พระโลหิตของพระพุทธองค์หือขึ้น

2.2) การก่อ สังฆเภท หรือความแตกแยกในหมู่สงฆ์ และ

2.3) การกระทำ ปิตุฆาต ซึ่งเป็นผลจากการที่พระเจ้าอชาตศัตรูได้รับอิทธิพลและร่วมมือกับพระเทวทัต ดังนั้น กระบวนการแสวงหาและใช้อำนาจของพระเทวทัตจึงสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจทางการเมืองที่ปราศจากคุณธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อสังคมสงฆ์และสังคมฆราวาสอย่างชัดเจน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การแสวงหาอำนาจทางการเมืองของพระเทวทัตในพระไตรปิฎก” พบว่า การแสวงหาและการใช้อำนาจทางการเมืองในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะกรณีของพระเทวทัต ถือเป็นกระบวนการทางการเมืองภายในสังคมสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระเทวทัตได้ดำเนินกลยุทธ์และวิธีการต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือ การก้าวขึ้นเป็นพระพุทธเจ้า โดยการแสวงหาและการใช้อำนาจดังกล่าวสามารถสรุปได้เป็น 3 ประการ คือ

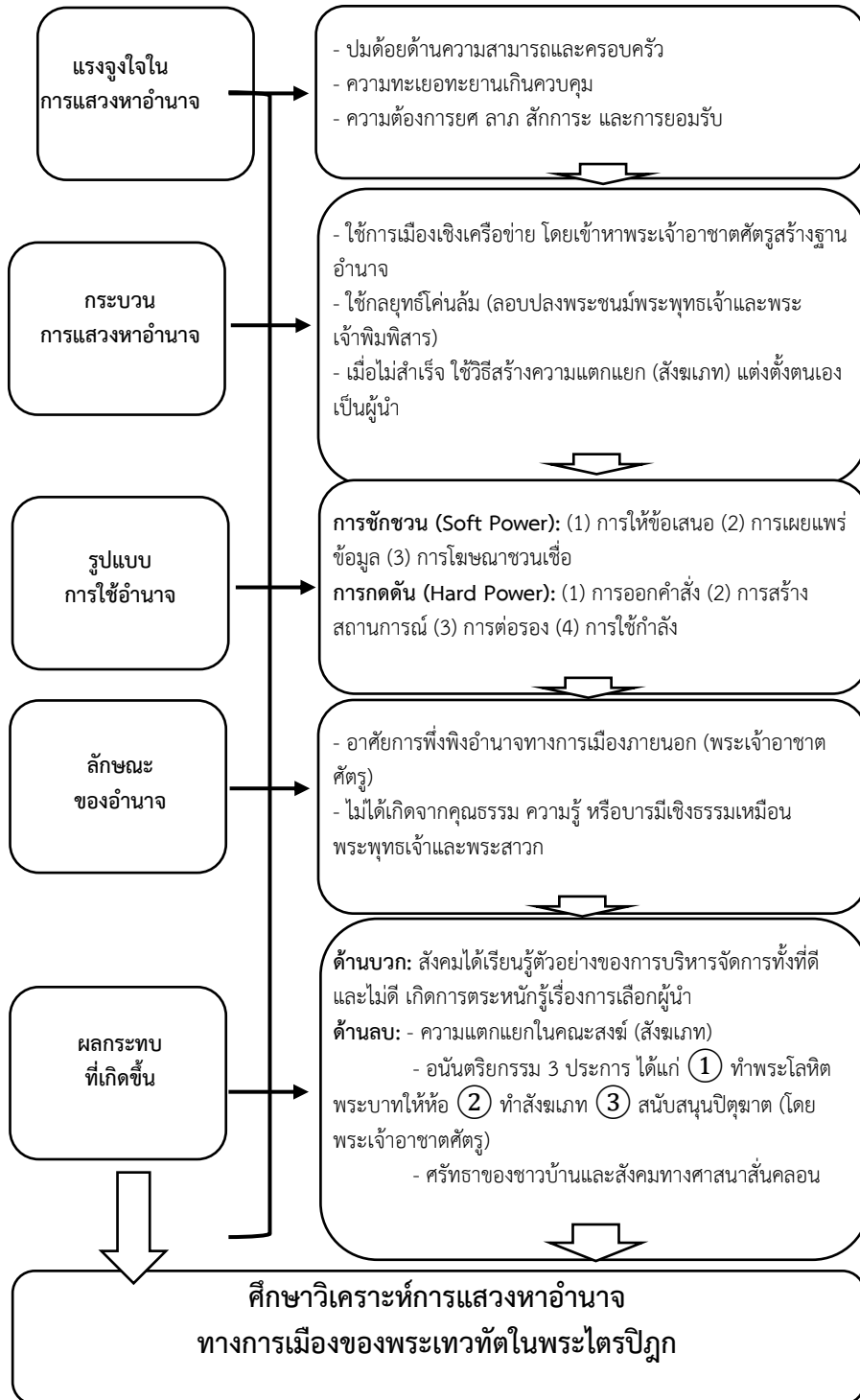
1) การแสวงหาอำนาจ เพราะว่าพระเทวทัตแสวงหาอำนาจทางการเมืองภายในพระพุทธศาสนา เนื่องจากหลายสาเหตุสำคัญ ได้แก่ 1) ปมด้อยส่วนตัว พระเทวทัตมีความรู้สึกว่าจะตนไม่สามารถกระทำสิ่งใดให้ทัดเทียมกับพระพุทธเจ้าได้ อีกทั้งภูมิหลังในอดีตและครอบครัวที่มีความแตกต่างจากพระพุทธองค์ ยิ่งก่อให้เกิดความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ เป็นแรงผลักดันให้พยายามแสวงหาวิธีที่จะยกระดับตนเองขึ้นสู่ฐานะที่สูงกว่าเดิม จนนำไปสู่ความทะยานอยากในอำนาจและชื่อเสียง 2) ความทะเยอทะยานในตนเอง ความทะเยอทะยานเป็นกิเลสที่มีอยู่ในมนุษย์ทุกคน แต่ในกรณีของพระเทวทัต ความทะเยอทะยานนั้นรุนแรงกว่าปกติ โดยมีเป้าหมายเพื่อช่วงชิงความเป็นผู้นำสงฆ์หรือเทียบเท่าพระพุทธเจ้า ชั้นแรกพระเทวทัตพยายามใช้วิธีตรง เช่น การแสดงฤทธิ์เดชเพื่อแสดงความสามารถเหนือกว่าพระพุทธองค์ แต่เมื่อไม่ประสบผลสำเร็จจึงหันมาใช้วิธีลอบปลงพระชนม์ เพื่อยึดอำนาจให้ได้โดยง่ายขึ้น อย่างไรก็ตาม ความพยายามดังกล่าวล้มเหลวทั้งหมด 3) ความต้องการยศ ลาก และสักการะ พระเทวทัตต้องการได้รับการยอมรับและการเคารพบูชาในระดับเดียวกับพระพุทธเจ้าและพระภิกษุผู้ใหญ่รูปอื่น ๆ จึงใช้กลยุทธ์ทางการเมืองเพื่อสร้างฐานะและอำนาจในสงฆ์ให้เทียบเท่าหรือเหนือกว่า จากสาเหตุดังกล่าว พระเทวทัตจึงดำเนินการตามลำดับขั้นตอนในการแสวงหาอำนาจ ดังนี้ 1) เข้าหาพระเจ้าอชาตศัตรู เพื่อสร้างพันธมิตรทางการเมืองและเป็นฐานสนับสนุนอำนาจ 2) ร่วมกับพระเจ้าอชาตศัตรูวางแผนปลงพระชนม์ทั้งผู้นำฝ่ายศาสนจักร (พระพุทธเจ้า) และฝ่ายอาณาจักร (พระเจ้าพิมพิสาร) เพื่อยึดอำนาจอย่างสมบูรณ์ 3) ลงมือพยายามลอบปลงพระชนม์พระพุทธองค์ด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ และ 4) เมื่อไม่สามารถยึดอำนาจได้โดยตรง จึงหันมาใช้วิธีทางสังคมสงฆ์ ด้วยการชักชวนภิกษุสงฆ์จำนวนหนึ่งให้แยกตนออกจากหมู่สงฆ์ และประกาศหลักปฏิบัติ 5 ประการใหม่เพื่อสร้างคณะสงฆ์ฝ่ายตน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของ “สังฆเภท” หรือการแตกแยกภายในพระศาสนา กล่าวโดยสรุป พระเทวทัตเป็นบุคคลตัวอย่างของ “การเมืองภายในศาสนา” ที่แสดงให้เห็นว่า แม้ในสังคมสงฆ์ซึ่งตั้งอยู่บนหลักธรรม ก็อาจเกิดกระบวนการแสวงหาอำนาจได้ หากมีแรงขับจากกิเลส ความทะเยอทะยาน และความต้องการยศลาภเป็นพื้นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของอดิศักดิ์ ทองบุญ (2540) ได้กล่าวถึง พระเทวทัตไว้ในหนังสือ คำให้การของพระเทวทัต สรุปเป็นใจความได้ดังนี้พระเทวทัต ถึงแม้ว่าท่านจะทำการที่ไม่ดีมาจนตลอดชีวิต แม้แต่หลังจากที่บวชเข้ามาแล้วก็ตาม ด้วยความที่ท่านเกิดความน้อยใจที่คนทั้งหลายเมื่อเข้ามาวัดก็ถามหาแต่พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ และพระอานนท์เป็นต้น ไม่มีใครถามหาท่านเลย ท่านก็เลยเกิดมานะถือตัวว่าตัวท่านก็เป็นกษัตริย์เช่นเดียวกัน จึงแสวงหาคนมาเป็นพวก ก็ไม่เห็นใครเหมาะสมเท่ากับเจ้าชายอชาตศัตรู จึงได้ทำปาฏิหาริย์ให้เจ้าชายเสื่อมใส แล้วคบคิดกับเจ้าชายทำกรรมชั่วหลายประการ แต่ในบั้นปลายของชีวิต ท่านเกิดสำนึกผิดและได้ถวายร่างกายของตัวเองและลมหายใจเป็นพุทธบูชา เพื่อเป็นการไถ่ถอนความผิดที่ได้ทำไว้แก่พระพุทธองค์ และก็ได้รับคำพยากรณ์จากพระพุทธองค์ว่าหลังจากที่ท่านพ้นจากอเวจีมหานรกแล้วก็จะได้มาบังเกิดเป็นมนุษย์อีก และจะสำเร็จเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่าอภิวินาสระ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า ถึงแม้ท่านจะเป็นคนที่ต้นคด แต่ว่ามีปลายตรง

2) การใช้อำนาจ เมื่อพระเทวทัตสามารถสร้างฐานอำนาจเบื้องต้นได้จากการสานสัมพันธ์กับพระเจ้าอชาตศัตรูแล้ว จึงนำอำนาจที่มีอยู่นั้นมาใช้เพื่อพยายาม “ปฏิวัติ” หรือ “โค่นล้ม” อำนาจของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นผู้นำสูงสุดของสงฆ์ โดยพระเทวทัตได้ดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิดการใช้อำนาจทางรัฐศาสตร์ที่แบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบหลัก ได้แก่ 2.1) การใช้อำนาจในรูปแบบการชักชวน (Influence by Persuasion) เป็นการใช้อำนาจผ่านอิทธิพลทางความคิดและการสื่อสาร เพื่อโน้มน้าวให้บุคคลอื่นปฏิบัติตามความต้องการของตนโดยไม่ใช้การบังคับหรือสัญญาใด ๆ พระเทวทัตใช้วิธีการชักชวนในหลายลักษณะ ได้แก่ 1) การให้ข้อเสนอ (Offer of Benefits) พระเทวทัตเสนอแนวปฏิบัติ 5 ประการแก่พระพุทธเจ้า โดยอ้างว่าเพื่อความบริสุทธิ์แห่งพระศาสนา แต่แท้จริงแล้วมีเจตนาเพื่อสร้างความแตกแยกและยกระดับตนเองให้เป็นผู้นำฝ่ายหนึ่งในสงฆ์ เช่น การให้ภิกษุถือเพศอยู่ป่า บิณฑบาตและไม่นอนในที่มียาคา เป็นต้น 2) การให้ข้อมูลข่าวสาร (Information Control) พระเทวทัตใช้กลวิธีบิดเบือนข้อมูลและข่าวสาร เพื่อสร้างความเชื่อให้หมู่ภิกษุและฆราวาสบางส่วนหลงเชื่อว่าพระพุทธองค์ไม่เคร่งครัดในวัตรปฏิบัติ และตนเองเป็นผู้ปฏิบัติเคร่งกว่าพระพุทธเจ้า และ 3) การโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) พระเทวทัตเผยแพร่แนวคิดของตนในหมู่ภิกษุและอุบาสกอุบาสิกา โดยใช้ถ้อยคำอันไพเราะและอ้างความชอบธรรมทางศีลธรรม เพื่อสร้างความศรัทธาและภาพลักษณ์ว่าตนเป็นผู้มุ่งรักษาพระศาสนาอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพื่อดึงผู้คนให้เข้ามาสนับสนุนฝ่ายของตน 2.2) การใช้อำนาจในรูปแบบการกดดัน (Influence by Pressure) เป็นการใช้อำนาจโดยอาศัยแรงบีบบังคับทางตรงหรือทางอ้อม เพื่อให้บุคคลอื่นยอมทำตามความประสงค์ของตน พระเทวทัตใช้กลยุทธ์ในลักษณะนี้หลายวิธี ได้แก่ 1) การออกคำสั่ง (Issuing Commands) พระเทวทัตใช้อำนาจออกคำสั่งภิกษุที่เป็นพวกของตนให้ประพฤติตามแนวทางใหม่ที่ตนบัญญัติขึ้น และให้ปฏิเสธการปฏิบัติตามพระพุทธองค์ เพื่อสร้างเขตอำนาจของตนเอง 2) การสร้างสถานการณ์ (Situation Manipulation) พระเทวทัตสร้างเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจระหว่างหมู่สงฆ์ เช่น การยกตนเป็นผู้ทรงศีลเคร่ง และกล่าวหาพระพุทธองค์ว่าทุศีล เพื่อให้เกิดความแตกแยกและบั่นทอนศรัทธาของพุทธบริษัท 3) การต่อรอง (Negotiation) พระเทวทัตใช้วิธีเจรจาท่องกับพระเจ้าอชาตศัตรู โดยเสนอการร่วมมือทางศาสนาและการเมือง เพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ พระเทวทัตจะช่วยสนับสนุนการได้อำนาจของพระเจ้าอชาตศัตรู ส่วนพระเจ้าอชาตศัตรูก็นสนับสนุนให้พระเทวทัตขึ้นเป็นผู้นำสงฆ์ และ 4) การใช้กำลัง (Use of Force) เมื่อวิธีการทางอิทธิพลไม่ประสบผลสำเร็จ พระเทวทัตจึงหันมาใช้ความรุนแรง เช่น การส่งคนลอบปลงพระชนม์พระพุทธองค์ การกลิ้งหินหมายปลงพระชนม์ และการปล่อยช้างนาฬาคีรีทำร้ายพระพุทธองค์ ซึ่งล้วนเป็นการใช้กำลังเพื่อยึดอำนาจโดยตรง กล่าวโดยสรุป การใช้อำนาจของพระเทวทัตเป็นไปตามกระบวนการทางรัฐศาสตร์ที่ครบทั้ง “การชักชวน” และ “การกดดัน” แต่ต่างจากแนวทางของพระพุทธเจ้าโดยสิ้นเชิง เพราะพระเทวทัตใช้อำนาจด้วยเจตนาแห่งกิเลส ความทะเยอทะยาน และอำนาจนิยม จึงนำไปสู่ความล้มเหลวและวิบากกรรมในที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สมัคร บุรราวาศ (2537) ได้กล่าวไว้ในเรื่องความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก โดยได้กล่าวถึงหลักธรรมโดยการตีความหัวข้อธรรมในเชิงการเมืองดังต่อไปนี้ 1) อธิปไตย 3 (คำที่ไม่เกี่ยวกับระบอบการปกครอง) คำสอนเรื่องอธิปไตย 3 มีกล่าวในสังคีตสูตร ซึ่งได้แก่อัตตอธิปไตย โลกอธิปไตย และธรรมอธิปไตย 2) อัคคัญญสูตร (คำสอนว่าการเกิดรัฐ) ซึ่งกล่าวถึงการกำเนิดของมนุษย์ สังคม ความคิดทางการเมืองและสถาบันทางการเมือง โดยพิจารณาอย่างมีเหตุผลจะพบว่า พระพุทธองค์แสดงการเกิดรัฐโดยธรรมชาติ 3) จักรวัตติสูตร เป็นหัวข้อธรรมที่พระพุทธองค์ทรงสอนพระราชินีในการปฏิบัติตนเพื่อเป็นพระเจ้าจักรวรรดิ 4) ภูมัทธสูตร เป็นพระสูตรหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงแสดงให้เห็นว่า เศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้รัฐมั่นคง 5) อปริหานิยธรรม เป็นคำสอนที่ว่า

ด้วยพุทธศาสนาในฐานะเป็นประชาธิปไตยและเป็นคำสอนทางการเมืองสำหรับรัฐที่ปกครองโดยสามัคคีธรรม

3) กระบวนการแสวงหาและการใช้อำนาจของพระเทวทัต ส่วนใหญ่เป็นอำนาจที่ได้มาจากการแอบอิงอำนาจทางการเมือง มากกว่าการยึดโยงกับคุณธรรมเช่นเดียวกับพระพุทธองค์หรือบรรดาสาวก ดังนั้น รูปแบบการใช้อำนาจของพระเทวทัตจึงมีลักษณะคล้ายกับนักการเมืองทั่วไป ได้แก่ การลอบปลงพระชนม์ การก่อวินาศกรรม การสร้างสถานการณ์ การบีบบังคับ กดดัน และการใส่ร้ายป้ายสี ผลจากพฤติกรรมทางการเมืองดังกล่าวมีทั้งด้านดีและด้านเสีย แต่เมื่อพิจารณาโดยรวม ผลเสียมีมากกว่าผลดี โดยสามารถสรุปได้ดังนี้ 1) ผลดี คือ ทำให้สังคมเห็นภาพสะท้อนของระบบการจัดการภายในคณะสงฆ์ และพฤติกรรมของพระสงฆ์ทั้งฝ่ายที่ดีและไม่ดี ซึ่งสามารถนำมาเป็นตัวอย่างสำหรับการพิจารณาและปรับปรุงการบริหารสงฆ์ในอนาคต 2) ผลเสีย คือ นำไปสู่การก่อกรรมหนักหรือ อนันตริยกรรม 3 ประการในเวลาเดียวกัน ได้แก่ 2.1) การพยายามทำให้พระโลหิตของพระพุทธองค์ห่อขึ้น 2.2) การก่อ สังฆเภท หรือความแตกแยกในหมู่สงฆ์ และ 2.3) การกระทำ ปิตุฆาต ซึ่งเป็นผลจากการที่พระเจ้าอชาตศัตรูได้รับอิทธิพลและร่วมมือกับพระเทวทัต ดังนั้น กระบวนการแสวงหาและใช้อำนาจของพระเทวทัตจึงสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจทางการเมืองที่ปราศจากคุณธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อสังคมสงฆ์และสังคมฆราวาสอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ อิทธิพล แก้วพิลา (2545) กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสังฆเภทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท มีใจความว่า พระเทวทัต มีความเลื่อมใสในพุทธศาสนาจนถึงกับเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุได้บำเพ็ญสมณธรรมจนสำเร็จชั้นโลกียฤทธิ์ มีจิตใจกำเริบโอหังปรารถนาจะบริหารคณะสงฆ์แทนพระพุทธองค์ด้วยอำนาจแห่งลาภสักการะครอบงำแต่พระองค์ไม่ทรงอนุญาต จึงเกิดความอาฆาตปรารถนาจะทำร้ายพระพุทธองค์ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ส่งนายขมังธนูไปตักขุมทำร้ายพระพุทธองค์ในระหว่างทางเสด็จก็ไม่สำเร็จ สั่งให้ราชบุรุษปล่อยช้างนาฬาคีรีเพื่อทำร้ายพระองค์ก็ไม่สำเร็จ แล้วตนเองขึ้นไปบนภูเขาศิขณภูฏเพื่อกลิ้งก้อนหินลงไปที่พระองค์ก็ไม่สำเร็จ และในที่สุดจึงเสนาอวตถุ ๕ ประการให้พระภิกษุสงฆ์ประพฤติปฏิบัติตาม พระเทวทัตได้กระทำอนันตริยกรรมถึง ๒ อย่าง คือ โลหิตุปบาท คือ ทำร้ายพระวรกายของพระพุทธเจ้าจนพระโลหิตห่อขึ้น และทำสังฆเภท คือ ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน

องค์ความรู้จากการวิจัย

บทสรุป

จากการวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการแสวงหาอำนาจทางการเมือง พบว่าการเมืองเป็นปรากฏการณ์ที่สัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์และสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากเดิมที่การเมืองถูกมองในเชิงสถาบันและการ

ปกครองรัฐ ต่อมาขยายความหมายไปถึงกิจกรรม พหุติกรรม และปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าให้แก่สังคม การเมืองปรากฏทั้งในระดับมหภาค เช่น การบริหารและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ และระดับจุลภาค เช่น การแข่งขันหรือการต่อรองของกลุ่มบุคคลในองค์กร อีกทั้งการเมืองยังสัมพันธ์กับศาสนาอย่างแนบแน่น แม้ศาสนาจะมีใช้การเมืองโดยตรง แต่ก็มีมิติทางการเมืองแฝงอยู่ในองค์กรศาสนา เช่น การช่วงชิงอำนาจภายในศาสนจักร หรือในพระพุทธศาสนา สมัยพุทธกาลที่ปรากฏชัดในกรณีพระเทวทัต เพราะว่าการแสวงหาและใช้อำนาจทางการเมืองคือกระบวนการที่บุคคลหรือกลุ่มใช้เพื่อได้มาซึ่งอำนาจ คงไว้และขยายอิทธิพล อาจดำเนินไปอย่างเป็นทางการผ่านกฎหมายและนโยบาย หรือไม่เป็นทางการผ่านการต่อรองและกลยุทธ์ต่าง ๆ อำนาจทางการเมืองมีรากฐานจากหลายแหล่ง เช่น กฎหมาย เศรษฐกิจ องค์กร บุคลิกภาพ และความเชี่ยวชาญ การเข้าใจอำนาจจึงมิใช่เพียงการครอบครองตำแหน่งหรือปกครองรัฐ แต่ครอบคลุมความสัมพันธ์ทางสังคม ศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เพื่อสร้างความชอบธรรม การยอมรับ และการใช้อำนาจอย่างมีประสิทธิภาพ ในบริบทพระพุทธศาสนา ระบบการปกครองคณะสงฆ์พัฒนาจาก พุทธาธิปไตย สู่ สาวกาธิปไตย และท้ายที่สุดเป็น สังฆาธิปไตย โดยใช้พระธรรมวินัยเป็นหลักการสูงสุดและเมตติของสงฆ์ในการตัดสินใจ สะท้อนพลวัตของอำนาจที่รวมศูนย์และกระจายอำนาจไปตามความเหมาะสม ในกรณีที่พระเทวทัตเป็นตัวอย่างชัดเจนของการแสวงหาอำนาจโดยอิงความทะเยอทะยาน ปมด้อย และความต้องการลาภสักการะ โดยใช้วิธีการหลายชั้น เช่น การสร้างพันธมิตรกับพระเจ้าอชาตศัตรู ลอบปลงพระชนม์ การเสนอวัตรปฏิบัติและแยกตัวจากสงฆ์ ทั้งหมดล้มเหลวเนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงใช้ปัญญา เมตตา และธรรมวินัยรักษาความมั่นคงของคณะสงฆ์ กรณีนี้สะท้อนโทษของการใช้อำนาจโดยปราศจากธรรมะ ซึ่งนำไปสู่ความพ่ายแพ้และเสื่อมลาภยศ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1.1 หน่วยงานด้านการศึกษาพระพุทธศาสนา ควรกำหนดแนวทางการเรียนการสอนที่ชี้ให้เห็นโทษภัยของการแสวงหาอำนาจโดยไม่ชอบธรรม และใช้กรณีพระเทวทัตเป็นบทเรียนเชิงจริยธรรม
- 1.2 องค์กรคณะสงฆ์และสถาบันการศึกษา ควรจัดเวทีเสวนาหรือหลักสูตรอบรมผู้นำชุมชน/พระสงฆ์ โดยบูรณาการแนวคิดการเมืองเชิงพุทธ เพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่ยึดหลักธรรม
- 1.3 ภาครัฐควรสนับสนุนการเผยแพร่ความรู้เรื่องการใช้อำนาจอย่างมีศีลธรรม เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันทางสังคม ลดปัญหาการแสวงหาอำนาจที่บ่อนทำลายความสามัคคี

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

- 2.1 ผลวิจัยสามารถใช้เป็นกรณีศึกษาในรายวิชาพุทธปรัชญา รัฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เพื่อเปรียบเทียบกับทฤษฎีอำนาจร่วมสมัย
- 2.2 พระนักเทศน์หรือพระวิทยากร สามารถนำผลวิจัยไปปรับใช้ในการเผยแผ่ธรรมะ โดยยกกรณีพระเทวทัตเป็นตัวอย่างของการใช้อำนาจผิดพลาดเพื่อเตือนใจประชาชน
- 2.3 ชุมชนและองค์กรทางศาสนาอาจนำผลวิจัยไปใช้ในการวางแผนพัฒนากิจกรรมด้านศีลธรรมและจริยธรรมสำหรับเยาวชน เพื่อปลูกฝังการใช้อำนาจอย่างรับผิดชอบ

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 3.1 ควรศึกษาการเปรียบเทียบการแสวงหาอำนาจของพระเทวทัตกับนักการเมืองในยุคปัจจุบัน เพื่อให้เห็นบทเรียนร่วมสมัย

3.2 ควรขยายการศึกษาไปสู่ประเด็นจิตวิทยาการเมืองและพฤติกรรมผู้นำเชิงพุทธ เพื่อให้ได้ภาพ
ลึกด้านแรงจูงใจและกลไกทางจิตใจ

3.3 ควรวิจัยเชิงเปรียบเทียบกับศาสนาอื่น เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์การแสวงหาอำนาจ
ในบริบทศาสนาและการเมืองสากล

บรรณานุกรม

- โกวิทย์ วงศ์สุรวัฒน์. ดร. (2543). พื้นฐานรัฐศาสตร์กับการเมืองในทศวรรษที่ 21. นครปฐม: โรงพิมพ์
สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม กำแพงแสน.
- จรรยา สุภาพ. (2527). หลักรัฐศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- พระเสกสรรค์ ชัยชาติ. (2565). รูปแบบพึงประสงค์ลักษณะอำนาจทางการเมือง. วารสารการบริหาร
การปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น, 6(1), 123.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2532). อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). ปกรณ์วิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2540). เอกสารการสอนชุดวิชาสถาบันและกระบวนการทางการเมือง
เมืองไทย. กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์.
- รัฐศาสตร์ Political Science : กระบวนการทางการเมือง. (2015, 21 มกราคม). สืบค้นจาก
<http://witikritsada54mbu.blogspot.com/2015/12/blog-post.html>
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2522). ประชาธิปไตยและการปฏิรูปการเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แม็ค.
- สมเกียรติ วันทะนะ. (2550, กรกฎาคม-ธันวาคม). “อำนาจ.” วารสารสังคมศาสตร์และมนุษย์, 33(2),
50-59.
- สมนึก ชูวิเชียร (ผู้แปล). (2548). ความคิดทางการเมืองตะวันตก (เบรนต์ อาร์. เนลสัน, ผู้แต่ง).
กรุงเทพมหานคร: เอ็มแอลครีเอชั่น.
- สมัคร บุราวาศ. (2537). ปรัชญาของสีหัตถ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม บริษัท เค็ดไทย
จำกัด.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2540). คำให้การของพระเทวทัต. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.
- อิทธิพล แก้วพิลา. (2545). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสังฆเภทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาพุทธศาสนศึกษา. คณะศิลปศาสตร์:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
- Winter, J. P. (1973). An Introduction to Positive Political Theory (5th ed.). New York:

McGraw-Hill.

Yukl, G. A. (1983/2002). Leadership in Organizations. Englewood Cliffs, New York:

McGraw-Hi

อำนาจกับระบบการปกครองของคณะสงฆ์
POWER AND THE ADMINISTRATIVE SYSTEM OF THE MONASTIC
COMMUNITY

พระครูปลัดประวิทย์ วรธมโม
Teacher Ladprawit Watthamo
อนุพันธ์ อภิขยานุภาพ
Anuphan Apichayanaphap
สรวิษฐ์ วงษ์สะอาด
Soravite Wongsaad
ปัญญา คล้ายเดช
Panya Akdej
กมลพร คิ้มแหน
Kamolporn Kimnae

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
Mahachulalongkornrajavidyalaya
UniversityBuddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College
Email sorawit062231@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 31 ตุลาคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 15 พฤศจิกายน 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 22 พฤศจิกายน 2568

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์วิเคราะห์เรื่อง “อำนาจกับระบบการปกครองของคณะสงฆ์” พบว่าอำนาจในพระพุทธศาสนาไม่ตั้งอยู่บนการบังคับด้วยกฎหมาย แต่ตั้งอยู่บน “ธรรมาธิปไตย” ที่เป็นอำนาจแห่งธรรมที่ใช้อย่างมีปัญญาและเมตตาเพื่อความสงบสุขของสงฆ์ ระบบการปกครองคณะสงฆ์เริ่มตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงวาง “สังฆวินัย” เพื่อกำกับพฤติกรรมและรักษาความสามัคคีของหมู่สงฆ์ ก่อนจะพัฒนาเป็นระบบรวมศูนย์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทย อำนาจทางพุทธศาสนามีวิวัฒนาการสามระยะ ได้แก่ 1) พุทธาธิปไตย พระพุทธองค์ทรงเป็นศูนย์กลางอำนาจโดยธรรม 2) สวกาธิปไตย กระจายอำนาจสู่สาวกผู้ใหญ่ และ 3) สังฆาธิปไตย ให้คณะสงฆ์เป็นผู้ใช้อำนาจโดยยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญสูงสุด หลังพุทธปรินิพพาน พระธรรมวินัยจึงกลายเป็น “ศาสดาแทนพระองค์” และเป็นกฎหมายสูงสุดของสงฆ์ อำนาจของคณะสงฆ์จึงต้องอยู่ภายใต้ธรรม มิใช่เพื่อผลประโยชน์ส่วนตน เช่นกรณีพระเทพทัต การปกครองคณะสงฆ์ที่ดีต้องใช้ “อำนาจแห่งธรรม” เพื่อเกื้อกูลหมู่สงฆ์และอารังความมั่นคงของพระศาสนา.

คำสำคัญ: อำนาจ, การปกครอง, คณะสงฆ์

Abstract

This academic article aims to analyze the topic of “Power and the Sangha Governance System.” It finds that power in Buddhism is not based on legal enforcement, but on “Dhamma-discipline,” which is the power of Dhamma used wisely and compassionately for the peace of the Sangha. The Sangha governance system began during the Buddha’s time. The Buddha laid down the “Sangha-Vinaya” to regulate the behavior and maintain unity of the Sangha before developing into a centralized system according to the Thai Sangha Act. Buddhist power has evolved in three stages: 1) Buddha-discipline, in which the Buddha is the center of power by Dhamma; 2) Disciple-discipline, in which power is decentralized to senior disciples; and 3) Sangha-discipline, in which the Sangha exercises power by adhering to the Dhamma-Vinaya as the supreme law. After the Buddha’s passing, the Dhamma-Vinaya became the “representative teacher” and the supreme law of the Sangha. The power of the Sangha must therefore be governed by Dhamma, not for personal gain, as in the case of Phra Devadatta. Good Sangha governance requires: “The power of Dhamma” to support the Sangha and maintain the stability of the religion.

Keywords: Power, Government, Sangha.

บทนำ

อำนาจและการปกครองเป็นเรื่องที่มีความสำคัญในทุกสังคม รวมถึงในพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน “อำนาจ” (บาลี: อธิปไตย) หมายถึง พลังหรือสิทธิที่ใช้ในการกำหนด ควบคุม หรือชี้้นำพฤติกรรมของบุคคลหรือหมู่คณะให้ดำเนินไปในทิศทางที่เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายขององค์กร ส่วน “ระบบการปกครองคณะสงฆ์” หมายถึง โครงสร้างการบริหารงานคณะสงฆ์ซึ่งมีลำดับชั้นแห่งอำนาจตามพระธรรมวินัย และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เพื่อรักษาความเป็นระเบียบ เอกภาพ และความมั่นคงของพระศาสนา ดังนั้นหลักการแห่งอำนาจในพระพุทธศาสนาได้ตั้งอยู่บนอำนาจบังคับหรืออำนาจทางกฎหมายเท่านั้น แต่ตั้งอยู่บน “ธรรมาธิปไตย” หรืออำนาจแห่งธรรม หมายถึง การใช้อำนาจโดยยึดหลักธรรมเป็นใหญ่ ซึ่งเป็นอำนาจที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารหมู่สงฆ์ให้เกิดความสงบเรียบร้อย พระองค์มิได้ใช้อำนาจกดขี่หรือบังคับบัญชาด้วยความกลัว หากแต่ใช้อำนาจทางธรรม คือ “อำนาจแห่งปัญญาและเมตตา” เพื่อให้เกิดความสมัครใจและเคารพต่อหลักวินัย

เพราะเหตุนี้ ระบบการปกครองคณะสงฆ์เริ่มมีรูปแบบชัดเจนตั้งแต่ครั้งพุทธกาล โดยพระพุทธเจ้าทรงวางรากฐาน “สังฆวินัย” เพื่อเป็นเครื่องกำกับพฤติกรรมของภิกษุสงฆ์และรักษาความสามัคคีในหมู่คณะ หลังจากเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอรหันตสาวกได้สืบทอดการบริหารด้วยการอ้างอิงหลักธรรมวินัยเป็นมาตรฐานสูงสุด จนต่อมาได้พัฒนาเป็น “โครงสร้างการปกครองสงฆ์แบบรวมศูนย์” ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างหลักธรรมวินัยกับกฎหมายบ้านเมือง เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์สอดคล้องกับระบบรัฐและสังคมไทย (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม) ดังที่ ดร.สุชีพ ปุญญานุภาพ (2550) อธิบายว่า ระบบการปกครองสงฆ์ไทยเป็นลักษณะ “อุปชฌาย์เป็นใหญ่” คือ ผู้มีอาวุโสหรือได้รับแต่งตั้งมีอำนาจบริหารงานคณะสงฆ์ในแต่ละระดับตั้งแต่พระสังฆราชลงมาจนถึงระดับวัด ซึ่งสะท้อนแนวคิดเรื่อง “อำนาจตามลำดับศีลาจารวัตร” ที่มุ่งให้ผู้

ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเป็นผู้นำในการกำหนดแนวทางแก่หมู่คณะ ทั้งนี้เพื่อรักษาเอกภาพและวินัยสงฆ์ไม่ให้เสื่อมคลาย ส่วนพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต, 2543) ซึ่งให้เห็นว่า อำนาจในพระพุทธศาสนาต้องอยู่ภายใต้กรอบของ “ธรรมาธิปไตย” ซึ่งเป็นหลักการสูงสุดแห่งการปกครอง เพราะหากอำนาจขาดธรรม ย่อมกลายเป็น “อำนาจนิยม” ที่นำไปสู่ความเสื่อมแห่งสังฆมณฑล ดังนั้นผู้ปกครองสงฆ์จึงต้องใช้อำนาจด้วยสติ ปัญญา และเมตตา เพื่อให้การบริหารดำเนินไปตามธรรม มิใช่เพื่อผลประโยชน์ส่วนตน ด้วยเหตุดังกล่าว การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจกับระบบการปกครองคณะสงฆ์ จึงเป็นการทำความเข้าใจแก่นแท้ของการบริหารงานคณะสงฆ์ในมิติทั้งทางพระธรรมวินัยและทางกฎหมาย ซึ่งไม่เพียงแต่สะท้อนถึงโครงสร้างเชิงบริหาร แต่ยังสะท้อนถึงจิตวิญญาณแห่งความเป็นผู้นำทางธรรมที่ตั้งอยู่บนความยุติธรรม ความเมตตา และการรักษาเอกภาพของพระพุทธศาสนา

อะไรเรียกว่าอำนาจ

1 ความหมายของคำว่า “อำนาจ”

คำว่า อำนาจ หรือ Power นั้น เฉพาะคำว่า Power เป็นคำที่มาจากภาษาละตินว่า “โปเตเร” (Potere) หมายถึง “มีความสามารถเหนือปรากฏการณ์หรือผู้อื่น” นอกจากนี้ คำว่า อำนาจ หรือ Power ในหลักวิชาการทั่วไป ดังนั้น คำว่า อำนาจ หมายถึง ความสามารถของบุคคลหรือหน่วยงานในองค์กร ซึ่งมีอิทธิพลต่อบุคคลอื่นเพื่อนำมาซึ่งผลที่ต้องการ (Daft, R. L., 1992) หรือ ความสามารถซึ่งบุคคลหนึ่งมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของบุคคลอีกคนหนึ่ง เพื่อให้กระทำบางอย่าง (Robbins, S. P., 1989) หรือ “ความเป็นไปได้ที่บุคคลจะทำให้เจตนาของตนบรรลุผลได้เมื่อเขาสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ไม่ว่าจะมีการต่อต้านหรือไม่ และไม่จำกัดว่าความเป็นไปได้นั้นจะมีสาเหตุหรือรากฐานมาจากอะไร” หรือ ศักยภาพหรือความสามารถแท้จริงที่จะมีอิทธิพลต่อผู้อื่นให้กระทำในทิศทางที่ตนต้องการ (Gordon, J. R., 1990) หรือ หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการเอาชนะเหนืออุปสรรคเพื่อบรรลุถึงวัตถุประสงค์หรือผลลัพธ์ที่ปรารถนา

ดังนั้น อำนาจ หมายถึง ความสามารถในการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งสามารถทำให้อีกบุคคลหนึ่งกระทำตามสิ่งที่ตนปรารถนาได้ แม้ว่าบุคคลนั้นจะไม่มีอำนาจที่กระทำตามก็ตาม หรือหมายถึง ความสามารถของบุคคลในการหันเหความคิดเห็นของบุคคล องค์กร หรือสถานการณ์ของบุคคลอื่นให้เบี่ยงเบนไปในทิศทางที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง หมายถึง ความสามารถของบุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดที่ทำให้บุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่นเปลี่ยนแปลงทางปฏิบัติหรือวิถีชีวิตได้ ตัวอย่างเช่น หากนายแดงสามารถทำให้นายดำกระทำการบางสิ่งบางอย่างได้ ทั้งที่โดยปกตินายดำจะไม่ทำเช่นนั้น ก็อาจกล่าวได้ว่าในกรณีนี้นายแดงมีอำนาจเหนือนายดำ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ อำนาจปรากฏขึ้นเมื่อบุคคลหนึ่งสามารถทำให้บุคคลอื่นกระทำหรือไม่กระทำอะไรบางอย่าง ทั้งที่ไม่อยากจะทำ (Schein, E. H., 1965) เช่น การที่เอ. มีอำนาจเหนือบี เราอาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า พฤติกรรมของเอ ก่อให้เกิดหรือเป็นผลต่อพฤติกรรมของบี (Simon, H. A., 1957) หรือ ความสามารถซึ่งบุคคล ทีมงาน หรือองค์กรมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลอื่นให้บุคคลนั้นกระทำหรือไม่กระทำตาม หรือหมายถึง ความสามารถซึ่งบุคคลหนึ่งมีอิทธิพลในการสั่งการให้บุคคลอื่นกระทำในสิ่งที่ตนเองต้องการ (รังสรรค์ ประเสริฐศรี, 2548) พอสรุปได้ว่า คำว่า อำนาจ หมายถึง ความสามารถของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นทำให้บุคคลอื่นเชื่อฟังและยินยอมปฏิบัติตาม โดยอาศัยกรอบของการใช้อำนาจหรือกระบวนการที่จะนำอำนาจนั้นมาใช้เพื่อให้เกิดผลแก่ผู้ที่มีอำนาจ

2. คุณลักษณะของอำนาจ

คำว่า คุณลักษณะ หมายถึง เครื่องหมายหรือสิ่งที่ชี้ให้เห็นความดีหรือลักษณะประจำของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่บ่งถึงลักษณะเฉพาะของสิ่งนั้น ๆ เช่น ลักษณะของบุคคล สิ่งของ หรือสถานที่ ซึ่งแต่ละอย่างหรือแต่ละชนิดก็จะมีคุณลักษณะที่แตกต่างกัน คุณลักษณะของอำนาจ ก็หมายถึง ลักษณะที่เด่นของอำนาจว่า คำว่า “อำนาจ” นั้นมีลักษณะเด่นอย่างไร จากการศึกษาพบว่า อำนาจนั้นมีคุณลักษณะสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

1. ความสัมพันธ์ (Relation) หมายถึง อำนาจของบุคคลหนึ่งจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อบุคคลมีความสัมพันธ์กันทางสังคม ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจเป็นความสัมพันธ์ในหลายลักษณะ เช่น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและอิทธิพลที่บุคคลหนึ่งจะมีต่ออีกบุคคลหนึ่ง หรือความสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจระหว่างเจ้าหน้าที่กับลูกหนี้ คนรวยกับคนจน ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวเรียกอีกอย่างว่า “อิทธิพล” คือ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของการก่อให้เกิดอิทธิพลต่อกันระหว่างคนที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ทั้งในมุมที่ดีและไม่ดี

2. ลักษณะของการพึ่งพา (Dependence) หมายถึง การที่บุคคลหนึ่งมีอำนาจเหนืออีกบุคคลหนึ่ง เนื่องมาจากการที่บุคคลหนึ่งต้องพึ่งพาอีกบุคคลหนึ่งนั่นเอง เนื่องจากคนเราเกิดมาในสังคมย่อมมีฐานะและตำแหน่งที่แตกต่างกันตามโอกาสและสถานะทางสังคม หากพิจารณาในเรื่องของอำนาจจะพบว่า ในสังคมมักประกอบไปด้วยบุคคลและกลุ่มบุคคลที่อาศัยอยู่ร่วมกัน คือ (1) ผู้มีอำนาจ และ (2) ผู้ที่พึ่งพาผู้มีอำนาจ หากพิจารณาจากองค์ประกอบของสังคมก็จะมีผู้ปกครองและผู้ที่อยู่ใต้ปกครอง ซึ่งคนสองระดับชั้นนี้ จะต้องมีระบบพึ่งพากัน คือ (1) ผู้มีอำนาจอาศัยผู้ที่พึ่งพาอำนาจในการใช้หรือเป็นเครื่องมือในการทำงานหรือแสวงหาทรัพยากร (2) ผู้พึ่งพาอำนาจของผู้มีอำนาจก็จะพึ่งพาการปกครองของผู้มีอำนาจไม่ให้ถูกทำร้ายหรือรุกราน สามารถอยู่อาศัยในที่นั้น ๆ ได้โดยไม่เดือดร้อน ดังนั้น อำนาจจึงมีส่วนในการก่อให้เกิดระบบการพึ่งพากันระหว่างผู้มีอำนาจและผู้ที่อยู่ใต้อำนาจ

3. ลักษณะของความน่าจะเป็น (Probability) หมายถึง ความเป็นไปได้หรือความน่าจะเป็นที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะปฏิบัติตามผู้ที่ใช้อำนาจ กล่าวคือ อำนาจนั้นเมื่อผู้มีอำนาจออกกฎ ระเบียบ หรือคำสั่งใด ๆ แล้ว อำนาจนั้นก็อาจจะมีหรือไม่มีผู้ปฏิบัติตามก็ได้ อำนาจไม่ใช่สิ่งตายตัวว่าจะต้องมีผู้ทำหรือปฏิบัติตามเท่านั้น แต่อาจมีการขัดขืนต่ออำนาจนั้นก็ได้

4. การขยายเขตอำนาจ (Power Expansion) หมายถึง อำนาจนั้นสามารถเพิ่มหรือขยายได้ เพราะยังมีอำนาจมากก็ยังมีแนวทางที่จะเลือกปฏิบัติได้มากขึ้น ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติของการมีอำนาจ เมื่อมีอำนาจมากขึ้นก็ต้องทำการขยายขอบเขตอำนาจนั้นออกไป ด้วยการทำสงครามหรือการยึดอำนาจจากพื้นที่ บุคคล หรือกลุ่มบุคคลอื่น ทั้งทางตรงและทางอ้อม

5. ระดับหรือชั้นของอำนาจ (Degree) ซึ่งสามารถรับรู้ได้โดยบุคคลอื่น หมายถึง อำนาจนั้นโดยตัวมันเองจะมีอยู่ในทุกระดับของคนในสังคม คือ คนจนก็มี คนรวยก็มี แต่ขึ้นอยู่กับว่าใครจะมีมากกว่ากัน ในสังคมเดียวกันทุกคนมีอำนาจเหมือนกัน แต่จะมีไม่เท่ากันเท่านั้นเอง ดังนั้น อำนาจในสังคมจึงต้องมีการแบ่งระดับชั้นของอำนาจตามที่ตนเองมี หรือตามระดับของชนชั้น เช่น ผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง เป็นต้น

6. การแลกเปลี่ยนหรือมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน ในกระบวนการใช้อำนาจนั้นจะต้องมีการแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์กันอยู่เสมอ โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจมาในหลากหลายรูปแบบ ทั้งระบบเครือญาติ การสงคราม หรือแม้แต่ทรัพยากรที่มีอยู่ก็อาจต้องมีการแลกเปลี่ยนระหว่างกันเสมอ

7. ความเฉพาะเจาะจง (Specificity) คือ อำนาจมักเป็นเรื่องเฉพาะเจาะจงต่อประเด็นใดประเด็นหนึ่ง สถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง (จุมพล หนิมพานิช, 2547)

3. แหล่งที่มาของอำนาจ

1. อำนาจการให้รางวัล (Reward Power) เป็นพลังอำนาจที่เกิดขึ้นจากการที่ผู้บริหารสามารถให้คุณ ให้รางวัล ให้ตำแหน่ง หรือผลประโยชน์แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามภารกิจ หรือแสดงพฤติกรรมที่พึงปรารถนา

2. อำนาจจากการบังคับ (Coercive Power) เป็นพลังอำนาจที่มีพื้นฐานมาจากการสร้างความกลัว การบังคับ ช่มชู้ หรือลงโทษ เมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามภารกิจหรือแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา

3. อำนาจตามกฎหมาย (Legitimate Power) เป็นพลังอำนาจที่มาพร้อมกับตำแหน่งหน้าที่ โดยมีพื้นฐานมาจากกฎ ระเบียบ หรือคำสั่ง ซึ่งผู้บริหารสามารถใช้พลังอำนาจจากตำแหน่งที่ตนครองอยู่

4. อำนาจจากความเชี่ยวชาญ (Expert Power) เป็นพลังอำนาจที่มีพื้นฐานมาจากการที่ผู้บริหารมีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์ หรือการมีข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน พลังอำนาจจากความเชี่ยวชาญเกิดจากคุณลักษณะของบุคคล ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีตำแหน่งบริหาร

5. อำนาจจากการอ้างอิง (Referent Power) เป็นพลังอำนาจที่เกิดจากผู้อื่นมีความนิยมในตัวผู้บริหาร หรือมีความปรารถนาที่จะเอาแบบอย่าง ที่มาของพลังอำนาจจากการอ้างอิงเกิดจากการมีบุคลิกภาพพิเศษและลักษณะที่ผู้อื่นอยากเอาเป็นแบบอย่าง พลังอำนาจจากการอ้างอิงไม่จำเป็นต้องเกิดจากการมีตำแหน่งบริหาร

6. อำนาจจากข่าวสาร (Information Power) เป็นพลังอำนาจที่เกิดจากการที่ผู้บริหารมีข่าวสารหรือข้อมูลที่มีคุณค่าหรือเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชา

7. อำนาจจากการพึ่งพา (Connection Power) เป็นพลังอำนาจที่เกิดจากผู้บริหารมีความเกี่ยวข้องกับใกล้ชิดหรือมีความสัมพันธ์กับผู้ที่มีพลังอำนาจ ทำให้พลอยมีพลังอำนาจไปด้วย

4. องค์ประกอบของกระบวนการใช้อำนาจ

1. อำนาจ (Power) คือ ความสามารถของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่จะสร้างผลกระทบต่อพฤติกรรมหรือความคิดของคนอื่น ๆ ทั้ง ๆ ที่มีการต่อต้าน (Power is the ability to affect the actions or ideas of others, despite resistance) เมื่อมองในแง่นี้เราจะเข้าใจเรื่องอำนาจได้ก็จะต้องเข้าใจในรูปของกระบวนการที่มีพลวัต (Dynamic process) มิใช่สิ่งของที่หยุดนิ่งและให้ใครครอบครองเป็นเจ้าของไว้ได้ (A static possession) แต่ด้วยเหตุที่ภาษาอังกฤษคำว่า power ใช้เป็นคำกริยาในตัวของมันเองไม่ได้ ดังนั้น การแสดงตัวของอำนาจในชีวิตทางสังคมจึงมักใช้ผ่านคำกริยา 2 คำ คือ control และ influence ซึ่งคำกริยาทั้ง 2 นี้ต่างกันแบบตรงกันข้าม ดังจะได้อธิบายต่อไป

2. การควบคุม (Control) คือ การใช้อำนาจที่ผู้ใช้ (Initiator) สามารถจำกัดทางเลือกหรือกำหนดพฤติกรรมตอบสนองของผู้รับอำนาจ (Recipient) ได้อย่างชัดเจนหรือคาดคะเนได้ค่อนข้างแม่นยำ

3. การใช้อิทธิพล (Influence) คือ การใช้อำนาจที่ผู้ใช้ไม่สามารถจำกัดทางเลือกหรือกำหนดพฤติกรรมตอบสนองของผู้รับอำนาจได้อย่างชัดเจน การคาดคะเนการตอบสนองทำได้แม่นยำน้อยกว่าการใช้อำนาจแบบควบคุม

4. การครอบงำ (Domination) คือ รูปแบบของการใช้อำนาจในระดับสังคมที่มีการจัดโครงสร้างองค์กรอย่างถาวร (Structured patterns of social power) ซึ่งต่างกับการใช้อำนาจระหว่างบุคคลต่อบุคคล หรือในกลุ่มขนาดเล็ก ซึ่งเราเรียกว่าการใช้อำนาจของบุคคลหรือระหว่างบุคคล (Personal or interpersonal power) ในกรณีหลังนี้ไม่ต้องคิดศัพท์ขึ้นใช้เป็นการเฉพาะเหมือนในกรณีแรก

5. กระบวนการในการสร้างอำนาจ

ในองค์กรทุกรูปแบบ ทั้งผู้บริหารและผู้ตามต่างพยายามสร้างพลังอำนาจ หรือสร้างฐานพลังอำนาจ วิธีการที่พบค่อนข้างมาก มีดังนี้

1. การแลกเปลี่ยนประโยชน์ เป็นการเจรจาหรือทำสัญญา ซึ่งอาจเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ได้ โดยสาระของการเจรจาหรือสัญญาก็คือ แต่ละฝ่ายจะประกันว่าจะให้อะไรกับอีกฝ่ายหนึ่ง

2. การเอามาเป็นพวก สามารถกระทำได้หลายลักษณะ ดังนี้ 2.1) การส่งเสริมให้เป็นใหญ่ เป็นหัวหน้า หรือเป็นผู้บริหารในกลุ่มนั้น โดยมีความเชื่อว่าเมื่อเขาได้ดี เขาจะไม่ลืมคนส่งเสริม 2.2) แต่งตั้งให้มาเป็นกรรมการระดับนโยบายที่สูงขึ้น เมื่อตนเองต้องมาร่วมเป็นกรรมการกำหนดนโยบายในระดับสูง จึงยากที่จะมาวิพากษ์วิจารณ์หรือเรียกร้องอะไร เพราะตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกรรมการที่กำหนดนโยบายนี้ 2.3) แต่งตั้งให้เป็นกรรมการบริหารระดับสูง เป็นความพยายามที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานของตนกับหน่วยงานอื่น จึงเชิญผู้บริหารของหน่วยงานอื่นมาเป็นกรรมการบริหารของหน่วยงานตน

3. การสร้างพันธมิตร วิธีการนี้เป็นการร่วมมือระหว่างกลุ่ม หรือเป็นการรวมทรัพยากรของสองกลุ่มหรือมากกว่าสองกลุ่มเข้าด้วยกัน เพื่อที่จะให้มีพลังอำนาจเหนือกลุ่มที่ไม่ได้เข้าร่วมเป็นพันธมิตรด้วย เช่น ประเทศต่าง ๆ รวมตัวกันเป็นพันธมิตรในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เพื่อให้กลุ่มพันธมิตรมีพลังอำนาจเหนือกลุ่มอื่น หรือมีพลังอำนาจมากพอที่จะต่อต้านกลุ่มอื่นได้

4. การมีอิทธิพลในการกำหนดเกณฑ์ การให้ผู้แทนกลุ่มต่าง ๆ เข้ามาเป็นผู้กำหนดเกณฑ์การจัดสรรทรัพยากร ผู้แทนของกลุ่มมักจะคำนึงถึงประโยชน์ของกลุ่มตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้น ถ้าใครมีพลังอำนาจในการกำหนดเกณฑ์ ก็ย่อมจะมีพลังอำนาจ เช่น การตั้งกฎเกณฑ์การพิจารณาความดีความชอบ ผู้บริหารระดับสูงจะมีอำนาจในการตั้งกฎเกณฑ์ ดังนั้น จึงเป็นผู้มีพลังอำนาจ

5. การควบคุมข้อมูล เนื่องจากข้อมูลเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับการตัดสินใจ ดังนั้น ถ้าใครมีข้อมูล ผู้นั้นก็มีพลังอำนาจ ผู้บริหารบางคนมักจะเปิดเผยข้อมูลเฉพาะพรรคพวกของตนก่อนที่จะประกาศให้คนทั้งหลายทราบภายหลัง คนที่ได้รับข้อมูลก่อนย่อมได้เปรียบในการเตรียมตัว เขียนโครงการ หรือเตรียมการกำหนดกิจกรรมใด ๆ ก่อน

6. การให้บริการพิเศษ ใครที่สามารถให้บริการพิเศษแก่คนอื่น ๆ ได้ ย่อมมีพลังอำนาจ การให้บริการพิเศษในที่นี้หมายถึง การให้บริการที่พิเศษกว่าการปฏิบัติตามธรรมเนียมราชการปกติ ได้แก่ การให้บริการที่รวดเร็วกว่า สะดวกกว่า เช่น การใช้บริการของเจ้าหน้าที่การเงิน ซึ่งเจ้าหน้าที่มักจะถือว่าตนเองมีพลังอำนาจ เพราะสามารถให้บริการพิเศษแก่คนอื่นได้ ผู้บริหารบางคนมักสร้างฐานพลังอำนาจโดยการอนุมัติเรื่องต่าง ๆ โดยไม่ผ่านขั้นตอนตามลำดับ เป็นต้น (เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2536)

ระบบการปกครองและอำนาจของคณะสงฆ์

สำหรับประเด็นในด้านรูปแบบของการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธองค์ทรงใช้รูปแบบในการปกครองที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม แม้ว่าในครั้งแรกพระองค์จะไม่ทรงระบุรูปแบบของการปกครองคณะสงฆ์ไว้อย่างชัดเจนนักก็ตาม แต่จากการศึกษาพบว่า พระองค์ทรงใช้การปกครองโดยยึดเอาพระองค์เป็นศูนย์กลางในการปกครองมาโดยตลอด ในระยะต่อมา เมื่อจำนวนพระสงฆ์เพิ่มมากขึ้นและมีปัญหาอิทธิพลเกิดขึ้น จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการและรูปแบบของการปกครองให้มีความสอดคล้องกับปัญหาและสภาพแวดล้อม หรือสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ ดังปรากฏในพุทธพจน์ที่ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้คล้อยตามพระราชา” (วิ. มหา (บาลี) 4/186/253; วิ. มหา (ไทย) 4/186/295; วิ.อ. 3/185-176/146) ซึ่งการอนุวัตนั้นจะต้องให้เข้ากับสังคมโดยไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัยจนเกินไป เช่น อาจจะปรับรูปแบบของการพิจารณาคดี หรือรูปแบบของ

การนุ่งห่มให้สอดคล้องตามวัฒนธรรม เพื่อไม่ให้เกิดความเก้อเขินเมื่อเข้าสู่สังคม เช่น เมื่อเวลาไปแสดง ธรรมเทศนาเป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิวัฒนาการของการกำหนดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ พบว่า พระพุทธองค์ทรงปรับเปลี่ยนรูปแบบของการปกครองให้เหมาะสมตามสภาพแวดล้อมและ ช่วงเวลา ซึ่งสามารถแบ่งรูปแบบของการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลออกได้เป็น 3 รูปแบบ ดังนี้ (ไสว จิตเพียร, 2543)

1. การปกครองคณะสงฆ์แบบพุทธานิเทศ

คำว่า พุทธานิเทศ มุ่งอธิบายรูปแบบของการปกครองที่ยึดเอาพระพุทธองค์เป็นจุดศูนย์กลาง และพระองค์ทรงเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดในการชี้แนะแนวทางในการดำเนินกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้อง กับวิธีการแก้ไขปัญหาในคณะสงฆ์ยุคเริ่มแรก ทรงดำเนินการปกครองโดยอาศัยพระธรรม คือ คำสอนที่ ทรงค้นพบเป็นหลัก และสิ่งที่เป็นเครื่องหมายที่เป็นตัวบ่งชี้ว่าพระพุทธองค์อยู่ในฐานะของศูนย์กลางการ ปกครอง และมีอำนาจ (Authority) ในการบังคับบัญชาต่าง ๆ ก็คือ การที่ยุคแรกมีการบวชโดยใช้วิธี เอิหิกขุอุปสัมปทา หมายถึง การบวชในแต่ละครั้งผู้ที่บวชเป็นพระภิกษุจะต้องบวชโดยพระพุทธองค์ เท่านั้น ดังนั้น การสั่งการหรือการดำเนินการโดยลำพังของพระองค์จึงเป็นเสมือนหนึ่งว่าพระองค์ทรงเป็น ผู้มีอำนาจสิทธิขาด การปกครองแบบนี้คล้ายกับการปกครองแบบ ราชาธิปไตย (Absolute Monarchy) และแบบ อุตตาริปไตยหรือเผด็จการ (Autocracy System) ซึ่งทั้งสองรูปแบบมีลักษณะคล้ายกัน คือ ปกครองโดยบุคคลคนเดียว แต่จะมีความแตกต่างกันบ้างในเรื่องของคุณธรรมประจำใจหรือ บุคลิกลักษณะของผู้ปกครอง แบบราชาธิปไตยนั้น ผู้เป็นกษัตริย์อาจเป็นผู้มีคุณธรรมก็ได้ ส่วนแบบ อุตตาริปไตยไม่จัดว่าผู้ปกครองจะมีคุณธรรม (Virtue) หรือไม่ เพราะการยึดเพียงทฤษฎี หรือความคิดเห็น ของตัวเองเป็นเกณฑ์ จัดได้ว่าเป็นลักษณะของการเอาแต่ใจตัวเองเป็นหลัก

เมื่อพิจารณารูปแบบการปกครองทั้งสองรูปแบบกับรูปแบบของพระพุทธองค์ จะพบว่ารูปแบบ การปกครองของพระพุทธองค์ในระยะแรกจัดว่ามีลักษณะคล้ายกับการปกครองแบบราชาธิปไตยอยู่บ้าง ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นเหมือนพระราชาหรือบิดาของพุทธบริษัททั้งสี่ และมีลักษณะของเผด็จการอยู่ บ้าง ในฐานะที่ทรงสั่งการโดยพระองค์เอง แต่การตัดสินใจและการสั่งการนั้นมิได้เป็นไปด้วยอำนาจของ กิเลส แม้จะมีลักษณะของอุตตาริปไตยอยู่ ลักษณะการปกครองดังกล่าว นักวิชาการท่านหนึ่งได้วิเคราะห์ ไว้ว่า “เพราะในทางพระพุทธศาสนาเอง พระพุทธเจ้าก็เคยปกครองในระบอบเอกราธิปไตยมาด้วย เหมือนกันสมัยที่ทรงเริ่มประกาศพระศาสนา ในเวลานั้นก็เปรียบเหมือนพระพุทธเจ้าทรงเป็นเผด็จการ เพราะอะไร ๆ อยู่ที่พระองค์เพียงองค์เดียว แต่พระพุทธองค์เป็นผู้เหนือโลก ไม่ใช่อยู่ในอำนาจของโลกีย วิสัยแล้ว เพราะฉะนั้น แม้จะเป็นการปกครองแบบเอกราธิปไตย ก็เป็นการเริ่มต้นของการปฏิบัติหรือปฏิรูป สังคม จำเป็นต้องวางรากฐานให้ดีก่อน” (จำนงค์ ทองประเสริฐ, 2539)

การใช้คำว่า พุทธานิเทศ มุ่งหมายให้ทราบว่ารูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในระยะแรกเป็นการ ปกครองที่มีศูนย์กลางอำนาจ (อำนาจโดยธรรม) อยู่ที่พระพุทธองค์ เพราะพระองค์ทรงมีเป้าหมายที่จะ รวบรวมสมาชิกหรือประชาชนในรัฐให้เข้ามาปฏิบัติตามแนวทางของพระองค์ให้ได้จำนวนมาก พระองค์ ทรงวางแนวคิดโดยส่งสาวกไปประกาศพระศาสนาตามที่ต่าง ๆ เป็นจำนวนถึง 60 รูป (สุริย์ มีผลกิจ, 2543; วิ.มหา. (บาลี) 4/32/27; วิ.มหา. (ไทย) 4/32/40; Sukumar Dutt, 1962) และสาวกแต่ละรูป ต้องไปประกาศพระศาสนาให้บรรลุผลสำเร็จ เมื่อได้ผู้ศรัทธาแล้วก็ต้องนำกลับมาเพื่อบวชโดยวิธี เอิหิกขุอุปสัมปทา ต่อพระพักต์ของพระพุทธองค์ เมื่อบวชเสร็จแล้วก็จะส่งไปประกาศพระศาสนา ตามเดิม ดังที่มีรูปแบบของการบริหารดังกล่าวเป็นรูปแบบที่มีพระพุทธองค์เป็นจุดศูนย์กลาง ดังนั้น จึง เรียกูปแบบการปกครองในยุคนี้นี้ว่า การปกครองแบบพุทธานิเทศ

2. การปกครองคณะสงฆ์แบบสาวภาธิปไตย

เป็นที่ทราบว่าการบริหารการปกครองคณะสงฆ์ในระยะเริ่มต้นนั้น ทรงใช้รูปแบบการปกครองแบบเผด็จการโดยธรรม หรือแบบรวบอำนาจ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2540) ทั้งนี้เพื่อความเป็นเอกภาพของการปกครอง ในระยะแรก เมื่อทรงดำเนินการปกครองโดยรูปแบบพุทธาธิปไตยจนสามารถสร้างบุคลากรทางพระพุทธศาสนาขึ้นมาเป็นจำนวนมากแล้ว พระองค์ก็ทรงเริ่มนโยบายในการกระจายอำนาจการปกครองที่ทรงมีอยู่ ให้เหล่าสาวกผู้ใหญ่มีความเป็นอิสระและทรงธรรมวินัยให้เป็นผู้รับภาระในการบริหารการปกครองคณะสงฆ์ ในระยะนี้ได้มีการบัญญัติพระวินัยขึ้น เพราะมีการประพฤติต่ำช้าเสียหายเกิดขึ้นภายในคณะสงฆ์ เป็นเหตุให้ได้รับคำติฉินนินทา (วิ.อ. (ไทย) 1/136/22) เมื่อมีการบัญญัติพระวินัยขึ้นแล้ว ก็ต้องมีการปฏิบัติตามข้อห้ามพระวินัยนั้น ๆ ดังนั้น เรื่องของการบริหารการปกครองให้ เป็นไปตามพระธรรมและพระวินัยจึงถือว่าเป็นภาระหนักและจำเป็นต้องใช้คนจำนวนมาก พระพุทธองค์ ทรงทราบว่า เหล่าสาวกผู้ใหญ่ที่พระองค์ทรงส่งสอนมานั้นมีความรู้ ความสามารถ ทรงธรรม ทรงวินัย เป็นผู้เป็นอาจารย์ มีสิทธิบริหาร และอันเตวาสิกเป็นจำนวนมาก มีความสามารถที่จะปกครองดูแลบรรดา พระนวกะผู้บวชใหม่ รวมถึงพระมัชฌิมะและพระเถระที่บวชมานานให้อยู่ในกรอบของพระธรรมวินัยได้ ดังนั้น พระองค์จึงได้มอบอำนาจการปกครองให้กับสาวกทำหน้าที่แทนพระองค์ โดยยึดหลักอาวุโส-ภันเต คือ ผู้มีอาวุโสน้อยจะต้องเคารพผู้มีอาวุโสมาก หรือผู้ที่บวชมานานแม้จะอายุน้อยกว่าก็ตาม เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะต้องการให้พระสงฆ์ได้มีความเคารพ เกรงใจ และเชื่อฟังกัน อันจะง่ายต่อการปกครอง หรือเพื่อขัดเกลาภิเลสณีให้เป็นคนเยอหยิ่งจองหองต่อผู้ที่มีอายุพรรษามากกว่า ซึ่งระบบนี้ถือได้ว่าเป็น วัฒนธรรมที่มีจุดประสงค์เพื่อให้ง่ายต่อการปกครอง (ที.มหา. (บาลี) 10/126/134-135; ที.มหา. (ไทย) 10/126/164)

การดำเนินการตามกระบวนการปกครองคณะสงฆ์นั้น สาวกผู้ได้รับอำนาจแล้วก็จะใช้อำนาจโดยธรรม (ซึ่งส่วนมากก็จะเป็นพระอรหันต์) ในการบริหารคณะสงฆ์ในกิจกรรมต่าง ๆ และเมื่อมีอธิกรณ์เกิดขึ้นก็จะมีกระบวนการในการแก้ไขที่เป็นไปตามลำดับ คือ ต้องยอมรับอำนาจของสงฆ์ หรืออำนาจของพระเถระผู้เป็นประธานในการทำสังฆกิจ เช่น การบวช เป็นต้น เมื่อพระพุทธองค์ได้ทรงประทานอำนาจการปกครองแล้ว พระองค์ก็ทรงเปลี่ยนวิธีการบวชที่เดิมต้องขึ้นตรงกับพระองค์ (วิ.มหา. (บาลี) 4/19/17; วิ.มหา. (ไทย) 4/19/27) ให้กลายมาเป็นแบบ ติสรรูปสัมปทา คือ การบวชต่อหน้าพระสงฆ์ผู้เป็นประธาน ขอลี้ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่ระลึกก็เป็นอันเสร็จพิธี (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2538)

การพระราชทานอำนาจมาพร้อมกับวิธีการบวช เพราะอำนาจกับการบวชเป็นสิ่งที่อยู่คู่กัน กล่าวคือ ในระยะแรกของการเริ่มก่อตั้งพระพุทธศาสนา คือ (1) พระพุทธองค์มีอำนาจสูงสุด และ (2) การบวชจะต้องทำโดยพระองค์เท่านั้น แต่เมื่อสังคมมีความคลี่คลายไปในทางที่ดีแล้ว พระองค์ก็ทรงพระราชทานอำนาจการปกครองให้สาวกรูปสำคัญ ๆ เช่น พระอุบาลี พระมหากัจจายนะ พระมหากัสสปะ พระสาฬหบุตร เป็นต้น โดยรูปแบบของอำนาจที่ได้รับ คือ (1) สาวกผู้ได้รับอำนาจมีอำนาจเต็ม และ (2) การบวชจะต้องกระทำต่อหน้าพระสาวกที่ได้รับอำนาจนั้น ดังนั้น รูปแบบของการกระจายอำนาจจึงเป็นการถ่ายโอนอำนาจแบบเดียวกับที่พระองค์ทรงมี เพื่อให้เหล่าสาวกสามารถใช้อำนาจดังกล่าวได้อย่างสมบูรณ์

ปัจจัยสำคัญในการโอนอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ของพระพุทธองค์ คือ (1) อำนาจ คือ พลังขับเคลื่อนที่สามารถดำเนินกิจการใด ๆ ได้ และ (2) รูปแบบการอุปสมบท ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบสำคัญที่จะแสดงถึงการใช้อำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ (วิ.มหา. (บาลี) 4/69-71/71-73; วิ.มหา. (บาลี)

4/69-71/98-99; สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2538) ในระยะกลางสมัย พุทธกาลนี้ สาวกต่างได้รับการกระจายอำนาจให้ทำหน้าที่ในการบริหารคณะสงฆ์ช่วยพระองค์ ผลที่เกิดขึ้นจากการถ่ายโอนอำนาจก่อให้เกิดประโยชน์คือ จำนวนคนและอาณาเขตขยายตัวขึ้นมาก แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาหลังจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองดังกล่าว

3. การปกครองคณะสงฆ์แบบสังฆสภาธิปไตย (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2516)

เมื่อพระพุทธองค์ได้ทรงถ่ายโอนอำนาจการบริหารการปกครองคณะสงฆ์ให้กับสาวกผู้ใหญ่บางรูปในการปกครองคณะสงฆ์หรือกระทำการสังฆกิจทุกอย่างที่สมควรกับฐานะและตำแหน่งแล้ว ผลที่เกิดขึ้นก็เป็นไปด้วยดี แต่พอใช้รูปแบบดังกล่าวมาระยะหนึ่ง ก็เกิดเหตุการณ์บางอย่างอันนำมาซึ่งความไม่เสมอภาคกันระหว่างคนในสังคม ทำให้พระพุทธองค์จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนจากวิธีไตรสรณคมไปเป็นวิธีการบรรพชาและอุปสมบทแบบ ญัตติจตุตถกรรม (วิ.มหา (บาลี) 4/69/71-72; วิ.มหา (ไทย) 4/69/96) ซึ่งหมายถึง กรรมหรือการบวชที่มีญัตติที่ 4 คือ เมื่อตั้งญัตติแล้ว ก็สวดอนุสาวนาประกาศขอมติถึง 3 ครั้ง เพื่อให้สงฆ์ในที่ประชุมมีเวลาพิจารณาหลาย ๆ รอบว่าจะอนุมัติหรือไม่ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2538) เป็นการเปิดโอกาสให้มีการไตร่ตรองหรือถกเถียงของผู้บวชให้มีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่ต้องการมากที่สุด เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการอุปสมบท รูปแบบของอำนาจก็เปลี่ยนไปจาก (1) สาวกผู้มีอายุพรรษาเป็นผู้มีอำนาจในการปกครอง และ (2) การบวชทำโดยใช้วิธีการรับไตรสรณคมต่อหน้าพระสาวกรูปนั้นเป็นอำนาจของสงฆ์ ไปเป็น การอุปสมบทโดยใช้วิธีญัตติจตุตถกรรมมาจา

ดังนั้น คำว่า สังฆาธิปไตย เป็นรูปแบบการปกครองที่มอบอำนาจให้กับคณะสงฆ์ หรือให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการดำเนินการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังฆมณฑลหรือในเขตที่อาศัยอยู่ร่วมกันที่เรียกว่าอาราม แต่ละสมาชิกของอารามนั้นสามารถเลือกผู้แทน 4 รูป คือ สงฆ์ขึ้นมาเป็นผู้ใช้อำนาจของพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงมอบให้แทนตนเองหรือแทนสมาชิกทุกคนในสังคมหรืออารามนั้น ๆ ดังนั้น จึงเรียกรูปแบบการปกครองนี้ว่าเป็นการปกครองแบบ “สังฆาธิปไตย” ซึ่งต้องยึดพระธรรมวินัยเป็นเสมือนธรรมนูญสูงสุดในการปกครอง (ที.ม. (บาลี) 10/216/134; ที.ม. (ไทย) 10/216/164) ลักษณะการปกครองดังกล่าวจัดเป็นการปกครองแบบนิติรัฐที่ยึดถือกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง (The state of Laws) (ดร. โกวิท วงศ์สุวรรณ, 2543)

คณะสงฆ์แบ่ออำนาจกับระบบของการปกครอง

1. คณะสงฆ์กับอำนาจในระบบการปกครอง

สำหรับอำนาจทางพระพุทธศาสนานั้น จะพบว่า ประการแรกเมื่อกล่าวถึงอำนาจในสมัยพุทธกาลที่เรา รู้จักกันดี คือ “อำนาจในการปกครองสงฆ์” ซึ่งพระพุทธองค์ทรงถือว่าทรงเป็น “ประมุขของสงฆ์” เป็นผู้ก่อตั้งสงฆ์หรือสังฆะนี้ขึ้นมา ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการปกครองสงฆ์ในฐานะที่พระพุทธเจ้าทรงมีอำนาจและความเป็นใหญ่ให้แก่พระสงฆ์ และเป็นผู้มี “อำนาจเต็ม” ในการพิจารณาตัดสิน เช่น พิธีกรรม และการตัดสินคดีอิทธิมต่าง ๆ ของสงฆ์ เป็นต้น ดังนั้น อำนาจอันแรกที่ทรงมีก็คือ อำนาจในการปกครองสงฆ์ โดยอำนาจดังกล่าวเกิดขึ้นมาเมื่อทรงตรัสรู้ ก็ทรงดำเนินการปกครองคณะสงฆ์เอง โดยอาศัย พุทธอาณา หรืออำนาจที่เกิดจากพุทธภาวะที่ทรงตรัสรู้นั้น

ในคณะสงฆ์ยุคเริ่มแรก ทรงดำเนินการปกครองโดยอาศัยพระธรรม คือ คำสอนที่ทรงค้นพบเป็นหลัก และสิ่งที่เป็นเครื่องหมายที่เป็นตัวบ่งชี้ว่าพระพุทธองค์อยู่ในฐานะของศูนย์กลางการปกครอง และมีอำนาจ (Authority) ในการบังคับบัญชาต่าง ๆ ก็คือ การที่ยุคแรกมีการบวชโดยใช้วิธี เอหิภิกขุอุปสัมปทา หมายถึง การบวชในแต่ละครั้ง ผู้ที่จะบวชเป็นพระภิกษุจะต้องบวชโดยพระพุทธองค์เท่านั้น การสั่งการ

หรือการดำเนินการโดยลำพังของพระองค์จึงเป็นเสมือนหนึ่งว่าพระองค์ทรงเป็นผู้มีอำนาจสิทธิขาด การปกครองแบบนี้คล้ายกับการปกครองแบบ ราชาธิปไตย (Absolute Monarchy) และแบบ อัตตาธิปไตย หรือเผด็จการ (Autocracy System) ซึ่งทั้งสองรูปแบบมีลักษณะคล้ายกัน คือ ปกครองโดยบุคคลคนเดียว แต่จะแตกต่างกันบ้างในเรื่องของคุณธรรมประจำใจหรือบุคลิกลักษณะของผู้ปกครองแบบราชาธิปไตยนั้น ผู้เป็นกษัตริย์อาจเป็นผู้มีคุณธรรมก็ได้ ส่วนอัตตาธิปไตย ไม่จัดว่าบุคคลปกครองจะมีคุณธรรม (Virtue) หรือไม่ เพราะการยึดเพียงทิวฐิหรือความคิดเห็นของตนเป็นเกณฑ์ จัดได้ว่าเป็นลักษณะของการเอาแต่ใจตนเองเป็นหลัก

เมื่อพิจารณารูปแบบการปกครองทั้งสองรูปแบบกับรูปแบบของพระพุทธองค์ จะพบว่ารูปแบบการปกครองของพระพุทธองค์ในระยะแรกมีลักษณะคล้ายราชาธิปไตยอยู่บ้างในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นเหมือนพระราชารูปหรือบิดาของพุทธบริษัททั้ง 4 และมีลักษณะของเผด็จการอยู่บ้างในฐานะที่ทรงสั่งการโดยพระองค์เอง แต่การตัดสินใจและการสั่งการนั้น มิได้เป็นไปด้วยอำนาจของกิเลส

2. คณะสงฆ์กับอำนาจที่อยู่ภายใต้ของกรอบพระธรรมวินัย

คำว่า พระธรรมวินัย นั้นมีความหมายอยู่ 2 นัย คือ

นัยที่ (1) หมายถึงตัวพระธรรมและพระวินัย คำว่า พระธรรม หมายถึงคำสอนแสดงหลักความจริงและแนะนำความประพฤติ ในอรรถกถาท่านได้อธิบายว่าพระธรรม หมายถึงคำสอน ได้แก่ สติปัฏฐาน 4, สัมมัปปธาน 4, อิทธิบาท 4, อินทรีย์ 5, พละ 5, โพชฌงค์ 7, อริยมรรคมีองค์ 8, ขันธ 5, आयตนะ 12, ธาตุ 18, สัจจะ 4, อินทรีย์ 22, เหตุ 9, อาหาร 4, ผัสสะ 7, เวทนา 7, สัญญา 7, สัญเจตนา 7, จิตต์ 7 หรือแก่นใจของจิต ธรรมเหล่านี้เป็นกามาวจร, เท่านั้นเป็นรูปาวจร, เท่านั้นเป็นอรู pawจร, เท่านั้นเป็นธรรมเนื่องกัน, เท่านั้นเป็นธรรมไม่เนื่องกัน, เท่านั้นเป็นโลกิยะ, เท่านั้นเป็นโลกุตตระ แล้วแสดงอภิธรรมปิฎก เป็นสมันตปิฎก 24 ก็มีปรากฏในพระอภิธรรมปิฎกทั้งหมด ส่วนคำว่า พระวินัย หมายถึงบทบัญญัติกำหนดระเบียบความประพฤติและกำกับความประพฤติ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2538) ได้แก่ อาบัติทั้ง 7 กอง ซึ่งแยกเป็น อาบัติเบา, อาบัติหนัก, อาบัติที่แก้ไขได้, อาบัติที่แก้ไขไม่ได้, อาบัติที่เป็นโลกวัชชะ, อาบัติที่เป็นปณณตติวัชชะ, อาบัติที่ออกได้ในสำนักบุคคล, อาบัติที่ออกได้ในสำนักคณะ, อาบัติที่ออกได้ในสำนักสงฆ์ (ที.ม.อ. (ไทย) 2/1/439) ทรงจัดไว้หมดแล้วในพระวินัยปิฎก

นัยที่ (2) หมายถึงเนื้อหาที่เป็นคำสอนทั้งส่วนของพระธรรมและพระวินัยที่ทรงตรัสสอนตลอด 45 พรรษา ซึ่งรวมลงได้ใน ปิฎก 3 นิกาย 5 องค์ 9 รวมแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ รวมเรียกว่าพระธรรมวินัย ซึ่งหมายถึงชื่อของพระพุทธศาสนาที่ใช้เรียกกันในยุคแรก เหมือนกับคำว่า พรหมจรรย์ เป็นต้น พระธรรมวินัยถือว่า เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ซึ่งความสำคัญของพระธรรมวินัยนั้นสามารถที่จะประมวลมากกล่าวได้ดังนี้

1) เป็นชื่อของพระพุทธศาสนาเถรวาท สำหรับความสำคัญประการแรกของพระธรรมวินัยก็คือพระธรรมวินัยนั้นเป็นชื่อของพระพุทธศาสนา หรือเป็นตัวเนื้อหาของพระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวคือพระธรรมและพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบและบัญญัติ รวมทั้งสิ่งที่พระสาวกกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก รวมเรียกว่าพระธรรมวินัยหรือพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในพระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย การที่พวกเขาเป็นผู้บวชแล้ว ในธรรมวินัยที่เรา กล่าวดีแล้ว มีความเคารพ มีความยำเกรงกัน และกัน ดำเนินชีวิตอย่างเสมอภาคกัน จะพึงงดงามในธรรมวินัยนี้” (วิ.จ. (ไทย) 7/311/125) ดังจะเห็นได้ว่าคำว่า พระธรรมวินัย ในยุคแรก ๆ นั้นหมายถึงตัวเนื้อหาของพระพุทธศาสนาทั้งหมดที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้และทรงสอนมาเป็นเวลา 45 พรรษา จนสามารถสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นกับพระศาสนาได้ และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

2) เป็นธรรมเนียมการปกครองของสงฆ์ พระธรรมวินัยนอกจากจะได้ชื่อว่าเป็นชื่อของพระพุทธศาสนาแล้วยังถือว่าเป็น “ธรรมเนียมการปกครอง” ด้วย โดยคำว่าธรรมเนียมการปกครองหมายถึงการบริหารจัดการภายในคณะสงฆ์ทุกส่วนนั้นจะยึดเอาพระธรรมวินัยเป็นที่ตั้ง ไม่ว่าจะเกิดเหตุอะไรก็ตามสงฆ์จะยึดเอาพระธรรมวินัยเป็นทางในการแก้ไขปัญหา ว่าสิ่งที่เป็นปัญหานั้นสอดคล้องกับพระธรรมวินัยหรือไม่ และจะหาทางออกตามแนวทางของพระธรรมวินัยอย่างไร ทั้งนี้เพราะว่าพระธรรมวินัยเป็นเสมือนหนึ่งกรอบในการดำเนินการปกครองคณะสงฆ์นั่นเอง

3) เป็นมาตรฐานวัดความเป็นชาวพุทธ พระธรรมวินัยนอกจากจะเป็นธรรมเนียมการปกครองแล้วยังถือว่าเป็นมาตรฐานวัดความเป็นชาวพุทธ หากใครก็ตามที่ดำเนินชีวิตไปตามครรลองของพระพุทธศาสนา เช่นในระดับชาวบ้าน หากยังมีศีล คือ ศีล 5 ยังมีธรรม คือหลักคำสอนเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดี เช่น การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำความดีให้มากที่สุด หรือการทำจิตใจให้ผ่องใส เป็นต้น ย่อมได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธ หากไม่มีศีลธรรมแล้วก็ไม่ถือว่าเป็นชาวพุทธ แม้ในระดับพระสงฆ์ก็เช่นกัน หากว่ายังคงยึดมั่นในพระธรรมคือคำสอนของพระพุทธองค์อยู่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องศีล สมาธิ หรือปัญญาก็ตาม หรือยังยึดมั่นในการรักษาพระวินัย เช่น ศีล 227, 311 เป็นต้น ก็ย่อมจะยังได้ชื่อว่าเป็นพระภิกษุ ภิกษุณีในพระพุทธศาสนาเถรวาท แต่หากไม่ยึดในศีลในธรรมตามแนวทางของพระธรรมวินัย ย่อมไม่ได้ชื่อว่าเป็นพระสงฆ์ของฝ่ายเถรวาทได้เลย

4) เป็นหลักฐานแห่งการมีอยู่ของพระพุทธศาสนาเถรวาท พระธรรมวินัยย่อมเป็นหลักฐานเดียวที่จะนำมาใช้ยืนยันได้ว่าความเป็นพระพุทธศาสนาเถรวาทยังคงมีอยู่หรือไม่ คือยังคงมีการสืบทอดพระธรรมและพระวินัยตามมติของการสังคายนาครั้งที่ 1-2 หรือไม่ หากความเข้มข้นของการรักษาเจตนารมณ์ของการรักษาพระธรรมวินัยมีอยู่เหมือนการสังคายนาครั้งที่ 1-2 การดำรงอยู่ของพระธรรมวินัยก็ยังคงอยู่ แต่หากความเข้มข้นของการรักษาพระธรรมวินัยยังไม่มีหรือเสื่อมคลายลง ก็ถือได้ว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นก็พลอยเสื่อมลงหรือไม่ปรากฏความเป็นเถรวาทอยู่ได้ ดังนั้น การคงอยู่ของการสืบทอดพระธรรมวินัยจึงถือเป็นการคงอยู่ของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั่นเอง ซึ่งหากพิจารณาอีกประการหนึ่งก็จะพบว่า ตัวพระธรรมวินัยเองนั้นก็ถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เหตุเพราะว่า (1) ความที่สงฆ์เป็นใหญ่หรือมีอำนาจก็เพราะมีพระธรรมวินัย หรืออิงอาศัยพระธรรมวินัยนั้นจึงมีอำนาจ และ (2) พระธรรมวินัยเป็นธรรมเนียมการปกครองสงฆ์ หรือเป็นกฎหมายที่ “ให้อำนาจกับสงฆ์” ในการดำเนินการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ แม้ว่าในเวลานั้นไม่มีพระพุทธเจ้าแล้วก็ตาม แต่สงฆ์ก็อิงอาศัยพระธรรมวินัยนั้นให้เป็นแหล่งอำนาจในการดำเนินการแทนพระพุทธองค์ได้ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “อานนท์ บางทีพวกเขาอาจจะคิดว่า ‘ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ข้อนี้พวกเขาไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” (ที.ม. (ไทย) 10/216/164)

จากการกล่าวมาจะพบว่า ตัวพระธรรมวินัยนั้นถือว่าเป็นกฎหมายที่มีอำนาจในการปกครองสงฆ์ สงฆ์จะมีอำนาจดำเนินการใด ๆ ได้ก็ด้วยการอิงอาศัยพระธรรมวินัย ดังนั้น ตัวพระธรรมวินัยจึงถือว่าเป็นสิ่งที่พระเทวทัตเองก็ต้องการจะเป็นเจ้าของ แต่พระองค์ก็ไม่ได้ทรงยินยอมอนุวัติตามคำของพระเทวทัตเลย เนื่องจากว่าพระเทวทัตไม่ได้เอื้อเพื่อพระธรรมวินัยและไม่ได้เป็นพระอรหันต์ (วิ.จ. (ไทย) 7/336-339/141-145, ขุ.ธ.อ. (ไทย) 1/187-188)

3. ระบบอำนาจของคณะสงฆ์

สำหรับคำว่า สงฆ์ นั้นมีความหมายอยู่ 2 ประการ คือ หมายถึง หมู่ หรือ ชุมชนุม ดังมีรายละเอียดดังนี้

ความหมายที่ 1 หมายถึง หมู่สาวกของพระพุทธเจ้า เรียกว่า สาวกสงฆ์ ดังคำสวดในสังฆคุณ ประกอบด้วยคูปุรุช 4 บุรุช บุคค (รายตัวบุคคล) 8 เริ่มแต่ท่านผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค จนถึงพระอรหันต์ ต่างจาก ภิกขุสงฆ์ คือ หมู่แห่งภิกขุ หรือชุนนุหมุ่ภิกขุ ต่อมา บางทีเรียกออย่างแรกว่า อริยสงฆ์ อย่างหลังว่า สมมติสงฆ์

ความหมายที่ 2 หมายถึง ชุนนุหมุ่ภิกขุหมู่หนึ่ง ตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป ซึ่งสามารถประกอบสังฆกรรมได้ตามกำหนดทางพระวินัย ต่างกันโดยเป็น สงฆ์จตุรวรรค บ้าง ปัญจวรรค บ้าง ทศวรรค บ้าง วิสตีวรรค บ้าง ถ้าเป็นชุนนุหมุ่ภิกขุ 2 หรือ 3 รูป เรียกว่า คณะ หากมีภิกขุรูปเดียว เรียกว่า บุคค (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2538)

สำหรับการกำเนิดพระสงฆ์หรือสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้น ถือว่าเป็นกำเนิดที่มีพัฒนาการมาจากการกำเนิดพระพุทธเจ้า พระธรรมคือคำสอนของพระพุทธเจ้า และค้อยามีพระสงฆ์ โดยสงฆ์นั้นเกิดมาจากการบรรลุตามที่พระพุทธองค์ได้สอนแล้ว พระสงฆ์องค์แรกที่ถือกำเนิดขึ้นในพระพุทธศาสนา คือ พระอัญญาโกณฑัญญะ, พระวัปปะ, ภัททิยะ, มหานามะ และ พระอัสสชิ โดยพระภิกษุสงฆ์ทั้งหมดนั้นมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า ปัญจวัคคีย์ คือคณะบุคคล 5 หรือพวก 5 ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มพระสงฆ์กลุ่มแรกที่ถือกำเนิดขึ้นในพระพุทธศาสนา จากนั้นเมื่อมีการเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ให้กว้างขวางขึ้น ก็มีพระสงฆ์เกิดขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก อนึ่ง พระสงฆ์หรือสงฆ์นั้นถือได้ว่าได้อุบัติขึ้นภายใต้ “การบวช” โดยการบวชหรืออุปสมบทนั้นถือว่าเป็นรูปแบบของการดำเนินการเพื่อคัดกรองคนให้เข้ามาสู่พระศาสนา โดยการบวชมีอยู่ 8 ประเภท ดังนี้

1) เอิทธิภิกขุอุปสัมปทา หมายถึง การอุปสมบทด้วยพระวาจาว่า “จงเป็นภิกษุมาเถิด” เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้เอง (วิ.ม. (ไทย) 4/62/77)

2) ติสรณคมนุปสัมปทา หรือ สรณคมนุปสัมปทา หมายถึง การอุปสมบทด้วยการถึงไตรสรณะหรือการกล่าวว่าพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก เป็นวิธีที่ทรงอนุญาตให้พระสาวกทำในยุคต้นพุทธกาล เมื่อคณะสงฆ์ยังไม่ใหญ่โตมากนัก เมื่อทรงอนุญาตวิธีที่สามแล้ว วิธีที่สองนี้ก็เปลี่ยนใช้สำหรับบรรพชาสามเณรแทน (วิ.ม. (ไทย) 4/34/42-43)

3) ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา หมายถึง การอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม หรือการสวดตั้งญัตติสอบถามความคิดเห็นของที่ประชุมสงฆ์จำนวน 4 ครั้ง เป็นวิธีที่ทรงอนุญาตให้สงฆ์ทำเมื่อคณะสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่ขึ้นแล้ว เป็นวิธีที่ใช้สืบมาจนถึงทุกวันนี้ (วิ.ม. (ไทย) 4/69/97-98)

4) โอิวาทปฏิคคหณุปสัมปทา หมายถึง การอุปสมบทด้วยการรับโอวาท เป็นวิธีที่ทรงอนุญาตแก่พระมหากัสสปเถระเพียงรูปเดียว

5) ปัญหาพยากรณุปสัมปทา หมายถึง การอุปสมบทด้วยการตอบปัญหาของพระพุทธองค์ เป็นวิธีที่ทรงอนุญาตแก่โสปากสามเณรเท่านั้น

6) ครุธรรมปฏิคคหณุปสัมปทา หมายถึง การอุปสมบทด้วยการรับครุธรรม (ข้อปฏิบัติที่หนัก) 8 ประการ เป็นวิธีที่ทรงอนุญาตแก่พระนางปชาบดีโคตมี

7) ทูเตนะอุปสัมปทา หมายถึง การอุปสมบทด้วยทูต เป็นวิธีที่ทรงอนุญาตแก่นางคณิกา (โสเภณี) ชื่อ อชทมกาลี

8) อัญฐวาทิกอุปสัมปทา หมายถึง การอุปสมบทด้วยการสวด 8 รอบ กล่าวคือ ทำด้วยญัตติจตุตถกรรม 2 ครั้งจากสงฆ์ทั้งสองฝ่าย ได้แก่ จากภิกษุณีสงฆ์ครั้งหนึ่ง และจากภิกษุสงฆ์ครั้งหนึ่ง ซึ่งใช้ในกรณีการอุปสมบทของภิกษุณี

ในปัจจุบัน การบวชทั้ง 8 วิธีนั้น วิธีที่ 1, 4-8 เลิกใช้แล้ว คงเหลือเพียงวิธีที่ 2 และ 3 กล่าวคือ วิธีที่ 2 ใช้สำหรับการบวชเป็นสามเณร ส่วนวิธีที่ 3 ใช้สำหรับการบวชเป็นพระ ดังนั้น พระสงฆ์จึงถือว่าเป็นผู้ถือกำเนิดมาจากการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ และพระองค์ก็ได้ใช้การบวชนั้นเป็นรูปแบบของการรับคนเข้ามาในพระพุทธศาสนา เมื่อบวชแล้วก็เรียกว่า พระภิกษุ และเมื่อมีพระภิกษุครบจำนวน 4 รูป ก็เรียกว่าสงฆ์ ดังนั้น สงฆ์จึง ถือว่าเป็นผู้มีอำนาจในการทำสังฆกรรมภายใต้พระธรรมวินัย โดยผลจากการที่สงฆ์มีมติในเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้ว ให้ถือว่าการตัดสินใจของสงฆ์ถือเป็นมติถึงที่สุด ห้ามรื้อฟื้น (วิ.จ. (บาลี) 6/228/254-255; วิ.จ. (ไทย) 6/228/345-346) ใครรื้อฟื้นโดยไม่มีเหตุผลก็จะมีโทษ แต่สามารถทำได้ในบางกรณีเท่านั้น (วิ.ป. (บาลี) 8/341/317-318; วิ.ป. (ไทย) 8/341/520) เพราะเหตุนี้ การที่จะเป็นผู้ปกครองที่มีอำนาจเหนือสงฆ์ว่า “พระพุทธเจ้าข้า เวลานี้พระผู้มีพระภาคทรงพระชราภาพ เป็นผู้เฒ่าสูงอายุ ล่วงกาลผ่านวัยไปโดยลำดับแล้ว พระพุทธเจ้าข้า บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปล่อยวางประกอบตนอยู่ในธรรมสำหรับอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน โปรดมอบภิกษุสงฆ์ให้ข้าพระพุทธเจ้าเถิด ข้าพระพุทธเจ้าจะปกครองภิกษุสงฆ์” (วิ.จ. (ไทย) 7/336/181) แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาต จะเห็นได้ว่า “สงฆ์คือศูนย์รวมอำนาจของการปกครอง ดังนั้น หากได้มีอำนาจเหนือสงฆ์ก็จะสามารถควบคุมอำนาจส่วนอื่น ๆ ได้”

4. คณะสงฆ์กับอำนาจในเรื่องของผลประโยชน์ (ลาภสักการะ)

สำหรับที่มาของอำนาจอีกประการหนึ่ง ก็คือ ลาภสักการะ ซึ่งคำว่า ลาภสักการะ นั้น เฉพาะคำว่า ลาภ ตรงกับภาษาบาลีว่า ลาภะ หมายถึง ของที่ได้, การได้มา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2538) คำว่า ลาภ ตรงกับคำอื่นอีก เช่น คำว่า อามิส หมายถึง เครื่องล่อใจ, เหยื่อ, สิ่งของ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2538) ส่วนคำว่า สักการะ หมายถึง ความเคารพนับถือบูชา เครื่องแสดงความเคารพบูชา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2538) เช่น เมื่อเวลาพูดถึงลาภ มักจะต่อท้ายด้วยคำว่า สักการะ เสมอ เช่น ลาภสักการะ เป็นต้น ส่วนคำว่า อามิส เป็นคำโดดที่นำมาใช้ในความหมายว่าเป็นสิ่งที่เกิดความอยากหรือล่อใจให้เกิดความอยาก เป็นต้น อนึ่ง คำว่า ลาภ โดยความหมายก็คือ การได้มาซึ่งปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เนื่องจากชีวิตมนุษย์ยุ่งเกี่ยวกับเครื่องล่อใจหรือความจำเป็นขั้นพื้นฐานดังกล่าวเท่านั้น เมื่อนำมารวมกับคำว่า ลาภสักการะ จึงหมายถึง (1) การได้มาซึ่งปัจจัย 4 หรือผลประโยชน์ที่เป็นที่ต้องการและมีความจำเป็น และ (2) การได้รับชื่อเสียงอันเนื่องมาจากคุณความดี หรือการที่มีคนเข้ามาถวายลาภที่ย่อมนำมาซึ่งความเป็นผู้ที่ได้รับสักการะ คือความเคารพนับถืออีกด้วย

เมื่อพิจารณาถึงประเด็นเรื่องอำนาจ จะพบว่า ลาภและสักการะ นี้จัดว่าเป็น “อำนาจอย่างหนึ่งของผู้คนในทุกยุคทุกสมัย” หากว่าใครมีลาภสักการะมาก คนนั้นก็ย่อมจะมี อำนาจและอิทธิพลมาก ด้วยเช่นกัน ดังนั้น ผู้คนจึงแสวงหาลาภสักการะ และเมื่อมีลาภสักการะ ย่อมทำให้เป็นผู้ที่มีอำนาจและอิทธิพลมาก ดังปรากฏในตอนที่พระเทวทัต ร่วมมือกับพระเจ้าอชาตศัตรูยึดอำนาจพระราชชนกของพระองค์ ทำให้ทรงเอาใจพระเทวทัตด้วยการถวายลาภและสักการะจำนวนมาก ดังปรากฏในคำกราบทูลพระพุทธองค์ของเหล่าพระภิกษุว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อชาตศัตรูกุมารเสด็จโดยราชรถ 500 คัน ไปบำรุงพระเทวทัต ทั้งเวลาเย็นเวลาเช้า และรับสั่งให้นำภัตตาหารที่สมควรไปพระราชทาน 500 สำหรับ” (วิ.จ. (ไทย) 7/335/179) เพราะว่า เมื่อมีลาภและสักการะ ย่อมทำให้มีอำนาจ ดังนั้น พระเทวทัตจึงแสวงหาอำนาจเพื่อให้ได้มาซึ่งลาภสักการะ และเมื่อได้รับลาภสักการะ ก็ย่อมกลายเป็นคนที่ดูเหมือนจะมีอำนาจ

บทสรุป

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ “อำนาจ” กับ “การปกครองคณะสงฆ์” โดยชี้ว่า ทั้งสองสิ่งเป็นหัวใจสำคัญของทุกสังคม รวมถึงพระพุทธศาสนา แต่ในพระศาสนา “อำนาจ” มิได้หมายถึงการบังคับหรือครอบงำ หากหมายถึง “ธรรมาธิปไตย” หรืออำนาจแห่งธรรม ที่ตั้งอยู่บน ปัญญา เมตตา และความยุติธรรม เพื่อให้หมู่สงฆ์อยู่ร่วมกันอย่างสงบและมีเอกภาพ เพราะวาระบบการปกครองคณะสงฆ์มีรากฐานตั้งแต่พุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงวาง “สังฆวินัย” เพื่อกำกับพฤติกรรมของภิกษุและรักษาความสามัคคี หลังจากเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระอรหันตสาวกจึงสืบต่อการปกครองโดยยึด พระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญสูงสุด และในเวลาต่อมาได้พัฒนาเป็นระบบปกครองรวมศูนย์ภายใต้ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ของไทย ที่ถือหลัก “อุปชฌาย์เป็นใหญ่” โดยให้ผู้มีศีลาจารวัตรและธรรมวินัยดีเป็นผู้นำ ในทางทฤษฎี “อำนาจ” หมายถึง ความสามารถของบุคคลหรือกลุ่มที่จะมีอิทธิพลเหนือผู้อื่นให้กระทำตาม แม้ไม่สมัครใจก็ตาม มีลักษณะสำคัญ เช่น เป็นความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นระบบพึ่งพา มีลำดับชั้น และเกี่ยวข้องกับ การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ แหล่งของอำนาจมาจากรางวัล การบังคับ กฎหมาย ความเชี่ยวชาญ บุคลิกภาพ ข่าวสาร หรือสายสัมพันธ์ทางสังคม ส่วนในพระพุทธศาสนา ระบบการปกครองสงฆ์มีพัฒนาการ 3 ระยะคือ 1) พุทธาธิปไตย พระพุทธเจ้าทรงเป็นศูนย์กลางอำนาจสูงสุด ใช้พระธรรมบริหารหมู่สงฆ์อย่างมีธรรมาภิบาล 2) สาวกาธิปไตย ทรงมอบอำนาจให้พระสาวกผู้ใหญ่ช่วยปกครอง โดยยึดหลักอาวุโส ความเคารพ และธรรมวินัย และ 3) สังฆาธิปไตย มอบอำนาจให้คณะสงฆ์ร่วมตัดสินใจ ยึดพระธรรมวินัยเป็นกฎหมายสูงสุด ถือเป็นประชาธิปไตยในเชิงธรรม เพราะพระธรรมวินัยจึงเป็น “ศาสดาแทนพระพุทธเจ้า” และเป็นทั้งกฎหมาย ธรรมนูญการปกครอง มาตราวัดความเป็นชาวพุทธ และหลักฐานแห่งการดำรงอยู่ของพระศาสนาเถรวาท สงฆ์มีอำนาจประกอบสังฆกรรมและตัดสินใจกรณีได้โดยชอบธรรม มติของสงฆ์ถือเป็นที่สุด อย่างไรก็ตาม อำนาจในพระศาสนา ยังสัมพันธ์กับ “ลากสักการะ” หรือผลประโยชน์และเกียรติยศทางโลก ซึ่งหากใช้โดยไม่ถูกธรรม ย่อมนำไปสู่ความเสื่อม เช่น กรณีพระเทพพัฑฒที่แสวงหาอำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนตนนั่นเอง

บรรณานุกรม

- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2539). พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง. กรุงเทพมหานคร: ต้นอ่อนแกรมมี.
- จุมพล หนิมพานิช. (2547). การวิเคราะห์นโยบาย: ขอบข่าย แนวคิด ทฤษฎี และกรณีตัวอย่าง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ดร. โกวิท วงศ์สุรวัดน์. (2543). พื้นฐานรัฐศาสตร์กับการเมืองในทศวรรษที่ 21. นครปฐม: โรงพิมพ์สำนักส่งเสริมและฝึกอบรมกำแพงแสน.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). พจนานุกรมพุทธศาสตร์: ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2540). สถาบันและกระบวนการทางการเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร:

- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี. (2548). พฤติกรรมองค์การ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2538). วินัยมุข เล่ม 3. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2550). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุรีย์ มีผลกิจ. (2543). พุทธกิจ 45 พรรษา. กรุงเทพมหานคร: คอมพิวเตอร์ จำกัด.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2555). พระพุทธศาสนาในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เสถียร โปธิ์นันทะ. (2516). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โพธิ์สามต้นการพิมพ์.
- เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. (2536). ภาวะผู้นำและความขัดแย้ง. กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ไสว จิตเพียร. (2543). “กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ไทย: ศึกษากรณีปัญหาองค์การตุลาการและวิธีพิจารณาความอาชญากรรมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์ มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Daft, R. L. (1992). Organization theory and design (4th ed.). Singapore: West.
- Gordon, J. R. (1990). Management and organizational behavior. Massachusetts: Allyn and Bacon.
- Robbins, S. P. (1989). Organization behavior: Concepts, controversies, and applications (4th ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Schein, E. H. (1965). Organizational psychology. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall. Foundations of Modern Psychology Series.
- Simon, H. A. (1957). Models of man. New York: John Wiley; London: Chapman & Hall.
- Sukumar Dutt. (1962). Buddhist Monks and Monasteries of India. Delhi: Motilal Banarsidass Publishing.

การประยุกต์ใช้หลักสัปติธรรม เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการใน
จังหวัดอุบลราชธานี

SAPPURISADHAMMA TO STRENGTHEN THE LEADERSHIP OF THE SANGHA: A
CASE STUDY IN MUEANG DISTRICT, UBON RATCHATHANI.

พระครูจินตาสารานุกูล

Phra Khru Chindasaranukul

พระครูโกศลวิहारคุณ

Phra Khru Kosolviharakun

พระเสกสรรค ฐานยุตโต

Phra Seksan Tanayutto

พระมหาจักรเทพ จกกวโร

Phra Maha Chakkrathep Chakkavaro

ประยงค์ ศรีไชย

Prayong Sornchai

พระสฤทธิ์ สุมโน บุญใหญ่

Phra Sarit Sumano (Boonyai),

ศรีอรุณ คำโท

Sri-arun Khamtho

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email : dr.sek2522@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 7 ธันวาคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 7 มกราคม 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 27 มกราคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักสัปติธรรมและแนวทางการนำมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอุบลราชธานี 2) วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การประยุกต์ใช้หลักสัปติธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และ 3) เสนอแนวทางการพัฒนาการบริหาร กิจการคณะสงฆ์โดยการใช้หลักสัปติธรรมให้เกิดประสิทธิภาพและความยั่งยืน การวิจัยนี้เป็นการวิจัย เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส พระภิกษุผู้ช่วยเจ้าอาวาส มัคคทายก ผู้นำชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา รวม ทั้งสิ้น 39 รูป/คน ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี

ผลการวิจัยพบว่า

1. พระสังฆาธิการในจังหวัดอุบลราชธานีมีการนำหลักสี่ปฐุริสธรรมมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะในด้าน ฉัมมัญญุตตา (รู้จักเหตุ) และ อัตถัญญุตตา (รู้จักผล) ซึ่งสะท้อนผ่านการวางแผนงานและการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน ขณะที่หลัก กาลัญญุตตา (รู้จักเวลา) และ ปริสัญญุตตา (รู้จักชุมชน) ยังมีการนำมาใช้น้อย เนื่องจากข้อจำกัดด้านบุคลากรและภาระงานด้านเอกสาร

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักสี่ปฐุริสธรรม ได้แก่ การสนับสนุนจากเจ้าคณะระดับจังหวัด การอบรมเสริมสร้างศักยภาพทางธรรมวินัย และความร่วมมือของชุมชนศรัทธา ส่วนอุปสรรคสำคัญคือ ความไม่ต่อเนื่องของการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการและขาดงบประมาณสนับสนุน

3. แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมคือ การจัดหลักสูตรฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการว่าด้วย “สี่ปฐุริสธรรมกับการบริหารเชิงธรรมาภิบาลของคณะสงฆ์” การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างวัด และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารกิจการสงฆ์ เพื่อให้เกิดความโปร่งใส มีส่วนร่วม และยั่งยืน

คำสำคัญ: สี่ปฐุริสธรรม, การบริหารกิจการคณะสงฆ์, พระสังฆาธิการ, จังหวัดอุบลราชธานี

Abstract

The objectives of this research were: 1.To study the principles of Sappurisadhamma and their application in the administration of Sangha affairs by ecclesiastical administrators in Ubon Ratchathani Province; 2.To analyze the factors influencing the application of Sappurisadhamma in Sangha administration; and 3.To propose appropriate guidelines for developing the administration of Sangha affairs through the application of Sappurisadhamma to enhance efficiency and sustainability.This study employed a qualitative research methodology. Data were collected through in-depth interviews with 39 key informants, including ecclesiastical administrators, abbots, assistant abbots, temple committee members, community leaders, and Buddhist scholars in Ubon Ratchathani Province.

The research findings revealed that:

1.The ecclesiastical administrators in Ubon Ratchathani Province have applied the principles of Sappurisadhamma in their administrative practices to a certain extent, particularly Dhammannuta (knowing the cause) and Atthannuta (knowing the result), which were reflected in systematic planning and clear goal setting. However, Kalanāññuta (knowing the proper time) and Parisanāññuta (knowing the community) were less applied due to limitations in manpower and administrative workload.

2.Factors influencing the application of Sappurisadhamma included support from provincial ecclesiastical superiors, training programs on moral discipline, and cooperation from the faithful community. Major obstacles were the discontinuity in developing administrative competencies among ecclesiastical leaders and the lack of sufficient financial support.

3.The appropriate development guidelines include organizing practical training courses on “Sappurisadhamma and Good Governance in Sangha Administration,”

establishing inter-temple learning networks, and utilizing information technology in Sangha administration to promote transparency, participation, and sustainability.

Keywords: Sappurisdhamma, Sangha Administration, Ecclesiastical Administrator, Ubon Ratchathani Province

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการธำรงรักษาคุณธรรม จริยธรรม และวิถีชีวิตของประชาชนไทย โดยเฉพาะในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งประชาชนยังคงมีความศรัทธาและผูกพันกับพระธรรมคำสอนอย่างลึกซึ้ง สถาบันศาสนาจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นกลไกสำคัญในการปลูกฝังค่านิยมแห่งความดีงาม ความเสียสละ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ พระสังฆาธิการในฐานะผู้นำคณะสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการกิจการทางศาสนาให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและสภาพสังคมร่วมสมัย เพื่อธำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในพื้นที่ สภาพสังคมปัจจุบันกำลังเผชิญความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ซึ่งส่งผลกระทบต่อโครงสร้างความเชื่อและวิถีชีวิตของประชาชน การลดลงของศรัทธาในหมู่เยาวชน ปัญหาการขาดบุคลากรทางศาสนา การขาดงบประมาณสนับสนุน และการขาดระบบบริหารที่มีประสิทธิภาพ เป็นปัจจัยที่ทำให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์บางส่วนยังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้อย่างสมบูรณ์ พระสังฆาธิการจึงจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพทางด้านภาวะผู้นำและทักษะการบริหารให้เท่าทันต่อสถานการณ์ โดยอาศัยหลักสัปปุริสธรรมซึ่งเป็นหลักธรรมแห่งการเป็นสัตบุรุษหรือคนดีโดยสมบูรณ์ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานอย่างมีเหตุผล โปร่งใส และเป็นธรรมหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ คือ ธรรมัญญตา (รู้จักเหตุ) อตถัญญตา (รู้จักผล) อตตัญญตา (รู้จักตน) มัตตัญญตา (รู้จักประมาณ), กาลัญญตา (รู้จักเวลา) ปริสัญญตา (รู้จักชุมชน) และปุคคลปโรปรัญญตา (รู้จักบุคคล) ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ช่วยกำหนดกรอบจริยธรรมและแนวทางการบริหารงานให้เกิดความสมดุลระหว่างปัญญา คุณธรรม และประโยชน์สุขของส่วนรวม

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานีมีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมและสังคมที่โดดเด่น เนื่องจากจังหวัดนี้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีวัดสำคัญหลายแห่ง เช่น วัดมหาวนาราม วัดสุปฏิหารามวรวิหาร และวัดหนองป่าพง ที่มีบทบาททั้งด้านการเผยแผ่ธรรมะ การปฏิบัติธรรม และการพัฒนาชุมชน การศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมของพระสังฆาธิการในพื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นสิ่งสำคัญในการทำความเข้าใจรูปแบบการบริหารที่ผสมผสานหลักธรรมเข้ากับการจัดการสมัยใหม่เมื่อพิจารณาในเชิงโครงสร้างแล้ว การบริหารคณะสงฆ์ไทยอยู่ภายใต้กรอบพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งกำหนดบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการไว้ชัดเจนทั้งในระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล การนำหลักสัปปุริสธรรมมาปรับใช้ในบริบทของพระราชบัญญัติและพระธรรมวินัยจึงถือเป็นการผสมผสานระหว่าง หลักธรรมและหลักการบริหาร ที่ช่วยให้การดำเนินงานของคณะสงฆ์มีความชอบธรรม โปร่งใส และมีส่วนร่วม

ดังนั้น งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดอุบลราชธานีได้นำหลักสัปปุริสธรรมมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อย่างไร ปัจจัยใดที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือข้อจำกัดในการประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าว และควรมีแนวทางพัฒนาอย่างไรเพื่อให้การบริหารคณะสงฆ์บรรลุทั้งประสิทธิภาพและความยั่งยืน ซึ่งผลการศึกษาไม่เพียงมีคุณค่าทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางเชิงนโยบายในการพัฒนาภาวะผู้นำทางศาสนาและเสริมสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาในระดับพื้นที่อย่างมั่นคง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักสัจปุริสธรรมและแนวทางการนำมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการใน จังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักสัจปุริสธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยการนำหลักสัจปุริสธรรมให้เกิดประสิทธิภาพ และความยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสัจปุริสธรรมเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอุบลราชธานี โดยใช้การเก็บข้อมูลเชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงอย่างรอบด้านและสะท้อนบริบทจริงของการบริหารงานคณะสงฆ์ในแต่ละระดับ ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย คือ การวิจัยครั้งนี้เป็นผู้ที่มีส่วนโดยตรงกับการบริหารและการดำเนินงานของคณะสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานี จำนวนทั้งสิ้น 39 รูป/คน กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง เพื่อให้เป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์จริงในด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 9 กลุ่ม ดังนี้

1)เจ้าอาวาส จำนวน 3 รูป ได้แก่ พระวชิรวิจิตรโกศล (สุตใจ นิสฺโสโก) วัดมหาวนาราม (พระอารามหลวงชั้นตรี) พระวิบูลธรรมภรณ์ (ชาย ชาคโร) วัดสุปฏิญนารามวรวิหาร และพระเทพวชิโรบล (สวัสดี ทสสนิโย) วัดใต้พระเจ้าใหญ่องค์ตื้อ

2)รองเจ้าอาวาสและพระผู้ช่วยเจ้าอาวาส จำนวน 3 รูป เช่น มัคคทายกประจำวัด จำนวน 3 คน ผู้นำชุมชนและผู้นำท้องถิ่น จำนวน 6 คน (เช่น ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)

3)พระสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งคณะสงฆ์ระดับอำเภอและจังหวัด จำนวน 5 รูป ได้แก่ พระครูศรีพิพัฒน์คุณ วัดเรียบปะอ่าวใต้ พระครูโกศลวิหาคารคุณ วัดกลาง พระศรีวิสุทธิมุนี วัดปากน้ำ พระศรีรัตโนบล วัดวารินทราราม และพระพรหมวชิรญาณโสภณ วัดหนองป่าพง

4)พระนักเผยแผ่และพระนักพัฒนา จำนวน 3 รูป คือ ผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 5 รูป/คน

5)มัคคทายกและกรรมการวัดผู้ร่วมบริหารกิจการคณะสงฆ์ จำนวน 5 คน

6.)ประชาชนในชุมชนรอบวัด จำนวน 6 คน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตเนื้อหาให้ครอบคลุมเฉพาะการศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า สัจปุริสธรรม ๗ ประการ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎกเพื่อเป็นแนวทาง โดยมุ่งเน้นการนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในบริบทของจังหวัดอุบลราชธานี

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Form) หมายถึง ใช้เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูลจากพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส พระภิกษุผู้ช่วยเจ้าอาวาส มัคคทายก ผู้นำชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา โดยเนื้อหาคำถามมุ่งศึกษาการนำหลักสัจปุริสธรรมมาใช้ในการบริหารงาน เช่น การวางแผน การตัดสินใจ การบริหารบุคคล การประสานงาน และการสร้างธรรมาภิ

บาลในคณะสงฆ์คำถามในแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ตอนหลัก ได้แก่ 1.ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ 2.การรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสัปปุริสธรรม และ3.การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์

3.2 แบบสังเกตการณ์ (Observation Record Form) หมายถึง ใช้เพื่อบันทึกพฤติกรรมและกระบวนการบริหารงานของพระสังฆาธิการในสถานการณ์จริง เช่น การประชุม การบริหารงานภายในวัด การเผยแผ่พระธรรม และการติดต่อประสานงานกับชุมชน เพื่อสะท้อนให้เห็นรูปแบบการใช้หลักสัปปุริสธรรมในทางปฏิบัติ

3.3 แบบตรวจสอบข้อมูล (Validation Form) หมายถึง ใช้ในการตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์หลายแหล่งมาเปรียบเทียบ (Triangulation) รวมถึงให้ผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนาและผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารคณะสงฆ์ตรวจสอบเนื้อหาและข้อสรุปเบื้องต้น

3.4 เครื่องบันทึกเสียงและบันทึกภาคสนาม (Audio Recorder and Field Notes) หมายถึง ใช้สำหรับบันทึกการสัมภาษณ์และจดบันทึกพฤติกรรม สภาพแวดล้อม และคำอธิบายประกอบ เพื่อช่วยให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความละเอียดและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. การใช้หลักสัปปุริสธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ หมายถึง พระสังฆาธิการในจังหวัดอุบลราชธานีได้มีการนำหลักสัปปุริสธรรม ๗ ประการ มาปรับใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เช่น ด้านธัมมัญญา (รู้จักเหตุ) คือ ใช้ในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาและกำหนดแนวทางการบริหารที่เหมาะสม

อัตถัญญา (รู้จักผล) คือ ใช้ในการกำหนดเป้าหมายและผลลัพธ์ของงานให้ชัดเจน อัตตัญญา (รู้จักตน) คือ ช่วยให้การบริหารอยู่บนพื้นฐานของความถ่อมตนและมีสติรู้ตน มัตตัญญา (รู้จักประมาณ) คือ สะท้อนถึงการบริหารอย่างพอดี ไม่เกินขอบเขตหน้าที่ กาลัญญา (รู้จักเวลา) และปริสัญญา (รู้จักชุมชน) ยังมีการประยุกต์ใช้น้อย เนื่องจากข้อจำกัดด้านเวลาและภาระงานของพระสังฆาธิการ ขณะที่หลัก ปุคคัลโปปรัญญา (รู้จักบุคคล) คือ ถูกนำมาใช้ในการบริหารบุคลากรและสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนศรัทธา

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม ปัจจัยที่ส่งผลเชิงบวก ได้แก่ การสนับสนุนจากเจ้าคณะระดับจังหวัดและหน่วยงานคณะสงฆ์ การอบรมพัฒนาศักยภาพด้านธรรมวินัยและการบริหาร และการมีส่วนร่วมของชุมชนศรัทธาในกิจกรรมของวัด ส่วนอุปสรรคสำคัญคือ ความไม่ต่อเนื่องของการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการขาดบุคลากรช่วยงานด้านเอกสารและการบริหาร และขาดงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมด้านพัฒนาคณะสงฆ์

3. แนวทางการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยใช้หลักสัปปุริสธรรมผลการวิเคราะห์เสนอ
แนวทางการพัฒนาดังนี้

3.1 จัดทำหลักสูตรอบรมเชิงปฏิบัติการ “สัปปุริสธรรมกับการบริหารเชิงธรรมาภิบาลของคณะ
สงฆ์” สำหรับพระสังฆาธิการในทุกกระดับ

3.2 ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัดและคณะสงฆ์ในแต่ละอำเภอ เพื่อสร้างเครือข่าย
ผู้นำ

เชิงธรรม

3.3 พัฒนาและนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการวัด เช่น ระบบฐานข้อมูล
พระภิกษุ การจัดเก็บเอกสารออนไลน์ และการสื่อสารผ่านสื่อดิจิทัล

3.4 สร้างระบบติดตามและประเมินผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยยึดหลักสัปปุริสธรรมเป็น
ตัวชี้วัดทางคุณธรรม

๔. ผลเชิงคุณภาพจากการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม คือ การนำหลักสัปปุริสธรรมมาใช้ในการ
บริหารกิจการคณะสงฆ์ ส่งผลให้เกิด เช่น การบริหารงานที่โปร่งใสมีเหตุผลและมีส่วนร่วม พระภิกษุ
สามเณรเกิดความศรัทธาและแรงจูงใจในการร่วมพัฒนาองค์กร ชุมชนเกิดความไว้วางใจและเข้ามามีส่วน
ร่วมในกิจกรรมของวัดมากขึ้น และภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานีดีขึ้น และสอดคล้อง
กับแนวทางธรรมาภิบาลเชิงพุทธ

อภิปรายผล

1. การนำหลักสัปปุริสธรรมมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ผลการวิจัยพบว่า พระสังฆา
ธิการส่วนใหญ่ได้ประยุกต์ใช้หลัก ธัมมัญญุตตา และ อัตถัญญุตตา อย่างเด่นชัด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ
(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) 2555) ที่อธิบายว่าผู้นำที่ดีในทางพุทธศาสนาต้องมีความรู้จักเหตุ
และผล สามารถตัดสินใจโดยอิงธรรม มีใจตามอารมณ์หรืออำนาจนิยม กล่าวได้ว่าการบริหารที่ตั้งอยู่บน
เหตุและผลเช่นนี้ ทำให้พระสังฆาธิการมีหลักคิดที่มั่นคงในการตัดสินใจและกำหนดทิศทางการทำงานใน
ทำนองเดียวกัน การนำหลัก มัตตัญญุตตา (รู้จักประมาณ) มาใช้ในการบริหาร สอดคล้องกับแนวคิดการ
บริหารเชิงพอเพียงของ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) ที่มุ่งเน้นความ
พอดีและสมดุล ซึ่งทำให้การบริหารงานคณะสงฆ์ไม่เอนเอียงไปด้านใดด้านหนึ่ง และสามารถรักษาความ
เป็นกลางทางศาสนาได้อย่างเหมาะสม ตามหลักกาลัญญุตตาและปริสัญญุตตาซึ่งเกี่ยวข้องกับการรู้เวลา
และการรู้ชุมชนยังได้รับการประยุกต์ใช้น้อยเนื่องจากภาระงานของพระสังฆาธิการมีมากและขาด
บุคลากรช่วยสนับสนุนด้านข้อมูลและเทคโนโลยี ส่งผลให้การบริหารในบางวัดยังไม่สามารถเชื่อมโยงกับ
บริบทของชุมชนได้อย่างเต็มที่

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม หมายถึง การสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชา
ระดับคณะสงฆ์และความร่วมมือของชุมชนศรัทธาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การนำหลักธรรมมาปฏิบัติ
เป็นไปได้จริง ซึ่งสอดคล้องกับงานของ (เจริญศักดิ์ วงศ์ใหญ่ 2565) ที่ระบุว่าการพัฒนาผู้นำชุมชนตาม
หลักธรรมาภิบาลต้องอาศัยเครือข่ายความร่วมมือและการส่งเสริมจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง การบริหาร
คณะสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานีจึงสะท้อนรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมเชิงพุทธ (Buddhist
Participatory Management) ที่ผสมผสานระหว่างธรรมาภิบาลและความเมตตาในเชิงจิตวิญญาณ
อุปสรรคที่พบ เช่น ขาดงบประมาณและความต่อเนื่องในการพัฒนาศักยภาพของพระสังฆาธิการ แสดงถึง

ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่สอดคล้องกับผลการวิจัยของ (ภาณุพงศ์ ธนโชติ 2564) ซึ่งชี้ว่าการขับเคลื่อนองค์กรทางศาสนาในระดับท้องถิ่นยังขาดกลไกสนับสนุนอย่างเป็นระบบ

3. แนวทางการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยใช้หลักสี่ปฐพีธรรม ผลการวิจัยเสนอแนวทางที่เน้นการฝึกอบรมและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในคณะสงฆ์ ซึ่งสัมพันธ์กับแนวคิด *Buddhist Leadership Development Model* ของ วศิน อินทสระ (2563) ที่เสนอว่าผู้นำทางศาสนาควรได้รับการพัฒนาใน 3 มิติ ได้แก่ 1. มิติคุณธรรม (Moral Dimension), 2. มิติปัญญา (Intellectual Dimension), และ 3. มิติการบริการเพื่อสังคม (Service Dimension) แนวทางดังกล่าวจะช่วยให้พระสงฆ์พัฒนาศักยภาพทั้งทางธรรมและทางโลก ควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการบริหาร เช่น ระบบฐานข้อมูลวัด การสื่อสารออนไลน์ และการจัดการเอกสารดิจิทัล ซึ่งสอดคล้องกับแนวนโยบายของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติที่มุ่งส่งเสริม “วัดต้นแบบดิจิทัล”

4. การประยุกต์ใช้หลักสี่ปฐพีธรรมในมิติของธรรมาภิบาล ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดของ (กมลพร กัลยาณมิตร และคณะ 2568) ที่เสนอว่าการนำหลักธรรมาภิบาลมาบูรณาการกับหลักสี่ปฐพีธรรมจะช่วยสร้าง “องค์กรทางศาสนาที่มีคุณธรรม โปร่งใส และเป็นที่ยอมรับของสังคม” กล่าวได้ว่าการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยอิงหลักสี่ปฐพีธรรม เป็นการสร้าง “ธรรมาภิบาลเชิงพุทธ” (Buddhist Governance) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการธำรงไว้ซึ่งศรัทธา ความร่วมมือ และสันติสุขในชุมชน

สรุปการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาหลักสี่ปฐพีธรรมและแนวทางการนำมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานี (2) วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการประยุกต์ใช้หลักสี่ปฐพีธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และ (3) เสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยใช้หลักสี่ปฐพีธรรมให้เกิดประสิทธิภาพและความยั่งยืน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. การนำหลักสี่ปฐพีธรรมมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ หมายถึง พระสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานีส่วนใหญ่มีความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของหลัก สี่ปฐพีธรรม ๗ ประการ และได้ประยุกต์ใช้ในกระบวนการบริหารงานโดยเฉพาะด้านธัมมัญญตา (รู้จักเหตุ) และ อัตถัญญตา (รู้จักผล) ที่ปรากฏชัดในการวางแผนกำหนดเป้าหมายและประเมินผลการดำเนินงานของคณะสงฆ์ทำให้เกิดระบบการบริหารที่มีเหตุผล โปร่งใส และยึดธรรมเป็นหลักส่วนหลักอัตถัญญตาและ มัตถัญญตา ช่วยให้พระสงฆ์รู้จักตน รู้จักประมาณ มีความพอดีในการบริหารจัดการ ไม่ล้ำเส้นหน้าที่และสามารถประสานงานได้อย่าง

เหมาะสม ขณะที่หลัก กาลัญญตา (รู้จักเวลา) และ ปริสัญญุตตา (รู้จักชุมชน) ยังมีการนำมาใช้น้อย เนื่องจากภาระงานและข้อจำกัดด้านทรัพยากรบุคคล

2. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการประยุกต์ใช้หลักสี่ปฐพีธรรมปัจจัยเกื้อหนุนที่สำคัญ ได้แก่ การสนับสนุนจากเจ้าคณะระดับจังหวัดและอำเภอ การอบรมและพัฒนาศักยภาพด้านธรรมวินัยและการบริหาร ความร่วมมือจากชุมชนและศรัทธาญาติโยมในทางกลับกัน อุปสรรคที่พบได้แก่ ความไม่ต่อเนื่องในการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ ขาดงบประมาณสนับสนุน และขาดบุคลากรช่วยงานด้านเทคนิคและเอกสารซึ่งส่งผลให้การขับเคลื่อนการบริหารตามหลักธรรมยังไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างเต็มศักยภาพ

3. แนวทางการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยใช้หลักสี่ปฐพีธรรม ผลการวิจัยเสนอแนวทางการพัฒนา ดังนี้

3.1 จัดทำหลักสูตรอบรมสัมปัฐิธรรมกับการบริหารเชิงธรรมาภิบาลของคณะสงฆ์ เพื่อยกระดับความรู้และจิตสำนึกทางธรรมของพระสงฆ์

3.2 ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างวัด เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และแนวทางการบริหารที่ดี

3.3 ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในงานบริหาร เช่น ระบบฐานข้อมูลวัด การจัดการเอกสารออนไลน์ และการเผยแพร่ข้อมูลต่อสาธารณะ เพื่อความโปร่งใสและตรวจสอบได้

3.4 พัฒนากลไกติดตามและประเมินผลการบริหารเชิงคุณธรรม โดยใช้หลักสัมปัฐิธรรมเป็นตัวชี้วัดทางจริยธรรมของผู้นำทางศาสนา

4. ผลลัพธ์และคุณค่าของการวิจัย การประยุกต์ใช้หลักสัมปัฐิธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ส่งผลให้เกิด เช่น การบริหารงานที่มีเหตุผลโปร่งใสและเป็นธรรม การเสริมสร้างความศรัทธาและความสามัคคีภายในคณะสงฆ์ การยกระดับภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์ต่อสังคมในฐานองค์กรแห่งคุณธรรม และการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนอย่างยั่งยืน หลักสัมปัฐิธรรมเป็นฐานรากของธรรมาภิบาลเชิงพุทธที่ส่งเสริมให้พระสงฆ์มีภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณและความสามารถทางการบริหารควบคู่กันอย่างสมดุล

สรุปโดยภาพรวม

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานีที่อิงหลักสัมปัฐิธรรม ทำให้เกิดรูปแบบการบริหารที่เน้นคุณธรรม ความพอดี และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ผลการวิจัยยืนยันว่าการบริหารด้วยธรรมะไม่เพียงเป็นอุดมคติ แต่ยังเป็น “กลไกเชิงปฏิบัติ” ที่สร้างความโปร่งใส ความศรัทธา และความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

ส่งเสริมการอบรมพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ คือ ควรมีการจัดหลักสูตรอบรมเชิงปฏิบัติการอย่างสม่ำเสมอเกี่ยวกับ “การบริหารเชิงพุทธ” และ “ธรรมาภิบาลทางศาสนา” โดยบูรณาการหลักสัมปัฐิธรรมเข้ากับทักษะการบริหารยุคใหม่ เพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้คู่คุณธรรม

พัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ของคณะสงฆ์ในระดับพื้นที่ หมายถึง จัดตั้งศูนย์เรียนรู้การบริหารตามหลักสัมปัฐิธรรม ภายในจังหวัดเพื่อเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การศึกษาดูงาน และการวิจัยเชิงปฏิบัติระหว่างวัด

เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหาร หมายถึง พัฒนาเครื่องมือดิจิทัล เช่น ระบบฐานข้อมูลคณะสงฆ์ออนไลน์ ระบบติดตามงาน และระบบประเมินผล เพื่อช่วยลดภาระด้านเอกสารและเพิ่มความโปร่งใสในการทำงาน

เสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งคุณธรรม หมายถึง คณะสงฆ์ควรกำหนดแนวปฏิบัติทางจริยธรรมและมาตรฐานความประพฤติของพระสงฆ์ให้ชัดเจน โดยยึดหลักสัมปัฐิธรรมเป็นแกนกลางของการพัฒนาองค์กร เพื่อให้เกิดแบบอย่างที่ดีแก่พระภิกษุสามเณรและญาติโยม

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการวิเคราะห์เชิงระบบ พบว่าการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในปัจจุบันยังขาดการบูรณาการเชิงนโยบายระหว่างส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ดังนั้น ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางเชิงนโยบายเพื่อยกระดับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ดังนี้

ด้านนโยบายการบริหารคณะสงฆ์

- 1) มหาเถรสมาคม ควรกำหนดนโยบายกลางในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการทั่วประเทศ โดยใช้หลักสัปติธรรมเป็นกรอบแนวคิดหลัก
- 2) คณะกรรมการธรรมาภิบาลคณะสงฆ์ เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริม ตรวจสอบ และประเมินผลการบริหารตามหลักธรรมและกฎหมายคณะสงฆ์

ด้านนโยบายการศึกษาและการพัฒนาบุคลากร

- 1) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พศ.) ควรบรรจุเนื้อหาเรื่อง “สัปติธรรมกับการบริหารเชิงธรรมาภิบาล” ไว้ในหลักสูตรอบรมพระสังฆาธิการทุกระดับ
- 2) ส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาพระพุทธศาสนา เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จัดทำหลักสูตรอบรมระยะสั้นด้านการบริหารคณะสงฆ์เชิงพุทธโดยเฉพาะ

ด้านนโยบายการมีส่วนร่วมของชุมชน

- 1) สนับสนุนให้เกิดโครงการวัดกับชุมชนร่วมพัฒนา โดยวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ และการบ่มเพาะคุณธรรมของประชาชนในพื้นที่
- 2) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรท้องถิ่นในการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมติดตามกิจการทางศาสนา เพื่อให้เกิดความโปร่งใสและสอดคล้องกับแนวทางธรรมาภิบาลเชิงพุทธ

ด้านนโยบายการใช้เทคโนโลยี

- 1) พัฒนาระบบ Sangha Smart Management เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลการบริหารงานคณะสงฆ์ระหว่างวัด จังหวัด และส่วนกลาง
- 2) สนับสนุนงบประมาณและอบรมพระสังฆาธิการให้ใช้เทคโนโลยีในการบริหาร เช่น ระบบฐานข้อมูลวัด ระบบวัดดิจิทัล (Smart Temple) เพื่อเพิ่มความรวดเร็ว โปร่งใส และตรวจสอบได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสัปติธรรมในระดับอื่น เช่น การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม หรือองค์กรพระธรรมทูต เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการนำหลักธรรมไปใช้ในบริบทที่ต่างกัน
- 2) ควรขยายพื้นที่วิจัยไปยังหลายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อเปรียบเทียบแนวทางการบริหารของพระสังฆาธิการในแต่ละพื้นที่
- 3) ควรพัฒนา “แบบวัดระดับการบริหารตามหลักสัปติธรรม” เพื่อใช้เป็นเครื่องมือประเมินภาวะผู้นำทางธรรมและการบริหารของพระสังฆาธิการในระดับประเทศ

บรรณานุกรม

กมลพร กัลยาณมิตร, บังอร เบ็ญจาธิกุล, และ เรวดี มาลัยศรี.. (2568) การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลองครักษ์ อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก. วารสารทบทวนชัยภูมิ, เจริญศักดิ์ วงศ์ใหญ่. (2565). การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนตามหลักธรรมาภิบาล. วารสารวิชาการการจัดการ
 พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2555). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหาสมจิตร ธมมวโร. (2564). *หลักสัจปุริสธรรมกับการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธ*. วารสาร
สันติศึกษา,

ภาณุพงศ์ ธนโชติ. (2564). การพัฒนากลไกการบริหารงานพระพุทธศาสนาในระดับท้องถิ่น. วารสารพุทธ
ศาสตร์ศึกษา

มหาเถรสมาคม. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนา
แห่งชาติ.(2561).

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2563). *แนวทางการพัฒนาการบริหารงานคณะสงฆ์ตามหลัก
ธรรมาภิบาลเชิงพุทธ*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์.

วศิน อินทสระ. (2563). *ผู้นำเชิงพุทธ: หลักธรรมและการประยุกต์ใช้*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2566). *รายงานสถานการณ์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย*.

กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2567). *ยุทธศาสตร์ชาติด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม
(พ.ศ. 2566–2580)*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม.

สุพจน์ กลิ่นสุคนธ์. (2562). *หลักการบริหารงานเชิงพุทธ*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย.

บทวิจารณ์หนังสือ
ชื่อหนังสือ

คณะสงฆ์สร้างชาติไทย บทบาทของคณะสงฆ์ไทยในการสนับสนุน
การดำเนินงาน ของรัฐบาลคณะราษฎร (พ.ศ.2475 - 2487)

ผู้เขียน ภูวมินทร์ วาดเขียน

ผู้วิจารณ์

วรรณธพงศ์ วัชรภักคนนท์

Wantthapong Watcharaphakkanon

สรวิษฐ์ วงษ์สอาด

Soravite Wongsad

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya
UniversityBuddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College
Doctoral Student in the Program of Buddhist Studies

Email: Wattapong.wn@gmail.com, sorawit062231@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 29 พฤศจิกายน 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 14 ธันวาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 27 มกราคม 2569

คำนำ

ชื่อหนังสือเล่มนี้คือ "คณะสงฆ์สร้างชาติไทย บทบาทของคณะสงฆ์ไทยในการสนับสนุนการดำเนินงาน ของรัฐบาลคณะราษฎร (พ.ศ.2475 - 2487)" แต่งโดย ภูวมินทร์ วาดเขียน จากหลักฐานที่ปรากฏหนังสือเรื่องนี้มีการตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี 2567 หนังสือเล่มนี้มีอายุ 1 ปี และหนังสือเล่มเดียวกันนี้ ผู้วิจารณ์ได้นำมาอ่าน เป็นการตีพิมพ์ครั้งที่ 1 จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์ บริษัท ดีเอฟ ดิจิทัล พรินท์ติ้ง จำกัด, พิมพ์ครั้งที่ 1 ผู้จัดจำหน่าย: บริษัท ดีเอฟ ดิจิทัล พรินท์ติ้ง จำกัด จำนวนหน้าถึง 250 หน้า หนังสือเล่มนี้เป็นปกแข็งและในเล่มปกอ่อน เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ ISBN: 978-616-608-735-2

บทนำ

หนังสือเล่มนี้มีชื่อเรื่อง “คณะสงฆ์สร้างชาติไทย บทบาทของคณะสงฆ์ไทยในการสนับสนุนการดำเนินงาน ของรัฐบาลคณะราษฎร (พ.ศ.2475 - 2487)” ผู้เขียนโดย “ภูวมินทร์ วาดเขียน” เป็นงานวิชาการที่น่าสนใจและมีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำ ความเข้าใจบทบาทของสถาบันสงฆ์ไทยในช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านทางการเมืองของประเทศไทย ช่วงระหว่างการปกครองของคณะราษฎร ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีความท้าทายและการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญต่อสังคมไทย ผู้เขียนได้เสนอภาพรวมของความสัมพันธ์ระหว่าง

รัฐกับศาสนาในช่วงเวลาดังกล่าว โดยเฉพาะบทบาทของคณะสงฆ์ไทยในการสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินงานของรัฐบาลคณะราษฎร ในขณะที่เดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงความพยายามของคณะสงฆ์ในการรักษาความมั่นคงของพระธรรมวินัย และการดำรงบทบาทของสถาบันสงฆ์ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง ในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ คณะสงฆ์ได้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความสมดุลระหว่างการสนับสนุนแนวคิดการปกครองแบบประชาธิปไตย และการยึดมั่นในหลักธรรมและจริยธรรมที่สงฆ์ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด โดยมีได้ละเลยความสำคัญของการรักษาศีลธรรมในสังคมและภายในสถาบันสงฆ์ การที่คณะสงฆ์มีการปรับตัวและพัฒนาตนเองในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมและการเมือง ทำให้สามารถเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของประชาชนได้อย่างสงบสุข ไม่ยอมรับการแทรกแซงทางการเมืองที่อาจกระทบต่อความเป็นอิสระและวินัยสงฆ์ ทั้งยังช่วยสร้างความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างรัฐและศาสนาเพื่อประโยชน์สูงสุดของสังคม หนังสือเล่มนี้จึงเป็นการนำเสนอภาพที่ครบถ้วนเกี่ยวกับบทบาทของคณะสงฆ์ในช่วงเวลาที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของไทย และเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญสำหรับผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและการเมืองในประวัติศาสตร์ไทย

เนื้อหา

เนื้อหาของหนังสือเรื่อง “คณะสงฆ์สร้างชาติไทย บทบาทของคณะสงฆ์ไทยในการสนับสนุนการดำเนินงาน ของรัฐบาลคณะราษฎร (พ.ศ.2475 - 2487)” มีทั้งหมด 4 ส่วน คือ ได้แก่ ส่วนที่ 1 บทบาทของคณะสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมเพื่อสนับสนุนแนวคิดการเปลี่ยนแปลงประเทศในยุคคณะราษฎร ส่วนที่ 2 การมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ในการเปลี่ยนแปลงภายในคณะสงฆ์เอง ส่วนที่ 3 จุดยืนของมหาเถรสมาคมในการธำรงพระธรรมวินัยท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคม ส่วนที่ 4 บทบาทของคณะสงฆ์ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง การยืนหยัดในธรรมท่ามกลางความท้าทายทางสังคม จะเห็นได้ว่าในแต่ละส่วนมีความสำคัญดังนี้ คือ

ส่วนที่ 1 บทบาทของคณะสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมเพื่อสนับสนุนแนวคิดการเปลี่ยนแปลงประเทศในยุคคณะราษฎรการใช้คณะสงฆ์เป็นสื่อกลางในการส่งเสริมคุณธรรมและความเข้าใจแก่ประชาชน ในช่วงเปลี่ยนผ่านของการเมืองไทย คณะราษฎรได้ตระหนักถึงบทบาทสำคัญของคณะสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตใจที่มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อวิถีชีวิต ความเชื่อ และค่านิยมของประชาชน ด้วยเหตุนี้ จึงมีความพยายามในการประสานแนวคิดใหม่กับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ผ่านการสนับสนุนให้เกิดการเผยแผ่คุณธรรมและจริยธรรมที่สอดคล้องกับการอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม พระสงฆ์ในหลายพื้นที่ได้ใช้โอกาสจากกิจกรรมทางศาสนา เช่น การเทศนา การสอนศีลธรรมในโรงเรียน หรือการอบรมคุณธรรมและจริยธรรม ให้ความรู้เรื่องความเสมอภาค สิทธิและหน้าที่ของประชาชน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งถือเป็นการทำหน้าที่ของคณะสงฆ์ในฐานะผู้เผยแผ่หลักธรรมอันเป็นรากฐานของสังคมที่ดิงามการสนับสนุนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย ในยุคที่แนวคิดประชาธิปไตยเริ่มเข้าสู่สังคมไทย พระสงฆ์ยังคงมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ให้แสงสว่างทางปัญญา โดยเน้นการสอนคุณธรรมพื้นฐาน เช่น ความเมตตา ความเสียสละ ความรับผิดชอบ และความเสมอภาค ซึ่งเป็นคุณธรรมที่เชื่อมโยงกับการอยู่ร่วมกันในระบอบใหม่อย่างสันติ หลักธรรมเหล่านี้มิใช่สิ่งแปลกใหม่ในพระพุทธศาสนา หากแต่เป็นรากฐานที่มั่นคงของการดำรงชีวิตในสังคม พระสงฆ์จึงทำหน้าที่ส่งเสริมจิตสำนึกและศีลธรรมอย่างเหมาะสม มิได้เกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรง แต่เป็นการช่วยวางรากฐานของการเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณธรรมที่ประชาชนสามารถเข้าใจและยอมรับได้

การประยุกต์หลักธรรมเพื่อเชื่อมโยงกับสังคมสมัยใหม่ คณะราษฎรได้ให้ความสำคัญกับการอธิบายหลักการปกครองใหม่ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมทางศาสนาที่ประชาชนเคารพนับถือ จึงมีการเชื่อมโยงแนวคิดประชาธิปไตยกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น หลักสันติธรรม อปริหานิยธรรม และหลักธรรมาธิปไตย เพื่อแสดงให้เห็นว่าแนวคิดใหม่มิได้ขัดแย้งกับคำสอนของศาสนา หากแต่มีรากฐานที่เสริมกันในการพัฒนาสังคมให้สงบสุขและมีความเป็นธรรม หลักธรรมที่เน้นการอยู่ร่วมกันด้วยเมตตาและกรุณา ได้รับการส่งเสริมให้เป็นพื้นฐานของจิตสำนึกพลเมืองที่เข้มแข็ง สะท้อนถึงบทบาทของคณะสงฆ์ในฐานะผู้รักษาและเผยแผ่ธรรมะ เพื่อความสงบร่มเย็นของบ้านเมือง

สรุป คณะสงฆ์ในยุคคณะราษฎรมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรมและหลักธรรมแก่ประชาชน เพื่อสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทางที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม โดยไม่ละเลยพระวินัยหรือเข้าไปเกี่ยวข้องทางการเมืองโดยตรง บทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและครูแห่งศีลธรรมได้ช่วยให้แนวคิดใหม่สามารถเป็นที่เข้าใจและยอมรับในหมู่ประชาชน ผ่านการตีความอย่างสร้างสรรค์และสอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยอันลึกซึ้ง ทำให้การเปลี่ยนแปลงในยุคนั้นดำเนินไปพร้อมกับการอ้างพระศาสนาอย่างมั่นคง

ส่วนที่ 2 การมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ในการเปลี่ยนแปลงภายในคณะสงฆ์เอง ในช่วงเวลาหนึ่งของการพัฒนาคณะสงฆ์ไทย ได้เกิดการเคลื่อนไหวเชิงสร้างสรรค์จากพระสงฆ์บางกลุ่มที่ตระหนักถึงความสำคัญของความเสมอภาค และการมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการภายในวัด โดยมุ่งเน้นให้การบริหารมีความโปร่งใส ยุติธรรม และสอดคล้องกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา การส่งเสริมความเสมอภาคและการมีส่วนร่วม พระสงฆ์บางกลุ่มแสดงเจตนารมณ์ในการพัฒนาองค์กรสงฆ์ให้มีความยุติธรรมและเป็นระบบมากขึ้น โดยเสนอแนวทางให้พระสงฆ์ทุกรูปมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและร่วมเสนอแนวทางในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อเสริมสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันภายในวัด และเพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อมทางธรรมให้เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและการศึกษาพระธรรมวินัย

การเสนอแนวทางการบริหารตามหลักธรรมาธิปไตย ในบางวัด พระสงฆ์ได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารภายใน โดยเสนอให้มีระบบที่เปิดกว้างมากขึ้น เช่น การรับฟังความคิดเห็นจากพระทุกรูป การเลือกผู้ดำรงตำแหน่งในบางระดับโดยวิธีที่เป็นธรรม และการส่งเสริมให้กิจกรรมในวัดดำเนินไปด้วยความโปร่งใส ทั้งนี้ มีใช้เพื่อลดบทบาทของผู้บริหารวัด หากแต่เพื่อสนับสนุนให้การบริหารเป็นไปในแนวทางที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและการมีส่วนร่วมในทางธรรมการปรับเปลี่ยนโดยความร่วมมือ ในบางกรณีที่เกิดความไม่เข้าใจกันในการบริหาร พระสงฆ์ในวัดได้ร่วมกันเสนอข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อผู้บริหารวัด เพื่อให้นำไปสู่การปรับปรุงรูปแบบการดำเนินงานให้เหมาะสมยิ่งขึ้น โดยยึดหลักเมตตา กรุณา และความสามัคคีเป็นหลักสำคัญ ซึ่งในหลายกรณีได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางบวก และส่งผลให้คณะสงฆ์สามารถอยู่ร่วมกันด้วยความเคารพซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น

สรุป การเปลี่ยนแปลงภายในคณะสงฆ์ที่เกิดขึ้นในบางช่วงเวลา เป็นผลมาจากความตั้งใจของพระสงฆ์บางกลุ่มที่ปรารถนาเห็นการบริหารภายในวัดเป็นไปด้วยความยุติธรรม โปร่งใส และเอื้อต่อการปฏิบัติธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ความเคลื่อนไหวเหล่านี้สะท้อนถึงการตื่นตัวและความพยายามในการรักษาหลักพระธรรมวินัย พร้อมกับปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมร่วมสมัย โดยยังคงรักษาความสงบและความเคารพในโครงสร้างของคณะสงฆ์ไว้อย่างมั่นคง

ส่วนที่ 3 จุดยืนของมหาเถรสมาคมในการอ้างพระธรรมวินัยท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม การส่งเสริมความสงบเรียบร้อยในคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษา

ความสงบเรียบร้อยภายในคณะสงฆ์ อันเป็นปัจจัยสำคัญในการธำรงพระพุทธศาสนาและสร้างศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชน ท่ามกลางสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป มหาเถรสมาคมมีความหวังต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่อาจกระทบต่อความมั่นคงของคณะสงฆ์ และจึงได้แสดงออกถึงความตั้งใจในการดูแลให้กิจการคณะสงฆ์ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย เป็นระเบียบ และยังคงความสงบสุขที่สืบทอดมาแต่โบราณการยึดมั่นในหลักการปกครองตามพระธรรมวินัย ในฐานะองค์กรสูงสุดด้านการปกครองคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมได้ยึดหลักการปกครองที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน การดำรงอยู่ของระบบปกครองแบบดั้งเดิมสะท้อนถึงความตั้งใจในการรักษาความมั่นคงของคณะสงฆ์ ซึ่งถือเป็นหลักประกันในการดำเนินงานของคณะสงฆ์อย่างมีเอกภาพและสอดคล้องกับจารีตประเพณีที่มีมาแต่โบราณ ทั้งนี้ การพัฒนาและการปรับตัวสามารถดำเนินไปได้ภายใต้กรอบของพระธรรมวินัยโดยไม่กระทบต่อความสง่างามของสถาบันสงฆ์ การเน้นย้ำความสำคัญของพระวินัยและกฎระเบียบ มหาเถรสมาคมมีบทบาทในการให้ข้อเสนอแนะและแนวทางแก่พระภิกษุสามเณรในการดำรงตนให้สมควรแก่สมณสาธูป โดยเน้นย้ำให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและข้อบัญญัติของคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นรากฐานของความสงบ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และความสามัคคี ทั้งยังเป็นการธำรงไว้ซึ่งความศรัทธาของประชาชนและเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของคณะสงฆ์ไทยในสังคม

สรุป มหาเถรสมาคมมีทัศนคติที่เน้นการธำรงความมั่นคง เอกภาพ และความสงบเรียบร้อยภายในคณะสงฆ์ โดยให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย การรักษาระเบียบวินัย และการบริหารกิจการสงฆ์ภายใต้กรอบของกฎหมายและจารีตที่สืบทอดมา ทำที่ดังกล่าวสะท้อนถึงความตั้งใจอันแน่วแน่ในการธำรงพระพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่สังคมไทยอย่างมั่นคงและสง่างาม พร้อมทั้งเปิดพื้นที่ให้การเปลี่ยนแปลงใดๆ เกิดขึ้นอย่างรอบคอบ สอดคล้องกับหลักธรรมและเจตนารมณ์แห่งพระพุทธศาสนา ส่วนที่ 4 บทบาทของคณะสงฆ์ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง การยืนหยัดในธรรมท่ามกลางความท้าทายทางสังคม ความหลากหลายทางความคิดภายในคณะสงฆ์ ในช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คณะสงฆ์ไทยมีท่าทีที่แตกต่างกันต่อสถานการณ์ใหม่ บางกลุ่มมีแนวโน้มเห็นด้วยกับแนวคิดของคณะราษฎร เนื่องจากเล็งเห็นว่าหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เช่น ความเสมอภาค เมตตาธรรม และธรรมาภิบาล สามารถสนับสนุนแนวคิดประชาธิปไตยได้ ขณะที่พระสงฆ์อีกกลุ่มหนึ่งยังคงยึดมั่นในระบบเดิม ด้วยมองว่าระบอบกษัตริย์มีบทบาทสำคัญในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในรัชสมัยเช่น กรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ ความแตกต่างดังกล่าวไม่ได้เป็นการขัดแย้งอย่างรุนแรง แต่เป็นการแสดงออกถึงความหลากหลายของมุมมองซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความหวังต่อความมั่นคงของศาสนาและสังคม

การปรับตัวอย่างมีศรัทธาและมั่นคงในพระธรรมวินัย เมื่อสังคมไทยเข้าสู่ระบบการปกครองใหม่ คณะสงฆ์มิได้ละทิ้งบทบาทของตนในฐานะผู้สืบทอดพระธรรม หากแต่พยายามปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมในขณะนั้น โดยยังคงยึดมั่นในพระธรรมวินัยและหลักปฏิบัติของสงฆ์ การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้ทำให้คณะสงฆ์สูญเสียความเป็นกลางทางการเมือง แต่กลับแสดงให้เห็นถึงปัญญาและความสามารถในการดำรงความสงบ สันติ และเป็นกลาง อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา

การมีส่วนร่วมโดยไม่ละเมิดวินัยสงฆ์ แม้จะมีความพยายามจากฝ่ายรัฐในการประสานความร่วมมือกับคณะสงฆ์ในบางด้าน เช่น การสนับสนุนกิจการทางการศึกษา หรือการใช้หลักพุทธธรรมในการเผยแพร่อุดมการณ์เพื่อพัฒนาสังคม แต่คณะสงฆ์ส่วนใหญ่ยังคงรักษาจุดยืนของตนโดยไม่เข้าไปมีส่วน

เกี่ยวข้องในทางการเมืองโดยตรง ทั้งนี้พระสงฆ์ยังคงดำรงตนเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เผยแผ่พระธรรมเพื่อความสงบสุขของประชาชน โดยยึดหลักเมตตาธรรมและความกรุณาเป็นสำคัญ

การเปลี่ยนแปลงบทบาทในสังคมอย่างสงบและสร้างสรรค์ การเปลี่ยนแปลงการปกครองทำให้บทบาทของคณะสงฆ์ในสังคมไทยต้องปรับเปลี่ยนไปในบางด้าน โดยเฉพาะในเรื่องของโครงสร้างความสัมพันธ์กับรัฐ อย่างไรก็ตาม คณะสงฆ์ไทยยังคงเป็นศูนย์รวมทางศีลธรรม เป็นผู้ประคับประคองจิตใจของประชาชน และทำหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมะเพื่อความร่มเย็นของบ้านเมือง พระสงฆ์ส่วนใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ภายใต้พระธรรมวินัยอย่างมั่นคง และมีบทบาทในการส่งเสริมคุณธรรมแก่ประชาชนในช่วงเวลาที่ประเทศเผชิญความเปลี่ยนแปลง

สรุป ในห้วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คณะสงฆ์ไทยมิได้เป็นเพียงฝ่ายรับ แต่เป็นกลุ่มที่แสดงถึงการยืนหยัดในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งปรับตัวอย่างมีสติและปัญญา พระสงฆ์จำนวนมากยังคงดำรงตนอย่างเหมาะสมตามพระธรรมวินัย ขณะเดียวกันก็มีส่วนช่วยให้สังคมไทยก้าวผ่านช่วงเปลี่ยนผ่านนี้อย่างสงบและสร้างสรรค์ บทบาทดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความยืดหยุ่น ความมั่นคงทางจริยธรรม และความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของคณะสงฆ์ในประวัติศาสตร์ไทย

บทวิจารณ์

จุดเด่นของหนังสือเล่มนี้

การวิจารณ์งานเขียนในเชิงวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อหนังสือที่ตั้งใจนำเสนอเนื้อหาทางประวัติศาสตร์การเมืองและศาสนาอย่างลึกซึ้ง ย่อมมิใช่เพียงการจับผิดหรือให้คำชมอย่างผิวเผิน หากแต่ต้องกระทำด้วยกรอบคิดที่วิเคราะห์โครงสร้างทางองค์ความรู้ (Knowledge structure) ไปพร้อมกับการสำรวจเจตจำนงของผู้เขียนในเชิงปฏิบัติการทางวิชาการ (Academically intentional) ซึ่งเมื่อพิจารณาเช่นนั้นแล้ว หนังสือ “คณะสงฆ์สร้างชาติไทย” ของภูวรินทร์ วาดเขียน ย่อมเป็นตัวอย่างที่เหมาะสมได้รับการกล่าวถึงในฐานะผลงานที่มีจุดเด่นหลายประการ ทั้งในด้านแนวคิด เนื้อหา และวิธีการเขียน

1. การเลือกหัวข้อที่แหลมคมและขาดการสำรวจอย่างจริงจังมาก่อน

จุดเด่นเบื้องต้นของหนังสือเล่มนี้คือการเลือกศึกษาประเด็นที่ทั้ง “เจียบหาย” จากการรับรู้สาธารณะ และ “ซับซ้อน” ในเชิงการเมืองและศาสนา กล่าวคือ บทบาทของคณะสงฆ์ไทยในยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ไม่เคยเป็นหัวข้อที่ได้รับการศึกษาด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงสหวิทยาการที่ครอบคลุมหลายศาสตร์และเป็นกลางมาก่อน งานวิจัยหรือตำราทางประวัติศาสตร์มักมองเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองในมิติของทหาร ข้าราชการ และคณะราษฎรเท่านั้น การหันมาสำรวจ “คณะสงฆ์” ในฐานะผู้มีบทบาทต่อความคิดและอุดมการณ์ของประชาชน จึงถือเป็นการขยายกรอบความเข้าใจประวัติศาสตร์การเมืองไทยในมิติใหม่อย่างแท้จริง

2. ความสามารถในการวางกรอบวิเคราะห์ที่ลึกใฝ่ยอด

ผู้เขียนไม่ได้เลือกข้างอย่างชัดเจนว่าคณะสงฆ์ “ควร” หรือ “ไม่ควร” สนับสนุนคณะราษฎร แต่เสนอภาพของความหลากหลายทางจุดยืนและบทบาทของคณะสงฆ์ในห้วงเวลานั้นอย่างมีเหตุผล เขาเสนอทั้งฝ่ายที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลง ฝ่ายที่คัดค้าน และฝ่ายที่พยายามรักษาความเป็นกลางโดยยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก ด้วยวิธีการนำเสนอที่อิงจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งเอกสารราชการ พระราชบัญญัติคำสอนของพระสงฆ์ บันทึกความทรงจำ ตลอดจนบทเทศนาในช่วงเวลาดังกล่าว ผลลัพธ์คือผู้อ่านได้รับมุมมองที่เปิดกว้าง และสามารถประเมินด้วยตนเองโดยไม่ถูกรบกวนจากอคติของผู้เขียน

3. การใช้แนวคิดทางพระพุทธศาสนาในการเชื่อมโยงกับอุดมการณ์ทางการเมือง

หนึ่งในจุดแข็งที่โดดเด่นที่สุดของหนังสือเล่มนี้คือความสามารถในการเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น สันติธรรม ความเสมอภาค การเสียสละเพื่อส่วนรวม กับแนวคิดประชาธิปไตยของคณะราษฎร โดยไม่ทำให้หลักธรรมศาสนาถูกลดทอนให้เป็นเพียงเครื่องมือของอุดมการณ์ หากแต่ทำให้เห็นว่าคณะราษฎรเองก็ต้องอาศัย “วาทกรรมที่เป็นที่ยอมรับในทางวัฒนธรรม” อย่างพระพุทธศาสนา เพื่ออธิบายความของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความฉลาดในการเลือกใช้สื่อและโครงสร้าง ความเชื่อของคนไทยในสมัยนั้น

4. ความสามารถในการนำเสนอแบบ "บทวิเคราะห์" มากกว่า "บทบรรยาย"

หนังสือเล่มนี้มีได้เพียงเล่าประวัติศาสตร์ในลักษณะพงศาวดารหรือการเรียงเหตุการณ์ แต่ใช้การวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง โดยเชื่อมโยงปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเข้ากับบทบาทของคณะสงฆ์อย่างแยบยล ผู้เขียนไม่หยุดอยู่แค่การตั้งข้อสังเกต หากแต่ตั้งคำถาม และชี้ให้เห็นถึงผลกระทบทั้งในระดับบุคคล ระดับสถาบัน และระดับโครงสร้างรัฐ ตัวอย่างเช่น การอธิบายว่าการที่พระสงฆ์บางรูปออกมาเรียกร้องประชาธิปไตยในการปกครองวัดสะท้อนถึง "การซึมซับอุดมการณ์ใหม่ในระดับปฏิบัติการของสถาบันศาสนา" ซึ่งแสดงถึงความสามารถในการอ่านประวัติศาสตร์ด้วยแว่นขยายของนักคิด ไม่ใช่เพียงนักเล่า

5. การนำเสนอด้วยภาษาที่เรียบง่ายแต่มีพลัง

ภาษาของหนังสือเล่มนี้สะท้อนถึงการฝึกฝนของนักวิชาการที่เข้าใจผู้อ่าน ไม่ว่าจะจะเป็นนักศึกษา ระดับปริญญาตรี หรือผู้อ่านทั่วไปที่สนใจประวัติศาสตร์และพุทธศาสนา ผู้เขียนใช้ภาษาที่เรียบง่ายแต่เฉียบคม การเลือกใช้คำมีจังหวะและความสละสลวย ทำให้แม้เนื้อหาคงหนักและซับซ้อนก็ยังสามารถเข้าถึงได้โดยไม่ต้องมีพื้นฐานทางวิชาการสักมาก่อน ถือเป็นแบบอย่างที่ดีของงานเขียนเชิงวิชาการแนว “popular academic” ที่ทรงพลัง

6. การออกแบบโครงสร้างเนื้อหาอย่างมีกลยุทธ์

การแบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ บทบาทของคณะสงฆ์ในการเผยแพร่แนวคิดของคณะราษฎร, การเปลี่ยนแปลงภายในคณะสงฆ์, ทศนคติของมหาเถรสมาคม, และความท้าทายที่เกิดขึ้น เป็นการจัดโครงสร้างที่ชาญฉลาด เพราะสะท้อนให้เห็นทั้งระดับแนวคิด ระดับปฏิบัติ และระดับปฏิกริยาเชิงโครงสร้างอย่างครบถ้วน นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้อ่านสามารถติดตามและจับประเด็นได้อย่างมีระเบียบ

7. การบูรณาการมิติทางศาสนาเข้ากับมิติทางรัฐศาสตร์

จุดเด่นที่อาจกล่าวได้ว่าเป็น “เอกลักษณ์” ของหนังสือเล่มนี้ คือความสามารถในการบูรณาการแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเข้ากับกรวิเคราะห์ทางรัฐศาสตร์ ซึ่งหาได้ยากในงานวิจัยทั่วไป ส่วนใหญ่หนังสือประวัติศาสตร์มักตัดขาดศาสนาออกจากเรื่องการเมือง หรือหากพูดถึงศาสนาก็มักอยู่ในมิติของพิธีกรรมหรือวัฒนธรรมเท่านั้น ผู้เขียนเลือกเดินบนเส้นทางที่ยากแต่ลึก โดยการวิเคราะห์ “บทบาทเชิงอุดมการณ์” และ “ความชอบธรรมเชิงศีลธรรม” ของพระสงฆ์ที่ถูกใช้โดยรัฐและปัจเจกบุคคล นับเป็นความกล้าหาญทางปัญญา

จุดด้อยของหนังสือเล่มนี้

แม้ว่าหนังสือ “คณะสงฆ์สร้างชาติไทย” จะถือเป็นงานวิชาการที่ทรงคุณค่าในหลายมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการนำเสนอภาพรวมของบทบาทคณะสงฆ์ไทยในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของประวัติศาสตร์การเมืองไทย แต่การวิจารณ์ที่แท้จริงย่อมไม่อาจละเลยข้อจำกัดและช่องว่างของงานเขียนได้ ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทางวิชาการอย่างต่อเนื่อง และเพื่อเปิดพื้นที่สำหรับการตั้งคำถาม การ

วิพากษ์ และการวิจัยต่อยอดในอนาคต จุดด้อยของหนังสือเล่มนี้จึงสามารถสังเคราะห์ได้ในประเด็นหลักดังต่อไปนี้

1. ข้อจำกัดของการใช้แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

แม้ผู้เขียนจะอ้างอิงแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์จำนวนมาก แต่แหล่งข้อมูลเหล่านั้นส่วนใหญ่เป็นบันทึกทุติยภูมิ (secondary sources) หรือเอกสารที่ผ่านการกลั่นกรองและตีความมาแล้ว เช่น รายงานราชการ หนังสือพิมพ์ และหนังสือที่ตีพิมพ์ในยุคหลัง การขาดข้อมูลปฐมภูมิที่มาจากเสียงโดยตรงของพระสงฆ์ในยุคนั้น หรือเอกสารภายในของวัด อาทิ จดหมายเหตุวัด รายงานกิจกรรมของพระอุปัชฌาย์ หรือบันทึกปาฐกถาธรรมในห้วงเวลาเดียวกัน ทำให้มุมมองที่ปรากฏในหนังสือยังขาดพลวัตของ “เสียงจากภายใน” ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการเข้าใจบริบทและเจตจำนงเชิงศาสนาอย่างแท้จริง

2. การเสนอภาพฝ่ายสนับสนุนรัฐมากกว่าฝ่ายตรงข้าม

แม้ว่าผู้เขียนจะพยายามวางตัวเป็นกลางในการนำเสนอข้อมูล ทว่าภาพรวมของเนื้อหา ยังมีแนวโน้มเอียงไปทางการสรรเสริญบทบาทของคณะสงฆ์ที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นหลัก ขณะที่เสียงของพระสงฆ์ผู้คัดค้าน หรือผู้ที่มีจุดยืนอนุรักษนิยม ไม่ได้รับการหยิบยกขึ้นมาเสนอในเชิงวิเคราะห์เท่าที่ควร ทั้งที่บุคคลเหล่านี้มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างสมดุลของวาทกรรมในยุคนั้น การละเลยมุมมองของฝ่ายตรงข้ามรัฐส่งผลให้ผู้อ่านอาจได้รับภาพที่โน้มเอียง และไม่สามารถประเมินสถานการณ์ในมิติเชิงเปรียบเทียบอย่างครบถ้วน

3. ความลำเอียงเชิงวาทกรรมต่อประชาธิปไตย

หนังสือเล่มนี้พยายามเชื่อมโยงหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเข้ากับแนวคิดประชาธิปไตย ซึ่งในแง่หนึ่งถือเป็นเรื่องดี แต่ในอีกด้านหนึ่ง การพยายามทำให้แนวคิดทั้งสองสอดคล้องกันอย่างสมบูรณ์แบบโดยไม่วิเคราะห์ความขัดแย้งภายใน อาจนำไปสู่การทำให้ธรรมะถูกทำหน้าทีเป็นเพียง "เครื่องมือทางอุดมการณ์" มากกว่าจะรักษาความเป็น "จริยธรรมเหนือการเมือง" ตามเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาแท้ ความพยายามประนีประนอมแนวคิดทั้งสองนี้จึงควรได้รับการวิพากษ์เชิงลึกมากกว่าที่เป็นอยู่ในหนังสือ

4. ขาดการวิเคราะห์เชิงจริยธรรมและจิตวิญญาณของพระสงฆ์

แม้หนังสือจะให้ความสำคัญกับบทบาททางสังคมและการเมืองของพระสงฆ์ แต่ยังคงขาดการวิเคราะห์ว่ากระบวนการเปลี่ยนผ่านดังกล่าวส่งผลต่อ “โลกภายใน” ของพระภิกษุอย่างไร ไม่ว่าจะเป็นด้านจิตวิญญาณ การตีความพระธรรมวินัย หรือความขัดแย้งทางจริยธรรมที่อาจเกิดขึ้นจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง โดยเฉพาะในยุคที่แนวคิด “ธรรมาธิปไตย” ยังมิได้ถูกพัฒนาอย่างเป็นระบบ การละเลยมิติจิตวิญญาณนี้ส่งผลให้ภาพของพระสงฆ์ในหนังสือถูกมองในมิติที่แคบเกินไป

5. การจัดสรรน้ำหนักของเนื้อหาอย่างไม่สมดุล

เมื่อพิจารณาในเชิงโครงสร้าง จะพบว่าบางบทมีการอธิบายอย่างละเอียดและเข้มข้น ขณะที่บางบท เช่น บทเกี่ยวกับทัศนคติของมหาเถรสมาคม หรือความขัดแย้งภายในระหว่างพระสงฆ์ด้วยกัน กลับถูกนำเสนอแบบคร่าว ๆ และไม่มีการขยายความอย่างเต็มที่ การจัดสรรน้ำหนักของเนื้อหาเช่นนี้อาจทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจที่ไม่สมดุลต่อความซับซ้อนของสถานการณ์

6. ขาดการกล่าวถึงบทบาทของสตรีในศาสนา

หนังสือมิได้กล่าวถึงบทบาทของสตรีในยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครองเลย ทั้งที่ภิกษุณีและแม่ชีในบางพื้นที่มีบทบาทต่อการศึกษาธรรมะ การเผยแผ่ศาสนา และบางส่วนอาจมีความเชื่อมโยงกับคณะราษฎรผ่านเครือข่ายปัญญาชน การละเลยประเด็นนี้ทำให้การวิเคราะห์บทบาทของ “ศาสนาใน

สังคม” ยังขาดมิติทางเพศและพหุวัฒนธรรม (Multiculturalism) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการศึกษาทางศาสนาในโลกปัจจุบัน

7. การขาดมิติภูมิภาคและความแตกต่างทางวัฒนธรรมภายใน

หนังสือเล่มนี้มีลักษณะการนำเสนอที่เน้นความเป็นภาพรวมของประเทศ (nation-centric) มากกว่าจะลงลึกในระดับภูมิภาค ซึ่งเป็นจุดอ่อนเมื่อพิจารณาว่าคณะสงฆ์ในแต่ละภาคของประเทศไทย เช่น ภาคอีสาน ภาคเหนือ และภาคใต้ มีลักษณะการปฏิบัติ ความสัมพันธ์กับรัฐ และแนวคิดทางศาสนาที่ต่างกัน การละเลยความหลากหลายเชิงวัฒนธรรมภายในเช่นนี้อาจทำให้ภาพที่เสนอในหนังสือกลายเป็นการ “ตีขลุม” ที่ขาดพลวัตและความละเอียดอ่อนในเชิงพื้นที่

ประเด็นวิจารณ์

เนื้อหาของหนังสือ "คณะสงฆ์สร้างชาติไทย บทบาทของคณะสงฆ์ไทยในการสนับสนุนการดำเนินงาน ของรัฐบาลคณะราษฎร (พ.ศ.2475 - 2487)" ได้แบ่งเป็น 4 ส่วนสำคัญ ที่แสดงถึงบทบาทและการเปลี่ยนแปลงของคณะสงฆ์ในช่วงเวลาที่ประเทศไทยกำลังเข้าสู่ยุคใหม่ ดังนี้

ส่วนที่ 1 บทบาทของคณะสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมเพื่อสนับสนุนแนวคิดการเปลี่ยนแปลงประเทศในยุคคณะราษฎร คณะสงฆ์ได้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมที่สอดคล้องกับการอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม โดยใช้กิจกรรมทางศาสนาเช่น การเทศนาและการอบรมจริยธรรมเพื่อเผยแพร่หลักการประชาธิปไตยและคุณธรรมที่เชื่อมโยงกับการปฏิบัติในระบอบใหม่ พระสงฆ์ได้ช่วยสร้างรากฐานของการเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณธรรมและได้แสดงให้เห็นว่าแนวคิดประชาธิปไตยไม่ขัดแย้งกับพระพุทธศาสนา แต่สามารถส่งเสริมกันได้ในการพัฒนาสังคมให้มีความสงบสุขและเป็นธรรม

ส่วนที่ 2 การมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ในการเปลี่ยนแปลงภายในคณะสงฆ์เอง พระสงฆ์บางกลุ่มได้ตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมและความเสมอภาคในการบริหารกิจการภายในวัด โดยเน้นการบริหารที่โปร่งใสและยุติธรรม ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและช่วยให้การปฏิบัติธรรมและการศึกษาพระธรรมวินัยในวัดมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ส่วนที่ 3 จุดยืนของมหาเถรสมาคมในการธำรงพระธรรมวินัยท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม มหาเถรสมาคมมีบทบาทสำคัญในการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในคณะสงฆ์ โดยยึดมั่นในหลักพระธรรมวินัยและพยายามรักษาความมั่นคงของคณะสงฆ์ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง มหาเถรสมาคมได้เน้นย้ำการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เพื่อธำรงไว้ซึ่งความศรัทธาของประชาชนและส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีของคณะสงฆ์

ส่วนที่ 4 บทบาทของคณะสงฆ์ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง การยืนหยัดในธรรมท่ามกลางความท้าทายทางสังคม แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คณะสงฆ์ยังคงยึดมั่นในบทบาทของตนในการเผยแผ่พระธรรม และยังคงรักษาความเป็นกลางทางการเมือง ขณะเดียวกันก็มีความหลากหลายทางความคิดภายในคณะสงฆ์เกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติในสังคมที่เปลี่ยนแปลง โดยยังคงรักษาความสงบและความเป็นธรรมในประเทศ

สรุป หนังสือเล่มนี้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทที่สำคัญของคณะสงฆ์ในช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎร ที่ไม่ได้เป็นเพียงผู้รักษาศีลธรรม แต่ยังเป็นผู้สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงในด้านสังคมและการเมืองผ่านการส่งเสริมคุณธรรมและการปรับตัวภายในคณะสงฆ์เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมไทย

สรุป

จากการศึกษาหนังสือ “คณะสงฆ์สร้างชาติไทย บทบาทของคณะสงฆ์ไทยในการสนับสนุนการดำเนินงาน ของรัฐบาลคณะราษฎร (พ.ศ.2475 - 2487)” ผู้เขียนโดย “ภูวมินทร์ วาดเขียน” แสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของคณะสงฆ์ไทยในการสนับสนุนการดำเนินงานของรัฐบาลคณะราษฎร โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมีความสำคัญ บทบาทของคณะสงฆ์ในการสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงการปกครองถูกนำเสนออย่างชัดเจน โดยเฉพาะการให้การสนับสนุนอย่างเปิดเผย พระสงฆ์หลายรูปได้ออกมาแสดงความคิดเห็นสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎร ซึ่งไม่ขัดกับหลักพระธรรมวินัย เพราะพระสงฆ์ยังคงรักษาการปฏิบัติที่ไม่ขัดแย้งกับการดำเนินงานทางศาสนา เช่น การจัดตั้งโรงเรียนสอนหนังสือไทยตามวัด และมอบหมายให้พระสงฆ์เป็นครู ซึ่งเป็นการสนับสนุนการศึกษาของประชาชนตามนโยบายของคณะราษฎร ในขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาความสงบสุขและความยุติธรรมภายในสังคม การเชื่อมโยงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับอุดมการณ์ของคณะราษฎรเป็นอีกหนึ่งด้านที่สำคัญ โดยพระสงฆ์ได้ใช้หลักธรรมที่เน้นความเสมอภาค การเสียสละเพื่อส่วนรวม การมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ และการปฏิบัติตามกฎหมาย ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการสนับสนุนอุดมการณ์ทางการเมืองเท่านั้น แต่ยังเป็นการสะท้อนหลักการพุทธศาสนาที่มีความหมายในเชิงจริยธรรมและการพัฒนาความเป็นมนุษย์ วัดวาอารามกลายเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่แนวคิดและอุดมการณ์ของคณะราษฎร โดยพระสงฆ์ใช้โอกาสในการเทศนาและสอนศาสนาในการปลูกฝังความคิดเห็นที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ดังกล่าวให้แก่ประชาชน ซึ่งการปฏิบัติเช่นนี้ยังคงอยู่ในกรอบของวินัยสงฆ์ โดยไม่ละเมิดหลักการของพระธรรมวินัย บทบาทของคณะสงฆ์ในการสร้างชาติไทยยังได้แก่การส่งเสริมการศึกษา คณะสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการจัดตั้งโรงเรียนสอนหนังสือไทยตามวัด และมอบหมายให้พระสงฆ์เป็นครูในกิจกรรมทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นการช่วยสร้างความรู้ให้แก่ประชาชนและพัฒนาสังคม การปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีให้แก่ประชาชนเป็นอีกหนึ่งบทบาทสำคัญของคณะสงฆ์ พระสงฆ์ได้สอนให้ประชาชนมีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีจิตสำนึกที่ดี และพร้อมที่จะเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งเป็นการเสริมสร้างสังคมที่มีคุณธรรมและจริยธรรม สูดท้าย คณะสงฆ์มีส่วนร่วมในการสร้างความสามัคคีในหมู่ประชาชน โดยการส่งเสริมให้ประชาชนร่วมมือกันในการพัฒนาชุมชนและประเทศชาติอย่างยั่งยืน ซึ่งยังคงรักษาวินัยสงฆ์และจริยธรรมในการทำหน้าที่ในสังคม

บรรณานุกรม

ภูวมินทร์ วาดเขียน. “คณะสงฆ์สร้างชาติไทย บทบาทของคณะสงฆ์ไทยในการสนับสนุนการดำเนินงานของรัฐบาลคณะราษฎร (พ.ศ.2475 - 2487)”. กรุงเทพฯ: ดีเอฟ ดิจิทัลพริ้นท์ติ้ง, 2567. 250 หน้า.

การศึกษาระบบความเชื่อและการสืบทอดความหลากหลายทางวัฒนธรรม
เกี่ยวกับศาลปู่ตาของกลุ่มชาติพันธุ์ ในจังหวัดสกลนคร
A STUDY OF BELIEF SYSTEMS AND THE INHERITANCE OF CULTURAL
DIVERSITY RELATED TO THE SHRINE OF THE ANCESTORS OF ETHNIC
GROUPS IN SAKON NAKHON PROVINCE

พงษ์ศักดิ์ ฐานสินพล

Pongsuk Tansinpon

ภัชราภรณ์ สาคำ

Phatcharaporn Sakham

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

Faculty of Humanities and Social sciences, Sakon Nakhon Rajabhat University

E-mail: p_sakham@hotmail.co.th pongsuk2008@hotmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 3 ธันวาคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 22 ธันวาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 29 มกราคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยสำหรับบุคลากร มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร จากงบประมาณเงินรายได้ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 ระยะเวลาดำเนินการ 1 ปี และมีการพัฒนาประเด็นการวิจัยต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methods) โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตาของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร และ 2) เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสืบทอดความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตาของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร โดยการเลือกพื้นที่วิจัยแบบเจาะจง และใช้วิธีศึกษาการรวบรวมข้อมูล 2 ส่วน คือ งานเอกสาร และเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ด้วยเครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบการสังเกตการณ์ และการสนทนากลุ่มย่อยเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า ระบบความเชื่อและการสืบทอดความหลากหลายทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับศาลปู่ตาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดสกลนคร จาก 4 พื้นที่กรณีศึกษาตามความเชื่อของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ 1) ศาลเจ้าปู่ตาโพธิ์-นาเพียง อำเภอดงเจริญ และ 2) ศาลเจ้าปู่ภูเงิน อำเภอพังโคน ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาวและไทยญ้อ ส่วน 3) ศาลปู่ตา อำเภออากาศอำนวย ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ย ระยะเวลาหลังมีการผสมผสานความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีนร่วมด้วย 4) ศาลเจ้าพ่อมเหสักข์ อำเภอเมืองสกลนคร ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท แต่ละพื้นที่จะมีการเลือกทำเลที่ตั้งศาลบนพื้นที่สูงและเงียบสงบ ความเชื่อเรื่องศาลปู่ตาเป็นวัฒนธรรมความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับวิญญาณของบรรพบุรุษหรืออำนาจเหนือธรรมชาติของชาวบ้านหรือคนอีสาน ที่คอยปกป้อง และดูแลรักษาลูกหลาน ดังนั้นความเชื่อสะท้อนผ่านประเพณีหรือการประกอบพิธีกรรม เช่น การบวงสรวง การบ่นหรือการบำ โดยจะมี “พ่อจ๋า” หรือ “กวนจ๋า” เป็นสื่อกลาง นับเป็นการผสมผสานความเชื่อระหว่างผีกับพระพุทธศาสนาควบคู่กัน เป็นเรื่องยึดเหนี่ยว

จิตใจของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ส่วนรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสืบทอดความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตาของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร พบว่ามี 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) การจัดการโดยชุมชน ขึ้นอยู่กับศักยภาพและกลไกการจัดการภายในแต่ละชุมชน และ 2) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ ด้านงบประมาณและวิชาการ 3) การผสมผสานทางวัฒนธรรมร่วมสมัย มีการลิ้นไหลทางวัฒนธรรมของผู้คนเข้ามาอาศัยใหม่หรือนักท่องเที่ยวส่งผลให้ความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตามีการปรับตัวและดำรงอยู่ร่วมกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างกลมกลืน

คำสำคัญ : ศาลปู่ตา, ความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตา, กลุ่มชาติพันธุ์ในสกลนคร

Abstract

This research article was funded by the Revenue Budget for Fiscal Year B.E. 2562 (2019) for personnel of Sakon Nakhon Rajabhat University, with a project duration of one year, and with continued development of the research agenda up to the present. Using qualitative research methods, the study pursued two objectives: (1) to examine beliefs concerning San Phu Ta (ancestral/village-guardian shrines) among ethnolinguistic groups in Sakon Nakhon Province, and (2) to investigate forms of community participation in the transmission of those beliefs. Sites were selected purposively. Data were gathered in two components: documentary research and fieldwork, employing qualitative instruments—interview schedules, observation protocols, and focus-group discussions—with descriptive analysis.

Findings. The belief system and the intergenerational transmission of cultural diversity surrounding san phu ta across four case-study sites reflect each group's distinctive tradition:

1. Pu Na Pho–Na Phiang Shrine, Wanon Niwat District; and
2. Pu Phu Ngeun Shrine, Phang Khon District—both associated with Thai Lao and Thai Nyo/Yo communities;
3. Pu Ta, Akat Amnuai District—associated with the Tai Yoy ethnic group, with more recent Sino-Thai syncretic elements; and
4. Chao Pho Mahesak Shrine, Mueang Sakon Nakhon District—linked to Phu Tai communities. Across the sites, shrines are typically located on elevated, tranquil ground. Beliefs regarding san phu ta constitute a foundational folk cosmology centered on ancestral spirits or supernatural guardians who protect descendants. These beliefs are enacted through ritual practices—such as propitiatory offerings, votive petitions/vows (bon/ba)—mediated by a spirit officiant/medium (“Pho Cham”; locally also rendered “kwan Cham”). The complex embodies a syncretism of spirit beliefs with Theravada Buddhism, providing a strong moral-spiritual anchor for local communities.

Regarding the forms of community participation in the transmission of beliefs related to Pu Ta shrines among ethnic groups in Sakon Nakhon Province, the findings reveal three main patterns: 1) community-based management, which depends on the

capacity and internal management mechanisms of each community; 2) collaborative participation between local communities and relevant agencies at the area level, particularly in terms of budgetary and academic support; and 3) contemporary cultural integration, characterized by cultural fluidity resulting from the influx of new residents and tourists. This process has led to the adaptation of beliefs associated with Pu Ta shrines, enabling them to coexist harmoniously with ongoing social changes.

Keywords: shrine of ancestors, beliefs about the shrine of ancestors, diversity of ethnic groups in Sakon Nakhon province

บทนำ

วัฒนธรรมชุมชน (community culture) เป็นระบบความคิดและการปฏิบัติที่ทำให้ผู้คนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบแบบแผนและสงบสุขประกอบด้วยจารีต ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม กฎเกณฑ์ และพิธีกรรมที่สมาชิกใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและสืบทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่ง จนตกผลึกเป็น “ภูมิปัญญา” และ “อัตลักษณ์” ของกลุ่ม (ยุวัฒน์ วัฒนเมธี, 2552) ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ทำให้วัฒนธรรมชุมชนจำนวนมากต้องเผชิญกับแรงกดดันทั้งจากภายในและภายนอก จนนำไปสู่การปรับตัวหรือการผลิตซ้ำทางความคิดและพิธีกรรมเพื่อให้ยังคงมีความหมายและตอบสนองต่อชีวิตของผู้คนในปัจจุบัน (สุรียา รัตนกุล, 2547; UNESCO, 2003)

จังหวัดสกลนคร หรือ “เมืองหนองหาน” เป็นพื้นที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนที่มีพัฒนาการชุมชนมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์อย่างต่อเนื่อง ทั้งยังเป็นศูนย์กลางด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง ศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มจังหวัด “สนุก” (สกลนคร นครพนม มุกดาหาร) รวมถึงเป็นศูนย์กลางการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในภูมิภาค (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร, 2562) สิ่งที่น่าสนใจประการหนึ่งของสกลนครคือ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ประกอบด้วยกลุ่มภูไท ไย้ย กะเลิง โซ่ ญ้อ และไทยอีสาน ซึ่งแต่ละกลุ่มมีภาษา ถิ่น ระบบความเชื่อ และประเพณีเฉพาะของตน แต่ขณะเดียวกันก็มีการผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมไทย อีสานกระแสหลักอย่างแนบแน่น (สำนักงานเทศบาลตำบลไฮหย่อง, ม.ป.ป.) หนึ่งในแกนกลางของวัฒนธรรมชุมชนในสกลนครที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ คือ ความเชื่อเรื่อง “ศาลปู่ตา” หรือศาลเจ้าบรรพบุรุษและผู้คุ้มครองหมู่บ้าน ซึ่งมักถูกมองว่าเป็น “เจ้าที่ เจ้าทาง” หรือ “ผีบ้านผีเมือง” ของชุมชน (บุญยงค์ เกศเทศ (2539) ศาลปู่ตาเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านใช้ประกอบพิธีกรรมบวงสรวง เช่น ไห้ว ขอพร และบนบานศาลกล่าว เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร และความปลอดภัยของสมาชิกในชุมชน ความเชื่อดังกล่าวดำรงอยู่คู่ขนานไปกับศาสนาพุทธ สะท้อนลักษณะ “พหุศาสนา” และ “พหุความเชื่อ” ที่ผสานกันระหว่างผี บรรพบุรุษ และพุทธศาสนาในสังคมอีสาน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2544) ซึ่งในจังหวัดสกลนครพบศาลปู่ตาที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อย่างหลากหลายเช่นกัน ทำหน้าที่ศูนย์รวมจิตวิญญาณ การสร้างกลไกความสามัคคี และพื้นที่เรียนรู้วัฒนธรรมร่วมของสมาชิกในชุมชน แม้สถานการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และค่านิยมสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลความต่อเนื่องของปฏิบัติพิธีกรรมและการรับรู้คุณค่าลดน้อยลงในบางพื้นที่ พิธีกรรมถูกทำให้เป็นเพียง “กิจกรรมประเพณีประจำปี” เพื่อการท่องเที่ยวหรือสร้างภาพลักษณ์มากกว่าพิธีกรรมที่มีชีวิตและมีความหมายในเชิงจิตวิญญาณและความสัมพันธ์ทางสังคม (กรมส่งเสริม

วัฒนธรรม, 2554) พบจากงานวิชาการและงานศึกษาจำนวนหนึ่งที่กล่าวถึงความเชื่อเรื่องผีปู้ตาและพิธีกรรมบรรพบุรุษในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในภาพรวม แต่ยังมีน้อยงานที่จะศึกษาความเชื่อเรื่องศาลปู้ตาในบริบทจังหวัดสกลนครอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในมิติ “ความหลากหลายทางชาติพันธุ์” และ “รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน” เพื่อการสืบทอดองค์ความรู้ พิธีกรรม ดนตรี การแสดง และสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาลปู้ตาในแต่ละพื้นที่ (ประทวน อ่อนสุระทุม, 2562: สัมภาษณ์) สำหรับการกำหนดนโยบายหรือแนวทางพัฒนาวัฒนธรรมเชิงพื้นที่และการต่อยอดสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์

ดังนั้นการศึกษา “ระบบความเชื่อและการสืบทอดความหลากหลายทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับศาลปู้ตาของกลุ่มชาติพันธุ์ ในจังหวัดสกลนคร” จึงมีความสำคัญทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติการบริบทเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์และการมีส่วนร่วมเป็นอย่างไร เพื่อทำความเข้าใจบทบาทของศาลปู้ตาในฐานะมรดกวัฒนธรรมที่ยังมีชีวิต (living heritage) และพลวัตของความเชื่อและพิธีกรรมภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัย และสร้างฐานองค์ความรู้เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นและการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืนในระยะยาวต่อไป

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเรื่อง วัฒนธรรมชุมชน (Community culture) ความหมายและลักษณะของวัฒนธรรมชุมชน มีนักวิชาการความหมายให้แนวคิดหลัก 2 ประการคือ

1) ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว คือ มีระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์ เป็นบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติของชุมชนนั้น ๆ เป็นวิถีชีวิตและทิศทางของการพัฒนาของชุมชนที่ชาวบ้านสรุปขึ้นมา แกนกลางของวัฒนธรรมชุมชน คือ การให้ความสำคัญแก่ความเป็นคนและความผสมกลมกลืน (Harmony) ชุมชนหรือหมู่บ้านอยู่มาได้เป็นเวลายาวนาน เพราะมีความผสมกลมกลืนในชุมชนและสมาชิกมีบรรพบุรุษร่วมกันด้วย

2) วัฒนธรรมชุมชนเป็นพลังการผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นสิ่ง que ประชาชนสร้างขึ้นเอง เพราะฉะนั้นหากนักพัฒนาต้องการเข้าใจและปฏิบัติการให้สอดคล้องเข้าใจวัฒนธรรมชุมชน ต้องศึกษาประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งแต่ละชุมชนจะมีความแตกต่างกัน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2538 : 173-174)

วัฒนธรรมชุมชนมีลักษณะที่เป็นองค์รวม (holistic) และเป็นพลวัต (dynamic) คือ วัฒนธรรมจะเชื่อมโยงภายในและภายนอกเป็นเนื้อเดียวกันและมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตามบริบทและเวลาอธิบายได้ดังนี้

1. วัฒนธรรมที่เป็นระบบความสัมพันธ์และแบบแผนความประพฤติปฏิบัติ ฉะนั้นความสัมพันธ์ที่เป็นวัฒนธรรมของคนในชุมชนจึงมีลักษณะเป็นแนวราบและอุปถัมภ์ค้ำจุนกันและกัน ทำให้เกิดความใกล้ชิดและนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน

2. วัฒนธรรมที่เป็นระบบความคิด ความเชื่อ เป็นวัฒนธรรมถูกสร้างขึ้นมานั้นเนื่องจากคนในหมู่บ้านและชุมชน พวกเขาสามารถสร้างขึ้นตามระบบสังคมและบริบทของตนเอง นั่นคือ มีเอกลักษณ์เฉพาะตน ผูกโยงกับพิธีกรรมหรือระบบสัญลักษณ์ เช่น ชาวนาเชื่อว่าการทำนาจะให้ผลดีนั้นต้องมีเทพแห่งข้าว คือ แม่โพสพ ดังนั้นชาวนาจึงต้องทำพิธีเคารพไหว้แม่โพสพ ก่อนที่จะลงมือทำนาในไร่นาของตนเอง

3. ประเพณี เป็นวัฒนธรรมอันเป็นแนวปฏิบัติที่สืบทอดกันมายาวนาน ที่ยึดถือต้องทำตามบรรพบุรุษ

4. ความรู้ของหมู่บ้านและชุมชน ถูกชาวบ้านผลิตมาเพื่อสร้างสรรค์หมู่บ้านและชุมชนให้สามารถดำรงอยู่ได้เชื่อมโยงสัมพันธ์กับทุกมิติของชุมชน ระบบความรู้จะดำรงอยู่เพื่อประโยชน์สำหรับหมู่บ้านและชุมชนต้องมีการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

5. ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ชุมชนสร้างขึ้น มีเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะ สะท้อนความเป็นท้องถิ่นของตัว ภูมิปัญญาต้องอาศัยปราชญ์หรือผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญของชุมชนเป็นผู้สร้างสรรค์ สืบทอดกระจาย ผลิตซ้ำ

6. คุณธรรมก็เช่นเดียวกันกับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทุกมิติของชีวิตในหมู่บ้านและชุมชน คุณธรรมเป็นตัวกำกับพฤติกรรมทั้งหมดของคน ระบบคุณธรรมเป็นสิ่งที่ยอมรับร่วมกันว่าเป็นหลักการที่ทำให้ส่วนรวมอยู่ร่วมกันได้ หากขาดคุณธรรมแล้วสังคมจะเกิดความวุ่นวายไร้ระเบียบ คุณธรรมที่สำคัญของชุมชน/หมู่บ้าน ได้แก่ สัจจะ ความเอื้ออาทร ความไว้วางใจกันและกัน และความมีสำนึกแห่งความเป็นชาวบ้าน/ชาวนา (สุรุฒิ ปัดโรสง, 2545 : 13-16)

แนวคิดวัฒนธรรมกับความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษ ความหมายจากความเชื่อของสังคมไทยมีพื้นฐานความเชื่อของชุมชน คือ การนับถือผี “ผี” ซึ่งแต่ละภาคแต่ละพื้นที่ พื้นฐานความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน และมีภาษาเรียกแตกต่างกัน จากบทความอารักษ์บ้าน-อารักษ์เมือง การดำรงอยู่ของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์ในวิถีชีวิตไทย-ไทในปัจจุบัน ศิราพร ณ ถลาง กล่าวถึง ชนชาติไท มีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีหลายประเภท เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีด้า ซึ่งเป็นผีสายตระกูลครอบครัว ผีที่เกี่ยวกับธรรมชาติ ได้แก่ ผีฟ้า แม่โพสพ ผีไร่ ผีนา ผีดิน และผีอารักษ์ ซึ่งเป็นผีที่ปกปักษ์รักษาให้ความปลอดภัยกับผู้คนในขอบเขตของพื้นที่ ผีแบ่งออกได้ 4 ประเภท คือ

1. เจ้าพ่อ ใช้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพเจ้าตามศาสนาฮินดูและพุทธ เช่น สักการะบูชาเช่นไหว้ ขอความช่วยเหลือ

2. หลักเมือง เป็นคติความเชื่อของคนไทยเมื่อมีการสร้างเมืองต้องอาศัยผีหลักบ้านหลักเมือง เพื่อดูแลรักษาให้มีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข จึงปรากฏศาลหลักเมืองตามจังหวัดต่างๆ ทั่วไป

3. ผีเชื้อบ้าน หมายถึง ภูตผีคุ้มครอง ปรากฏมากในภาคเหนือ และภาคกลาง ส่วนภาคอีสานเรียกว่า ศาลปู่ตา

4. ผีเรือน คนเชื่อว่าผีบ้านจะคอยช่วยเหลือลูกหลานในบ้านเรือน ถ้าปฏิบัติไม่ถูกต้องจะเดือนร้อนซึ่งผีในความเชื่อของชาวไทยจำแนกออกได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. ผีที่เป็นเทวดาอารักษ์ เช่น รุกขเทวดา เจ้าฟุ้ง เจ้าป่า เจ้าเขา พระภูมิเจ้าที่และผีประจำเมือง เป็นต้น

2. ผีบรรพบุรุษ ได้แก่ ผีปู่ย่า ตายาย และผีเรือน เป็นต้น

3. ผีวีรบุรุษ สมัยราชอาณาจักรอยุธยามีการสร้างปราสาทเพื่อเป็นที่ประทับของวิญญาณพระเชษฐาปิตร พระเชษฐาปิตร หมายถึง สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ก็มีการสร้างปราสาทพระเทพบิดรเพื่อเป็นที่ประทับของดวงวิญญาณของพระมหากษัตริย์ในพระราชวงศ์ที่เสด็จสวรรคตแล้ว ในสมัยปัจจุบันชาวไทยนิยมสร้างศาลวีรบุรุษกันทั่วไปไปสร้างอนุสาวรีย์เพื่อสักการบูชา

4. ผีร้าย เป็นผีที่ไม่มีศาล เที้ยวเร่ร่อนหลอกหลอนผู้คนทั่วไป เช่น ผีเปรต ผีโหด ผีห้า ผีตายโหง ฯลฯ ผีเหล่านี้ไม่มีอิทธิฤทธิ์มากนัก พวกหมอมผีที่มีเวทมนตร์คาถาก็สามารถบังคับหรือฆ่าได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1 เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตาของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร
- 2 เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสืบทอดความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตาของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร

วิธีการดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ มีลักษณะเป็นงานวิจัยพื้นฐาน มีขอบเขตการดำเนินงานโครงการดังนี้

ขอบเขตเชิงพื้นที่ คือ เป็นพื้นที่กรณีศึกษาที่มีลักษณะการกระจายตัวของความเชื่อเกี่ยวกับศาลเจ้าปู่ แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ใน 4 อำเภอของจังหวัดสกลนคร ได้แก่ อำเภอพังโคน อำเภอดอนนาหว้า อำเภออากาศอำนวย และอำเภอเมืองสกลนคร

ขอบเขตเชิงเนื้อหา คือ การศึกษาบริบทความเชื่อและการสืบทอดความหลากหลายทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับศาลปู่ตาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดสกลนคร

ขอบเขตด้านประชากรผู้ให้ข้อมูล/กลุ่มเป้าหมาย ที่สามารถให้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย และการแนะนำต่อ (purposive + snowball) สังเคราะห์เนื้อหาจนกว่ามีการอิ่มตัวของข้อมูล (data saturation) โดยกลุ่มเป้าหมายแบ่งออกดังนี้

1) กลุ่มเป้าหมายหลัก ปราชญ์และกลุ่มองค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อศาลปู่ตาแต่ละพื้นที่ 4 อำเภอ ในจังหวัดสกลนคร ตลอดทั้งกลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการจำนวน 4 พื้นที่ ๆ ละ 15 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 60 คน ได้แก่ 1) ศาลเจ้าปู่ภูเงิน อำเภอพังโคน 2) ศาลเจ้าปู่นาโพธิ์-นาเพียง อำเภอดอนนาหว้า 3) ศาลปู่ตา อำเภออากาศอำนวย และ 4) ศาลเจ้าพ่อมเหสักข์ อำเภอเมือง ในพื้นที่จังหวัดสกลนคร

2) กลุ่มเป้าหมายรอง ตัวแทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและสมาชิกชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง หรือผู้คนที่สัญจรมาเพื่อกราบไหว้บูชา หรือบวงสรวงศาลเจ้าปู่แต่ละรูปแบบในช่วงเทศกาลตลอดทั้งปี พื้นที่ละ 10 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 40 คน

เครื่องมือการวิจัย กระบวนการวิจัยเพื่อรวบรวมข้อมูลจาก 2 ส่วนหลัก ได้แก่ ข้อมูลเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ด้วยเครื่องมือต่าง ๆ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบการสังเกต การสนทนากลุ่มย่อย (Group Discussion)

การวิเคราะห์ข้อมูล ตามกรอบแนวคิด ทฤษฎีในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยอาศัยทัศนะของ “คนใน” ช่วยอธิบายความสัมพันธ์ข้อมูลภาคสนามและข้อมูลบางส่วนสร้างความเข้าใจและการนำเสนอ ควบคู่กับการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis)

การนำเสนอข้อมูล การเขียนรายงานเชิงวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) แล้วนำมาสังเคราะห์เป็นชุดองค์ความรู้ผ่านกระบวนการตรวจสอบ เพื่อสรุป อภิปรายผลและให้ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1 ความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตาของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร จากการศึกษาพบว่า ระบบความเชื่อมีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ การตั้งถิ่นฐาน การขยายตัวของชุมชน การสืบทอดและการผสมผสานทางวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษานี้จำนวน 5 กลุ่มชาติพันธุ์ จากฐานข้อมูลความหลากหลายชาติพันธุ์ของสกลนครที่ปรากฏชัดใน “แอ่ง

สกลนคร” จำนวน 8 ชาติพันธุ์ (ศิลปวัฒนธรรม, 2565) ได้แก่ 1) ไทลาว หรือไทอีสาน ญ้อและโย้ย (บางส่วน) ที่อำเภอวารินนิवासและอำเภอฟังโคน มีการอพยพมาจากหลายจังหวัดมารวมตัวกัน (ไทคร้ว) ซึ่งส่วนมากมาจากจังหวัดอุบลราชธานี 2) กลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ยและจีน ที่อำเภออากาศอำนวย และ 3) กลุ่มชาติพันธุ์ญ้อ ไทลาวและจีน ที่อำเภอเมืองสกลนคร ตามรายละเอียดดังนี้

1.1 ศาลเจ้าปู่นาโพธิ์-นาเพียง อำเภอวารินนิवास

ภาพที่ 1-2 ศาลเจ้าปู่นาโพธิ์-นาเพียง

ภาพโดย นายพงษ์ศักดิ์ ฐานสินพล, วันที่ 9 พฤษภาคม 2562

ศาลเจ้าปู่นาโพธิ์-นาเพียง เกี่ยวข้องกับความเชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ญ้อและไทลาว อำเภอวารินนิवास ที่ตั้งศาล พัฒนาการจากศาลเล็ก ๆ กลางทุ่งนาได้ร่มไม้และจอมปลวกใกล้ลำห้วย กลายมาเป็นศาลถาวรริมถนน สายฟังโคน-บึงกาฬ บริเวณพื้นที่ที่ตั้งศาล คือ หมู่ที่ 7 บ้านโพธิ์ทอง ตำบลคอนสวรรค์ สร้างจากแรงศรัทธา ของชาวบ้านและผู้นำท้องถิ่น มีความเชื่อว่าเป็น เจ้าปู่หรือวิญญาณบรรพบุรุษที่ควรคุ้มครองดูแลรักษา ลูกหลานมาช้านาน ปัจจุบันมี “จ่าเจิน” เป็นผู้นำประกอบพิธีบวงสรวง

ภาพที่ 3-4 ศาลเจ้าปู่บ้านภูเงิน

ภาพโดย นายพงษ์ศักดิ์ ฐานสินพล, วันที่ 19 มีนาคม 2562

ศาลเจ้าปู่บ้านภูเงิน ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ใหม่คือ บ้านไฮหย่อง อำเภอฟังโคน เป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอีสาน/ไทลาว ญ้อและโย้ยบางส่วน เป็นความเชื่อที่สัมพันธ์ระหว่างศาลปู่ตากับประเพณี “เซ็งผี โชน” ที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษร่วมกับ “บุญพระเวสสันดร” พิธีกรรมจะจัดขึ้นในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 4 ของทุกปี เพื่อบวงสรวงบูชาศาลเจ้าปู่เมืองหาญ เชื่อว่าเป็นบรรพชนผู้สร้างบ้านแปงเมืองและสิงสถิตอยู่ บริเวณบ้านภูเงิน ตลอดจนคุ้มครองวัฒนธรรมเซ็งผีโชนและบุญพระเวสให้ดำรงอยู่ต่อไป (โรงเรียนบ้านหนองหญ้าปล้อง, ม.ป.ป.; ประทาน อ่อนสุระทุม, 2562: สัมภาษณ์)

4.1.3 ศาลปู่ตา อำเภอบ้านดง

ภาพที่ 5-6 ศาลปู่ตา ลักษณะอาคารและหน้าศาล ตามลำดับ

ภาพโดย นายพงษ์ศักดิ์ ฐานสินพล, วันที่ 9 พฤษภาคม 2562

ศาลปู่ตา ตั้งอยู่ในพื้นที่ หมู่ 1 บ้านอากาศ อยู่ในเขตเทศบาลตำบลอากาศอำเภอบ้านดง เป็นความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ยความทรงจำร่วมเกี่ยวกับการอพยพตั้งถิ่นฐานใหม่จากแขวงคำม่วน สปป.ลาว มายังลุ่มน้ำยามในปัจจุบัน ระยะเวลาหลังมีการผสมผสานของคนไทยเชื้อสายจีนร่วมด้วย เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นบทบาทของศาลปู่ตาในวัฏจักรชีวิตชุมชน พิธีส่งข้าวปู่ตาก่อนฤดูทำนาและการจัดงานวันชนเผ่าไทโย้ย แม้ชาวไทโย้ยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก คงเชื่อในผีและวิญญาณบรรพบุรุษคุ้มครองดูแลลูกหลานและให้ผลสัมฤทธิ์ตามที่ร้องขอ จึงต้องมี “กวนจ้าว” หรือ “พ่อจ้าว” เป็นผู้ที่ทำหน้าที่สื่อกลางระหว่างชุมชนกับปู่ตา

1.4 ศาลเจ้าพ่อมเหสักข์ อำเภอมืองสกลนคร ของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท

ภาพที่ 7-8 เครื่องไหว้ศาลเจ้าพ่อมเหสักข์และบริวาร

ภาพโดย นางสาวภัชราภรณ์ สาคำ, วันที่ 28 พฤศจิกายน 2568

ศาลเจ้าพ่อมเหสักข์ ตั้งอยู่ในเขตอำเภอมืองสกลนคร เป็นการผสมผสานความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท เวียดนาม และจีน มีสำนักงานเทศบาลนครสกลนครเป็นผู้สนับสนุนการดูแลและจัดพิธีกรรมให้อย่างต่อเนื่อง ทำให้ศาลแห่งนี้ทำหน้าที่ทั้งในมิติศาสนา ความเชื่อท้องถิ่น และอัตลักษณ์ความเป็นเมืองร่วมสมัยของจังหวัดสกลนคร

สรุปโดยภาพรวม จากการศึกษาพบว่า ระบบความเชื่อเกี่ยวกับ “ปู่ตา-เจ้าพ่อ” ตามชื่อเรียกในพื้นที่จังหวัดสกลนคร เป็นความเชื่อที่เชื่อมโยงกับวิญญาณของบรรพบุรุษ ผ่านพิธีเลี้ยงผี การบนบาน-แก้บน โดยมี “จ้าว” ทำหน้าที่ผู้นำพิธีกรรม ดูแลศาลปู่ตา ส่วนบางพื้นที่จะมีนางเทียม ทำหน้าที่สื่อกลางหรือร่างทรงระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ สะท้อนพลวัตความเชื่อที่ผสมผสานกับพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “พุทธศรัทธา”

(ผี-พราหมณ์-พุทธ) โดยเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้จะทำหน้าที่จัดระเบียบสังคมและปิดเป่าเคราะห์ภัย ดลบันดาลโชคลาภแก่ลูกหลานสมาชิกในชุมชน ส่วนรูปแบบการตั้งศาล จะมีการกันพื้นที่เฉพาะชุมชนจะมีการเลือกทำเลศักดิ์สิทธิ์ เช่น พื้นที่สูง เจียบสงบ หรือใกล้แหล่งน้ำและป่าชุมชน ซึ่งมีลักษณะภูมินิเวศและสิ่งแวดล้อมเจียบสงบมีการประกอบพิธีกรรมอย่างต่อเนื่องตามฮีตสิบสองครองสิบสี่

2 รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการสืบทอดความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตา จากการศึกษาพบว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมแต่ละพื้นที่มีความคล้ายกันเป็นการจัดการภายในชุมชนและการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตามรายละเอียดดังนี้

2.1 ศาลเจ้าปู่นาโพธิ์-นาเพียง อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดสกลนคร พบว่า ยังไม่มีกลุ่มองค์กรชุมชนที่ชัดเจนในการบริหารจัดการศาลเจ้าปู่ แต่มีองค์การบริหารส่วนตำบลคอนสวรรค์ สนับสนุนงบประมาณในการประกอบพิธีทำบุญเบิกบ้านหรือช่วงเทศกาลปีใหม่ ร่วมกับกลุ่มผู้นำทางความเชื่อช่วยขับเคลื่อนกิจกรรมในแต่ละปีอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันเนื่องจากศาลเจ้าปู่นาโพธิ์-นาเพียง อยู่ติดกับถนนหลวงทำให้ผู้คนผ่านไปมาแวะไหว้ หรือขอพรเกิดเครือข่ายทางความเชื่อความศรัทธาอย่างต่อเนื่อง มีการบริจาคเงินเพื่อเป็นการดูแลรักษาทำให้ระบบการจัดการแบบหลวม ๆ สมาชิกในชุมชนร่วมด้วยช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำความสะอาดพื้นที่อาณาบริเวณล้อมรอบ

2.2 ศาลเจ้าปู่ภูเงิน อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร พบว่า ยังไม่มีกลุ่มองค์กรชาวบ้านที่ชัดเจนในการบริหารจัดการศาลเจ้าปู่ แต่มีนางเทียมทำหน้าที่ดูแลสถานที่และพิธีกรรมต่าง ๆ แต่ท่านอายุมากแล้ว ดังนั้นเมื่อมีการประกอบพิธีกรรมจะมีเครือข่ายนางเทียมพื้นที่ใกล้เคียงคือ อำเภอพังโคนและหมู่บ้านรอบนอก ประมาณ 10 คน มาช่วยกันประกอบพิธีกรรมแต่ละปี นางเทียม คือหญิงผู้ทำหน้าที่เป็น ร้างทรงหรือสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีปู่ตา เจ้าพ่อ เจ้าแม่ หรือวิญญาณผู้คุ้มครองชุมชน โดยเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถ “ลง” หรือ “เข้าทรง” ผ่านร่างของนางเทียมเพื่อสื่อสารแสดงเจตจำนง หรือให้คำทำนายแก่ผู้คนได้ ส่วนการสนับสนุนจะมีหน่วยงานทางจังหวัดและสำนักงานเทศบาลตำบลไฮหย่องในการจัดงานด้านการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมเชิงผีโขน การแห่บุญพระเวสสันดรบ้านไฮหย่อง การจัดทำแผนการพัฒนาการศึกษาประเพณีวัฒนธรรมตั้งแต่ปี 2558 เป็นต้นมา มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ งานอนุรักษ์วัฒนธรรมเชิงผีโขน บุญเบิกบ้าน ผูกแขนสู่ขวัญ เลี้ยงผีปู่ตา และงานบุญสงกรานต์ ขณะเดียวกันศักยภาพชุมชนด้านเครือข่ายความเชื่อ สมาชิกแต่ละหมู่บ้านทั้งภายในและนอกชุมชนให้ความสำคัญร่วมบริจาคทำบุญข้าวปลาอาหาร เครื่องดื่ม และการละเล่นดนตรีพื้นที่บ้านร่วมกัน แนวทางการอนุรักษ์ยังให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง โรงเรียนบ้านไฮหย่อง (ภูเงินประชานิกุล) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสกลนครเขต 2 ได้ระบุนเรื่อง วัฒนธรรมผีตาโชนเข้าเป็นหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อเป็นการสืบทอดให้กับเยาวชนรุ่นหลังและพยายามส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับจังหวัดต่อไป

2.3 ศาลปู่ตา อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร พบว่า มีบุคคลสำคัญในพิธีกรรมคือ “พ่อจ๋า” หรือ “กวนจ๋า” ซึ่งทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างชุมชนกับผีปู่ตา ทำหน้าที่นำพิธี กล่าวคำบูชา และรักษาจารีตพิธีกรรมของชุมชน ปัจจุบันลักษณะทางสถาปัตยกรรมของศาลปู่ตามีการผสมผสานวัฒนธรรมจีนเนื่องจากได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการก่อสร้างและการประกอบพิธีกรรมประจำแต่ละปีของกลุ่มพ่อค้าคนไทยเชื้อสายจีนอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ยังมีการผสมผสานระหว่างระบบความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอีสาน ไทลาวและคนจีนอย่างกลมกลืน การสนับสนุนมีหน่วยงานในระดับพื้นที่ ได้แก่ สำนักงานเทศบาลตำบลอากาศอำนวย ได้มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเทศบาลตำบลอากาศอำนวย และการจัดงานประเพณีที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง ตลอดทั้งกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมได้จัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชเพื่อเป็นการเรียนรู้ชุมชนร่วมด้วย

2.4 ศาลเจ้าพอมเหล็ก อำเภอมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร พบว่า ไม่มีกลุ่มองค์กรชาวบ้านที่ชัดเจนในการบริหารจัดการศาลเจ้าปู่ แต่เป็นลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ความเชื่อเดิมสืบทอดประเพณีกันมา ได้แก่ การเข้าทรง การละเล่นดนตรีท้องถิ่น การเสี่ยงทาย เนื่องจากเป็นพื้นที่เขตเมืองจึงมีความความหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์เข้าร่วม ได้แก่ ภูไท ญ้อ โย้ย ไทลาว จีนและเวียดนาม ที่เข้ามาหางานทำหรือประกอบธุรกิจอื่น การสนับสนุนของหน่วยงานที่สำคัญคือ สำนักงานเทศบาลนครเมืองสกลนคร เพื่อจัดงานการบวงสรวง หรือ เช่นไหว้แต่ละปี (สมจิต พรหมกะวงศ์. 2562: สัมภาษณ์)

สรุปโดยภาพรวม พบว่าการมีส่วนร่วมมี 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) การจัดการโดยชุมชน ขึ้นอยู่กับศักยภาพและกลไกการจัดการภายในแต่ละชุมชน เช่น การขับเคลื่อนโดยเครือข่ายผู้นำความเชื่อ 2) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ ด้านงบประมาณและวิชาการ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) การผสมผสานทางวัฒนธรรมร่วมสมัย มีการสืบทอดทางวัฒนธรรมของผู้คนเข้ามาอาศัยใหม่หรือนักท่องเที่ยวส่งผลให้ความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตามีการปรับตัวและดำรงอยู่ร่วมกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างกลมกลืน เป็นเครือข่ายทางความเชื่อแบบเมือง หรือกิจการท่องเที่ยวที่คนหลากหลายชาติพันธุ์เข้ามาใช้ประโยชน์ ซึ่งโดยรวมเป็นลักษณะที่แตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละพื้นที่บนพื้นฐานทุนทางวัฒนธรรม การจัดสรรงบประมาณและนโยบายแต่ละหน่วยงาน

ตารางที่ 1 สรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน

รูปแบบการมีส่วนร่วม	ลักษณะสำคัญ	ผู้มีบทบาทหลัก	ผลต่อความเชื่อศาลปู่ตา
การจัดการโดยชุมชน	ใช้กลไกภายในและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน ขับเคลื่อนโดยผู้นำความเชื่อ	ผู้อาวุโส ผู้นำพิธี เครือข่ายชุมชน	ความเชื่อคงอยู่ในรูปแบบดั้งเดิม มีความเข้มแข็งในระดับชุมชน
การมีส่วนร่วมชุมชนกับหน่วยงาน	ชุมชนร่วมกับหน่วยงานรัฐ สนับสนุนด้านงบประมาณและวิชาการ	ชุมชน อปท. หน่วยงาน วัฒนธรรม	ความเชื่อได้รับการส่งเสริมเชิงนโยบายและการจัดกิจกรรมอย่างเป็นระบบ
การผสมผสานทางวัฒนธรรมร่วมสมัย	การสืบทอดทางวัฒนธรรมจากผู้ย้ายถิ่นฐานและนักท่องเที่ยว	ชุมชน คนต่างถิ่น นักท่องเที่ยว	ความเชื่อปรับตัว เกิดเครือข่ายศรัทธาแบบเมือง/ กิจการท่องเที่ยว

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะการวิจัย

1 สรุปและอภิปรายผลการวิจัย คณะผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์การวิจัยและข้อเสนอแนะดังนี้

1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตาของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร พบว่า การบูชาปู่ตาเป็นระบบความเชื่อที่แสดงถึงความเคารพหรือความกตัญญูของผู้คนผ่านพิธีกรรม เพื่อเป็นการระลึกถึงวิญญาณผีบรรพบุรุษ 2 ตระกูลที่ใหญ่สุดเป็นตัวแทนความมั่นคงของครอบครัวฝั่งของพ่อคือ “ปู่” และฝั่งของแม่คือ “ตา” ที่ล่วงลับไปแล้วหลายช่วงอายุคน ตลอดทั้งชนชั้นราชวงศ์ที่เคยปกครองบ้านเมืองมีคนกลางที่ทำหน้าที่สื่อสารคือ “เฒ่าจ้ำ” หรือ “พ่อจ้ำ” หรือ “กวนจ้ำ” หรือ “นางเทียม” ซึ่งเป็นผู้นำพิธีกรรม ดูแลศาลปู่ตา และมีนางเทียม บทบาทหลักเป็นร่างทรง สื่อสารโดยการเข้าทรง ความเชื่อที่เกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษจะช่วยคุ้มครองปกป้องลูกหลาน ซึ่งความเชื่อนี้ก่อให้เกิดกติกาของสังคมเพื่อสร้างความสงบสุขหรือกฎเกณฑ์ของสังคม ควบคู่กับหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนา จากการศึกษาสามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

1)ระบบความเชื่อและการสืบทอดของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละพื้นที่ การประกอบพิธีกรรมมีอยู่ 2 ระดับคือ ความเชื่อดั้งเดิมและพิธีกรรมร่วมสมัย จำนวน 5 กลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ไทลาว ที่มีการกระจุกตัวพื้นที่อำเภอพังโคนและอำเภวาริชภูมิ กลุ่มชาติพันธุ์ไทย้อ ที่อำเภอพังโคนและอำเภอเมือง มีรากฐานการอพยพถิ่นฐานมาจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเหมือนกลุ่มชาติพันธุ์ไทย้อ ที่อำเภออากาศอำนวย เพื่อหาทำเลที่ตั้งชุมชน การตั้งศาลมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามระดับชั้นหรือสมณะศักดิ์ของวิญญาณบรรพบุรุษที่เคารพนับถือและความเชื่อแต่ละพื้นที่ ได้แก่ ศาลปู่ตา ศาลเจ้าปู่ ศาลเจ้าพ่อมเหสักข์ ดังนั้นความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตาหรือผีปู่ตา จึงสะท้อนวัฒนธรรมชุมชนแบบดั้งเดิมที่เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาและการประกอบพิธีกรรมแบบพราหมณ์ แฝงองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมหลายมิติ เช่น ขั้นตอนพิธีกรรม ดนตรีพื้นบ้าน บทกาศยมีโชน บทผญาอีสาน ขณะเดียวกันมนต์ศรัทธาที่สำคัญ บทลงโทษ เมื่อมีการกระทำผิด ล่วงละเมิดหรือการฝ่าฝืนจะต้องมีการขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งถือว่าเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมของผู้คนเป็นอย่างดี

2)ที่ตั้งและลักษณะรูปลักษณะของศาล ชุมชนจะเลือกที่ตั้งศาลไว้บนพื้นที่สูง หรือเนิน หรือน้ำท่วมไม่ถึง หรือพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ใกล้แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน เช่น แหล่งน้ำ พื้นที่ป่า ซึ่งจัดว่าเป็นพื้นที่ปลอดภัย ทำให้เกิดบรรยากาศมีความขลังและศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น มีการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงลักษณะศาลอย่างต่อเนื่อง ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม แรงศรัทธาและการหน่วยงานสนับสนุน ส่วนรูปลักษณะในจินตนาการมีความเชื่อทุกพื้นที่ว่าวิญญาณบรรพบุรุษคือ ผู้ชายโบราณ สูงใหญ่ดำ หรือผู้ชายแปดศอก มีสมณะศักดิ์เป็นนายทหาร มีอำนาจและมีพาหนะคู่ใจคือ ม้า (วานรนิวาสพังโคน อากาศอำนวย เมืองสกลนคร) เรียกศาลตามลักษณะภูมิโนเวศของพื้นที่ เช่น ศาลเจ้าปู่นาโพธิ์-นาเพียง เรียกตามชื่อหมู่บ้านและลักษณะพื้นที่เป็นที่นาที่ดินเสมอกัน ส่วนที่แตกต่างคือ ศาลเจ้าพ่อมเหสักข์ ที่เชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษที่สูงมากกว่าบุคคลธรรมดาเป็น ชั้นชั้นกษัตริย์ที่อพยพมาพร้อมกับการย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลาว ขณะเดียวกันการสร้างศาลปู่ตา หรือคนอีสานเรียกว่า “ตูปตาปู่” ขึ้นประจำแต่ละพื้นที่ มีลักษณะหรือรูปลักษณะของศาลเดิม ที่เป็นลักษณะง่าย ๆ แต่ในปัจจุบันนิยมสร้างด้วยปูนซีเมนต์ที่เป็นห้องเดียว และมีรูปปั้นหรือไม้สลักของปู่ตาตามลักษณะความเชื่อเป็นผู้ชายไทยโบราณ และรูปปั้นอื่นๆ ตามความเชื่อ ด้านหน้าจะมีชานยื่นออกมาเป็นบริเวณพื้นที่วางสำหรับวางเครื่องไว้สักการบูชาได้ ศาลปู่ตาจึงเป็นพำนักอาศัยของกลุ่มผีประเภทที่ให้คุณสำหรับบูชาเช่นไหว้ จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับตัวตนของปู่ตาในหลายพื้นที่จะแสดงออกถึงลักษณะความเป็นเพศชาย สอดคล้องกับงานศึกษาของสุเทพสุนทรเกษม (2548: 132-133) กล่าวว่า ตามความเชื่อของชาวบ้านในอีสาน ผีปู่ตาคือ ผีของปู่ของตา ซึ่งเป็นบรรพชนผู้ล่วงลับ ดังนั้นสถานภาพของปู่ตาจะเป็นการแสดงออกถึงความเป็นเพศตามคำที่ปรากฏความเป็นชาย ศาลปู่ตาจึงเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ไม่มีการแสดงกริยาที่หยาบคายและรูกล้ำบริเวณพื้นที่ตั้งศาลเพราะเชื่อว่าสมบัติทั้งหมดเป็นของปู่ตา ความศักดิ์สิทธิ์ของศาลปู่ตาแต่ละชุมชน ล้วนถูกประกอบสร้างผ่านเรื่องเล่าจากความทรงจำของผู้คนในอดีต ชัดเกล้าและกำหนดแนวทางในการปฏิบัติผ่านฮีตสิบสองคองสิบสี่เพื่อให้เกิดความสงบสุขในแต่ละชุมชน

3)แหล่งรวมดนตรีพิธีกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่ สะท้อนองค์ความรู้ที่หลากหลาย มีการผสมผสานอย่างกลมกลืน ผ่านระบบความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณีที่ชุมชนเคารพและยอมรับร่วมกัน มีศูนย์รวมจิตใจ สร้างอัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ ได้แก่ การละเล่นดนตรี การออกแบบการละเล่นเชิงผิดาโชน เพื่อสร้างความรื่นเริง สนุกสนาน ผู้คนมาร่วมตัวกันอย่างไม่ได้้นัดหมาย พบประพุดคุยกัน การเข้ามามีส่วนร่วมทั้งการเตรียมงาน การประกอบพิธีกรรมที่สมาชิกในชุมชนทุกเพศ ทุกวัยเข้ามามีส่วนร่วม เช่น การรำถวายที่ให้แก่เด็กหรือเยาวชน การแต่งกายพื้นถิ่น เป็นต้น งานบวงสรวง

ประจำปีหัวหน้าครัวเรือนจะให้ลูกหลานที่อยู่นอกชุมชนกลับภูมิลำเนาเพื่อเข้าร่วมพิธีกรรมต่อเนื่องประจำปีทุกปี

4) เครื่องเซ่นไหว้ที่สำคัญ แต่ละพื้นที่จะมีเครื่องไหว้ตามสมัยนิยมและความเชื่อ ได้แก่ พวงมาลัยดอกไม้ต่าง ๆ ฐูปเทียน ชั้นธูป 5 ชั้นธูป 8 ตลอดทั้งอาหารคาว อาหารหวาน ได้แก่ ไก่ เหล้าขาว เนื้อวัว ปลา กุ้ง และหัวหมู ซึ่งจะมีส่วนการแก้บนขึ้นอยู่กับความเชื่อแต่ละบุคคล กิจกรรมที่สำคัญคล้ายกันหลายพื้นที่ เช่น พิธีกรรมเลี้ยงบ้าน หรือบวงสรวงประจำปี จะจัดขึ้นในช่วงเดือน 5 และเดือน 6 ของทุกปี (ประมาณเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน) ก่อนลงนาเพื่อเป็นสิริมงคลให้ข้าวปลาอาหารมีความอุดมสมบูรณ์ ฝนตกตามฤดูกาลอย่างสม่ำเสมอ และเป็นฤกษ์ดีสำหรับการขนานประจำปีของสมาชิกในชุมชน

1.2 รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสืบทอดความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตาของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร ความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตา ไม่ใช่เฉพาะความเชื่อระดับพื้นที่หรือกลุ่มชาติพันธุ์ใดกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งเท่านั้น หากแต่มีการกลืนกลายทางวัฒนธรรมที่มาพร้อมกับความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์และกลุ่มคน สามารถสรุปการสืบทอดความเชื่อเกี่ยวกับศาลปู่ตา ซึ่งก่อให้เกิดการคงอยู่อย่างมีส่วนร่วม 2 ระดับ ดังนี้

1) การจัดการโดยชุมชน เนื่องจากชุมชนมีกลุ่มผู้นำทางความเชื่อประจำแต่ละพื้นที่แม้จะเป็นกลุ่มที่ไม่เป็น

ทางการ แต่สามารถทำหน้าที่เป็นผู้นำพิธีกรรมหลักและกลุ่มทั่วไปที่เป็นเครือข่ายทางความเชื่อที่มีความศรัทธาต่อสถานที่หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์แต่ละพื้นที่ จะเข้ามามีส่วนร่วมหรือสนับสนุนตามกำลังความศรัทธาเมื่อมีงานประเพณีหรือพิธีกรรมแต่ละช่วงปีอย่าง

2) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น นอกจากสมาชิกหรือผู้คนในชุมชนแล้ว ยังมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เข้ามาสนับสนุนแต่ละพื้นที่ จัดทำแผนงานและโครงการในงบประมาณแต่ละปีอย่างต่อเนื่องทั้งด้านงบประมาณและวิชาการโดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานเทศบาล ตลอดทั้งการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร การจัดงานบุญประเพณี การทำหลักสูตรท้องถิ่น ดังนั้นผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงอยู่ของความเชื่อทางวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนที่มองว่าชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง

ข้อเสนอแนะการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้สะท้อนคุณค่าต่อพื้นที่ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ชุมชนท้องถิ่นตระหนักในบทบาทและหน้าที่ของตนเองในการเข้ามามีส่วนร่วมอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีพิธีกรรมในระดับชุมชนท้องถิ่น ส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องมีผลต่อการกระตุ้นเศรษฐกิจรากฐาน ได้แก่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการในระดับชุมชน ด้านสังคม การเข้าร่วมงานบุญประเพณีก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี การขยายเครือข่ายทางความเชื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนได้เป็นอย่างดี และส่วนที่ 4 ด้านสิ่งแวดล้อม สถานที่ตั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรืออาณาบริเวณพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ส่วนมากอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ของชุมชน เช่น พื้นที่ป่า แหล่งน้ำ ส่งผลต่อความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่ สร้างสุขภาวะที่ดีให้กับชุมชน อย่างไรก็ตามการดำเนินการวิจัยยังมีข้อจำกัดเรื่องระยะเวลาและงบประมาณในการพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งคณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อการวิจัย ดังนี้

- 1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย หรือการบริหารจัดการรัฐ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนทางวิชาการและงบประมาณเพื่อหนุนเสริมการพัฒนาเชิงพื้นที่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์บนพื้นฐานทุนทางวัฒนธรรม ให้เกิดการต่อยอดงานสร้างรูปธรรมในพื้นที่ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น
- 2) ข้อเสนอแนะเชิงชุมชน หรือปฏิบัติการระดับพื้นที่ หากเกิดการต่อยอดโครงการ กิจกรรมหรือพัฒนาองค์ความรู้เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันทางสังคมให้กับชุมชน สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ ส่งผลต่อความภาคภูมิใจของผู้คนในพื้นที่และก่อให้เกิดความสามัคคีที่ภายในชุมชน
- 3) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรต่อยอดลักษณะการวิจัยเพื่อการพัฒนา (R&D) หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เนื่องจากส่งเสริมการมีส่วนร่วมและยึดหลักการพัฒนาชุมชนที่ตีบนพื้นฐานทุนทางวัฒนธรรม ควรศึกษาประเด็นต่อยอดองค์ความรู้หรือถอดองค์ความรู้ด้านอื่น ๆ ที่มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของผู้คน เช่น ดนตรีพิธีกรรม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สร้างความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น หรือการพัฒนางานเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อเป็นการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมให้สามารถเลือกใช้ ต่อยอดและชุมชนสามารถพึ่งพาตัวเองได้อย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2554). มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช 2554. สืบค้นจาก <https://book.culture.go.th/newbook/ich/ich2011.pdf> ค้นเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2562
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2538). เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2544). พระพุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2). มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2539). สถาบันป่าดอนปู่ตาและบทบาทพฤติกรรมของเฒ่าในชุมชนอีสาน. สภาวิจัยแห่งชาติ.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2552). การพัฒนาชุมชน: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ (พิมพ์ครั้งที่ 2). บางกอกบล็อก.
- ศิลปวัฒนธรรม. (2565, 27 พฤษภาคม). กลุ่มชาติพันธุ์ในแอ่งสกลนคร ผู้ไท ไส้ โย้ย กะเลิง เป็นใคร มาจากไหน. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/culture/article_87338 ค้นเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2562
- สุรียา รัตนกุล. (2547). อารยธรรมตะวันออก: อารยธรรมจีน (ภาค 2). นครปฐม: วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุเทพ สุนทรภะสีช. (2548). หมู่บ้านอีสานยุค “สงครามเย็น”: สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุรวุฒิ ปัดไธสง (2545). วัฒนธรรมชุมชน: เงื่อนไขความเข้มแข็งชุมชน / หมู่บ้าน. วารสารพฤติกรรมศาสตร์, 8(1), 13-26.
- สำนักงานเทศบาลตำบลไฮหย่อง. (ม.ป.ป.). เอกสารเย็บเล่ม. สกลนคร: สำนักงานเทศบาลตำบลไฮหย่อง.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร. (2562). รายงานสภาพทั่วไปด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม จังหวัดสกลนคร [รายงาน]. UNESCO. (2003). Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. สืบค้นจาก <https://ich.unesco.org/en/convention> ค้นเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2562 รายงานผู้ให้สัมภาษณ์

ประทวน อ่อนสุระทุม. (21 พฤษภาคม 2562). สัมภาษณ์ส่วนบุคคล.บ้านเลขที่ 79 หมู่ที่ 7 บ้านโพธิ์ทอง
ตำบลคอนสวรรค์ อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดสกลนคร.

สมจิต พรหมกะวงศ์. (9 พฤษภาคม 2562). สัมภาษณ์ส่วนบุคคล.บ้านเลขที่ 337 / 1 ชาติอุดม 3 ถนนไอ.ที.
ยู. ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

ภูมิณีเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำหนองหาร: การศึกษาบริบทและพัฒนาศักยภาพการจัดการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนหุบเลา ตำบลหุบเลา อำเภอภูพาน จังหวัด
สกลนคร

FOREST LANDSCAPE IN THE WATERSHED AREA OF NONG HAN: A STUDY OF
CONTEXT AND CAPACITY BUILDING OF COMMUNITY ORGANIZATIONS IN
COMMUNITY-BASED TOURISM MANAGEMENT, LOUB LAO COMMUNITY,
LOUBLAO SUBDISTRICT, PHUPHAN DISTRICT, SAKON NAKHON PROVINCE

ภัชราภรณ์ สาคำ

Phatcharaporn Sakham

ปฎิมาภรณ์ กังวานศรีเพชร

Patimaporn Kangwansripet

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

Faculty of Humanities and Social sciences, Sakon Nakhon Rajabhat University

E-mail: p_sakham@hotmail.co.th kangwansripet@hotmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 14 ธันวาคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 29 ธันวาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 7 มกราคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยสำหรับบุคลากร มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร จากงบประมาณเงินรายได้ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 ระยะเวลาดำเนินการ 1 ปี และมีการพัฒนาประเด็นการวิจัยต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methods) โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนการท่องเที่ยว กรณีศึกษาชุมชนหุบเลา ตำบลหุบเลา อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร และ 2) เพื่อพัฒนาศักยภาพองค์กรชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม และจัดทำข้อเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ เพื่อให้เกิดแผนสนับสนุนชุมชนภายหลังการวิจัยสิ้นสุดลง โดยการเลือกพื้นที่วิจัยแบบเจาะจงและมีวิธีการรวบรวมข้อมูลได้จาก 2 ส่วน คือ งานเอกสาร และเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ด้วยเครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบการสังเกตการณ์ และการสนทนากลุ่มย่อยเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า (1) ชุมชนหุบเลา ตำบลหุบเลา อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร วิถีชุมชนชุมชนที่เป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นท่ามกลางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ 1) ทรัพยากรป่าไม้หรือป่าชุมชน มีจำนวนหลายแปลง รวมเนื้อที่กว่า 5,654 ไร่ 2) วัดถ้ำเสี่ยงของ ที่เป็นสถานปฏิบัติธรรมศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนทั้งภายในและนอกชุมชนมา ระยะเวลากว่า 61 ปี มี 3) การพัฒนารูปแบบเกษตรอินทรีย์และการแปรรูปอาหาร เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และ 4) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ที่สะท้อนวิถีชีวิตทางวัฒนธรรม ผ่านปรากฏการณ์และเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ เช่น บ้านไม้โบราณ ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ต้นศรีมหาโพธิ์อายุ 200 ปี (2) ส่วนการพัฒนาศักยภาพองค์กรชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

อย่างมีส่วนร่วมและจัดทำข้อเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีวิสาหกิจชุมชนกลุ่มศูนย์ข้าวชุมชน และปุ๋ยชีวภาพ หมู่ที่ 15 สร้างแนวทางร่วมกันเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่ 1) การเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว เช่น แผนจัดทำฐานข้อมูลชุมชนเพื่อจัดทำคู่มือการท่องเที่ยว 2) การพัฒนาสื่อภายใต้ ชื่อเพจ “กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหลุบเลานาจำ” เพื่อเผยแพร่ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ชุมชน งานวิจัยหรืองานบริการวิชาการระดับพื้นที่ 3) การสนับสนุนโครงการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง และ 4) การพัฒนากลไกตลาด เช่น สถานที่จำหน่ายสินค้าและบริการต่าง ๆ การพัฒนาคุณภาพสินค้า ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จัดทำเป็นแผนงานเพื่อจัดทำข้อเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชน สิ่งเหล่านี้สะท้อนทุนชุมชนหลายมิติ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ศูนย์กลางศรัทธา เศรษฐกิจอินทรีย์ และอัตลักษณ์วัฒนธรรม ซึ่งส่งผลต่อขีดความสามารถในการจัดการท่องเที่ยว ในด้านการกำกับพื้นที่ การสร้างคุณค่าเชิงประสบการณ์ และการออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม- วัฒนธรรม ทำให้ชุมชนสามารถพัฒนา ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรม ได้อย่างยั่งยืนมากขึ้น

คำสำคัญ: ภูมิเนเวศพื้นที่ต้นน้ำหนองหาร, การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน, ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน, ชุมชนหลุบเลา

Abstract

This research paper was funded by a research grant for personnel. Sakon Nakhon Rajabhat University from the revenue budget for the fiscal year 2019 with an implementation period of 1 year and the development of research issues continues to the present. Qualitative Research Methods are used with the objectives of 1) to study the context of the tourism community, a case study of Loub Lao community, Loub Lao sub-district, Phuphan district, Sakon Nakhon province, and 2) to develop the capacity of community organizations in tourism management in a participatory manner and to prepare proposals to relevant agencies at the local level in order to create a plan to support the community after the research is completed by selecting a specific research area and collecting data from two parts: documentation and field data collection. Qualitative research tools include interviews, observations, and small group discussions to analyze descriptive data

The results showed that (1) Loub Lao Community, Loub Lao Sub-district, Phuphan District, Sakon Nakhon Province The main tourism resources are: 1) forest resources or community forests with a total area of more than 5,654 rai, 2) Wat Tham Saeng Khon, which has been a place of meditation for Buddhists both inside and outside the community for more than 61 years, 3) the development of organic farming and food processing to create food security and community product development, and 4) cultural identity that reflects cultural lifestyle through historical phenomena and stories, such as ancient wooden houses. (2) Developing the capacity of community organizations in participatory tourism management and making proposals to relevant agencies. It was found that there are community enterprises in the Community Rice and

Biofertilizer Center Group. Moo 1 5 creates a common approach to tourism development, including 1) preparation to support tourism, such as a plan to create a community database to prepare a tourism guide, 2) media development under the page name "Ban Loub Lao Na Cha Community Enterprise Group" to disseminate community products or products. 3) Support for tourism development projects in collaboration with various agencies to continuously strengthen the capacity of the group, and 4) Development of market mechanisms such as places of sale of products and services, improvement of product quality. These elements reflect the community's multidimensional assets—including natural resources, spiritual centers, an organic-based economy, and cultural identity—which contribute to its capacity for tourism management in terms of spatial governance, value creation through experiential engagement, and the design of activities that align with the socio-cultural context. Consequently, the community is able to further advance sustainable eco-cultural tourism development in a more resilient and meaningful manner.

Keywords: Forest landscape of Nong Han Watershed Area, Community-based tourism management, Building of Community Organizations in community-based Tourism Management, Loub Lao Community

บทนำ

พื้นที่ป่าไม้จังหวัดสกลนครมีเนื้อที่ 2,067,241 ไร่ มีเขตป่าสงวนแห่งชาติ 16 แห่ง อุทยานแห่งชาติ 2 แห่ง ซึ่งอุทยานแห่งชาติภูพาน หรือเทือกเขาภูพาน เป็นพื้นที่หนึ่งที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ของจังหวัดสกลนคร มีพื้นที่ป่าไม้ 1,059,636.98 ไร่ หรือคิดเป็น 17.70 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด ถือว่ามากเป็นอันดับที่ห้าของภาคอีสาน (ข้อมูลเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมป่าไม้, 2562) ซึ่งป่าไม้ตามแนวเทือกเขาภูพานนี้สามารถช่วยรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ สร้างความหลากหลายทางชีวภาพที่ให้ผลผลิตต่อการดำรงชีพของผู้คน เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำสำคัญหล่อเลี้ยงชุมชนจากพื้นที่ต้นน้ำถึงปลายน้ำมายาวนาน และแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งต่อให้คนรุ่นหลังได้ดัดแปลงเกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน ขณะเดียวกันจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นส่งผลต่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าลดลงอย่างต่อเนื่อง หลายภาคส่วนเริ่มให้ความสนใจต่อความมั่นคงทางอาหารและการใช้คุณประโยชน์ผลผลิตจากป่า ได้แก่ อาหาร ยา รักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม เชื้อเพลิง วัสดุในการก่อสร้างบ้านเรือน (FAO, 2010)

ชุมชนหุบเขาตั้งอยู่ตามแนวเทือกเขาภูพานบนเส้นทาง “ลำน้ำพุง” ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาสำคัญของหนองหาร ครอบคลุมกว่า 50,000 ไร่ ในพื้นที่ 5 อำเภอ 18 ตำบล ทางทิศใต้ของหนองหารและเป็นลำน้ำที่ให้ปริมาณน้ำมากที่สุดต่อระบบนิเวศหนองหาร (สพสันต์ เพชรคำและคณะ, 2555: 15) ชุมชนมีรูปแบบการจัดการป่าหลากหลายตามลักษณะพื้นที่ แต่กำลังเผชิญปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากร เช่น พื้นที่ป่าลดลง ตะกอนทับถมแหล่งน้ำ และการสะสมมลพิษจากสารเคมีและขยะมูลฝอย ขณะที่กลไกการจัดการป่าของรัฐสมัยใหม่ยังขาดความชัดเจนด้านเขตพื้นที่ การมีส่วนร่วมของประชาชน และระบบกำกับติดตาม (ภัชราภรณ์ สาค่าและคณะ, 2558: 83-84) ส่งผลให้การจัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรยังไม่มีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ชุมชนได้พยายามฟื้นฟูฐานทรัพยากร ผ่านการจัดตั้ง เครือข่ายป่าไม้-ที่ดิน

กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และการสร้างข้อตกลงจัดการป่าชุมชน เช่น การตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน การจัดทำกฎระเบียบร่วม และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม (ภัชราภรณ์ สาคำและคณะ, 2559: 83-86) จึงพัฒนาโครงการบริการวิชาการเพื่อเสริมศักยภาพองค์กรชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มศูนย์ข้าวชุมชนและปุ๋ยชีวภาพ หมู่ที่ 15 มุ่งเน้นการจัดการภูมินิเวศป่าไม้เชิงระบบ และแผนพัฒนาท้องถิ่นเชิงบูรณาการอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งสะท้อนความสนใจของชุมชนต่อการทำเกษตรเชิงระบบเพื่อลดการพึ่งพาป่า ลดสารเคมี และสร้างความมั่นคงทางอาหารควบคู่ไปกับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน แม้ยังขาดการสนับสนุนเชิงวิชาการและงบประมาณอย่างเพียงพอ (ภัชราภรณ์ สาคำ, 2560: 67-68) อย่างไรก็ตามแม้ความท้าทายด้านการจัดการป่าชุมชนยังคงปรากฏเด่นชัด เช่น การรวมศูนย์อำนาจของรัฐ (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2556), ข้อจำกัดของกฎหมายต่อสิทธิชุมชน (สุรเดช ทวีแสงสกุลไทย, 2557) และการเสื่อมโทรมเชิงนิเวศจากโครงสร้างเศรษฐกิจภายนอก (อมรศักดิ์ แสนอุบลและคณะ, 2554) ซึ่งล้วนส่งผลให้การออกแบบระบบจัดการร่วมในระดับพื้นที่ดำเนินไปได้อย่างจำกัด

ดังนั้นงานวิจัยนี้มุ่งเน้นต่อยอดจากงานวิจัยและโครงการบริการวิชาการที่ผ่านมา ภายใต้อาณัติของมหาวิทยาลัย หากองค์กรชุมชนมีศักยภาพผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ชุมชนจะสามารถดำเนินการขับเคลื่อนกลไกและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภูมินิเวศป่าไม้ได้อย่างมีประสิทธิภาพควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจฐาน เพื่อสร้างทางเลือกของอาชีพบนพื้นฐานทุนทางสังคมและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ผ่านการศึกษาเชิงลึกกรณีชุมชนหุบเขา โดยคาดหวังว่ากระบวนการวิจัยนี้จะสามารถสนับสนุนให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งสามารถจัดการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน ตลอดจนจัดทำข้อเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกิดแผนสนับสนุนพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1 แนวคิดการจัดการภูมินิเวศป่าไม้อย่างยั่งยืน (Sustainable Forest Landscape Management)

IUCN (2010) กล่าวว่า แนวคิดการจัดการภูมินิเวศป่าไม้ ได้พัฒนาและปรับตัวจากการฟื้นฟูและจัดการป่าไม้ โดยให้ความสำคัญต่อผู้อยู่อาศัยที่อยู่ใกล้เคียงป่า เป็นการจัดการภาครัฐสู่การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ โดยการฟื้นฟูภูมินิเวศป่าไม้ และส่งเสริมทำให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สิ่งสำคัญของการฟื้นฟูภูมินิเวศป่าไม้ คือ ความพยายามให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างคน ทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ประโยชน์ของที่ดินในภูมิวิเวศหนึ่งของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีความสอดคล้องและมุ่งที่จะฟื้นฟูความสมบูรณ์ทางชีววิทยาและเสริมสร้างการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่นและเศรษฐกิจ

แนวทางเลือกในการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่เกิดจากระบบสั่งการระดับนโยบายหรือการผลักดันจากผู้เชี่ยวชาญ เชื่อมโยงกับทางเลือกด้านสังคมผ่านการประยุกต์หลักการจัดการเชิงระบบนิเวศเข้ามาใช้ในการจัดการต่างจากการปลูกป่าหรือการฟื้นฟูป่าแบบเดิม อาทิเช่น

1) เน้นการมองในระดับภูมินิเวศ ไม่ได้หมายถึงโครงการฟื้นฟูภูมินิเวศป่าไม้จะต้องเป็นโครงการที่เกิดขึ้นในพื้นที่ขนาดใหญ่หรือที่เชิงบประมาณมาก หากแต่ต้องมีเป้าหมายในระดับภูมินิเวศให้ชัดเจนคือสร้างความสมดุลให้กับทั้งพื้นที่ป่าและพื้นที่โดยรอบป่า

2) เน้นการบริหารจัดการ แบบที่ต้องบรรลุเป้าหมาย 2 ประการหลักคือ การฟื้นคืนของระบบนิเวศ และเสริมสร้างชีวิตความเป็นอยู่ของคน

3) เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ซึ่งรวมถึงการให้กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่หลากหลาย เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจบนพื้นฐานของเทคนิคที่เหมาะสมที่สุดและเป็นทางเลือกที่ได้รับการยอมรับทางสังคมและเศรษฐกิจ

4) ไม่จำเป็นต้องเน้นที่จะให้ภูมินิเวศป่าไม้กลับมาเป็นเหมือนเดิม แต่มุ่งการจัดการที่มองไปข้างหน้า โดยเพิ่มขีดความสามารถให้ภูมินิเวศป่าไม้กลับคืนสู่สภาพปกติ และเปิดโอกาสในการใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อแปรรูปและบริการในระดับภูมินิเวศอย่างสร้างสรรค์

5) สามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกสภาพป่าไม้ ซึ่งอาจจะเป็นป่าที่ผ่านการแผ้วถาง พื้นที่ป่าที่มีความสมบูรณ์หรือแม้กระทั่งพื้นที่เกษตรกรรมก็ได้ จึงไม่จำกัดเฉพาะแต่ป่าดั้งเดิมเท่านั้น

สรุปแนวคิดการจัดการจัดการภูมินิเวศป่าไม้อย่างยั่งยืน เน้นการฟื้นฟูความสมบูรณ์ของระบบนิเวศและส่งเสริมให้เกิดความสมดุลระหว่างมนุษย์และทรัพยากรธรรมชาติ หรือสร้างความสมดุลของระบบนิเวศของพื้นที่ล้อมรอบ เพื่อให้เกิดการฟื้นฟูสมดุลของระบบนิเวศและส่งเสริมให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ได้มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและมีการใช้ประโยชน์อย่างสร้างสรรค์ ดังนั้นการจัดการภูมินิเวศป่าไม้อย่างยั่งยืน ต้องมีกลไกและรูปแบบสำหรับการจัดการระบบนิเวศป่าไม้ ไปพร้อมๆ กับพื้นที่นิเวศเกษตรโดยรอบ

2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Base Sustainable Tourism :CBT)

อคิน ทรัพย์พัฒน์. (2547) การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ที่กำหนดทิศทางในการจัดการโดยชุมชนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้เรียนรู้และชุมชน คลอบคลุมทั้ง 5 ด้านพร้อมกัน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนเป็นผู้ดูแลจัดการ เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือนองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีดังนี้

1)ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์

2)ด้านองค์กรชุมชน มีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้และมีทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย รู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

3)ด้านการจัดการ มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวมีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเข้ากับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างความรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้มาเยือนกับคนในชุมชน สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

4)ด้านการเรียนรู้ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยว สามารถสร้างรับรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการจัดการซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้มาเยือนกับชาวบ้าน อีกทั้งยังเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

สรุปการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความสมดุลสิ่งแวดล้อมหลายอย่างพร้อมกันทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม กระบวนการเรียนรู้เกิดจากชุมชนและเพื่อชุมชนเอง ซึ่งชุมชนจะมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการและได้รับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมและศักยภาพชุมชนคือ ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการ

พัฒนา การปรับปรุง หรือการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง รวมถึงความน่าสนใจของท้องถิ่นนั้นว่ามีเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยว บนพื้นฐานความพร้อมหรือความสามารถในการบริหารจัดการของชุมชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1 เพื่อศึกษาบริบทชุมชนการท่องเที่ยวกรณีศึกษาชุมชนหุบเขา ตำบลหุบเขา อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร

2 เพื่อพัฒนาศักยภาพองค์กรชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม และจัดทำข้อเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ เพื่อให้เกิดแผนสนับสนุนชุมชนภายหลังการวิจัยสิ้นสุดลง

วิธีการดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อเป็นกรณีศึกษาสำหรับการถอดบทเรียนหาแนวทางที่เหมาะสมสู่การประยุกต์ใช้พื้นที่อื่น โดยมีการกำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

ขอบเขตเชิงพื้นที่ คือ มีการคัดเลือกพื้นที่แบบเจาะจง บริเวณเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำหนองหาร จังหวัดสกลนคร คือ “ลำน้ำพุง” เนื่องจากเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ และเป็นพื้นที่ดำเนินโครงการวิจัยและโครงการบริการวิชาการต่อเนื่อง และชุมชนมีความต้องการพัฒนาด้านการจัดการท่องเที่ยวในระดับชุมชน คือ ชุมชนบ้านหุบเขา ได้แก่ หมู่ที่ 1, 2, 10, 11, 15 ตำบลหุบเขา อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร

ขอบเขตเชิงเนื้อหา คือ การศึกษาบริบทและพัฒนาศักยภาพเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเขตพื้นที่ต้นน้ำหนองหาร จังหวัดสกลนคร

ขอบเขตกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ สมาชิกชุมชนบ้านหุบเขา ได้แก่ กลุ่มบุคคล องค์กรชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่ความเกี่ยวข้องและต้องการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว รวมจำนวนทั้งสิ้น 75 คน ได้แก่

- สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวชุมชนและปุ๋ยชีวภาพ หมู่ที่ 15 จำนวน 40 คน
- ผู้นำ/ผู้ใหญ่บ้านแต่ละชุมชน จำนวน 10 คน (หมู่บ้านละ 2 คน)
- คณะกรรมการป่าชุมชน (5 หมู่บ้าน) จำนวน 20 คน
- ตัวแทนกลุ่มเยาวชนจิตอาสาชุมชนหุบเขา จำนวน 5 คน

เครื่องมือการวิจัย กระบวนการวิจัยเพื่อรวบรวมข้อมูลจาก 2 ส่วนหลัก ได้แก่ ข้อมูลเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ด้วยเครื่องมือต่าง ๆ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบการสังเกต การสนทนากลุ่มย่อย (Group Discussion)

การวิเคราะห์ข้อมูล ตามกรอบแนวคิด ทฤษฎีในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยอาศัยทัศนะของ “คนใน” ช่วยอธิบายความสัมพันธ์ข้อมูลภาคสนาม ถอดเทพและข้อมูลบางส่วนสร้างความเข้าใจและการนำเสนอ ควบคู่กับการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis)

การนำเสนอข้อมูล การเขียนรายงานเชิงวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) แล้วนำมาสังเคราะห์เป็นชุดองค์ความรู้ผ่านกระบวนการตรวจสอบ เพื่อสรุป อภิปรายผลและให้ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1 บริบทชุมชนการท่องเที่ยว กรณีศึกษาชุมชนหุบเขา ตำบลหุบเขา อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ 1 ลักษณะภูมิเนเวศชุมชนหลุบเลา

ภาพโดย นายพงษ์ศักดิ์ ฐานสินพล, วันที่ 5 พฤษภาคม 2562

จากการศึกษาพบว่า ชุมชนมีบริบทที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น มีวิถีการดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์และความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญและเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เห็นคุณค่าร่วมกันผ่านการดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์ (เทิน เลานวุดวัน, 2562: สัมภาษณ์) มีทรัพยากรที่เป็นทุนชุมชนสามารถพัฒนานำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังนี้

1) ทรัพยากรป่าไม้หรือป่าชุมชน ชุมชนมีการจัดการพื้นที่ป่าจำนวน 5 แปลง รวมเนื้อที่กว่า 5,654 ไร่ ซึ่งมีความหลากหลายของประเภทป่า ได้แก่ พื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ ป่าชุมชนการหาอยู่หากิน และป่าทางวัฒนธรรม สร้างแหล่งอาหารธรรมชาติที่ให้ผลผลิตมีการเก็บหาของป่าเพื่อการบริโภคในครัวเรือนภายในชุมชนและข้างนอกเพื่อสร้างรายได้ ตลอดทั้งการรักษาไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพสะท้อนการพัฒนาารูปแบบการจัดการป่าและการใช้ประโยชน์ ขณะเดียวกันเป็นแหล่งพื้นที่ต้นน้ำที่สำคัญของหนองหาร เหมาะสำหรับเป็นห้องเรียนเพื่อศึกษาระบบนิเวศป่าไม้หรือทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติของชุมชน

2) วัดถ้ำเสียงของ สถานปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชนสายวัดป่าศิษยานุศิษย์หลวงปู่มั่น ฐริทัตโต ทั้งภายในและนอกชุมชน รวมระยะเวลากว่า 61 ปี มีการสร้างเสนาสนะหลายรายการจากความศรัทธาของชุมชนแต่ละยุคสมัย ถึงปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ. 2562 ชุมชนมีความต้องการขอใช้ประโยชน์จากพื้นที่จากกรมป่าไม้เพื่อสร้างวัด จึงเข้าขอรับบริการวิชาการจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร เพื่อจัดทำข้อมูลรายงานสิ่งแวดล้อมเข้าสู่กระบวนการขึ้นทะเบียนจัดตั้งเป็น “วัด” กับทางสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสกลนคร ได้สำเร็จเมื่อปี พ.ศ. 2565 (พระครูพุทธิ ปัญญาภรณ์, 2562: สัมภาษณ์) เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หนึ่งที่เป็นศาสนสถานทั้งในเชิงประวัติศาสตร์กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมบนภูพาน เรื่องเล่า ตำนานให้แก่เยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้และการพัฒนาารูปแบบการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งวัดถ้ำเสียงของอยู่บนพื้นที่สูงที่มีทัศนียภาพที่สวยงามเหมาะทั้งการท่องเที่ยวและการถ่ายรูปได้เป็นอย่างดี

3) การพัฒนาารูปแบบเกษตรอินทรีย์และการแปรรูปอาหาร เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อจำหน่ายสร้างอาชีพเสริมรายได้ ชุมชนมีการตระหนักเรื่องสิ่งแวดล้อมเนื่องจากตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ต้นน้ำจึงมีแนวทางในการลดการใช้สารเคมี และการปรับเป็นวิถีเกษตร

ปลอดภัย ได้แก่ เกษตรปลอดภัย เกษตรอินทรีย์ ตลอดจนการพัฒนาเป็นเกษตรผสมผสาน เพื่อสร้างความหลากหลายของชนิดพืชและผลผลิตเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างต่อเนื่อง เหมาะสมสำหรับเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีการปรับตัวของชุมชนที่คำนึงถึงผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการปลูกพืชได้เป็นอย่างดี

4) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ชุมชนหุบเสาก่อตั้งมายาวนานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2350 รวมระยะเวลากว่า 218 ปี (ณ ปัจจุบัน ปีพ.ศ. 2568) ผ่านปรากฏการณ์ประวัติศาสตร์ทางการเมืองมากมาย พัฒนาการวิถีชีวิตของผู้คนหลายช่วงยุคสมัย สะท้อนเรื่องราวที่เป็นหลักฐานและการปรับตัวที่เป็นอยู่ในปัจจุบันจากแรงผลักดันภายในและภายนอกชุมชน (ทองไสย กิ่งพรมภู, 2562: สัมภาษณ์) ได้แก่ บ้านไม้โบราณ ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ต้นศรีมหาโพธิ์อายุ 200 ปี สิ่งเหล่านี้สะท้อนความทรงจำเรื่องราวของชุมชนได้เป็นอย่างดี

ดังนั้นความต้องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน สอดคล้องกับการจัดการภูมิเนเวศของชุมชนหุบเสาบนพื้นฐานทุนชุมชนทุกมิติ สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการภูมิเนเวศป่าไม้อย่างยั่งยืน การให้ความสำคัญเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน จากการศึกษาที่ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาป่าชุมชนในโครงการวิจัยและบริการวิชาการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 โดยกระบวนการวิจัยครั้งนี้ เน้นการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งระดับชุมชน กลุ่มคน องค์กรชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบล โรงเรียนและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบล ให้เข้ามามีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วมตามความเหมาะสมและสร้างทางเลือกที่เกิดจากการยอมรับร่วมกันด้านสังคม การบริการและเศรษฐกิจอย่างสร้างสรรค์ร่วมกัน

2 พัฒนาศักยภาพขององค์กรชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม และจัดทำข้อเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ เพื่อให้เกิดแผนสนับสนุนชุมชนภายหลังการวิจัยสิ้นสุดลง

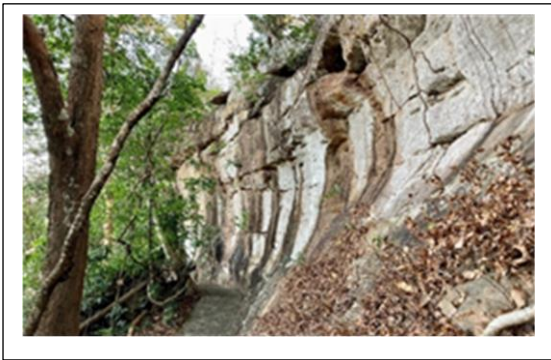

ภาพที่ 2-3 เวทีวิเคราะห์ศักยภาพภาพวิสาหกิจชุมชนกลุ่มและผลิตภัณฑ์จากผ้า (ตามลำดับ)

ภาพโดย นายพงษ์ศักดิ์ ฐานสินพล, วันที่ 5 พฤษภาคม 2562

จากการศึกษาและระบุงุุ่มเป้าหมายการวิจัยหลักพบว่า คือ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มศูนย์ข้าวชุมชนและปุ๋ยชีวภาพ หมู่ที่ 15 ที่สนใจขับเคลื่อนประเด็นเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และกลุ่มอื่น ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มทอผ้าและย้อมสีธรรมชาติและกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่กำลังก่อตัว รวมจำนวน 123 คน ให้ความสนใจเข้ามามีส่วนร่วมในการ

จัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เข้ามาเรียนรู้กระบวนการวิจัยต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 และมีการขยายเป็นกลุ่มย่อยอีกมากมายตามความสนใจและความถนัดของสมาชิก ซึ่งนอกจากเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นภายในชุมชนหลุบเลาทั้ง 15 หมู่แล้ว มีการขยายเครือข่ายระหว่างชุมชนและมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาสนับสนุน ปัจจุบันกลุ่มเหล่านี้มีความพยายามในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อรองรับการจัดการท่องเที่ยวในอนาคตได้ เช่น ผลิตภัณฑ์การแปรรูปอาหารและกลุ่มทอผ้าหรือย้อมสีธรรมชาติ ขณะเดียวกันมีแนวทางเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่ การเตรียมความพร้อม การพัฒนาสื่อของตนเอง การพัฒนาโครงการอื่น ๆ และการแสวงหาช่องทางเพื่อพัฒนาการตลาด

ภาพที่ 5-6 ทักษิณภาพ และเส้นทางเดินล้อมรอบวัดถ้ำเสียงของ

ภาพโดย นางสาวภัชราภรณ์ สาคำ, วันที่ 10 เมษายน 2565

การพัฒนาแผนสนับสนุนชุมชนภายหลังการวิจัยนั้น ซึ่งได้มีประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นหาแนวทางจัดทำแผนสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องระดับพื้นที่และการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มเพื่อให้เกิดแผนสนับสนุนชุมชนภายหลังการวิจัยสิ้นสุดลง พบแนวทางการพัฒนาดังนี้

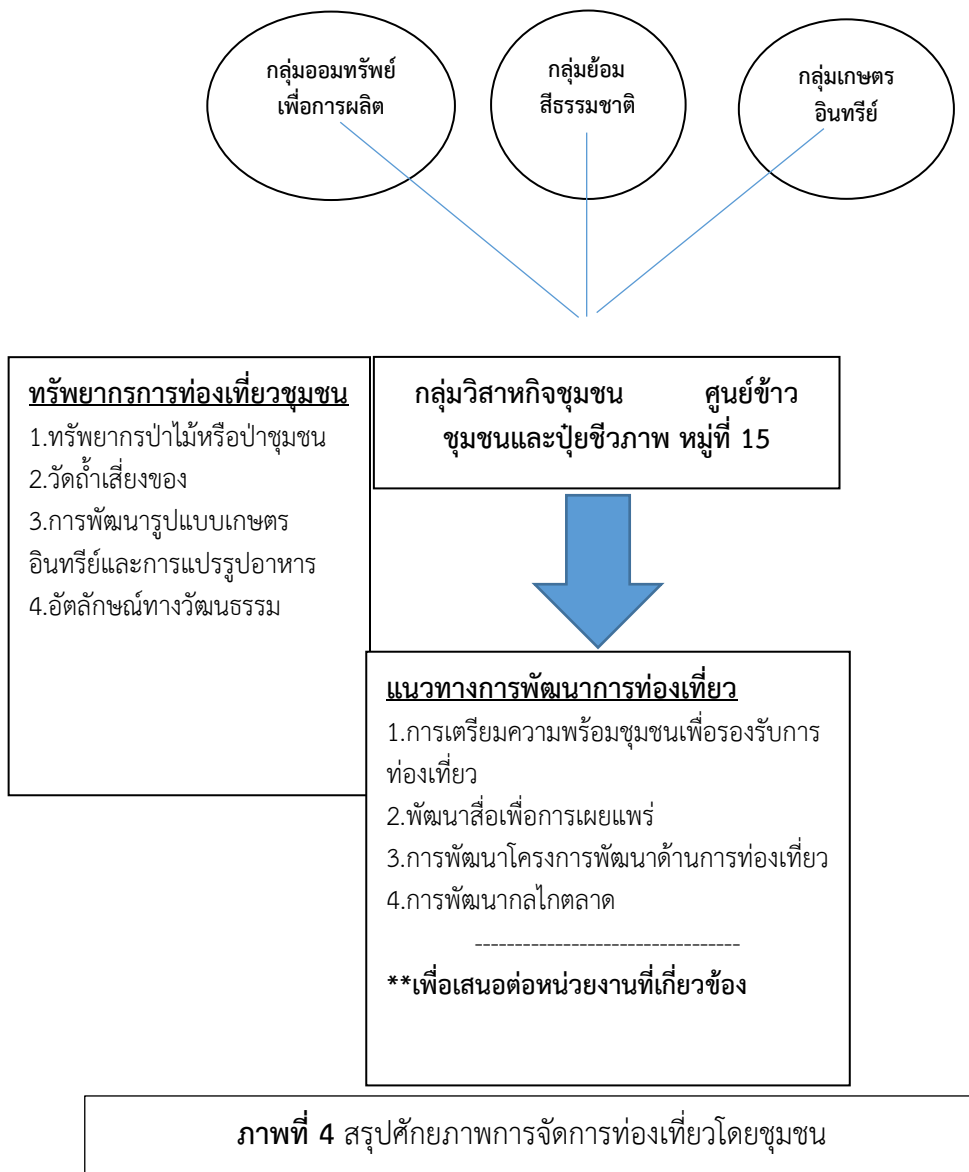
1) การเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ได้แก่ ฐานข้อมูลชุมชนหรือบริบทชุมชนด้านการท่องเที่ยว เพื่อจัดทำคู่มือการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงข้อมูลด้วยตัวเองและเป็นการพัฒนาระบบข้อมูลให้มีความชัดเจนรองรับการรูปแบบการท่องเที่ยวได้

2) การพัฒนาสื่อเพื่อการเผยแพร่ ภายใต้ชื่อเพจ “กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหลุบเลานาจำ” เพื่อเผยแพร่ข้อมูลผลผลิตทางการเกษตรหรือผลิตภัณฑ์ชุมชน ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว งานวิจัยหรือบริการวิชาการที่ผ่านมา เพื่อให้เกิดการรับรู้สถานการณ์ความเคลื่อนไหวจากพื้นที่สู่สาธารณะและเป็นช่องทางทางการสื่อสารทางการตลาดจากภายนอกสู่ชุมชนร่วมด้วย

3) การสนับสนุนโครงการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ เพื่อจัดทำโครงการพัฒนาและบริการวิชาการด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง ที่ต้องอาศัยการเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานระดับชุมชนทั้งหน่วยงานภาครัฐ ชุมชนและเอกชน การสนับสนุนทั้งในเชิงนโยบายหรือกฎหมายที่เกี่ยวข้อง การกระจายงบประมาณ เข้ามาพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม

4) การพัฒนาการตลาด สถานที่จำหน่ายสินค้าและบริการต่าง ๆ การพัฒนาคุณภาพสินค้าเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผู้บริโภค และเครือข่ายพันธมิตรทั้งระดับแนวราบและแนวตั้ง สิ่งเหล่านี้เชื่อว่าจะทำให้เกิดการขยายเครือข่าย การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

ดังนั้นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน สิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงคือ ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม มีการจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่การระดมความคิดเห็น การวางแผน ดำเนินงานและการติดตามประเมินผล ขณะเดียวกันต้องมีการ พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายสอดคล้องกับงานศึกษาของชัยสิทธิ์ ดำรงวงศ์เจริญ (2550) เพื่อสร้างเอกลักษณ์ของชุมชนผ่าน สินค้าหัตถกรรม การจัดแสดงกิจกรรมประเพณี วิถีชีวิตและรูปแบบ การดำเนินชีวิต ทั้งเพื่อจัดทำเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวและสร้างการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนสู่ชนรุ่นหลังต่อไป สามารถที่จะสรุปบริบทและศักยภาพชุมชนได้ดังนี้

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีเป้าหมายเชิงการพัฒนา เพื่อการอนุรักษ์พื้นที่ภูมินิเวศพื้นที่ป่าต้นน้ำหนองหารทั้งระบบได้ แม้การดำเนินการวิจัยยังมีข้อจำกัดเรื่องระยะเวลาและงบประมาณในการพัฒนาเชิงพื้นที่ คณะผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้และอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและข้อเสนอแนะ ดังนี้

1 องค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่

1.1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนการท่องเที่ยว กรณีศึกษาชุมชนหุบเขา ตำบลหุบเขา อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร พบว่า มีองค์ประกอบทางทรัพยากรและวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อขีดความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) อย่างเป็นระบบ โดยมีภูมินิเวศป่าไม้ทำหน้าที่เป็นฐานทางนิเวศในการรองรับกิจกรรมท่องเที่ยวและเป็นพื้นที่ต้นทุนเชิงนิเวศที่ต้องบริหารจัดการเพื่อคงศักยภาพไว้ในระยะยาว ทั้งนี้รูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าผ่านแนวความคิดการจัดการภูมินิเวศป่าไม้อย่างยั่งยืนในระดับชุมชน เช่น การจัดโซนพื้นที่ใช้สอย การกำหนดข้อตกลงการเก็บของป่าและบทบาทกลไกชุมชนในการเฝ้าระวังส่งผลให้ชุมชนสามารถรักษาความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการสร้างมูลค่าด้านการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม สนับสนุนแนวทางที่ให้ชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรและกระบวนการตัดสินใจ และการมีวิถีถ้าเสี่ยงของ ฐานพื้นที่ศูนย์รวมจิตใจและจุดหมายด้านจิตวิญญาณซึ่งมีความเชื่อมโยงเชิงวัฒนธรรมต่อผู้มาเยือน ทำให้พื้นที่มีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ (Spiritual tourism) ที่สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากนี้การพัฒนาระบบเกษตรอินทรีย์และการแปรรูปอาหาร ช่วยสร้างความมั่นคงทางอาหาร ลดการพึ่งพาภายนอก สอดคล้องกับหลัก เศรษฐกิจฐานทรัพยากรยั่งยืน (Resource-based economy) อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่หนุนเสริมระบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีความมั่นคงในห่วงโซ่การท่องเที่ยว เช่น การจัดการอาหาร การบริการนักท่องเที่ยว และการสร้างอัตลักษณ์สินค้าชุมชน ด้านมรดกวัฒนธรรมและเรื่องเล่าท้องถิ่น ได้แก่ บ้านไม้โบราณ ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ต้นศรีมหาโพธิ์ทำหน้าที่เสมือน ทุนทางวัฒนธรรมที่ช่วยสร้างความหมาย ความโดดเด่น และคุณค่าเชิงประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยว ทำให้กิจกรรมท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับ “เรื่องเล่า-ตัวตน” ของชุมชนได้อย่างเป็นธรรมชาติ จึงสอดคล้องกับหลักการของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มุ่งเน้นให้ “ประสบการณ์ท่องเที่ยวคือชีวิตของคนในพื้นที่” มากกว่าการสร้างกิจกรรมเชิงพาณิชย์จากภายนอก ดังนั้น องค์ประกอบทั้งเชิงนิเวศ วัฒนธรรม เศรษฐกิจชุมชน และโครงสร้างการจัดการภายใน ทำให้ชุมชนมีศักยภาพเป็นต้นแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน บนฐานของภูมินิเวศป่าไม้ ซึ่งมีความสัมพันธ์เชิงเหตุผลแบบ “ร่วมพึ่งพา-ร่วมเสริมพลัง (Mutual reinforcement)” ระหว่างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ-สังคม เมื่อบริหารจัดการอย่างเหมาะสม ชุมชนจึงสามารถยกระดับเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมที่มีความยั่งยืนได้ในระยะยาว

1.2) เพื่อพัฒนาศักยภาพองค์กรชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม และจัดทำข้อเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ เพื่อให้เกิดแผนสนับสนุนชุมชนภายหลังการวิจัยสิ้นสุดลง พบว่า ชุมชนมีการเตรียมความพร้อมในการพัฒนาศักยภาพองค์กรเพื่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมผ่านกระบวนการพัฒนาระดับต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ เช่น การจัดทำฐานข้อมูล การผลิตสื่อเผยแพร่บนแพลตฟอร์มดิจิทัลของชุมชน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก และการพัฒนาตลาดเพื่อเพิ่มช่องทางจำหน่ายสินค้าและบริการในชุมชน การพัฒนาเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสามารถด้านการจัดการด้วยตนเอง (Self-management capacity) และการเปลี่ยนผ่านสู่ระบบเศรษฐกิจฐานทรัพยากรที่ยึดโยงกับอัตลักษณ์ชุมชน สอดคล้องกับแนวคิด การจัดการภูมินิเวศป่าไม้อย่างยั่งยืน ซึ่งเน้นการใช้ประโยชน์ทรัพยากรตามศักยภาพเชิงนิเวศควบคู่กับการอนุรักษ์ มองได้ว่าเป็น “โครงสร้างสนับสนุนเชิงนโยบาย ระดับชุมชน (Community-based governance support structure)” ที่ช่วยลดความเสี่ยงจากการถูกใช้ประโยชน์และภูมิทัศน์ท้องถิ่นถูกผูกเข้ากับระบบเศรษฐกิจสีเขียว (Green economy) อย่างเหมาะสม ขณะเดียวกัน กระบวนการเตรียมความพร้อมของชุมชนยังสะท้อนหลักการของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม โดยการเสริมสร้าง

กลไกตลาด การทำนุบำรุงอัตลักษณ์วัฒนธรรม และการผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเพิ่ม “ขีดความสามารถในการแข่งขันเชิงอัตลักษณ์ (Identity-based competitiveness)” ของแหล่งท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น และเครื่องมือทางการตลาดเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น การเตรียมความพร้อมของชุมชนจึงไม่ใช่เพียงการสร้างกิจกรรมใหม่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว แต่ยังเป็นกระบวนการสร้างความมั่นคงของระบบนิเวศชุมชน (Community ecosystem resilience) ที่ผูกโยงระหว่างทรัพยากรธรรมชาติ อัตลักษณ์วัฒนธรรม และกลไกทางเศรษฐกิจชุมชน หากขยายผลด้วยการสนับสนุนของหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องจะสามารถยกระดับสู่รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวอย่างสมดุลและยั่งยืนในระยะยาวได้

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1) ข้อเสนอแนะทางวิชาการหรือการใช้ประโยชน์ เนื่องจากผลการวิจัยเป็นข้อมูลปฐมภูมิ เนื่องจากแหล่งข้อมูลอื่นมีค่อนข้างน้อยและไม่ได้ถูกเก็บไว้อย่างเป็นระบบ คณะผู้วิจัยได้มีการสะสมความรู้โดยการศึกษาชุมชนด้วยเครื่องมือทางมนุษยวิทยา ดังนั้นหากมีการอ้างอิงเนื้อหาควรระบุปีที่ทำการศึกษาให้ชัดเจน เนื่องจากพื้นที่มีลักษณะพลวัตอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับบุคคลหรือกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

นักศึกษาหรือผู้สนใจทั่วไป สามารถเรียนรู้สภาพบริบทของชุมชนและศักยภาพของชุมชน ตลอดจนตั้งต่อยอดประเด็นในการศึกษาเพิ่มเติมและสามารถออกแบบการพัฒนาชุมชนให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการพัฒนาชุมชน สามารถนำผลการศึกษานี้ ออกแบบกิจกรรมการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องเพราะเป็นสิ่งที่ชุมชนให้ความสนใจ เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน หรือการท่องเที่ยววิถีธรรมชาติ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ การประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่องได้

2) ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องระดับพื้นที่ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลหุบเขา โรงเรียนบ้านหุบเขา ควรให้การสนับสนุนด้านงบประมาณและวิชาการในการจัดทำโครงการหรือกิจกรรมเพื่อเพิ่มโอกาสและพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวให้มากยิ่งขึ้น เช่น การอบรมให้ความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยว การเป็นมัคคุเทศก์ การจัดทำแผนที่ เป็นต้น

3) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรพัฒนาแนวทางจากข้อเสนอต่อยอดหรือพัฒนาลักษณะ

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อเป็นทุนเสริมสร้างศักยภาพองค์กรชุมชนให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

บรรณานุกรม

- ชัยสิทธิ์ ดำรงวงศ์เจริญ. (2550). การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงอนุรักษ์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน; กรณีศึกษาภูผายาล อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสกลนคร.
- ธเนศวร์ เจริญเมือง. (2556). ฝึบ้านฝึเมือง: ความเชื่อ อำนาจรัฐ และการจัดการพื้นที่ของชุมชนไทย. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ภัชราภรณ์ สาคำและคณะ. (2558). การศึกษาองค์ความรู้ด้านจัดการป่าและการพัฒนาความหลากหลายทางชีวภาพอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ป่าต้นน้ำหนองหาร จังหวัดสกลนคร. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.)

- ภัชราภรณ์ สาคำและคณะ. (2559). รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร เขตพื้นที่ป่าต้นน้ำหนองหาร จังหวัดสกลนคร. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.)
- ภัชราภรณ์ สาคำ. (2560). การพัฒนาศักยภาพองค์กรชุมชนในการจัดการภูมินิเวศป่าไม้ ในเขตพื้นที่ต้นน้ำหนองหาร จังหวัดสกลนคร. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
- วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์. (2529). ผลกระทบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวต่อมรดกศิลปวัฒนธรรม. จุลสารการท่องเที่ยว. ปีที่ 4 (ฉบับเดือนตุลาคม).
- สพสันต์ เพชรคำ และคณะ. (2555). ถอดบทเรียนหนองหาร. ศูนย์หนองหารศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- สุระเดช ทวีแสงสกุลไทย. (2557). ป่าชุมชนกับข้อจำกัดทางกฎหมายไทย. วารสารกฎหมายปฏิบัติ, 10(2), 23-40. ข้อมูลเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมป่าไม้. (2562). สืบค้นจาก <http://forestinfo.forest.go.th/Content/file/stat2557/Table%202.pdf> ค้นเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2562
- อคิน รพีพัฒน์. (2547). การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา. ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณสุข.
- อมรศักดิ์ แสนอุบล และคณะ. (2554). การเปลี่ยนแปลงของภูมินิเวศป่าต้นน้ำในลุ่มน้ำโขง. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- FAO (2010). The Second Report on the State of the World's Plant Genetic Resources for Food and Agriculture.
- International Union for Conservation of Nature. (2010). Guidelines for applying protected area management categories. IUCN. สืบค้นจาก <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-008.pdf> ค้นเมื่อวันที่ 5 กันยายน 2565
- รายนามผู้ให้สัมภาษณ์
- พระครูพุทธิ ปัญญาภรณ์. (11-13 ตุลาคม 2562). สัมภาษณ์ส่วนบุคคล. เจ้าอาวาสวัดถ้ำเลี้ยงของ ตำบลหลุบเลา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสกลนคร
- เทิน เลานวดวัน. (11-13 ตุลาคม 2562). สัมภาษณ์ส่วนบุคคล. ผู้ใหญ่บ้านหลุบเลานาจาน หมู่ที่ 15 ตำบลหลุบเลา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสกลนคร
- ทองไสย กิ่งพรมภู. (11-13 ตุลาคม 2562). สัมภาษณ์ส่วนบุคคล. ผู้อาวุโสบ้านหลุบเลานาจาน หมู่ที่ 15 ตำบลหลุบเลา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสกลนคร

ปัจจัยทางการเมืองที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ
 POLITICAL FACTORS AFFECTING POLITICAL PARTICIPATION OF PEOPLE
 IN CHAIYAPHUM PROVINCE

พัฒนศิณ สำเร็จรัมย์

Patsin Samroengram

ตะติยาวัฒน์ สุวรรณศรี

Tatitawat Suwansri

คณะรัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยนครราชสีมา

Faculty of Public Administration, Nakhon Ratchasima College

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดชัยภูมิ

Chaiphum Provincial Election Commission Office

E-mail: patsin@nmc.ac.th, bbird@hotmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 28 มกราคม 2569

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 10 กุมภาพันธ์ 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 12 กุมภาพันธ์ 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ 2) วิเคราะห์ปัจจัยทางการเมืองที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ และ 3) เสนอแนวทางการพัฒนาและสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสม กลุ่มตัวอย่างการวิจัยเชิงปริมาณคือ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดชัยภูมิ จำนวน 400 คน และกลุ่มตัวอย่างการวิจัยเชิงคุณภาพคือ ผู้นำท้องถิ่น จำนวน 32 คน เครื่องมือการวิจัยเชิงปริมาณคือ แบบสอบถาม และเครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ คือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์สาระ ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัจจัยทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยอยู่ในระดับมาก 4 ด้าน และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านความสำนึกทางการเมือง ด้านทัศนคติทางการเมือง ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมือง ด้านการดำเนินงานของภาครัฐ และด้านผลตอบแทนจากกลุ่มทางการเมือง ตามลำดับ

2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับค่าคะแนนเฉลี่ยเป็นรายด้านจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการใช้สิทธิเลือกตั้ง ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง ด้านการจัดตั้งและเป็นสมาชิกกลุ่มการเมือง ด้านบทบาทตามบทบาทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ และด้านการชุมนุมทางการเมือง ตามลำดับ

3. ปัจจัยด้านผลตอบแทนจากกลุ่มทางการเมือง ปัจจัยด้านการดำเนินงานของภาครัฐ และปัจจัยด้านความสำนึกทางการเมือง ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ

คำสำคัญ : ปัจจัยทางการเมือง, การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

Abstract

The research purposes were 1) to study the political participation of people in Chaiyaphum Province; 2) to study the Political factors affecting political participation of people in Chaiyaphum Province; and 3) to propose guidelines for development and support political participation of people in Chaiyaphum Province. This was the mixed method research. The quantitative research The population was the people aged 18 years and over living in the area of the Chaiyaphum Province the sample group was the 400 people determined using Taro Yamane's formula, the quantitative research instrument was the questionnaire; and the qualitative research sample group was the 32 local leader of district in Chaiyaphum Province, the qualitative research instrument was the in-depth interview form. The quantitative data analysis statistics were the frequency, percentage, mean, standard deviation, one-way Analysis of Variance, and multiple regression analysis. The qualitative data analysis used the content analysis method. The results of the research were found that

1. The political factors of the people in Chaiyaphum province, overall, are at a moderate level, with four aspects rated high and one aspect rated moderate. The average values, arranged from highest to lowest, are as follows: political awareness, political attitudes, perception of political information, government operations, and returns from political groups, respectively.

2. The political participation of the people in Chaiyaphum province, overall, is at a moderate level. The average scores in various aspects, ranked from highest to lowest, are as follows: the exercise of voting rights, participation in political activities, establishment and membership in political groups, roles according to constitutional provisions, and political gatherings, respectively.

3. The factors related to the returns from political groups, the operational factors of the government sector, and the factors concerning political awareness influence the political participation of the people in Chaiyaphum Province.

Keywords : Political factors affecting political, participation

บทนำ

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในกระบวนการนโยบายสาธารณะ ทั้งในด้านการให้และรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การให้ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ การมีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ทั้งการปฏิบัติ การติดตาม และประเมินผล ทั้งนี้เพราะอำนาจในการตัดสินใจไม่ควรเป็นของกลุ่มคนจำนวนน้อย แต่อำนาจควรได้รับการจัดสรรในระหว่างประชาชน เพื่อทุกคนได้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อกิจกรรมส่วนรวม (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ ถวิลวดี บุรีกุล. 2549 : 34-35) การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการที่ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจ และการ

บริหารจัดการในเรื่องที่มีผลกระทบต่อตนเอง ชุมชน และสังคม สามารถทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือ 1) การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง ประชาชนใช้สิทธิเสรีภาพของแต่ละคนด้วยตนเอง และใช้สิทธิเสรีภาพร่วมกับผู้อื่น กระทำการเพื่อการมีส่วนร่วม เช่น กิจกรรมของชุมชน กิจกรรมของกลุ่ม หรือองค์กรที่มีพลเมืองร่วมกันดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ในกรณีนี้พลเมืองอาจทำด้วยตนเองหรือทำร่วมกัน เพื่อใช้สิทธิพลต่อการดำเนินการกิจการงานของรัฐ หรือการใช้สิทธิของพลเมืองในการติดต่ออย่างเฉพาะเจาะจง เป็นการมีส่วนร่วมที่สามารถทำเป็นรายบุคคล เช่น การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือข้าราชการเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เฉพาะตัวหรือของครอบครัว หรือขอรับบริการ การปกป้องคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพที่ตนและครอบครัว หรือการเป็นผู้ประท้วง (Protestors) และ การเป็นผู้สื่อข่าว (Communicators) ส่วนการมีส่วนร่วมโดยตรงร่วมกับผู้อื่น ได้แก่ การเรียกร้องและปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพที่ตนเองและชุมชนพึงมีพึงได้ 2) การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยอ้อม เป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านตัวแทน โดยการเลือกตั้งตัวแทนทั้งระดับชาติ คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) และสมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) และตัวแทนระดับท้องถิ่น นั่นคือการใช้สิทธิเลือกตั้ง (Voting) ในการเลือกตัวแทนของตนเข้าไปใช้อำนาจในทางการเมือง การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง (Campaign activity) เป็นกิจกรรมในลักษณะเดียวกับการใช้สิทธิเลือกตั้ง แต่เป็นรูปแบบของการไปมีส่วนร่วมในการรณรงค์หาเสียง ในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตย หากมีสิทธิเลือกตั้งจึงต้องไปทำหน้าที่เลือกตั้งทุกครั้งที่มีการเลือกตั้ง เพื่อเลือกตัวแทนที่ดี และมีคุณภาพเหมาะสมไปทำหน้าที่เพื่อส่วนรวม

กระบวนการมีส่วนร่วม เป็นกลไกสำคัญที่เสริมให้ใช้อำนาจของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่มากไปกว่าเพียงการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรทำหน้าที่เป็นตัวแทนในสภา การมีส่วนร่วมสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงและทำให้กำหนดชีวิตของตนเอง ชุมชนและสังคม และเป็นพื้นที่ปฏิบัติการของหลักการประชาธิปไตยและวิถีพลเมืองประชาธิปไตย ที่มุ่งไปสู่ประโยชน์ส่วนรวมและสร้างคุณค่าต่อการเมืองการปกครองที่ทำให้สังคมเท่าเทียม มีคุณภาพชีวิตที่ดี ภาวการณ์นำมาใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง รวมทั้งผลประโยชน์ที่จะได้รับสามารถนำไปยังพลเมืองและสังคมอีกหลายประการ พลเมืองทุกคนจึงพึงตระหนักว่าคุณภาพชีวิตจะดี ชุมชนจะดี การเมืองจะดี สังคมประเทศชาติจะเป็นไปใช้ทิศทางที่ต้องการ พลเมืองจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแข็งขัน และถือเป็นหน้าที่ที่ทุกคนต้องกระทำ โดยต้องมีส่วนร่วมอย่างยึดหลักการประชาธิปไตย มีความรู้และแสวงหาความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งต้องเข้าใจว่ากระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองต้องใช้เวลา ใช้ความอดทนอดกลั้น ใช้ทรัพยากร แต่หากพลเมืองเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น ริเริ่มและเชื่อมั่นในพลังอำนาจว่าพลเมืองสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงได้ ก็จะสร้างพลังความร่วมมือจากทุกฝ่ายให้ร่วมมือกันเพื่อสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวม คำนึงถึงประโยชน์ร่วมกันอย่างถ่วงน้ำหนักเท่าเทียม ไม่เหลื่อมล้ำ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองก็จะสร้างคุณค่าต่อสังคมและทุกคนในประเทศก็จะเกิดขึ้นได้

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นก็ตาม แต่ในสภาพความเป็นจริงยังมีปัญหาและอุปสรรคอีกมากมาย ดังจะเห็นได้จากผลการวิจัยของสถาบันวิจัยพระปกเกล้า พบว่า ปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนของประเทศไทยในระยะ 60 ปี ที่ผ่านมา ได้แก่ 1) ประชาชนมีข้อจำกัดในการเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เนื่องจากประชาชนขาดการรับรู้เกี่ยวกับแนวคิดและขาดความตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วม 2) ทศนคติและความเชื่อของประชาชนที่ว่าผู้เป็นข้าราชการนั้นคือนายของประชาชน จึงไม่ควรเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง 3) ประชาชนไม่เข้าร่วมกระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมือง เนื่องจากการขาดความรู้และทักษะการนำกระบวนการมีส่วนร่วมไปปฏิบัติ เนื่องจากในอดีตประชาชน

เป็นเพียงผู้รับฟังและเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ต้องรับฟังประชาชน (ถวิลวดี บุรีกุล, 2552 : 99) และจากผลการศึกษาของ อรทัย ก๊กผล (2552 : 12-13) ซึ่งพบว่าสภาพปัญหาและอุปสรรคการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ ประชาชนทั่วไปไม่มีความรู้ความสามารถในการร่างข้อบัญญัติ การออกเสียงประชามติในระดับท้องถิ่นมีน้อยมาก แม้ว่าจะมีการบัญญัติไว้ในกฎหมายของพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แก้เพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 ก็ตาม แต่ไม่มีที่แห่งที่ทำการลงประชามติในระดับท้องถิ่นของประเทศไทย

จากเหตุผลและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง ปัจจัยทางการเมืองที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ ผลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศมากยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยทางการเมืองที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาและสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ขอบเขตของการวิจัย

1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.1.1 ปัจจัยทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ ประกอบด้วย 1) ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมือง 2) ด้านทัศนคติทางการเมือง 3) ด้านความสำนึกทางการเมือง 4) ด้านการดำเนินงานของภาครัฐ 5) ด้านผลตอบแทนจากกลุ่มทางการเมือง

1.1.2 การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ ประกอบด้วย 1) ด้านการใช้สิทธิเลือกตั้ง 2) ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง 3) ด้านการชุมนุมทางการเมือง 4) ด้านการจัดตั้งและเป็นสมาชิกกลุ่มการเมือง 5) ด้านบทบาทตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

1.2 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.2.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร คือ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดชัยภูมิ จำนวน 905,095 คน (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดชัยภูมิ, 2567) กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากการคำนวณโดยใช้สูตรของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane, 1973 : 125) ได้จำนวน 400 คน

1.2.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) คือ ผู้นำท้องถิ่นจากทุกอำเภอในจังหวัดชัยภูมิ (จำนวน 16 อำเภอ) อำเภอละ 2 คน รวมทั้งสิ้น 32 คน

1.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ จังหวัดชัยภูมิ

1.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา ช่วงเวลาในการศึกษารวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์สรุปผลการวิจัยอยู่ในระหว่างเดือน มกราคม 2568 ถึงเดือนเมษายน 2568

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) เป็น การวิจัยที่ใช้วิธีวิทยาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพพร้อมกัน โดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์แบบมีเค้า โครง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 เครื่องมือเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถาม โดยแบ่งเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง คำถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list)

ตอนที่ 2 ปัจจัยทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ ประกอบด้วย 1) ด้านการรับรู้ข้อมูล ข่าวสารทางการเมือง 2) ด้านทัศนคติทางการเมือง 3) ด้านความสำนึกทางการเมือง 4) ด้านการ ดำเนินงานของภาครัฐ 5) ด้านผลตอบแทนจากกลุ่มทางการเมือง

ตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ ประกอบด้วย 1) ด้านการใช้ สิทธิเลือกตั้ง 2) ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง 3) ด้านการชุมนุมทางการเมือง 4) ด้านการจัดตั้ง และเป็นสมาชิกกลุ่มการเมือง 5) ด้านบทบาทตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาและสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ ประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ

2.2 เครื่องมือเชิงคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์ โดยแบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ปัจจัยทางการเมืองของประชาชน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทาง การเมือง 2) ด้านทัศนคติทางการเมือง 3) ด้านความสำนึกทางการเมือง 4) ด้านการดำเนินงานของ ภาครัฐ 5) ด้านผลตอบแทนจากกลุ่มทางการเมือง มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนใน จังหวัดชัยภูมิ อย่างไร

ตอนที่ 2 แนวทางส่งเสริมหรือข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ในจังหวัดชัยภูมิ 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการใช้สิทธิเลือกตั้ง 2) ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง 3) ด้านการชุมนุมทางการเมือง 4) ด้านการจัดตั้งและเป็นสมาชิกกลุ่มการเมือง 5) ด้านบทบาทตาม บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ มีแนวทางอย่างไร

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 เชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มตัวอย่างจากทุกอำเภอในจังหวัดชัยภูมิ โดยคำนวณตาม สัดส่วนร้อยละ จำนวน 400 คน

3.2 เชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งใช้วิธี สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยทำการนัดหมายผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยผู้วิจัยสัมภาษณ์ด้วยตนเอง หลังจากนั้นผู้วิจัยทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของการตอบคำถาม กรณีที่มีการตอบคำถามไม่ครบถ้วน ผู้วิจัยได้ขออนุญาตเข้าพบและขอความอนุเคราะห์ให้ตอบแบบสอบถามด้วยตนเองอีกครั้งหนึ่ง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 เชิงปริมาณ ใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณ

4.2 เชิงคุณภาพ ได้จากการจดบันทึกและบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างมา ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล แล้วนำมาอภิปรายผลข้อมูลเพื่อสร้างข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1. ปัจจัยทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานปัจจัยทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ ในภาพรวมและรายด้าน

	ปัจจัยทางการเมืองของประชาชน ในจังหวัดชัยภูมิ	ระดับความคิดเห็น			
		\bar{X}	S.D.	แปลผล	ลำดับ
1.	ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมือง	3.63	0.91	มาก	3
2.	ด้านทัศนคติทางการเมือง	3.70	0.43	มาก	2
3.	ด้านความสำนึกทางการเมือง	3.73	0.82	มาก	1
4.	ด้านการดำเนินงานของภาครัฐ	3.62	0.56	มาก	4
5.	ด้านผลตอบแทนจากกลุ่มทางการเมือง	2.78	0.24	ปานกลาง	5
	รวม	3.49	0.26	ปานกลาง	

จากตารางที่ 1 พบว่า ปัจจัยทางการเมืองของประชาชน ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.49$) โดยอยู่ในระดับมาก 4 ด้าน และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านความสำนึกทางการเมือง ($\bar{X} = 3.73$) ด้านทัศนคติทางการเมือง ($\bar{X} = 3.70$) ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมือง ($\bar{X} = 3.63$) ด้านการดำเนินงานของภาครัฐ ($\bar{X} = 3.62$) และด้านผลตอบแทนจากกลุ่มทางการเมือง ($\bar{X} = 2.78$) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเป็นดังนี้

1) ด้านความสำนึกทางการเมือง พบว่า ปัจจัยทางการเมืองของประชาชน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ดังนี้ คิดว่ามีวิธีการที่จะทำให้องค์กรท้องถิ่นในพื้นที่ริเริ่มโครงการใด ๆ ตามที่ต้องการได้ รองลงมา เชื่อในความสามารถของตนเองที่จะช่วยพัฒนาให้ท้องถิ่นได้ และการเมืองเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก สับสน แต่สามารถที่จะแก้ไขให้ดีขึ้นได้

2) ด้านทัศนคติทางการเมือง พบว่า ปัจจัยทางการเมืองของประชาชน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ดังนี้ การไปใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นหน้าที่ของพลเมืองแม้ติดธุระสำคัญก็จำเป็นต้องสละเวลาไปใช้สิทธิ รองลงมา การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ดีที่สุดเพราะเป็นการปกครองของประชาชนโดยประชาชน เพื่อประชาชน และนายกรัฐมนตรีต้องมาจากการเลือกตั้งของประชาชนเท่านั้น

3) ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมือง พบว่า ปัจจัยทางการเมืองของประชาชน ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมือง ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ดังนี้ ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองผ่านทางวิทยุหรือเครื่องกระจายเสียง รองลงมา ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองผ่านทางรายการโทรทัศน์ และได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองผ่านทางสื่อออนไลน์ต่าง ๆ

4) ด้านการดำเนินงานของภาครัฐ พบว่า ปัจจัยทางการเมืองของประชาชน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ดังนี้ รัฐบาลมีนโยบายที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมกิจกรรมทางการเมือง รองลงมา การบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางการเมือง และ ภาครัฐมีมาตรการในการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่เป็นประจำ

5) ด้านผลตอบแทนจากกลุ่มทางการเมือง พบว่า ปัจจัยทางการเมืองของประชาชน ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ดังนี้

ได้รับตำแหน่งจากกลุ่มทางการเมืองระดับชุมชนหรือท้องถิ่น รองลงมา เป็นสมาชิกกลุ่มทางการเมืองหรือพรรคการเมืองระดับชุมชนหรือท้องถิ่น และเป็นสมาชิกพรรคการเมืองหรือกลุ่มทางการเมือง

2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ ดังรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิในภาพรวมและรายด้าน

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ในจังหวัดชัยภูมิ		ระดับความคิดเห็น			
		\bar{X}	S.D.	แปลผล	ลำดับ
1.	ด้านการใช้สิทธิเลือกตั้ง	3.68	0.65	มาก	1
2.	ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง	3.37	0.58	ปานกลาง	2
3.	ด้านการชุมนุมทางการเมือง	2.50	0.56	น้อย	5
4.	ด้านการจัดตั้งและเป็นสมาชิกกลุ่มการเมือง	3.04	0.48	ปานกลาง	3
5.	ด้านบทบาทตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ	2.72	0.62	ปานกลาง	4
รวม		3.06	0.36	ปานกลาง	

จากตารางที่ 2 พบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.06$) เรียงลำดับค่าคะแนนเฉลี่ยเป็นรายด้านจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการใช้สิทธิเลือกตั้ง ($\bar{X} = 3.68$) ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง ($\bar{X} = 3.37$) ด้านการจัดตั้งและเป็นสมาชิกกลุ่มการเมือง ($\bar{X} = 3.04$) ด้านบทบาทตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ($\bar{X} = 2.72$) และด้านการชุมนุมทางการเมือง ($\bar{X} = 2.50$) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเป็นดังนี้

1) ด้านการใช้สิทธิเลือกตั้ง พบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ได้แก่ ไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกหรือนายกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รองลงมา ติดตามผลการเลือกตั้งในเขตพื้นที่ของตน และไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

2) ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง พบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ได้แก่ ฟังการปราศรัยของผู้สมัครรับเลือกตั้งทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น รองลงมา ฟังการแถลงนโยบายระดับชาติหรือระดับท้องถิ่น และร่วมแสดงความคิดเห็นต่อการดำเนินโครงการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3) ด้านการจัดตั้งและเป็นสมาชิกกลุ่มการเมือง พบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ได้แก่ เสนอตัวเข้ารับสมัครการเลือกตั้งระดับชุมชนหรือหมู่บ้าน รองลงมา เข้าร่วมจัดตั้งกลุ่มการเมืองระดับท้องถิ่น และเสนอตัวเข้ารับสมัครการเลือกตั้งเป็นตัวแทนชุมชนในเรื่องหรือกิจกรรมต่าง ๆ

4) ด้านบทบาทตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ พบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ได้แก่ ร่วมออกเสียงเพื่อสนับสนุนการปรับปรุง แก้ไขรัฐธรรมนูญ รองลงมา เป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งทุกประเภทที่มีการประกาศรับสมัคร และเข้าร่วมลงบัญชีรายชื่อเพื่อถอดถอนนักการเมืองในระดับท้องถิ่นหรือระดับประเทศ

5) ด้านการชุมนุมทางการเมือง พบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ได้แก่ เข้าร่วมชุมนุมประท้วงเมื่อเห็นว่าเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานของรัฐปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ รองลงมา ได้ทำการประท้วงด้วยการชุมนุม เดินขบวน รวมกลุ่มกดดันหรือแสดงปฏิกิริยาใด ๆ เพื่อให้รับทราบปัญหาหรือความต้องการของท้องถิ่น และเข้าร่วมชุมนุมต่อต้านหรือประท้วงการดำเนินการของรัฐที่ท่านไม่พอใจ และไม่ตรงความต้องการ

3. ปัจจัยทางการเมืองที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ

ปัจจัยทางการเมืองที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยปัจจัยทางการเมืองด้านที่ส่งผลมากที่สุดคือ ด้านผลตอบแทนจากกลุ่มทางการเมือง (X_5) ด้านการดำเนินงานของภาครัฐ (X_4) และด้านความสำนึกทางการเมือง (X_3) ซึ่งทั้ง 3 ปัจจัยนี้สามารถร่วมกันพยากรณ์การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ (Y) ได้ร้อยละ 21.30 โดยสามารถนำค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรพยากรณ์มาเขียนเป็นสมการพยากรณ์ปัจจัยทางการเมืองที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ (Y) ในรูปคะแนนดิบและคะแนนมาตรฐาน ได้ดังนี้

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ

$$\hat{Y} = 2.371 + .356 (X_5) - 0.096 (X_4) + 0.140 (X_3)$$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน

$$\hat{Z} = 0.236 (X_5) - .147 (X_4) + .314 (X_3)$$

อภิปรายผลการวิจัย

1. ปัจจัยทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับการศึกษาของ เทอดศักดิ์ ยอแสงรัตน์ และ วราภรณ์ เทพสัมฤทธิ์พร (2560) ที่ได้ศึกษาทัศนคติการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ผลการวิจัยพบว่า ทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย สอดคล้องกับการศึกษาของ ณีฐภรณ์ ขนดิธโร (รองน้อย), พระมหา (2564) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนในอำเภอละแม จังหวัดชุมพร ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนตื่นตัวทางการเมือง โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และจากผลการวิจัยในครั้งนี้พบว่า ปัจจัยทางการเมืองเมื่อเรียงลำดับค่าคะแนนเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านความสำนึกทางการเมือง ด้านทัศนคติทางการเมือง ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมือง ด้านการดำเนินงานของภาครัฐ และด้านผลตอบแทนจากกลุ่มทางการเมือง ตามลำดับ

2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับการศึกษาของ ทศพงษ์ ชยเมธี (กลินศรีสุข), พระมหา (2564) ที่ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น ในอำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และผลการวิจัยในครั้งนี้พบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เรียงลำดับค่าคะแนนเฉลี่ยเป็นรายด้านจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการใช้สิทธิเลือกตั้ง ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง ด้านการจัดตั้งและเป็นสมาชิกกลุ่มการเมือง ด้านบทบาทตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ และด้านการชุมนุมทางการเมือง ตามลำดับ

3. ปัจจัยทางการเมืองที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ พบว่า ปัจจัยทางการเมืองด้านที่ส่งผลมากที่สุดคือ ด้านผลตอบแทนจากกลุ่มทางการเมือง ด้านการดำเนินงานของภาครัฐ และด้านความสำนึกทางการเมือง ซึ่งทั้ง 3 ปัจจัยนี้สามารถร่วมกันพยากรณ์การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ (Y) ได้ร้อยละ 21.30 สอดคล้องกับการวิจัยของ ณิชกานต์ สอยโว (2558) ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ได้แก่ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารการเมือง และผลตอบแทนจากกลุ่มการเมือง

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ปัจจัยทางการเมืองที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ พบว่า ปัจจัยด้านผลตอบแทนจากกลุ่มทางการเมือง ปัจจัยด้านการดำเนินงานของภาครัฐ และปัจจัยด้านความสำนึกทางการเมือง ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ หน่วยงานหรือผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินงานควรตระหนักถึงปัจจัยที่จะส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากยิ่งขึ้น ได้แก่ ด้านผลตอบแทนจากกลุ่มทางการเมือง ด้านการดำเนินงานของภาครัฐ และด้านความสำนึกทางการเมือง

2. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

2.1 ปัจจัยทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ

1) ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมือง ควรจัดกิจกรรมในชุมชนเพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองให้มากยิ่งขึ้น

2) ด้านทัศนคติทางการเมือง การสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชนในเรื่องการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

3) ด้านความสำนึกทางการเมือง ควรจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและปลูกฝังกิจกรรมสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชนในชุมชนให้มากยิ่งขึ้น

4) ด้านการดำเนินงานของภาครัฐ ควรสร้างความรู้ ความเข้าใจในการส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนอย่างต่อเนื่องให้มากยิ่งขึ้น

5) ด้านผลตอบแทนจากกลุ่มทางการเมือง ควรสร้างความรู้ ความเข้าใจและจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มทางการเมือง

2.2 การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ

1) ด้านการใช้สิทธิเลือกตั้ง ควรส่งเสริมให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาการซื้อสิทธิขายเสียงให้มากยิ่งขึ้น

2) ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง ควรส่งเสริมให้ประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นทางการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นผ่านทางช่องทางติดต่อสื่อสารที่หลากหลาย

3) ด้านการชุมนุมทางการเมือง ควรส่งเสริมให้ประชาชนได้ร่วมสนับสนุนการชุมนุมทางการเมืองตามกรอบของกฎหมาย

4) ด้านการจัดตั้งและเป็นสมาชิกกลุ่มการเมือง ควรสร้างความรู้ ความเข้าใจและจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการเป็นสมาชิกพรรคการเมือง

5) ด้านบทบาทตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ควรสร้างความรู้ ความเข้าใจและจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในระดับท้องถิ่น

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรพิจารณาศึกษาปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องที่คาดว่าจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน นอกเหนือจากที่ได้ทำการวิจัยในครั้งนี้

3.2 ควรศึกษาแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเป็นรายกรณี เช่น การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาคือการซื้อสิทธิขายเสียง

3.3 ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างจิตสำนึกการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมทำกิจกรรมสาธารณะ

บรรณานุกรม

- ณิกานต์ สอยโว. (2558). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์. ปรินญาณิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2552). การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า:นนทบุรี.
- พระมหาทัศนพงษ์ ชยเมธี (กลิ่นศรีสุข). (2564). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น ในอำเภอสทิงพระ จังหวัดชัยภูมิ. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์. 8(3), 124-135.
- เทอดศักดิ์ ยอแสงรัตน์ และวราภรณ์ เทพสัมฤทธิ์พร. (2560). ทศนคติการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต. 13(2), 37-57.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ ถวิลวดี บุรีกุล. (2549). ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2560). การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : สิริยาสาสน์.
- สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดชัยภูมิ. (2567). ข้อมูลทะเบียนราษฎร. ถ่ายเอกสาร. ในอำเภอละแม จังหวัดชุมพร. ปรินญาณิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-
- พระมหาณัฐพงษ์ ขนดีโร (รองน้อย). (2564). ปัจจัยที่มีผลต่อการตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- อรรถ กักพล. (2552). คู่คิด คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับนักบริหารท้องถิ่น. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า.
- Taro Yamane. (1973). Statistics: an introductory analysis. New York: New York: Harper & Row.

**ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลปะลुरु
อำเภอสุไหงปาดี จังหวัดนราธิวาส**
**PEOPLE'S EXPECTATIONS OF PUBLIC SERVICES OF PALURU SUBDISTRICT
MUNICIPALITY, SU-NGAI PADI DISTRICT, NARATHIWAT PROVINCE**

สุชินชยันต์ เพ็ชรนิล

Suchinchayan Phetnil

มุฮัมหมัดฟูซียาน ซง

Muhammadfuzuyan Zongi

อับดุลลอฮมาลีก หมัดเฮอร์

Abdullohamalig madrea

สาขารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยนครราชสีมา

of Public Administration, Nakonrathasima College

E-mail: masterloh.hsd@gmail.com, Angkor.pukis@gmail.com, bbird@hotmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 26 มกราคม 2569

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 10 กุมภาพันธ์ 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 12 กุมภาพันธ์ 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับความคาดหวังของประชาชน 2) เปรียบเทียบความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะ และ 3) เสนอแนวทางการบริการสาธารณะของเทศบาล การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี การวิจัยเชิงปริมาณ คือ ประชาชนที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลปะลुरु อำเภอสุไหงปาดี จังหวัดนราธิวาส กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างทำโรยามาเน่ 390 คน การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้นำชุมชน 24 คน เครื่องมือการวิจัย คือ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ สถิติวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) ค่า F (F-test) และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

1. ประชาชนมีความคาดหวังต่อการบริการสาธารณะ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ด้านไฟฟ้าและแสงสว่าง ด้านการประปา ด้านสวัสดิการสังคม และด้านการคมนาคม ตามลำดับ

2. ประชาชนที่มีเพศ ระดับการศึกษา และอาชีพต่างกัน มีความคาดหวังต่อการบริการสาธารณะ ไม่แตกต่างกัน

3. แนวทางการบริการสาธารณะของเทศบาล ควรดำเนินการโดยยึดหลักการตอบสนองความจำเป็นและความต้องการของประชาชน จัดลำดับความจำเป็นเร่งด่วน การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนรวม และมีความสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และชุมชน เช่น เพิ่มขีดความสามารถในการแก้ไขปัญหาโดยการทำงานในลักษณะของเครือข่ายความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานของรัฐ องค์กรภาคเอกชน องค์กรภาคประชาชน สถาบันวิชาชีพ การใช้หลักความร่วมมือระหว่างท้องถิ่นเพื่อเพิ่มศักยภาพในการจัดทำบริการ

สาธารณสุข การให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจวิธีการเข้าไปมีส่วนร่วมและเสนอปัญหาความต้องการอย่างแท้จริง

คำสำคัญ : ความคาดหวัง, การให้บริการสาธารณสุข, ประชาชน, เทศบาล

Abstract

The research purposes were to study and to compare the People's Expectations of Public Services of Paluru Subdistrict Municipality, Su-ngai Padi District, Narathiwat Province classified by the personal factors. This was the mixed method research. The population was the people aged 20 years and over living in the area of the Paluru Subdistrict Municipality, Su-ngai Padi District, Narathiwat Province ; the sample group was the 390 people determined using Taro Yamane's formula. And the key informants are 24 community leaders in Paluru Subdistrict Municipality. The research instrument was the rating scale questionnaire. The data analysis statistics were the percentage, mean, standard deviation, t-test (Independent samples), one-way Analysis of Variance, and method of Scheffe'.

The research findings were: (1) has expectations regarding public services, found the overall was at high level ; when descending mean were the Water resources for agriculture, electricity and lighting, waterworks, social welfare and transportation ; and (2) the people with different gender, education levels, and occupations had the Expectations of Public Services was not significantly different. (3) Municipal public service guidelines should be implemented based on principles such as responding to the needs and wants of the people, prioritizing urgent needs, engaging the public, and being consistent with the context of the area and community For example, enhancing problem-solving capabilities by working in collaborative networks between government agencies, private sector organizations, civil society organizations, and professional institutions. Utilizing the principle of cooperation between local authorities to enhance the capacity to provide public services. To educate the public on how to participate and genuinely present their problems and needs.

Keyword : Expectation, Public services, Municipality, People

บทนำ

การจัดทำบริการสาธารณสุขระดับท้องถิ่น เป็นการดำเนินการภายใต้หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) ซึ่งพัฒนาจากหลักการบริหารราชการที่มีข้อจำกัดในเรื่องความล่าช้า และไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ รัฐจึงมีแนวคิดในการกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปยังส่วนท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ อย่างมีดุลยภาพระหว่างอำนาจในการบริหารราชการ ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น โดยกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกันไว้ในกฎหมาย และให้ราชการส่วนท้องถิ่นมีความเป็นอิสระภายใต้กฎหมายในการจัดทำบริการสาธารณสุข รวมถึงการบริหารงานบุคคลและงบประมาณ (พัชรวรรณ นุชประยูร, 2559 : 22) เพื่อให้สามารถบริหารราชการ สอดคล้องกับ

ต้องการของประชาชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง โดยรัฐบาลเป็นผู้ทำหน้าที่ในการกำกับดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเท่าที่จำเป็นภายใต้กรอบของกฎหมายเท่านั้น

การกระจายอำนาจจากราชการส่วนกลางให้แก่ราชการส่วนท้องถิ่นนับได้ว่าเป็นมีความสำคัญ เพราะการกระจายอำนาจจากราชการส่วนกลางจะช่วยให้ราชการส่วนท้องถิ่นมีความเป็นอิสระและเพิ่มความคล่องตัว ในการกำหนดนโยบายและการจัดทำบริการสาธารณะให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น และยังเป็นการแก้ไขปัญหาการจัดทำบริการสาธารณะที่ราชการส่วนกลางและราชการส่วนภูมิภาคไม่สามารถดำเนินการได้อย่างทั่วถึง

ภารกิจที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับการถ่ายโอนจากราชการส่วนกลาง และราชการส่วนภูมิภาค ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ได้จัดแบ่งกรอบการให้บริการสาธารณะออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งมีเนื้อหาของงานเกี่ยวกับการคมนาคมและการขนส่ง สาธารณูปโภค สาธารณูปการ 2) ด้านงานส่งเสริมคุณภาพชีวิต ซึ่งมีเนื้อหาของงานเกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพ อาทิ การฝึกอบรม ส่งเสริมพัฒนากลุ่มอาชีพต่าง ๆ งานสวัสดิการสังคม นันทนาการ การศึกษา การสาธารณสุข 3) ด้านการจัดระเบียบชุมชน สังคม และการรักษาความสงบเรียบร้อย การส่งเสริมประชาธิปไตยความเสมอภาค สิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งมีเนื้อหาของงานเกี่ยวกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย การรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 4) ด้านการวางแผน การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรมและการท่องเที่ยว ซึ่งมีเนื้อหาของงานเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาท้องถิ่น การพัฒนาเทคโนโลยี การส่งเสริมการลงทุน การพาณิชยกรรม การพัฒนาอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว 5) ด้านการบริหารจัดการ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีเนื้อหาของงานเกี่ยวกับการคุ้มครองดูแล บำรุงรักษา การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการสิ่งแวดล้อมและมลพิษต่าง ๆ การดูแลรักษาที่สาธารณะ และ 6) ด้านศิลปะวัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีเนื้อหาของงานเกี่ยวกับการจัดการดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุ การจัดการดูแลพิพิธภัณฑสถานและหอจดหมายเหตุ (พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพ.ศ. 2542)

เทศบาลตำบล เป็นองค์กรการบริหารงานส่วนท้องถิ่นในตำบลที่เกิดขึ้นตามนโยบายการกระจายอำนาจของรัฐบาลเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นซึ่งเป็นระดับพื้นฐานได้มีอำนาจในการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตย เป็นการกระจายอำนาจการปกครองจากส่วนกลางไปให้ประชาชนในท้องถิ่นดำเนินการเองภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมาย เทศบาลตำบลจึงมีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมในชุมชนของตนเอง ซึ่งเทศบาลตำบลปะลู่ อำเภอสู่หงป่าตี จังหวัดนราธิวาส ได้ดำเนินการกิจกรรมตามบทบาทและหน้าที่ในการให้บริการสาธารณะแก่ประชาชนโดยยึดหลักการที่ประชาชนต้องได้รับการบริการสาธารณะที่ดีขึ้น มีคุณภาพมาตรฐาน การบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความโปร่งใส มีประสิทธิภาพและรับผิดชอบต่อผู้ใช้บริการ รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมดำเนินการ และติดตามตรวจสอบ เพื่อให้ได้มาตรฐานที่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการบริหารและให้บริการอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เกิดประโยชน์และความพึงพอใจแก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยคำนึงถึงการให้ประชาชนมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อนำความต้องการของประชาชนไปเป็นกรอบในการให้บริการสาธารณะ จากหลักการสำคัญดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยทำการวิจัยเรื่อง ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลปะลู่ อำเภอสู่หงป่าตี จังหวัดนราธิวาส

ผลการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นแนวทางในการจัดการบริการสาธารณสุขของเทศบาลตำบลปะลฐู อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดนครราชสีมาต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณสุขของเทศบาลตำบลปะลฐู อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อเปรียบเทียบความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณสุขของเทศบาลตำบลปะลฐู อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดนครราชสีมา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อเสนอแนวทางการบริการสาธารณสุขของเทศบาลตำบลปะลฐู อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดนครราชสีมา

สมมติฐานของการวิจัย

1. ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลปะลฐู ที่เพศต่างกัน มีความความคาดหวังต่อการบริการสาธารณสุข แตกต่างกัน
2. ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลปะลฐู ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความความคาดหวังต่อการบริการสาธารณสุข แตกต่างกัน
3. ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลปะลฐู ที่มีอาชีพต่างกัน มีความความคาดหวังต่อการบริการสาธารณสุข แตกต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ขอบเขตของการวิจัย
 - 1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - 1.1.1 ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณสุขของเทศบาลตำบลปะลฐู อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดนครราชสีมา 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการคมนาคม 2) ด้านไฟฟ้าและแสงสว่าง 3) ด้านการประปา 4) ด้านแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและ 5) ด้านสวัสดิการสังคม
 - 1.1.2 แนวทางการบริการสาธารณสุขของเทศบาลตำบลปะลฐู อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดนครราชสีมา
 - 1.2 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
 - 1.2.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร คือ ประชาชนที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลปะลฐู อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 15,609 คน (เทศบาลตำบลปะลฐู อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดนครราชสีมา, 2567) กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากการคำนวณ โดยใช้สูตรของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane, 1973 : 125) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 390 คน การสุ่มตัวอย่าง ชั้นที่ 1 สุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิโดยอาศัยสัดส่วน (stratified sampling) ชั้นที่ 2 สุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling)
 - 1.2.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) คือ ผู้นำชุมชน 8 ชุมชน ๆ ละ 3 คน รวมจำนวน 24 คน
 - 1.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ เทศบาลตำบลปะลฐู อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดนครราชสีมา
 - 1.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา ช่วงเวลาในรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์สรุปผลการวิจัย อยู่ในระหว่างเดือนมิถุนายน 2567 ถึงเดือนเมษายน 2568

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) เป็นการวิจัยที่ใช้วิธีวิทยาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพพร้อมกัน โดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์แบบมีเค้าโครง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 เครื่องมือเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถาม โดยแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง คำถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list)

ตอนที่ 2 ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลปะลฐ อำเภอสู่โขงปาดิ จังหวัดนราธิวาส ประกอบด้วย 1) ด้านการคมนาคม 2) ด้านไฟฟ้าและแสงสว่าง 3) ด้านการประปา 4) ด้านแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและ 5) ด้านสวัสดิการสังคม

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลปะลฐ อำเภอสู่โขงปาดิ จังหวัดนราธิวาส

2.2 เครื่องมือเชิงคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์ โดยแบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ปัญหา อุปสรรคการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลปะลฐ อำเภอสู่โขงปาดิ จังหวัดนราธิวาส ประกอบด้วย 1) ด้านการคมนาคม 2) ด้านไฟฟ้าและแสงสว่าง 3) ด้านการประปา 4) ด้านแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและ 5) ด้านสวัสดิการสังคม

ตอนที่ 2 แนวทางการพัฒนาการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลปะลฐ อำเภอสู่โขงปาดิ จังหวัดนราธิวาส มีแนวทางอย่างไร

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 เชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มตัวอย่างจากทุกชุมชนในเทศบาลตำบลปะลฐ อำเภอสู่โขงปาดิ จังหวัดนราธิวาส โดยคำนวณตามสัดส่วนร้อยละ จำนวน 390 คน

3.2 เชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งใช้วิธีสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยทำการนัดหมายผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยผู้วิจัยสัมภาษณ์ด้วยตนเอง หลังจากนั้นผู้วิจัยทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของการตอบคำถาม กรณีที่มีการตอบคำถามไม่ครบถ้วนผู้วิจัยได้ขออนุญาตเข้าพบและขอความอนุเคราะห์ให้ตอบแบบสอบถามด้วยตนเองอีกครั้งหนึ่ง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 เชิงปริมาณ ใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ใช้สถิติค่า t-test และ F-test (one way ANOVA) และทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe/)

4.2 เชิงคุณภาพ ได้จากการจดบันทึกและบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล แล้วนำมาอภิปรายผลข้อมูลเพื่อสร้างข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลปะลฐ อำเภอสู่โขงปาดิ จังหวัดนราธิวาส มีผลการวิจัยโดยสรุป ดังนี้

1. ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลปะลฐ อำเภอสู่โขงปาดิ จังหวัดนราธิวาส ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตาราง 1 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลปะลฐ อำเภอสู่โขงปาดิ จังหวัดนราธิวาส ในภาพรวมและรายด้าน

ความคาดหวังของประชาชนต่อการ บริการสาธารณะของ เทศบาลตำบลปะลู่		ระดับความคาดหวัง		แปลผล	ลำดับ
		\bar{x}	S.D.		
1.	ด้านการคมนาคม	3.52	0.40	มาก	5
2.	ด้านไฟฟ้าและแสงสว่าง	3.69	0.46	มาก	2
3.	ด้านการประปา	3.68	0.45	มาก	3
4.	ด้านแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร	3.74	0.40	มาก	1
5.	ด้านสวัสดิการสังคม	3.57	0.42	มาก	4
รวม		3.64	0.33	มาก	

จากตารางที่ 1 พบว่า ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลปะลู่ อำเภอ สู่หงป่าติ จังหวัดนครราชสีมา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.64$) เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ($\bar{x} = 3.74$) ด้านไฟฟ้าและแสงสว่าง ($\bar{x} = 3.69$) ด้านการประปา ($\bar{x} = 3.68$) ด้านสวัสดิการสังคม ($\bar{x} = 3.57$) และด้านการคมนาคม ($\bar{x} = 3.52$) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเป็นดังนี้

1) ด้านการคมนาคม พบว่า ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ดังนี้ การจัดทำป้ายจราจรเพื่อความสะดวกในการสัญจร รองลงมา การก่อสร้างถนนลาดยาง และการซ่อมแซมถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก

2) ด้านไฟฟ้าและแสงสว่าง พบว่า ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะของเทศบาล อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ดังนี้ การขยายเขตการใช้ไฟฟ้าแรงต่ำให้เพียงพอต่อความต้องการ รองลงมา การปรับปรุงซ่อมแซมไฟฟ้าส่องสว่างภายในหมู่บ้าน และการซ่อมแซมไฟฟ้าส่องสว่างระหว่างหมู่บ้าน

3) ด้านการประปา พบว่า ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะของเทศบาล อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ดังนี้ การพัฒนาคุณภาพน้ำประปาให้ดีขึ้น รองลงมา การขุดลอกแหล่งน้ำเพื่อผลิตน้ำประปา และการซ่อมแซมท่อส่งน้ำประปาที่ชำรุดเสียหาย

4) ด้านแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร พบว่า ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ดังนี้ การก่อสร้าง ต่อเติมคลองส่งน้ำเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ รองลงมาการขุดลอกแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร และการบำรุงรักษาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

5) ด้านสวัสดิการสังคม พบว่า ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะของเทศบาล อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ดังนี้ ระบบป้องกันโรคติดต่อในชุมชน รองลงมา การซ่อมแซม บำรุงรักษาสถานที่สาธารณะ และลานกีฬา ศูนย์สุขภาพ หรือเครื่องออกกำลังกายในชุมชน

2. เปรียบเทียบความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลปะลู่ อำเภอสู่หงป่าติ จังหวัดนครราชสีมา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า

ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลปะลู่ ที่มีเพศ ระดับการศึกษา และอาชีพต่างกัน มีความคาดหวังต่อการบริการสาธารณะ ไม่แตกต่างกัน

3. แนวทางการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลปะลู่ อำเภอสู่โขงปาดิ จังหวัดนราธิวาส

พบว่า

การให้บริการสาธารณะของเทศบาลตำบลปะลู่ ดำเนินการโดยยึดหลักการ ได้แก่ ตอบสนอง ความจำเป็นและความต้องการของประชาชน การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนรวม และมีความสอดคล้องกับ บริบทของพื้นที่และชุมชน และจัดลำดับความจำเป็นเร่งด่วน เพื่อให้เป็นไปตามความคาดหวังของ ประชาชน ซึ่งเป็นความต้องการที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมาย คือ การพัฒนาและปรับปรุงแหล่งน้ำเพื่อ การเกษตร การให้บริการด้านโครงสร้างพื้นฐานได้แก่ ไฟฟ้า การประปา ด้านสวัสดิการสังคม และด้าน การคมนาคม

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลปะลู่ อำเภอสู่โขงปาดิ จังหวัดนราธิวาส ผู้วิจัยอภิปรายผล ดังต่อไปนี้

1. ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลปะลู่ อำเภอสู่โขงปาดิ จังหวัดนราธิวาส ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับการศึกษาของ พรณเพ็ญแข โฉมอ่อน (2563 : บทคัดย่อ) ผลการวิจัยพบว่า ความคาดหวังของประชาชนต่อการให้บริการสาธารณะของเทศบาลตำบลไทรงาม อำเภไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับการศึกษาของ อชิรญาณี ฉิมพุก และคณะ (2558 : บทคัดย่อ) ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนมีความเห็นว่าบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลปลายบาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ตรงกับความต้องการในระดับมาก สอดคล้องกับการศึกษาของ ฐิติยากร จันทรงาม และ เกษภา ผาทอง (2566 : บทคัดย่อ) ผลการวิจัยพบว่า คาดหวังของประชาชนที่มีต่อการให้บริการสาธารณะตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งมหาเจริญ อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับการศึกษาของ สมบูรณ์ ชมพุดมดอง (2556 : บทคัดย่อ) ผลการวิจัยพบว่า การบริการสาธารณะแนวใหม่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับการศึกษาของ วรวรรณ กิรติสุขคนธ์ (2554 : บทคัดย่อ) ผลการวิจัยพบว่า ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลกาญจนดิษฐ์ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับการศึกษาของ จิรัฏฐภัทร ทราฤทธิ์ และ กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์ (2566 : บทคัดย่อ) ผลการวิจัยพบว่า ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะด้านโครงสร้างพื้นฐาน พบว่า ความคาดหวัง ของประชาชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

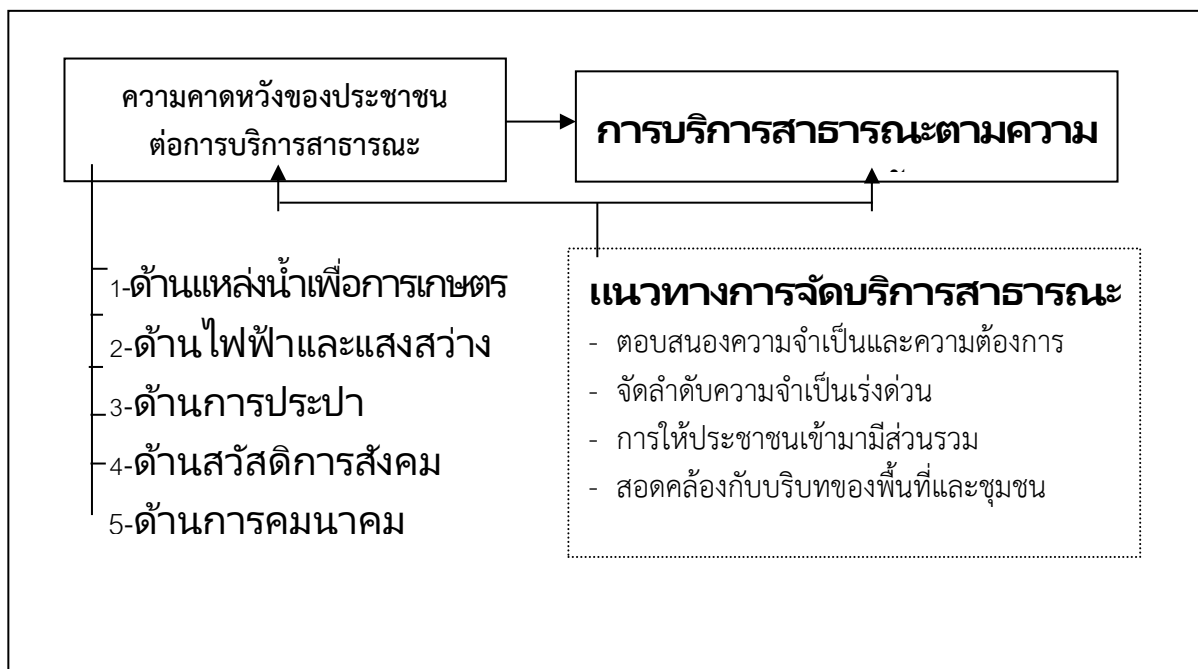
2. ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลปะลู่ อำเภอสู่โขงปาดิ จังหวัดนราธิวาส ที่เพศ ระดับการศึกษา และอาชีพต่างกัน มีความคาดหวังต่อการบริการสาธารณะ ไม่แตกต่างกัน ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าปัจจัยส่วนบุคคลด้านเพศ ระดับการศึกษา และอาชีพของ ประชาชน ไม่มีผลต่อความคาดหวังต่อการบริการสาธารณะของประชาชน สอดคล้องกับการศึกษาของ วรวรรณ กิรติสุขคนธ์ (2554 : บทคัดย่อ) ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนที่มีเพศ อายุ สถานภาพสมรส อาชีพ ระดับการศึกษาและระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลต่างกัน มีความคาดหวังต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลกาญจนดิษฐ์ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน

3. การทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลปะลู่ อำเภอสู่โขงปาดิ จังหวัดนราธิวาส เทศบาลควรจัดลำดับความเร่งด่วนในการดำเนินงาน ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามความคาดหวังของประชาชน ซึ่งเป็น

ความต้องการที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมาย คือ การพัฒนาและปรับปรุงแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การให้บริการด้านโครงสร้างพื้นฐานได้แก่ ไฟฟ้า การประปา ด้านสวัสดิการสังคม และด้านการคมนาคม สอดคล้องกับแนวคิดของ รสคนธ์ รัตยเสริมพงศ์ (2557 : 13) ที่กล่าวว่าปัญหาการจัดการบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่จัดบริการสาธารณะยังไม่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของประชาชน รวมทั้งไม่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น อันเป็นผลจากการให้บริการสาธารณะที่ขาดการลำดับความสำคัญในการจัดบริการสาธารณะที่ควรมีการเตรียมการล่วงหน้า หรือควรมีการพิจารณาถึงความจำเป็นเร่งด่วน ทำให้การจัดบริการสาธารณะขาดคุณภาพ ขาดความชัดเจน ขาดความเป็นธรรม และไม่เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของท้องถิ่น ซึ่งแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่สำคัญ คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งในการเสนอนโยบาย การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และการตรวจสอบการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลปะลัฐ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดนครราชสีมา

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้
 - 1.1 ด้านการคมนาคม เทศบาลตำบลควรจัดทำป้ายจราจรเพื่อความสะดวกในการสัญจร ให้มากยิ่งขึ้น
 - 1.2 ด้านไฟฟ้าและแสงสว่าง เทศบาลตำบลควรขยายเขตการใช้ไฟฟ้าแรงต่ำให้เพียงพอต่อความต้องการ
 - 1.3 ด้านการประปา เทศบาลตำบลควรดำเนินการพัฒนาคุณภาพน้ำประปาให้ดียิ่งขึ้น

1.4 ด้านแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร เทศบาลตำบลควรก่อสร้าง ต่อเติมคลองส่งน้ำเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่

1.5 ด้านสวัสดิการสังคม เทศบาลตำบลควรดำเนินการเกี่ยวกับระบบป้องกันโรคติดต่อในชุมชนให้มากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริการสาธารณะขององค์กรปกครองท้องถิ่นอื่นรูปแบบต่างๆ

2.2 ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในการบริการสาธารณะ

2.3 ควรศึกษาปัญหาและอุปสรรคการบริการสาธารณะขององค์กรปกครองท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- จิรัฐภัทร ทราฤทธิ์ และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์. 2566. ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะด้านโครงสร้างพื้นฐานขององค์การบริหารส่วนตำบลแก่งโสภา อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก. *Journal of Modern Learning Development*. 9(2), 31.43.
- ฐิตียากร จันทรงาม และ เกษภา ผาทอง. 2566. ความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อการให้บริการสาธารณะตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งมหาเจริญ อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*. 7(3), 625-641.
- นฤกร สภาเจริญกุล. 2553. ความคาดหวังด้านการรับผิดชอบต่อสังคมที่ส่งผลต่อการใช้บริการของลูกค้าเซเว่น อีเลฟเว่นในเขตพื้นที่บางแคเหนือ กรุงเทพมหานคร. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2543). *การวิจัยเบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- พัชรวรรณ นุชประยูร. 2559. หลักกฎหมายว่าด้วยการบริการสาธารณะ. ในเอกสารการสอนหลักกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารราชการไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- พรรณเพ็ญแข โฉมอ่อน. 2563. ความคาดหวังของประชาชนต่อการให้บริการสาธารณะของเทศบาลตำบลไทรงาม อำเภไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร. *วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา*. 10(2), 134-144.
- ราชกิจจานุเบกษา. 2542. พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพ.ศ. 2542. ราชกิจจานุเบกษาเล่ม 116, พุทธศักราช 2542. _____ . 2560. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 134 ตอนที่ 60ก, 6 เมษายน 2560.
- รสคนธ์ รัตยเสริมพงศ์. 2557. “ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดบริการสาธารณะของท้องถิ่น” เอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการบริการสาธารณะของท้องถิ่น หน่วยที่ 8-15, นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- วรวรรณ กิรติสุวคนธ์. 2554. ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลกาญจนดิษฐ์ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต*. 7 (1). 40-53.
- ศุภชัย ยาวะประภาช. 2538. นโยบายสาธารณะ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมบุรณ์ ชมพุดมือง. 2556. การบริการสาธารณะแนวใหม่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ปรินญาณีพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการบริหาร
และพัฒนาประชาคมเมืองและชนบทมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.

อชิรญาณ์ ฉิมพุก และคณะ. 2558. ความคิดเห็นของประชาชนต่อบริการสาธารณสุขของเทศบาลตำบล
ปลายบางอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี. วารสารสหวิทยาการวิจัยฉบับบัณฑิตศึกษา, 4 (4).
61-71.

รูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชนในพื้นที่ เทศบาลนครนครราชสีมา
PUBLIC SAFETY MANAGEMENT MODELS IN THE NAKHON RATCHASIMA
MUNICIPALITY AREA.

วิไลลักษณ์ เชาว์พลกรัง

wilailuk chaopolkung

ศศิมาพร สร้อยกระโทก

Sasimapron Sroykratoke

ลัคนา ฤชระบุตร

,Lukkana Thurabut

คณะรัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยนครราชสีมา

Lecturer of Faculty Public Administration, Nakonrathasima College.

E-mail: nammon2503@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 3 กุมภาพันธ์ 2569

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 11 กุมภาพันธ์ 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 12 กุมภาพันธ์ 2569

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชน และ 2) เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลกับระดับรูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชนในพื้นที่ เทศบาลนครนครราชสีมา เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างการวิจัย คือ ประชาชน ที่อาศัยอยู่ เทศบาลนครนครราชสีมาจำนวน 399 คน ซึ่งสุ่มตัวอย่างการวิจัยโดยการสุ่มอย่างง่าย เก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสอบถาม สถิติวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน t-test (Independent Sample) F-test (F-statistic) และ one-way ANOVA

ผลการศึกษาพบว่า

1. ระดับการมีส่วนร่วม รูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชนในพื้นที่ เทศบาลนคร นครราชสีมา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากเป็นเพศหญิง ค่าเฉลี่ยในรูปแบบการจัดการความ ปลอดภัยของประชาชนในพื้นที่ เทศบาลนครนครราชสีมา มีทั้งหมด 3 ด้าน คือ ด้านการป้องกัน อาชญากรรม ด้านการสนับสนุนกิจกรรมตำรวจ และด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ ในภาพรวมและ รายด้านอยู่ในระดับมาก

2. ปัจจัยส่วนบุคคลกับระดับการมีส่วนร่วม รูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชนใน พื้นที่ เทศบาลนครนครราชสีมา พบว่า เพศ อายุ วุฒิการศึกษา และอาชีพ ที่แตกต่างกันจะมีระดับการมี ส่วนร่วม รูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชน ไม่แตกต่างกัน

คำสำคัญ: รูปแบบการการจัดการ, ความปลอดภัย, ประชาชน

Abstract

This research aimed to 1) study the patterns of public safety management and 2) compare personal factors with the level of public safety management patterns in the Nakhon Ratchasima Municipality area. This was a quantitative research study. The research sample consisted of 399 residents of Nakhon Ratchasima Municipality, selected using simple random sampling. Data were collected using questionnaires. Data analysis included frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test (Independent Sample), F-test (F-statistic), and one-way ANOVA.

The results showed that:

1. Regarding the level of participation in public safety management patterns in the Nakhon Ratchasima Municipality area, the majority of respondents were female. The mean scores for public safety management patterns in the Nakhon Ratchasima Municipality area, comprising three aspects: crime prevention, support for police activities, and coordination with officials, were at a high level overall and in each aspect.

2. Regarding the relationship between personal factors and the level of participation in public safety management patterns in the Nakhon Ratchasima Municipality area, it was found that differences in gender, age, education level, and occupation did not significantly affect the level of participation in public safety management patterns.

Keywords: forms of Management style, safety, public.

บทนำ

มนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์สังคมได้รู้จักการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มตามสภาพแวดล้อมทางสังคม จากการศึกษาของนักวิชาการและองค์กรผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการป้องกันอาชญากรรม พบว่าสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมหมู่และหนาแน่นคนส่วนใหญ่ในสังคมขาดการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (Non-Social Interaction) จนทำให้เสียระเบียบทางสังคม พฤติกรรมทางสังคมจึงได้เปลี่ยนแปลงไป ผลที่ตามมาคือเกิดปัญหาต่างๆ มากมายในสังคม เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการว่างงาน ปัญหาความยากจน เป็นต้น อาชญากรรมเป็นปัญหาที่สำคัญปัญหาหนึ่งของสังคมมีแนวโน้มและความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น สังคมสูญเสียความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน หน่วยงานภาครัฐสูญเสียงบประมาณในการปราบปรามสูง ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางด้านเศรษฐกิจสูญเสียโอกาสในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของสังคม (ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์. 2525 : 11) เพื่อให้สังคมเกิดความเรียบร้อยสงบสุข ทุกสังคมจึงต้องมีการจัดระเบียบสร้างกฎกติกาของสังคมให้คนในสังคมได้มีการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุขกระตุ้นให้คนได้มีปฏิสัมพันธ์กัน (Social interaction) เป็นการลดปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นได้โดยเฉพาะปัญหาอาชญากรรม

ปัญหาอาชญากรรมถือเป็นตัวชี้วัดสถานะของสังคม บ่งบอกถึงความเดือดร้อนหรือความสงบสุขของประชาชน อาชญากรรมเป็นปัญหาสำคัญไม่ว่าจะมากหรือน้อยย่อมส่งผลกระทบต่อความสงบสุขของประชาชนทั้งสิ้น ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน และนำไปสู่การก่อให้เกิดความสูญเสียในด้านชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน และ

เสรีภาพของประชาชน ในการแก้ไขปัญหอาชญากรรมต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนทั้งประชาชนซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญอย่างหนึ่งในการดำเนินงานให้เกิดความสำเร็จหรือล้มเหลวได้ หากได้รับความร่วมมือจากประชาชน การดำเนินงานในด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหอาชญากรรม ก็สามารถบรรลุเป้าหมายนั้นได้ ตรงกันข้ามหากไม่ได้ความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้อง การดำเนินงานก็อาจจะล้มเหลวได้ การร่วมมือของประชาชนจึงเป็นการร่วมกันของประชาชนกับองค์กรภาครัฐกับองค์กรเอกชนเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา หรือแก้ไขปัญหของประชาชน โดยการมีส่วนร่วมในชุมชนนั้น ๆ จะต้องร่วมมือกันปฏิบัติงานเพื่อความต้องการของประชาชน หรือแก้ปัญหของประชาชนในชุมชนในส่วนของการแก้ไขปัญหอาชญากรรม การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทที่มากขึ้นเป็นการให้ความสำคัญและเป็นการได้รับการยอมรับจากชุมชน

ด้านแนวทางและมาตรการต่างๆ ที่เจ้าหน้าที่ตำรวจนำมาใช้ในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมที่สำคัญได้แก่ การปกป้องคุ้มกัน ตัดโอกาสช่องทางมิให้บุคคลซึ่งมีแนวโน้มหรือ พฤติกรรม เป็นปฏิปักษ์ต่อสังคมก่ออาชญากรรมขึ้น อันเป็นการป้องกันการกระทำความผิดไว้ล่วงหน้าและหากเมื่อมีการกระทำความผิดละเมิดกฎหมายของบ้านเมืองเกิดขึ้น ต้องทำการรวบรวม ประจักษ์พยานหลักฐานและทำการจับกุม ซึ่งการดำเนินการตามมาตรการดังกล่าวนี้จะประสบผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องส่งเสริมประชาชนให้ปฏิบัติหน้าที่เป็นพลเมืองดีด้วยการแจ้งเบาะแสของการกระทำความผิด รวมทั้งการจับกุมผู้กระทำความผิดอีกทางหนึ่งด้วย (ประเสริฐ เมฆมณี 2524: 79)

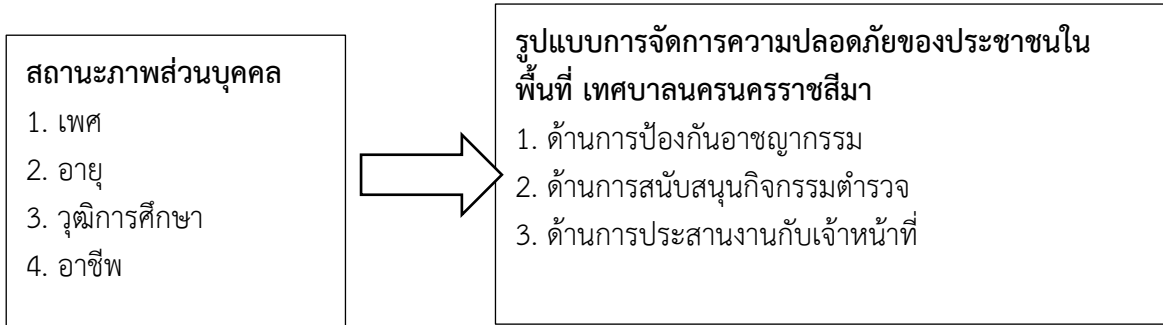
การแก้ไขปัญหจะต้องรู้จักการกำหนดยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต้องมีการจัดการที่ดี จึงสามารถแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การทำงานเจ้าหน้าที่ปฏิบัติหน้าที่ให้ดีเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด ให้มองว่าเป็นหน้าที่สำคัญ โดยจะต้องเก็บรวบรวมข้อมูล (Data) ในการใช้วิเคราะห์ปัญห (Crime Analysis) ที่ทำให้เกิดปัญหขึ้น เพราะจะทำให้รู้ช่วงเวลา (Time) สถานที่เกิดเหตุ (Place) พฤติกรรมคนร้าย เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดกลยุทธ์การแก้ไขปัญหอาชญากรรมต่อไป

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าการศึกษารูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชนในพื้นที่เทศบาลนครนครราชสีมา เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจในการป้องกันปัญหอาชญากรรมให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์ต่อชุมชนและหน่วยงานที่รับผิดชอบ และนำผลการศึกษาไปเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย รวมทั้งการพัฒนาการบริหารงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วม รูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชนในพื้นที่เทศบาลนครนครราชสีมา
2. เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลกับระดับการมีส่วนร่วม รูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชนในพื้นที่ เทศบาลนครนครราชสีมา

กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ด้วยการสอบถามความเห็นจากกลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้การวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) ผ่านการสืบค้นข้อมูลจากงานวิจัยบทความวิชาการ เอกสาร หนังสือ ตำรา ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในการศึกษา

1. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ได้แก่ จำนวนประชาชนในพื้นที่เขตเทศบาลนครนครราชสีมา จำนวน 115,970 คน (เทศบาลนครนครราชสีมา, 2566) ขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรคำนวณของ ทาโรยามาเน่ (1973) กลุ่มตัวอย่างที่ได้ จำนวน 399 คน ได้มาจากการสุ่มแบบแบ่งชั้น การเทียบสัดส่วน และวิธีการสุ่มอย่างง่าย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน t-test (Independent Sample) F-test (F-statistic) และ one-way ANOVA

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือหลักที่ใช้ในการวิจัย ครั้งนี้คือ แบบสอบถาม (Questionnaires) ซึ่งมีทั้งหมด 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบปลายปิด ชนิดให้เลือกตอบ (Checklists)

ตอนที่ 2 ระดับรูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชน

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้จัดเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง ในพื้นที่ เทศบาลนครนครราชสีมา ที่ได้รับคัดเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย พร้อมทั้งเก็บแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง กลับคืนครบทุกฉบับ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน t-test (Independent Sample) F-test (F-statistic) และ one-way ANOVA การวิเคราะห์ รูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชน

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชนในพื้นที่ เทศบาลนครนครราชสีมา ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล

1.1 จำแนกตามเพศ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ เพศหญิง จำนวน 217 คน (ร้อยละ 54.39) และเป็นเพศชาย จำนวน 182 คน (ร้อยละ 45.61)

1.2 จำแนกตามอายุ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ อายุระหว่าง 25-40 ปี จำนวน 251 คน (ร้อยละ 62.91) รองลงมาคืออายุ ต่ำกว่า 25 ปี จำนวน 112 คน (ร้อยละ 28.07) และมีอายุมากกว่า 40 ปีขึ้นไป จำนวน 36 คน (ร้อยละ 9.02)

1.3 จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 138 คน (ร้อยละ 34.59) รองลงมาคือระดับการศึกษาไม่เกินมัธยมศึกษาปีที่ 6/ปวช. จำนวน 106 คน (ร้อยละ 26.57) จบการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 89 คน (ร้อยละ 22.30) และจบระดับการศึกษา ปวส./อนุปริญญา จำนวน 66 คน (ร้อยละ 16.54)

1.4 จำแนกตามอาชีพ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพพนักงานรัฐวิสาหกิจ จำนวน 142 คน (ร้อยละ 35.60) รองลงมา ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวน 72 คน (ร้อยละ 18.04) มีอาชีพรับราชการ จำนวน 69 คน (ร้อยละ 17.29) มีอาชีพประกอบธุรกิจส่วนตัว จำนวน 63 คน (ร้อยละ 15.79) และมีอาชีพพนักงานเอกชน จำนวน 53 คน (ร้อยละ 13.28)

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับรูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชนในพื้นที่ เทศบาลนครนครราชสีมา โดยรวมและรายด้าน ดังนี้

ผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชนในพื้นที่ เทศบาลนครนครราชสีมา จำแนกตัวแปรได้ 3 ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับ ($\bar{X} = 3.60$) เรียงลำดับดังนี้ ด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ ($\bar{X} = 3.68$) รองลงมาด้านการสนับสนุนกิจกรรมตำรวจ ($\bar{X} = 3.59$) และ ด้านการป้องกันอาชญากรรม ($\bar{X} = 3.53$)

2.1 ด้านการป้องกันอาชญากรรม พบว่า รูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชนในพื้นที่ เทศบาลนครนครราชสีมา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.53$) เรียงลำดับได้ดังนี้ รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งจุดตรวจของเจ้าหน้าที่ตำรวจในชุมชน ($\bar{X} = 3.69$) รูปแบบการติดตามผลการประเมินผล และการติดตามแก้ไข ($\bar{X} = 3.67$) รูปแบบการมีส่วนร่วมในการป้องกันการลักทรัพย์โดยใช้วิธีติดเหล็กดัด คล้องกุญแจประตูหน้าต่างในสถานที่ของท่าน หรือติดตั้งไฟฟ้าส่องสว่างบริเวณบ้านเพื่อป้องกันการเกิดอาชญากรรม ($\bar{X} = 3.66$) รูปแบบการมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์เตือนภัยให้ประชาชนในชุมชนเกี่ยวกับบุคคลแปลกหน้าที่อาจจะมาก่อเหตุอาชญากรรม ($\bar{X} = 3.54$) รูปแบบการมีส่วนร่วมในการแนะนำให้เพื่อนบ้าน และคนในครอบครัวเป็นหูเป็นตาและช่วยกันสอดส่องดูแลความปลอดภัยซึ่งกันและกัน ($\bar{X} = 3.52$) รูปแบบการมีส่วนร่วมในการชักชวนเพื่อนบ้านและคนในครอบครัวให้เข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันทรัพย์สิน ($\bar{X} = 3.49$) และรูปแบบการมีส่วนร่วมเมื่อมีเหตุการณ์ซึ่งมีแนวโน้มไปในทางที่อาจเกิดอาชญากรรมท่านได้ใช้โทรศัพท์แจ้งเหตุด่วนเหตุร้ายเจ้าหน้าที่ตำรวจเมื่อเกิดอาชญากรรม ($\bar{X} = 3.41$)

2.2 ด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ พบว่า รูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชนในพื้นที่ เทศบาลนครนครราชสีมา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.54$) เรียงจากมากไปน้อยดังนี้

รูปแบบการเข้ารับการอบรมโครงการต่างๆ ของสถานีดำรวจและได้ร่วมปฏิบัติงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในการป้องกันอาชญากรรม ($\bar{x} = 3.71$) รูปแบบการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ในการจัดกิจกรรมรณรงค์ป้องกันอาชญากรรม เช่น กิจกรรมต่อต้านยาเสพติด ($\bar{x} = 3.62$) รูปแบบการมีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่ให้บริการประชาชนดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยประเพณีภายในชุมชน ($\bar{x} = 3.53$) รูปแบบตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่ โดยแสดงความคิดเห็นผ่านผู้รับแสดงความคิดเห็นของสถานีดำรวจ ($\bar{x} = 3.51$) รูปแบบการเข้าร่วมชุดรักษาความปลอดภัยในหมู่บ้านกับเจ้าหน้าที่ในการสอดส่องดูแล ตรวจตราเฝ้าระวังชุมชน ($\bar{x} = 3.50$) รูปแบบติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในการจัดกิจกรรมฝึกอบรมโครงการอาสาตำรวจบ้าน ($\bar{x} = 3.46$) และรูปแบบการมีส่วนร่วมในการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ในการจับกุมคนร้ายเมื่อเจ้าหน้าที่ร้องขอ ($\bar{x} = 3.44$)

2.3 ด้านการสนับสนุนกิจการตำรวจ พบว่า รูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชนในพื้นที่ เทศบาลนครนครราชสีมา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.59$) เรียงลำดับได้ดังนี้ รูปแบบการมีส่วนร่วมในการอำนวยความสะดวกให้ที่พัสดุตรวจแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจที่ปฏิบัติหน้าที่ในการออกตรวจในชุมชน ($\bar{x} = 3.70$) รูปแบบการเป็นพยานในศาลให้แก่เจ้าหน้าที่ตำรวจ ($\bar{x} = 3.66$) รูปแบบการสนับสนุนช่วยเหลืออุปกรณ์การออกตรวจ เช่น ไฟฉาย เสื้อสะท้อนแสงให้แก่เจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อใช้ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ($\bar{x} = 3.64$) รูปแบบการมีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่ในการจัดทำแผนที่เสี่ยงที่เกี่ยวกับอาชญากรรม ($\bar{x} = 3.63$) รูปแบบการสนับสนุนช่วยเหลืองบประมาณในการ จัดซื้อวัสดุ เช่น น้ำมันเชื้อเพลิงแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อใช้ในการป้องกันอาชญากรรม ($\bar{x} = 3.59$) รูปแบบการมีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในการจัดทำข้อมูล ประวัติบุคคลที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรม ($\bar{x} = 3.48$) และรูปแบบการมีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในการแจ้งเบาะแสเกี่ยวกับผู้กระทำผิด ($\bar{x} = 3.45$)

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับรูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชนในพื้นที่ เทศบาลนครนครราชสีมา จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ

3.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชน โดยรวม 3 ด้าน จำแนกตามเพศ มีดังนี้ เพศชาย ($\bar{x} = 3.68$) เรียง และเพศหญิง ($\bar{x} = 3.66$) จะอยู่ในระดับมาก

เรียงจากมากไปหาน้อย พบว่า เพศชาย ด้านการป้องกันอาชญากรรม ($\bar{x} = 3.75$) ด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ ($\bar{x} = 3.68$) และด้านการสนับสนุนกิจการตำรวจ ($\bar{x} = 3.62$) อยู่ในระดับมาก

เพศหญิง พบว่า ด้านการสนับสนุนกิจการตำรวจ ($\bar{x} = 3.70$) ด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ ($\bar{x} = 3.65$) และด้านการป้องกันอาชญากรรม ($\bar{x} = 3.62$) อยู่ในระดับมาก

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับรูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชน โดยรวม 3 ด้าน จำแนกตามอายุ ได้แก่อายุต่ำกว่า 25 ปี ($\bar{x} = 3.72$) อายุมากกว่า 40 ปีขึ้นไป ($\bar{x} = 3.71$) และอายุระหว่าง 25-40 ปี ($\bar{x} = 3.66$)

เรียงตามรายด้านจากมากไปหาน้อย พบว่า อายุต่ำกว่า 25 ปี ด้านการป้องกันอาชญากรรม ($\bar{x} = 3.75$) ด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ ($\bar{x} = 3.71$) และด้านการสนับสนุนกิจการตำรวจ ($\bar{x} = 3.69$) อยู่ในระดับมาก

อายุระหว่าง 25-40 ปี ด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ ($\bar{x} = 3.75$) ด้านการป้องกันอาชญากรรม ($\bar{x} = 3.66$) และด้านการสนับสนุนกิจการตำรวจ ($\bar{x} = 3.62$) อยู่ในระดับมาก

อายุมากกว่า 40 ปีขึ้นไป ด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ ($\bar{x} = 3.74$) ด้านการสนับสนุน
 กิจการตำรวจ ($\bar{x} = 3.71$) ด้านการป้องกันอาชญากรรม ($\bar{x} = 3.69$) อยู่ในระดับมาก

3.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับรูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชน
 โดยรวม 3 ด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา ดังนี้ ระดับการศึกษาปริญญาตรี ($\bar{x} = 3.67$) ระดับ
 การศึกษา ปวส./อนุปริญญา ($\bar{x} = 3.64$) ระดับการศึกษาไม่เกินมัธยมศึกษาปีที่ 6 / ปวช. ($\bar{x} = 3.62$)
 และระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี ($\bar{x} = 3.58$) อยู่ในระดับมาก

เมื่อเรียงตามรายด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ระดับการศึกษาไม่เกิน
 มัธยมศึกษาปีที่ 6 / ปวช. ด้านการสนับสนุนกิจการตำรวจ ($\bar{x} = 3.68$) ด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่
 ($\bar{x} = 3.62$) และด้านการป้องกันอาชญากรรม ($\bar{x} = 3.56$) อยู่ในระดับมาก

ระดับการศึกษา ปวส./อนุปริญญา ด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ ($\bar{x} = 3.71$) ด้านการ
 ป้องกันอาชญากรรม ($\bar{x} = 3.68$) และด้านการสนับสนุนกิจการตำรวจ ($\bar{x} = 3.54$) อยู่ในระดับมาก

ระดับการศึกษาปริญญาตรี ด้านการป้องกันอาชญากรรม ($\bar{x} = 3.74$) ด้านการสนับสนุนกิจการ
 ตำรวจ ($\bar{x} = 3.65$) และด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ ($\bar{x} = 3.62$) อยู่ในระดับมาก

ระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี ด้านการป้องกันอาชญากรรม ($\bar{x} = 3.62$) ด้านการ
 ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ ($\bar{x} = 3.52$) และด้านการสนับสนุนกิจการตำรวจ ($\bar{x} = 3.61$) อยู่ในระดับมาก

3.4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับรูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชน
 โดยรวม 3 ด้าน จำแนกตามอาชีพ ดังนี้ อาชีพประกอบธุรกิจส่วนตัว ($\bar{x} = 3.69$) อาชีพพนักงาน
 รัฐวิสาหกิจ ($\bar{x} = 3.66$) และอาชีพรับจ้างทั่วไป ($\bar{x} = 3.66$) อาชีพพนักงานเอกชน ($\bar{x} = 3.64$) อาชีพรับ
 ราชการ ($\bar{x} = 3.60$)

เมื่อเรียงตามรายด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า อาชีพรับราชการ ด้านการ
 สนับสนุนกิจการตำรวจ ($\bar{x} = 3.68$) ด้านการป้องกันอาชญากรรม ($\bar{x} = 3.62$) และด้านการประสานงาน
 กับเจ้าหน้าที่ ($\bar{x} = 3.51$)

อาชีพพนักงานรัฐวิสาหกิจ ด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ ($\bar{x} = 3.70$) ด้านการป้องกัน
 อาชญากรรม ($\bar{x} = 3.66$) และด้านการสนับสนุนกิจการตำรวจ ($\bar{x} = 3.62$)

อาชีพพนักงานเอกชน ด้านการสนับสนุนกิจการตำรวจ ($\bar{x} = 3.69$) ด้านการป้องกัน
 อาชญากรรม ($\bar{x} = 3.64$) และด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ ($\bar{x} = 3.59$)

อาชีพประกอบธุรกิจส่วนตัว ด้านการป้องกันอาชญากรรม ($\bar{x} = 3.70$) ด้านการสนับสนุนกิจการ
 ตำรวจ ($\bar{x} = 3.69$) และด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ ($\bar{x} = 3.68$)

อาชีพรับจ้างทั่วไป ด้านการสนับสนุนกิจการตำรวจ ($\bar{x} = 3.72$) ด้านการประสานงานกับ
 เจ้าหน้าที่ ($\bar{x} = 3.69$) และด้านการป้องกันอาชญากรรม ($\bar{x} = 3.58$)

4. เปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลกับระดับการมีส่วนร่วม รูปแบบการจัดการความปลอดภัยของ
 ประชาชนเพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมในพื้นที่ เทศบาลนครนครราชสีมา

4.1 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลที่มีเพศต่างกัน รูปแบบการจัดการความปลอดภัยของ
 ประชาชน ด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ และด้านการสนับสนุนกิจการตำรวจ พบว่าเพศต่างกันไม่มี
 ความสัมพันธ์ต่อรูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชน

4.2 การเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลที่มีอายุต่างกัน รูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชน ด้านการป้องกันอาชญากรรม ด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ และด้านการสนับสนุนกิจการตำรวจ พบว่า อายุต่างกัน มีความสัมพันธ์ต่อรูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชน ไม่แตกต่างกัน

4.3 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลที่มีระดับการศึกษาต่างกัน รูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชน ด้านการป้องกันอาชญากรรม ด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ และด้านการสนับสนุนกิจการตำรวจ พบว่า ระดับการศึกษาต่างกัน มีความสัมพันธ์ต่อรูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชน ไม่แตกต่างกัน

4.4 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลที่มีอาชีพต่างกัน รูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชน ด้านการป้องกันอาชญากรรม ด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ และด้านการสนับสนุนกิจการตำรวจ พบว่า อาชีพต่างกัน มีความสัมพันธ์ต่อรูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชน ไม่แตกต่างกัน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับรูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชน

รูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชน กลุ่มตัวอย่างได้เข้าร่วมโครงการป้องกันและต่อต้านปัญหาเสพติดในชุมชน โดยระดับการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในด้านต่างๆ อยู่ในระดับมาก เรียงตามลำดับ ด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ด้านการสนับสนุนกิจการตำรวจ และด้านการป้องกันอาชญากรรม ทั้งนี้ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ มีความเข้าใจพื้นที่และบริบทของชุมชนเป็นอย่างดี จึงมีความใส่ใจและให้ความช่วยเหลือเข้าร่วมกิจกรรมของทางเจ้าหน้าที่ได้อย่างดีในการให้ความร่วมมือในการจัดการความปลอดภัยของประชาชนเพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม สอดคล้องกับ สุวดี ไกรสกุล และ จุฑาภรณ์ คงรักษ์ภวิน (2560) พบว่า ในแต่ละด้านมีภาพรวมอยู่ในระดับมาก ดังนี้ การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการป้องกันอาชญากรรมให้แก่ประชาชนในชุมชน การป้องกันการลักทรัพย์โดยใช้วิธีติดเหล็กดัด คล้องกุญแจประตูหน้าต่างในสถานที่ของท่าน หรือติดตั้งหลอดไฟฟ้าส่องสว่างบริเวณบ้านเพื่อป้องกันการเกิดอาชญากรรม การมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ เตือนภัยให้กับประชาชนในชุมชนเกี่ยวกับบุคคลแปลกหน้าที่อาจจะมาก่อเหตุอาชญากรรม การมีส่วนร่วมในการติดตั้งจุดตรวจจุดเฝ้าของเจ้าหน้าที่ตำรวจในชุมชน การมีส่วนร่วมกับชุดรักษาความปลอดภัยในชุมชนในการดำเนินการออกตรวจรักษาความปลอดภัยในชุมชน และการมีส่วนร่วมเมื่อมีเหตุการณ์ซึ่งมีแนวโน้มไปในทางที่อาจเกิดอาชญากรรมท่านได้ใช้โทรศัพท์แจ้งเหตุด่วนเหตุร้ายแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจเมื่อเกิดอาชญากรรม สอดคล้องกับ พัฒน์วิทย์ แสงมุกดา (2560) พบว่า เพศ การศึกษา สถานภาพ ภูมิลำเนาเดิมแตกต่างกัน และการป้องกันอาชญากรรมผ่านสื่อวิทยุกระจายเพื่อสังคมไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้ ประชาชนมีเพศ สถานภาพสมรส การศึกษา ภูมิลำเนา แตกต่างกัน แต่มีความคิดเห็น และพฤติกรรมการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมเช่นเดียวกัน ในขณะที่ กลุ่มตัวอย่างอายุ อาชีพต่างกัน มีระดับการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมภาพรวมแตกต่างกัน สอดคล้องกับ นพโรจน์ พัทธาจิระศักดิ์ (2560) พบว่า ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างที่มีอายุแตกต่างกัน และมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสถานีตำรวจนครบาลพญาไทแตกต่างกัน

2. เปรียบเทียบรูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชน พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มี อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ สัมพันธ์ต่อรูปแบบการจัดการความปลอดภัยของ

ประชาชนเพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับ สุพัตรา ขอมกระโทก (2563) พบว่า การป้องกันอาชญากรรม เจ้าหน้าที่ที่มีความเข้มงวด ตรวจสอบกวาดล้างอาชญากรรม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ และ ภูมิลำเนาที่แตกต่างกัน รูปแบบการจัดการความปลอดภัยอาชญากรรมไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สถาพร เอียรธรรมชัย (2564) พบว่า จัดการความปลอดภัยด้านอาชญากรรม ควรมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ แจ้งข่าวอาชญากรรม การฝึกอบรมด้านความปลอดภัยให้ประชาชนให้เข้าใจถึงสภาพปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างความร่วมมือในการป้องกันอาชญากรรม สอดคล้องกับ ปฏิภาณ ใจชื่อ (2567) พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันปัญหาอาชญากรรม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันปัญหาอาชญากรรม ที่มีเพศ และตำบลที่อาศัยอยู่ต่างกัน มีส่วนร่วมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนประชาชน ที่มีอายุและระดับการศึกษาต่างกัน มีส่วนร่วมไม่แตกต่างกันทางสถิติ สอดคล้องกับ ปิยดา ชื่นเกษม (2562) ประชาชนมีความเชื่อมั่นในภาพรวมระดับปานกลาง พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง คือ ด้านมาตรการ แผนงาน และโครงการ ด้านระบบการจัดการดูแลความปลอดภัย ด้านความรู้ความสามารถของเจ้าหน้าที่ และด้านศักยภาพของเทคโนโลยีและอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ตามอันดับ ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อระดับความเชื่อมั่นของประชาชน คือ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ เฉลี่ยต่อเดือน สถานภาพศาสนา และที่พักอาศัย (แขวง) ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลที่ไม่มีผลต่อระดับความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อการจัดการความปลอดภัยจากปัญหาอาชญากรรมของสำนักงานเขตประเวศกรุงเทพมหานคร คือ เพศ

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ผลจากการวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการความปลอดภัยของประชาชน สะท้อนให้เห็นว่าการรักษาความปลอดภัยในสังคม ที่มีส่วนร่วมเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยลดอัตราอาชญากรรม แต่ยังคงส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ความรู้สึกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เช่น การสำรวจจุดเสี่ยงภัย เก็บข้อมูลสถิติอุบัติเหตุ/อาชญากรรม การจัดอบรมให้ความรู้ สร้างเครือข่ายอาสาสมัครในชุมชน ติดตั้งไฟส่องสว่าง/CCTV ระบบแจ้งเตือนภัย และศูนย์รับแจ้งเหตุฉุกเฉิน เพื่อสร้างสังคมที่สงบสุขและปลอดภัยอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้มี ดังนี้

1.1 หน่วยงานท้องถิ่นควรนำรูปแบบที่พัฒนาไปบูรณาการในแผนความปลอดภัยประจำปี โดยเริ่มจากการวิเคราะห์สถานการณ์ความเสี่ยงในพื้นที่

1.2 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านคณะกรรมการหรือเครือข่ายเฝ้าระวังชุมชน รวมถึงการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง พร้อมปรับปรุงแนวทางให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

1.3 บูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการป้องกันและตอบสนองเหตุฉุกเฉิน

2. ข้อเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการเปรียบเทียบหลายๆพื้นที่เพื่อนำแนวทางแต่ละพื้นที่มาปรับปรุงแก้ไข หรือแสวงหาความร่วมมือของประชาชน ในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมในแต่ละพื้นที่

2.2 ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันการเกิดอาชญากรรม

2.3 ควรต้องศึกษาหรือวิจัยในพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น เพื่อเปรียบเทียบผล การศึกษาและนำข้อมูลมาใช้ในการกำหนดนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- เทศบาลนครนครราชสีมา.(2566).ฐานข้อมูลทะเบียนท้องถิ่นเขตเทศบาลนครนครราชสีมา.เข้าถึงจาก : <https://www.koratcity.go.th/wp-content/uploads/2023/11/20-11-66-1.pdf>. 15ธันวาคม 2567
- นพโรจน์ พัทธาจิระศักดิ์. (2560). การมีส่วนร่วมของผู้ขับเคลื่อนขี้อายุนยนต์รับจ้างในการป้องกัน อาชญากรรมในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสถานีตำรวจนครบาลพญาไท. ค้นคว้าอิสระปริญญารัฐ ประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
- ปฎิภาณ ใจชื่อ.(2567).การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมในเขตพื้นที่ ของสถานีตำรวจภูธรดอนหวาน อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม. ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ประเสริฐ เมฆมณี.(2524).ตำรวจและกระบวนการยุติธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บพิธ.
- ปิยดา ชื่นเกษม.(2562).ความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อการจัดการความปลอดภัยจากปัญหา อาชญากรรมของสำนักงานเขตประเวศกรุงเทพมหานคร.รัฐศาสตรบัณฑิต.มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์. (2525). การควบคุมอาชญากรรมจากสภาพแวดล้อม.กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พัฒนวิทย์ แสงมุกดา. (2560). การมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมผ่านสื่อวิทยุจราจรเพื่อสังคม กรณีศึกษา: กลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่ในกรุงเทพมหานคร. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี. 11(24) : 20-31.
- สถาพร เขียรสรราชชัย. (2564). แนวทางจัดการความปลอดภัยด้วยอาชญากรรมที่เกิดขึ้นกับผู้โดยสาร การรถไฟแห่งประเทศไทยกรณีศึกษา พื้นที่รับผิดชอบของกองกำกับการ 1 กองบังคับการ ตำรวจรถไฟ. วารสารคุณภาพชีวิตกับกฎหมาย. 17(1) : 17-32.
- สุวัฒน์ ไกรสกุล และ จุฑาภรณ์ คงรักษ์กวิน. (2560). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม: กรณีศึกษาสถานีตำรวจภูธรบางกรวย จังหวัดนนทบุรี. คณะ นิติศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์
- สุพัตรา ขอมกระโทก. (2563). การจัดการความปลอดภัยปัญหาอาชญากรรมของสถานีตำรวจภูธร เมืองพญา กรณีศึกษา ในเชิงการป้องกัน. วารสารคุณภาพชีวิตกับกฎหมาย. 16(2) : 50-64.
- Yamane,T. (1973). Statistics: An Introductory Analysis (3rd ed.). New York: and Row Publications.

ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา
 กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษา

ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11

THE RELATIONSHIP BETWEEN DIGITAL LEADERSHIP OF SCHOOL
 ADMINISTRATORS AND SCHOOL EFFECTIVENESS IN THE EDUCATIONAL
 MANAGEMENT EFFICIENCY PROMOTION NETWORK OF SPECIAL EDUCATION
 CENTERS, EDUCATIONAL DISTRICT 11.

พงษ์สิทธิ์ อุ่นกุดเชือก

Pongsit Aoongoodcheak

เพียงแข ภูผายาง

Piangkae Poophayang

คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

Faculty of Education and Human Development, Chaiyaphumrajabhat University

Email: aobepaa@gmail.com k.piangkhae@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 16 กุมภาพันธ์ 2569

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 23 กุมภาพันธ์ 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 24 กุมภาพันธ์ 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาระดับภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา (2) ประเมินระดับประสิทธิผลของสถานศึกษา (3) เปรียบเทียบภาวะผู้นำดิจิทัลจำแนกตามประสิทธิภาพการทำงาน (4) เปรียบเทียบประสิทธิผลของสถานศึกษาจำแนกตามประสิทธิภาพการทำงาน และ (5) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลกับประสิทธิผลของสถานศึกษาในเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู จำนวน 226 คน จากประชากร 518 คน ได้มาโดยการสุ่มอย่างง่ายตามตารางของ Krejcie and Morgan เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม มีค่าความตรงเชิงเนื้อหาลู่ระหว่าง 0.60–1.00 และมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ .989 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบ One-Way ANOVA ร่วมกับการทดสอบรายคู่แบบเชฟเฟ้ และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำดิจิทัลและประสิทธิผลของสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญเมื่อจำแนกตามประสิทธิภาพการทำงาน ที่สำคัญ ภาวะผู้นำดิจิทัลมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงมากกับประสิทธิผลของสถานศึกษา ($r = .976, p < .01$) สะท้อนให้เห็นว่าภาวะผู้นำดิจิทัลเป็นปัจจัยสำคัญที่เชื่อมโยงอย่างเด่นชัดกับการยกระดับประสิทธิผลของสถานศึกษา

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำดิจิทัล, ประสิทธิผลของสถานศึกษา, ความสัมพันธ์

Abstract

This research article aimed to: (1) examine the level of digital leadership of school administrators; (2) assess the level of school effectiveness; (3) compare digital leadership by work experience; (4) compare school effectiveness by work experience; and (5) investigate the relationship between digital leadership and school effectiveness within the Educational Management Efficiency Promotion Network, Special Education Center, Educational Region 11. The sample comprised 226 administrators and teachers selected from a population of 518 using simple random sampling based on the table of Krejcie and Morgan. The instrument was a questionnaire with content validity indices ranging from 0.60 to 1.00 and an overall reliability coefficient of .989. Data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, One-Way ANOVA with Scheffé's post hoc test, and Pearson's product-moment correlation coefficient.

The results indicated that both digital leadership and school effectiveness were rated at a moderate level overall. Significant differences were found in both variables when classified by work experience. Notably, digital leadership demonstrated a very strong positive correlation with school effectiveness ($r = .976, p < .01$), highlighting digital leadership as a critical factor associated with enhanced school effectiveness.

Keywords : digital leadership, school effectiveness, relationship.

บทนำ

ปัจจุบันเทคโนโลยีมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาและการดำเนินชีวิตประจำวันในหลายๆ ด้าน โดยความสำคัญของเทคโนโลยีในปัจจุบันมีการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพสูงขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปรับตัวให้สอดคล้องกับโลกแห่งองค์ความรู้ที่มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ทั้งการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อให้สามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้อย่างทั่วถึง ทั้งนี้เทคโนโลยีได้ก้าวเข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตประจำวันในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการเดินทาง การสื่อสาร และการศึกษา ซึ่งล้วนมีส่วนช่วยอำนวยความสะดวกและเพิ่มประสิทธิภาพในการดำรงชีวิตมากยิ่งขึ้น

(จิณณวัตร ปะโคทั้ง, 2561, 283) เมื่อนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในหน่วยงานผู้นำต้องมีความรู้ หรือทักษะในการใช้เทคโนโลยี

ผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี เนื่องจากผู้บริหารถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงปฏิบัติและการสร้างวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ภายในสถานศึกษา โดยมุ่งเน้นการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการบริหารจัดการ เพื่อยกระดับคุณภาพของผู้เรียนและบุคลากรให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลง ส่งผลให้สถานศึกษาสามารถบรรลุเป้าหมายขององค์กร และนำไปสู่การพัฒนาผู้บริหารให้มีภาวะผู้นำดิจิทัลอย่างเหมาะสม จะเห็นได้ว่าบทบาทสำคัญของผู้บริหารในฐานะผู้นำด้านการศึกษาในสถานศึกษา ซึ่งแสดงออกด้วยการ

ดำเนินงานในสถานศึกษาที่สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ในการบริหารโรงเรียน ทุกๆ ด้าน เพื่อให้การจัดการศึกษาสำเร็จได้ตามเป้าหมาย และประสิทธิผลของสถานศึกษา

การบริหารสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิผล โดยผู้บริหารมีบทบาทในการนำพาองค์กรให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายในการจัดการศึกษาที่ชัดเจน และเป็นที่ยอมรับของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อีกทั้งยังสามารถจัดการปัญหาและข้อร้องเรียนได้ อย่างรวดเร็วหรือมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาหรือข้อร้องเรียนได้อย่างเหมาะสม และมีการ กำกับ ติดตาม และควบคุมงบประมาณได้อย่างมีประสิทธิภาพและถูกต้องตามกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง (นุชนารถ ฤกษ์อิศรี และคณะ, 2024, 336) โดยประสิทธิผลของสถานศึกษา เป็นผลสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาที่เกิดจาก ความสามารถของผู้บริหารโรงเรียน ครูและบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนในการ ทำงานร่วมกัน เพื่อให้งานด้านการจัดการศึกษาประสบผลสำเร็จบรรลุเป้าหมาย และบรรลุวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา ตามมาตรฐานการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

เครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 ประกอบด้วย ศูนย์การศึกษาพิเศษ 5 สถานศึกษา ได้แก่ นครราชสีมา สุรินทร์ ศรีสะเกษ ชัยภูมิ และบุรีรัมย์ (สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, 2567, 5) มีภารกิจด้านการจัดการศึกษา พัฒนาผู้พิการรวมถึงการพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตามเครือข่ายฯ ยังเผชิญกับความท้าทาย เช่น การขาดผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีทางการศึกษาและความหลากหลายของความต้องการผู้เรียน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพัฒนาระบบการเรียนรู้ภายในองค์กรอย่างเข้มแข็งผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำการปรับเปลี่ยนสามารถช่วยผลักดันให้ศูนย์การศึกษาพิเศษก้าวสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพรับมือความท้าทายเหล่านี้ ด้วยการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ การพัฒนา ศักยภาพบุคลากร และ สร้างความร่วมมือกับชุมชน และ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษาในเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 เพื่อเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ในการอธิบายระดับความสัมพันธ์ของตัวแปรดังกล่าว อันจะนำไปสู่การกำหนดแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของการจัดการศึกษาพิเศษในยุคดิจิทัล และเป็นแนวทางในการยกระดับประสิทธิผลของสถานศึกษาให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1.) เพื่อศึกษาระดับภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน
- 2) เพื่อศึกษาระดับประสิทธิผลของสถานศึกษากลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน
- 3) เพื่อเปรียบเทียบภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน
- 4) เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลของสถานศึกษากลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน

5) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษากลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษากลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

1) ประชากรและตัวอย่าง

1.1 ประชากร คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูศูนย์การศึกษาพิเศษ 5 จังหวัด ได้แก่ นครราชสีมา ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ และชัยภูมิ ในเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 จำนวน 518 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู ในเครือข่ายฯ จำนวน 226 คน โดยใช้วิธีการสุ่ม อย่างง่ายจากประชากรทั้งหมด โดยใช้ตาราง สุ่มสำเร็จ รูปของเครจซี่ และมอร์แกน (บุญชม ศรีสะอาด, 2554) โดยกำหนดระดับความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95 และค่าความคลาดเคลื่อน (Margin of Error) เท่ากับ $\pm 5\%$

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม สำหรับผู้บริหาร สถานศึกษาและครู โดยมีเนื้อหา ครอบคลุมภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผล ของสถานศึกษา โดยการศึกษาทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง สังเคราะห์องค์ประกอบ สร้างแบบร่าง ตรวจสอบโดยอาจารย์ ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน เพื่อหาค่า IOC และ ปรับแก้ ก่อนทดลองใช้ มีค่าความตรงเชิงเนื้อหา ตั้งแต่ 0.60 – 1.00 มีค่าอำนาจจำแนก ตั้งแต่ .540 - .900 และมีค่าความเชื่อมั่นแบบสอบถามทั้งฉบับ เท่ากับ .989

3) การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยขอหนังสือรับรองจากบัณฑิตศึกษาของมหาวิทยาลัย เพื่อประสานไปยังสถานศึกษาในเครือข่ายฯ จากนั้นจึงส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์ ให้ผู้บริหารสถานศึกษา และครูตอบ แบบสอบถามผ่าน QR Code และนำข้อมูลที่ได้รับมาตรวจสอบความถูกต้องก่อนวิเคราะห์ ข้อมูล

4) การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 วิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยการแจกแจงความถี่และ หาค่าร้อยละ

4.2 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาระดับความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำดิจิทัล ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา โดยการหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ใช้เกณฑ์การแปลผล ค่าเฉลี่ยของ (บุญชม ศรีสะอาด, 2553)

4.3 วิเคราะห์สถิติเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหาร สถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา โดยใช้สถิติ One-Way ANOVA เมื่อพบความแตกต่างแล้วทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ

4.4 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษาของสถานศึกษาโดยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน โดยแปลความหมายสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ตามเกณฑ์ของ Best (1977) ดังนี้

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.81 – 1.00 หมายถึง ความสัมพันธ์อยู่ในระดับมาก

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.51 – 0.80 หมายถึง ความสัมพันธ์อยู่ในระดับปานกลาง
 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.21 – 0.50 หมายถึง ความสัมพันธ์อยู่ในระดับน้อยหรือต่ำ
 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.01 – 0.20 หมายถึง ความสัมพันธ์อยู่ในระดับน้อยมาก
 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.00 หมายถึง ไม่มีความสัมพันธ์กัน

สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษากลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ศูนย์การศึกษาพิเศษ

เขตการศึกษา 11 สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม

1.1 ระดับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครู ต่อระดับภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มเครือข่ายส่งเสริม ประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การทำงานเป็นทีมดิจิทัล การมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ดิจิทัล และ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์โดยภาพรวม พบว่า

ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา	X	S.D.	แปลผล
1. การมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล	3.04	0.41	ปานกลาง
2. การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ดิจิทัล	3.00	0.40	ปานกลาง
3. การทำงานเป็นทีมดิจิทัล	3.05	0.41	ปานกลาง
รวมเฉลี่ย	3.03	0.40	ปานกลาง

1.2 ระดับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครู ต่อระดับประสิทธิผลของสถานศึกษากลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของประสิทธิผลของสถานศึกษา เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์โดยภาพรวม พบว่า

ประสิทธิผลของสถานศึกษา	X	S.D.	แปลผล
1. การปรับเปลี่ยนพัฒนาสถานศึกษา	3.08	0.42	ปานกลาง
2. การพัฒนานักเรียนให้มีทัศนคติทางบวก	3.04	0.42	ปานกลาง
3. พัฒนานักเรียนให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง	3.03	0.41	ปานกลาง
รวมเฉลี่ย	3.05	0.41	ปานกลาง

2. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม

2.1 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูต่อระดับภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์โดยภาพรวม พบว่า ผลการวิเคราะห์ในภาพรวมสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างกลุ่มตัวอย่าง ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบทัศนคติของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนต่อภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา ในเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์โดยภาพรวม พบว่า

ภาวะผู้นำดิจิทัล	แหล่งความแปรปรวน		SS	df	MS	F	p-Value
	ระหว่างกลุ่ม	ภายในกลุ่ม					
1. การมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล	ระหว่างกลุ่ม		1.24	2	0.62	3.67	0.02
	ภายในกลุ่ม		37.87	223	0.17		
	รวม		39.12	225			
2. การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ดิจิทัล	ระหว่างกลุ่ม		0.86	2	0.43	2.63	0.07
	ภายในกลุ่ม		36.42	223	0.16		
	รวม		37.35	225			
3. การทำงานเป็นทีมดิจิทัล	ระหว่างกลุ่ม		0.91	2	0.45	2.65	0.07
	ภายในกลุ่ม		38.54	223	0.17		
	รวม		39.46	225			
รวม	ระหว่างกลุ่ม		0.97	2	0.48	3.84	0.05
	ภายในกลุ่ม		35.81	223	0.16		
	รวม		36.78	225			

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 3 พบว่า ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน เมื่อพิจารณาผลการศึกษาในภาพรวมพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน

1 ด้าน คือด้านวิสัยทัศน์ดิจิทัล จึงนำไปทำการทดสอบ รายคู่ตามวิธีการของเชฟเฟ (Scheffé - Method)

ดังตาราง 3-1

ตารางที่ 3-1 ผลการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบทัศนคติของภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา

กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 จำแนกตามประสบการณ์ทำงานเป็นรายคู่

ประสบการณ์ทำงาน	\bar{X}	11 ปีขึ้นไป		
		1-5 ปี	6-10 ปี	11 ปีขึ้นไป
		3.09	2.93	3.08
1-5 ปี	3.09	-	-0.16	-0.00
6-10 ปี	2.93	-	-	-0.15*
11 ปีขึ้นไป	3.08	-	-	-

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตาราง 3-1 การเปรียบเทียบรายคู่พบว่า กลุ่มผู้มีประสบการณ์ทำงาน 1-5 ปี ($\bar{X} = 3.09$) มีค่าเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่ม 6-10 ปี ($\bar{X} = 2.93$) และสูงกว่ากลุ่ม 11 ปีขึ้นไป ($\bar{X} = 3.08$) เล็กน้อย ขณะที่กลุ่ม 11 ปีขึ้นไปมีค่าเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่ม 6-10 ปี อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 พบว่า คู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ กลุ่ม 6-10 ปี มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่ากลุ่ม 11 ปีขึ้นไป ส่วนคู่อื่น ๆ ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ.

2.2 การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบทัศนคติของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนต่อระดับประสิทธิผลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์ในภาพรวมสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างกลุ่มตัวอย่าง ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบทัศนคติของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา ในเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์โดยภาพรวม พบว่า

ภาวะผู้นำดิจิทัล	แหล่งความแปรปรวน		df	MS	F	p-Value
	SS					
1. พัฒนานักเรียนให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง	ระหว่างกลุ่ม	1.34	2	0.67	3.84	0.02
	ภายในกลุ่ม	39.01	223	0.17		
	รวม	40.36	225			
2. การพัฒนานักเรียนให้มีทัศนคติทางบวก	ระหว่างกลุ่ม	0.98	2	0.49	2.79	0.06
	ภายในกลุ่ม	39.26	223	0.17		
	รวม	40.25	225			
3. การปรับเปลี่ยนพัฒนาสถานศึกษา	ระหว่างกลุ่ม	0.55	2	0.44	2.48	0.08
	ภายในกลุ่ม	39.70	223	0.17		
	รวม	40.58	225			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	1.06	2	0.53	3.15	0.04
	ภายในกลุ่ม	37.53	223	0.16		
	รวม	38.59	225			

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4 พบว่า ประสิทธิผลของสถานศึกษา กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน ผลการศึกษาในภาพรวมพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 1 ด้าน คือด้านพัฒนานักเรียนให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง จึงนำไปทำการทดสอบ รายคู่ตามวิธีการของเชฟเฟ (Scheffé - Method) ดังตาราง 4-1

ตารางที่ 4-1 ผลการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบทักษะของประสิทธิผลของสถานศึกษา กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 จำแนกตามประสบการณ์ทำงานเป็นรายคู่

ประสบการณ์ทำงาน	\bar{X}	11 ปีขึ้นไป		
		1-5 ปี	6-10 ปี	11 ปีขึ้นไป
		3.12	2.97	3.14
1-5 ปี	3.12	-	-0.15	-0.01
6-10 ปี	2.97	-	-	-0.16*
11 ปีขึ้นไป	3.14	-	-	-

จากตาราง 4-1 การเปรียบเทียบรายคู่พบว่า กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์ทำงาน 1-5 ปี (\bar{X} = 3.12) มีค่าเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่ม 6-10 ปี (\bar{X} = 2.97) แต่ต่ำกว่ากลุ่ม 11 ปีขึ้นไป (\bar{X} = 3.08) เล็กน้อย ขณะที่กลุ่ม 11 ปีขึ้นไปมีค่าเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่ม 6-10 ปี อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณานัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 พบว่า คู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ กลุ่ม 6-10 ปี มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่ากลุ่ม 11 ปีขึ้นไป ส่วนคู่อื่น ๆ ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ.

ดังนั้น ผลการวิจัยของผู้วิจัยครั้งนี้ จึงมีความสอดคล้องกับสมมติฐานในการวิจัย ที่ว่า ประสิทธิผลของสถานศึกษาเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน ผลการวิเคราะห์ในภาพรวมสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างกลุ่มตัวอย่าง

3 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษาเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษาเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูโดยใช้การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังปรากฏในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษาเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11

ตัวแปร	X1	X2	X3	X_Total	Y1	Y2	Y3	Y_Total
X1		.931**	.926**	.976**	.936**	.939**	.939**	.960**
X2			.927**	.976**	.924**	.935**	.938**	.954**
X3				.975**	.913**	.920**	.930**	.942**
X_Total					.947**	.954**	.959**	.976**

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 5 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษาเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 ผลการวิเคราะห์โดยภาพรวมแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับมาก (r_{xy} = .976) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาด้านที่มีความสัมพันธ์สูงสุด คือ ด้านการมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล (X1) (r = 0.960) รองลงมา คือ ด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ดิจิทัล (X2) (r = 0.954) และด้านที่มีความสัมพันธ์ต่ำสุด คือ ด้านการทำงานเป็นทีมดิจิทัล (X3) (r =

0.942) และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษาเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 รายด้าน พบว่ามีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เรียงลำดับจากมากที่สุด คือ ภาวะผู้นำดิจิทัลด้านการมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล (X1) กับประสิทธิผลของสถานศึกษาเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 ด้านการพัฒนาให้นักเรียนให้มีทัศนคติทางบวก (Y2) ($r = .939$) รองลงมา ได้แก่ ภาวะผู้นำดิจิทัล ด้านการมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล (X1) กับประสิทธิผลของสถานศึกษาเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 ด้านการปรับเปลี่ยนพัฒนาสถานศึกษา (Y3) ($r = .939$) และภาวะผู้นำดิจิทัล ด้านด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ดิจิทัล (X2) กับประสิทธิผลของสถานศึกษาเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 ด้านการปรับเปลี่ยนพัฒนาสถานศึกษา (Y3) ($r = .938$) ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากการสรุปผลการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษาเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 ผู้วิจัยได้นำประเด็นสำคัญ มาอภิปรายดังนี้

การศึกษาระดับภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา และระดับประสิทธิผลของสถานศึกษา ในเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครู

ตอนที่ 1 ระดับภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาของสถานศึกษาเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับปานกลาง 3 ด้าน คือ ด้านการมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล ด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ดิจิทัล และด้านทำงานเป็นทีมดิจิทัล ตามลำดับ เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ผลการวิจัยสะท้อนว่าผู้บริหารสถานศึกษามีความพร้อมในการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการบริหารจัดการ ทั้งในด้านการจัดระบบข้อมูล การสื่อสารภายในองค์กร และการขับเคลื่อนการทำงานในยุคดิจิทัล แนวโน้มดังกล่าวสอดคล้องกับบริบทของการศึกษาไทยที่ต้องการผู้บริหารมีสมรรถนะด้านดิจิทัลเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว การจัดการข้อมูล และการใช้เทคโนโลยีเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ผลการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับแนวโน้มที่ปรากฏในงานวิชาการที่ผ่านมาของ (สุนิสา ศรีสมภาร, 2566, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษา ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผล การบริหารงานวิชาการ โรงเรียนเอกชน อำเภอเมืองนครราชสีมา พบว่า ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาเอกชน อำเภอเมืองนครราชสีมา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับแนวโน้มที่ปรากฏในงานวิชาการที่ผ่านมาของ (ยุคนธร สมบัติมี, 2567, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษา ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา ของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก และผลการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับแนวโน้มที่ปรากฏในงานวิชาการที่ผ่านมาของ (นิรันดร์รัตน์ มะณีแสง, 2568, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานอาชีวศึกษาจังหวัดนครพนมผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก

ตอนที่ 2 ระดับประสิทธิผลของสถานศึกษาเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน โดยรวมและรายด้าน อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด ดังนี้ ด้านพัฒนา นักเรียนให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง ด้านการพัฒนานักเรียนให้มีทัศนคติทางบวก ด้านการปรับเปลี่ยนพัฒนาสถานศึกษาตามลำดับ เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารมีการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกต่อสถานศึกษาอย่างชัดเจน อีกทั้งครูผู้สอนให้ความร่วมมือในการส่งเสริมทัศนคติที่ดีและสนับสนุนศักยภาพของนักเรียนอย่างเต็มที่ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสม จึงส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูงขึ้นตามลำดับ ผลการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับแนวโน้มที่ปรากฏในงานวิชาการที่ผ่านมาของ (สุทิน สุขกาย, 2562, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การศึกษาประสิทธิผลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพของสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับแนวโน้มที่ปรากฏในงานวิชาการที่ผ่านมาของ (ธีรพล พิศาลโกศล, 2568, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับ ประสิทธิภาพของโรงเรียน สังกัดกรุงเทพมหานครผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

การเปรียบเทียบภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา และประสิทธิผลของสถานศึกษา ในเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน

ตอนที่ 1 ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน พบว่า ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน จำแนกตาม ประสบการณ์ทำงาน โดยรวม พบว่า แตกต่างกัน เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ทั้งนี้ผลการวิจัยที่พบว่า ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา แตกต่างกันตามประสบการณ์ทำงาน อาจเนื่องมาจากผู้บริหารและครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ทำงาน แตกต่างกัน ย่อมมีโอกาสในการเรียนรู้ การปรับตัว และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารจัดการศึกษาแตกต่างกัน ผู้ที่มีประสบการณ์ทำงานสูงมักมีความเข้าใจในบริบทขององค์กร มีทักษะในการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ากับการบริหารงานวิชาการ งานบุคคล งานงบประมาณ และงานบริหารทั่วไป ได้อย่างเป็นระบบ ขณะที่ผู้ที่มีประสบการณ์ทำงานน้อยกว่าอาจยังอยู่ในช่วงของการเรียนรู้และพัฒนาทักษะด้านภาวะผู้นำดิจิทัล ผลการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับแนวโน้มที่ปรากฏในงานวิชาการที่ผ่านมาของ (ศรีธัญญา ทองโคตร, 2567, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาภาวะผู้นำยุคดิจิทัลของผู้บริหาร สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา และครู ที่มีประสบการณ์การปฏิบัติงานต่างกันโดยภาพรวม แตกต่างกัน ผลการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับแนวโน้มที่ปรากฏในงานวิชาการที่ผ่านมาของ (จริยา เหมียงหอม, 2566, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 11 สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา และครู ที่มีประสบการณ์การปฏิบัติงานต่างกันโดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

ตอนที่ 2 ประสิทธิภาพของสถานศึกษาเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน จำแนกตามประสบการณ์การทำงานแตกต่างกัน มีความคิดเห็น ดังนี้ ประสิทธิภาพของสถานศึกษาเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน จำแนกตาม ประสบการณ์การทำงาน โดยภาพรวม พบว่า แตกต่างกัน เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ ประสิทธิภาพของสถานศึกษาแตกต่างกันตามประสบการณ์การทำงานของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน อาจเนื่องมาจากบุคลากรที่มีประสบการณ์การทำงานแตกต่างกันย่อมมีความรู้ ความเข้าใจในบริบทการจัดการศึกษา กระบวนการบริหารจัดการ และการดำเนินงานของสถานศึกษาที่ไม่เท่ากัน ผู้ที่มีประสบการณ์การทำงานมากมักมีความชำนาญในการวางแผน การตัดสินใจ การแก้ไขปัญหา และการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของบริบททางการศึกษา ส่งผลให้การดำเนินงานของสถานศึกษามีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้มากกว่า ผลการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับแนวโน้มที่ปรากฏในงานวิชาการที่ผ่านมาของ (วิยะดา วรรณพันธ์, 2568, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานีเขต 1 พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานีเขต 1 โดยรวมไม่แตกต่างกัน ผลการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับแนวโน้มที่ปรากฏในงานวิชาการที่ผ่านมาของ (กันทิมา ชัยอุดม, 2557, บทคัดย่อ) ประสิทธิภาพของสถานศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 3 จำแนกตามประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน โดยรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างไม่มีความสำคัญทางสถิติ

ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้ดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา ในเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11

ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวม (Xt) กับประสิทธิผลของสถานศึกษา (Yt) เครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 พบว่าโดยภาพรวมแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.976 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล รองลงมา คือ ด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ดิจิทัล และด้านที่มีความสัมพันธ์ต่ำสุด คือ ด้านการทำงานเป็นทีมดิจิทัล ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ในบริบทของศูนย์การศึกษาพิเศษ “วิสัยทัศน์ดิจิทัล” ไม่ได้หมายถึงเพียงการมองเห็นความสำคัญของเทคโนโลยี แต่หมายถึงความสามารถของผู้บริหารในการกำหนดทิศทางเชิงกลยุทธ์ที่เชื่อมโยงเทคโนโลยีกับการพัฒนาผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษอย่างแท้จริง เหตุผลเชิงลึกที่อธิบายได้ ได้แก่ การศึกษาพิเศษต้องการเทคโนโลยีเฉพาะทาง (Assistive Technology) เด็กที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น การได้ยิน สติปัญญา หรือพฤติกรรม ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีช่วยเหลือเฉพาะด้าน หากผู้บริหารไม่มีวิสัยทัศน์ดิจิทัล จะไม่สามารถกำหนดนโยบายหรือจัดสรรทรัพยากรเพื่อสนับสนุนเครื่องมือเหล่านี้ได้อย่างเป็นระบบ การบริหารจัดการข้อมูลรายบุคคล (Individualized Data Management) การศึกษาพิเศษต้องอาศัยข้อมูลพัฒนาการรายบุคคลอย่างละเอียด วิสัยทัศน์ดิจิทัลทำให้ผู้บริหารเห็นความสำคัญของระบบสารสนเทศที่ช่วยติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียนแบบต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อผลสัมฤทธิ์และการปรับแผนการสอน การสร้างความเชื่อมั่นและทิศทางร่วมของบุคลากร ในองค์กรที่มีความหลากหลายของผู้เรียนสูง หากขาดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน การทำงานอาจกระจัดกระจาย แต่เมื่อผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ดิจิทัลที่ชัดเจน

บุคลากรจะเข้าใจเป้าหมายร่วม และสามารถบูรณาการเทคโนโลยีกับการจัดการเรียนรู้ได้สอดคล้องกันทั้งองค์กร การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีการศึกษาพิเศษมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์ดิจิทัลสามารถมองเห็นแนวโน้มอนาคต วางแผนเชิงรุก และเตรียมความพร้อมขององค์กรได้ดีกว่าผู้ที่มุ่งเน้นเพียงการดำเนินงานประจำ ดังนั้น ในบริบทของศูนย์การศึกษาพิเศษ “วิสัยทัศน์ดิจิทัล” จึงทำหน้าที่เป็นกลไกกำหนดทิศทางเชิงระบบ (system-level driver) ที่ส่งผลต่อทั้งทรัพยากร กระบวนการ บุคลากร และคุณภาพผู้เรียนโดยตรง จึงมีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลของสถานศึกษา มากกว่าด้านอื่น ผลการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับแนวโน้มที่ปรากฏในงานวิชาการที่ผ่านมาของ (ลลิตา สมใจ และ ชารารัตน์ มาลัยเถาว์, 2565, บทคัดย่อ) ศึกษา เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษาสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาเชียงรายเขต 1 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำในยุคดิจิทัล กับประสิทธิผลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 1 โดยรวมพบว่า มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับงานวิจัยของ (วุฒิชัย เนียมเทศ และภัทราภรณ์ บุญชู, 2565, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับ ประสิทธิผลของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต 1 ในช่วงภาวะวิกฤติ COVID-19 พบว่าในภาพรวม มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับค่อนข้างสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการศึกษาไปใช้

ผู้วิจัยได้ข้อเสนอแนะโดยการนำผลจากการวิเคราะห์ข้อมูล ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษาเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11 จำนวน ดังนี้

1) พัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลอย่างต่อเนื่องควรส่งเสริมการเรียนรู้ด้านเทคโนโลยี การวิเคราะห์ข้อมูล และการประยุกต์ใช้ดิจิทัลในการบริหารสถานศึกษา เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคดิจิทัล

2) เสริมสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ดิจิทัลในองค์กร เนื่องจากผลวิจัยชี้ว่าปัจจัยด้านนี้มีความสัมพันธ์สูงที่สุดกับประสิทธิผล ควรจัดอบรม ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน การใช้ e-Learning และการแบ่งปันองค์ความรู้ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ภายในโรงเรียน

3) กำหนดวิสัยทัศน์ดิจิทัลอย่างชัดเจนและสื่อสารสม่ำเสมอผู้บริหารควรกำหนดทิศทางการพัฒนาโรงเรียนบนพื้นฐานของเทคโนโลยีและสื่อสารให้บุคลากรทุกระดับเข้าใจตรงกัน

4) สนับสนุนทรัพยากรด้านดิจิทัลให้เพียงพอเช่น อุปกรณ์ สื่อเทคโนโลยี ระบบเครือข่าย รวมถึงการจัดเวลาสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และฝึกอบรมบุคลากร

5) สร้างทีมงานดิจิทัลที่เข้มแข็งควรมีการมอบหมายบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน ใช้ระบบการสื่อสารออนไลน์ และสร้างบรรยากาศของความร่วมมือภายในทีม

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ศึกษาตัวแปรอื่นที่อาจส่งผลต่อประสิทธิผลสถานศึกษา เช่น สภาพแวดล้อมองค์กร คุณภาพการสอน หรือสมรรถนะดิจิทัลของครู

2) ใช้วิธีวิจัยแบบผสม (Mixed Methods) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเพิ่มเติม

3) ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างเขตการศึกษา หรือประเภทสถานศึกษาต่างๆ เพื่อเพิ่มความทั่วไปของผลวิจัย

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). กฎกระทรวงว่าด้วยข้อกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- กฤษณาพร ชาพิศร, วลัยพรรณ อ้วนนาแวง, และ จิตติยาภรณ์ เขาววรากุล. (2566). ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนเอกชนเขตบางพลัดกรุงเทพมหานคร. วารสารบริหารการศึกษา มศว , 20(39), 115-126.
- กันทิมา ชัยอุดม. (2557). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมการบริหารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 3. วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม, 10(1), 23-34
- จริยา เหมี่ยมหอม, เผ่าพงษ์ พัฒน์บุญกะนันท์, & กิติวัชร ถ้วยงาม. (2023, September). ภาวะผู้นำดิจิทัล ของผู้บริหารสถานศึกษากลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษกลุ่มเครือข่ายที่ 11 สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ. In รายงานการประชุม Graduate School Conference (Vol. 6, No. 1, p. 811).
- จินณวัตร ปะโคทัง. (2561). ภาวะผู้นำดิจิทัล สำหรับผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพ. อุบลราชธานี: ศรีธรรมออฟเซ็ท.
- ธีรพล พิศาลโกศล, & กัลยมน อินทุสุด. (2025). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร. วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ, 7(1), 151-161.
- นิรันดร์รัตน์ มะณีแสง, & ไพฑูรย์ พวงยอด. (2025). ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานอาชีวศึกษาจังหวัดนครพนม. วารสารวิชาการสถาบันการอาชีวศึกษาภาคใต้ 1, 10(2), 135-143.
- นุชนารถ ฤกษ์ศรี, ประยูร บุญใช้, & พรเทพ รู้แผน. (2024). ทักษะผู้บริหารในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา. วารสารมณีเชษฐารามวัดจอมมณี, 7(5), 321-344.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2553). การวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2554). หลักการวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- ยุคนธร สมบัติมี, & สุวิจักขณ์ มั่นสารนียธรรม. (2024). ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา: Digital leadership of educational institution administrators under the Nakhon Ratchasima Provincial Administrative Organization วารสาร เสียง ธรรม จาก มหายน, 10(3), 156-168.
- วรรณพันธ์ ว. (2025). ประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1. Journal of Creative Education Research and Development, 3(1), 17–27.

- วุฒิชัย เนียมเทศ และภัทรารณณ์ บุญชู. (2564). “ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารกับประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต 1 ในช่วงภาวะวิกฤติ COVID-19”. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์. 9(9) : 258-269.
- ศุภธิดา ปสันดา และจำเนียร พลหาญ. (2567, มกราคม – มิถุนายน). แนวทางการพัฒนาเสริมสร้างพลังอำนาจครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 11. วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์, 8(1), 239–254.
- สมใจ, & ลลิตา. ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 1 (Doctoral dissertation, มหาวิทยาลัยพะเยา).
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2564). รายงานประจำปี 2564. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ. (2565). คู่มือสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ. (2567). กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาสถานศึกษา.
- สุทิน สุขกาย, & พงษ์ธร สิงห์พันธ์. (2019). การศึกษาประสิทธิผลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 1. วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย(สพบท.), 1(1), 69-78.

ภาพฉายเชิงอนาคตการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษานานาชาติ
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
SCENARIO OF EDUCATIONAL ORIENTATION OF INSTITUTE OF
INTERNATIONAL STUDIES, RAMKHAMHAENG UNIVERSITY

สุรวาท โตเจริญ

Surawete Tocharoen

อาจารย์ประจำหลักสูตรภาษาอังกฤษ สถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

English Lecturer Institute of International Studies Ramkhamhaeng University

Email: acetatsu@hotmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 3 กุมภาพันธ์ 2569

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 13 กุมภาพันธ์ 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 24 กุมภาพันธ์ 2569

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการจัดการศึกษาและแนวโน้มการจัดการศึกษาในอนาคตของสถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และประยุกต์ใช้เทคนิคการวิจัยแบบ EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research) ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจำนวนทั้งสิ้น 17 คน ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ด้านการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง โดยใช้เทคนิคการสุ่มแบบสโนว์บอล (Snowball Sampling) ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านสภาพการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง พบว่า สถาบันมีรูปแบบการบริหารจัดการที่ชัดเจน บุคลากรมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และมีความพร้อมในการพัฒนาศักยภาพเพื่อยกระดับเป็นวิทยาลัยนานาชาติ อย่างไรก็ตาม หลักสูตรที่เปิดสอนยังมีจำนวนจำกัด และ 2) ด้านแนวโน้มการจัดการศึกษาในอนาคตของสถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง พบว่า 2.1) ด้านนโยบาย ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยเปิดโอกาสให้บุคลากรได้รับการพัฒนาความรู้และความสามารถอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะในการปฏิบัติงาน 2.2) ด้านงานวิชาการและหลักสูตร สถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ควรพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของนักศึกษาไทยและนักศึกษาต่างชาติ โดยเปิดสอนในสาขาวิชาที่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงาน รวมถึงปรับปรุงหลักสูตรให้มีความทันสมัย และ 2.3) ด้านกายภาพ พบว่า ควรมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมโดยรวมให้เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน

คำสำคัญ: ภาพฉายเชิงอนาคต, การจัดการศึกษา, สถาบันการศึกษานานาชาติ.

Abstract

The goal of the study is to examine the educational management scenario and educational orientation of Ramkhamhaeng University's Institute of International Studies (IIS). The study used both qualitative research and EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research). The researcher selected seventeen academics from Ramkhamhaeng University's Institute of International Studies who were experts in the field of education. The snowball method is also used by experts in the selection process. The following are the research findings: 1) With regard to the educational orientation of Ramkhamhaeng University's Institute of International Studies, it seems that employees were involved in the process and that IIS adhered to a predetermined management pattern. IIS has the potential to develop into a global university. However, there aren't many departments available. 2) With regard to the educational orientation of Ramkhamhaeng University's Institute of International Studies, it is discovered that one aspect of the policy needs to be developed for human resources by providing employees with the opportunity to continuously enhance their knowledge and skills in order to increase the effectiveness of their work. In terms of academic issues and curriculum, IIS must modify its curriculum to accommodate Thai and foreign students. Additionally, curriculum must be established to be current and courses must be delivered in accordance with the demands of the labor market. In terms of the physical aspect, the IIS environment must be improved in order to support students' educational orientation.

Keywords : Future scenario, Education orientation, Institute of International Studies.

บทนำ

ประเทศไทยให้ความสำคัญกับการพัฒนาในลักษณะองค์รวม โดยมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดจากการมุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว ไปสู่การพัฒนาที่มีความสมดุลและยั่งยืน ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางของกระบวนการพัฒนา ในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศดังกล่าว รัฐบาลได้กำหนดยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของประเทศ และนำประเทศไทยก้าวสู่การเป็นประเทศพัฒนาแล้วอย่างยั่งยืน ภายใต้กรอบแนวคิดของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาแห่งชาติ, 2561: 7–9) การพัฒนาทุนมนุษย์ซึ่งนับเป็นทรัพยากรสำคัญของประเทศ จำเป็นต้องดำเนินการผ่านระบบการศึกษาที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ปัจจุบัน ระบบการศึกษาไทยได้มีการปรับตัวเพื่อเตรียมความพร้อมด้านกำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการของศตวรรษที่ 21 โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) อย่างต่อเนื่อง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2565)

กระแสโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลให้การจัดการศึกษาในประเทศต้องเผชิญกับความท้าทายและแรงกดดันจากการเปลี่ยนแปลงของบริบทโลก ทั้งในด้านองค์ความรู้ เทคโนโลยี และสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 ซึ่งมีผลให้การจัดการศึกษานานาชาติมี

บทบาทสำคัญเพิ่มมากขึ้น ภาครัฐจึงได้ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวผ่านการกำหนดนโยบาย เพื่อเตรียมความพร้อมของประเทศในการเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมอาเซียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) การศึกษานานาชาติมีรากฐานมาจากกระบวนการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ภาษา และการสื่อสารระหว่างประเทศ ซึ่งเอื้อต่อการสร้างความร่วมมือในหลากหลายมิติ โดยเฉพาะด้านการศึกษา แนวคิดดังกล่าวได้พัฒนามาสู่รูปแบบการจัดการศึกษาที่เรียกว่า “การศึกษานานาชาติ” หรือ “การศึกษาระหว่างประเทศ” (International Education) ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนให้สามารถดำรงชีวิตและทำงานในสังคมโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นหน่วยงานราชการระดับอุดมศึกษาที่จัดการเรียนการสอนภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม โดยการบริหารจัดการยึดหลักการสำคัญสองประการ ได้แก่ ความเป็นอิสระในการดำเนินงาน (Autonomy) และเสรีภาพทางวิชาการ (Academic Freedom) ทั้งนี้ สถาบันมีพันธกิจหลักที่ครอบคลุมทั้งด้านการบริหารจัดการทางวิชาการและการบริหารองค์กรทางการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2556: 14)

ในการศึกษารุ่นนี้ ผู้วิจัยมีความมุ่งหมายที่จะศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการจัดการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เพื่อนำผลการศึกษาไปใช้ในการคาดการณ์แนวโน้มและกำหนดทิศทางการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของสถาบันให้สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- 2) เพื่อศึกษาอนาคตภาพการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้อาศัยกรอบแนวคิดการวิจัยที่มุ่งวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง โดยสามารถจำแนกองค์ประกอบของกรอบแนวคิดออกเป็น 3 ส่วนหลัก ดังนี้ ได้แก่ 1) ปัจจัยภายนอก (External Drivers) ได้แก่ ปัจจัยด้านเทคโนโลยี ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม อาทิ ลักษณะของผู้เรียนในกลุ่มเจนเนอเรชัน Z และความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Multicultural) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เช่น ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาและบริบทของตลาดแรงงานระดับโลก (Global Job Market) รวมถึงปัจจัยด้านการเมืองและนโยบาย โดยเฉพาะกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานานาชาติ 2) ปัจจัยภายใน (Internal Dynamics) ได้แก่ วิสัยทัศน์และพันธกิจของสถาบัน ความสามารถและศักยภาพของบุคลากร ระบบการบริหารจัดการ และการบริหารความร่วมมือทางวิชาการกับมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ และ 3) ภาพฉายเชิงอนาคต (Future Scenarios) ประกอบด้วยการวิเคราะห์ฉากทัศน์ในอนาคต ได้แก่ ฉากทัศน์เชิงบวก ฉากทัศน์ปกติ และฉากทัศน์เชิงท้าทาย ตลอดจนการพิจารณาแนวทางการตอบสนองของสถาบันต่อแต่ละฉากทัศน์ดังกล่าว

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีขั้นตอนดังนี้ 1) รวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) และทุติยภูมิ (Secondary Sources) 2) จัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นการศึกษา 3) วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล และ 4) เตรียมนำเสนอข้อมูลในลักษณะการพรรณนาความ

1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 1.1) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ และเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการจัดการศึกษาของสถานศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และ 1.2) กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างคัดเลือกโดยใช้เทคนิคการสุ่มแบบสโนว์บอล (Snowball Sampling) ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารสถานศึกษาและการจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษานานาชาติ จำนวน 17 คน

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกการสัมภาษณ์ และแบบสอบถามเชิงโครงสร้างปลายเปิด ซึ่งพัฒนาขึ้นตามเทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) เพื่อใช้ในการรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญ

3) การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลมุ่งสร้างรูปแบบเชิงอนาคตภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง โดยมีขั้นตอนดังนี้ 3.1) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญตามเทคนิคเดลฟาย จำนวน 3 รอบ มาจัดหมวดหมู่ข้อมูล 3.2) วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลให้สอดคล้องกับขอบเขตการวิจัย 3.3) พัฒนารูปแบบเชิงอนาคตภาพจากข้อมูลเชิงลึกที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญ และ 3.4) นำเสนอรูปแบบเชิงอนาคตภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เพื่อขอความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งประกอบด้วย 10 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านนโยบาย 2) ด้านจุดมุ่งหมายทางการศึกษา 3) ด้านหลักสูตร 4) ด้านการจัดการเรียนการสอน 5) ด้านแบบเรียนและสื่อการสอน 6) ด้านครูผู้สอน 7) ด้านผู้เรียน 8) ด้านสภาพแวดล้อม 9) ด้านการวัดและประเมินผล และ 10) ด้านเครือข่ายความร่วมมือ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ 4.1) การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามเดลฟาย รอบที่ 1 จากแบบสอบถามเดลฟายรอบที่ 1 นำมาวิเคราะห์ตามกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นดำเนินการสังเคราะห์ข้อมูลและจัดกลุ่มข้อมูลใหม่ให้สอดคล้องกับโครงสร้างที่กำหนด เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนารูปแบบสอบถามเดลฟายสำหรับการเก็บข้อมูลในรอบที่ 2 4.2) การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามเดลฟาย รอบที่ 2 คือ การเก็บข้อมูล 3 ส่วน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้การแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ 2) การวิเคราะห์ข้อมูลด้านสภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหงที่ดีและมีประสิทธิภาพ ซึ่งควรคงไว้หรือควรปรับปรุงแก้ไข โดยใช้ค่าเฉลี่ยและค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ 3) การวิเคราะห์ข้อมูลด้านแนวโน้มและรูปแบบเชิงอนาคตภาพการจัดการศึกษาที่ดี โดยใช้ค่ามัธยฐาน (Median) ฐานนิยม (Mode) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range: IQR) ระหว่างควอไทล์ที่ 1 และ 3 ทั้งนี้พิจารณาคัดเลือกเฉพาะข้อความที่มีค่ามัธยฐานตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป มีค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ไม่เกิน 1.50 และมีผลต่างระหว่างค่ามัธยฐานกับฐานนิยมไม่เกิน 1.00 และ 4.3) การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามเดลฟาย รอบที่ 3 เป็นการวิเคราะห์แนวโน้มของรูปแบบเชิงอนาคตภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง โดยใช้ค่ามัธยฐาน (Median) ฐานนิยม (Mode) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile

Range: IQR) ระหว่างควอไทล์ที่ 1 และ 3 โดยพิจารณาคัดเลือกข้อความที่มีค่ามัธยฐานตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป มีค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ไม่เกิน 1.50 และมีผลต่างระหว่างค่ามัธยฐานกับฐานนิยมไม่เกิน 1.00

ผลการวิจัย

1) สภาพการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

1.1) ด้านภาวะผู้นำขององค์กร พบว่า ควรมีการส่งเสริมให้อาจารย์ประจำมีบทบาทในการบริหารงานของสถาบันการศึกษานานาชาติ โดยเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจ และการร่วมวางทิศทางการดำเนินงานของสถาบันอย่างเป็นระบบ

1.2) ด้านขีดความสามารถในการบริหารจัดการ พบว่า ควรมีการยกระดับสถานภาพของสถาบันจากหน่วยงานสนับสนุนให้เป็น “วิทยาลัยนานาชาติ” เพื่อเพิ่มความคล่องตัวในการบริหารจัดการ และเสริมสร้างประสิทธิภาพในการดำเนินงานให้สอดคล้องกับภารกิจด้านการศึกษานานาชาติ

1.3) ด้านการพัฒนาหลักสูตร พบว่า การจัดทำหลักสูตรมีการพิจารณาอย่างรอบด้าน โดยครอบคลุมกระบวนการคัดเลือกเนื้อหา การออกแบบกิจกรรมเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ และการประเมินผล ทั้งนี้ การดำเนินการเป็นไปตามประกาศของคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา พ.ศ. 2565

1.4) ด้านการประกันคุณภาพการศึกษา พบว่า สถาบันมีระบบการควบคุมและประเมินคุณภาพการศึกษาที่สอดคล้องกับกรอบมาตรฐานที่กำหนด และมีการดำเนินการประเมินคุณภาพอย่างสม่ำเสมอ โดยยึดตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (มคอ.)

1.5) ด้านการพัฒนาบุคลากร พบว่า ควรมีการสนับสนุนให้บุคลากรสามารถแสดงศักยภาพได้อย่างเต็มที่ตามความสามารถและความถนัดของตน พร้อมทั้งมีการวางแผนพัฒนาบุคลากรในระยะยาว เพื่อเปิดโอกาสให้บุคลากรมีความก้าวหน้าในสายอาชีพอย่างเหมาะสมและเท่าเทียมกัน

2. แนวโน้มการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ผู้วิจัยได้สอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญจำนวน 17 คน โดยใช้แบบสอบถามเพื่อการวิจัยเชิงอนาคตตามเทคนิค EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research) ระหว่างรอบที่ 1 ถึงรอบที่ 3 เพื่อศึกษาประเด็นเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ผลการวิเคราะห์สามารถสังเคราะห์แนวโน้มการจัดการศึกษาออกเป็น 3 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านนโยบาย ด้านงานวิชาการและหลักสูตร และด้านกายภาพ ทั้งนี้ แนวโน้มด้านนโยบายประกอบด้วย 4 ประเด็นย่อย ได้แก่ แนวโน้มด้านการบริหารจัดการ แนวโน้มด้านการพัฒนาทรัพยากรบุคคล แนวโน้มด้านการผลิตบัณฑิต และแนวโน้มด้านงบประมาณ แนวโน้มด้านงานวิชาการและหลักสูตรประกอบด้วย 3 ประเด็นย่อย ได้แก่ แนวโน้มด้านหลักสูตร แนวโน้มด้านการจัดการเรียนรู้ และแนวโน้มด้านการวัดและประเมินผล ส่วนแนวโน้มด้านกายภาพประกอบด้วย 2 ประเด็นย่อย ได้แก่ ด้านการบริการและด้านสิ่งแวดล้อม โดยผู้วิจัยสามารถรวบรวมแนวโน้มได้ทั้งสิ้นจำนวน 62 แนวโน้ม และจะนำเสนอแต่ละแนวโน้มพร้อมระบุความถี่ของการปรากฏความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญไว้ในวงเล็บด้านหลังตามลำดับ ดังนี้ 2.1) ด้านนโยบาย พบว่า สถาบันควรมีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและตรงตามเป้าหมายขององค์กร ควบคู่กับการส่งเสริมให้บุคลากรได้รับการอบรมและพัฒนาความรู้ เพื่อนำความรู้และทักษะที่ได้รับมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนางานของสถาบัน ในด้านการผลิตบัณฑิต ควรมีการวางแผนเพื่อให้นักศึกษามีความเข้าใจเกี่ยวกับคุณลักษณะที่ตลาดแรงงานต้องการ รวมถึงอัตลักษณ์และจุดเด่นของสถาบัน สำหรับด้านงบประมาณ ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่า ควรมีการจัดทำสัญญารายปีให้เป็นไปตาม

ระยะเวลาที่กำหนด เพื่อรองรับการดำเนินการต่ออายุวีซ่าและใบอนุญาตทำงานของบุคลากรต่างชาติอย่างต่อเนื่อง 2.2) ด้านงานวิชาการและหลักสูตร พบว่า ด้านงานวิชาการและหลักสูตรอย่างหลากหลาย โดยมีสาระสำคัญว่า หลักสูตร สื่อการสอน ตำรา และผู้สอนควรได้รับการพัฒนาอย่างสอดคล้องและบูรณาการกัน เพื่อให้สามารถผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพและตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน ในด้านการจัดการเรียนรู้ สถาบันควรออกแบบกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้เรียน และมีการประเมินผลการเรียนรู้เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง สำหรับด้านการวัดและประเมินผล ผู้เชี่ยวชาญเสนอว่า ควรใช้กระบวนการประเมินเพื่อศึกษาทั้งสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารงานวิชาการ โดยนำผลการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงและส่งเสริมการพัฒนาสถาบันอย่างยั่งยืน 2.3) ด้านกายภาพ พบว่า สถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ควรมีอาคารเรียนและพื้นที่ใช้สอยที่มีความเหมาะสมและเพียงพอสำหรับการจัดการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ โดยพื้นที่ดังกล่าวควรสอดคล้องกับจำนวนอาจารย์ประจำและจำนวนนักศึกษาในแต่ละหลักสูตร เพื่อเอื้อต่อการจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

3. การจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหงที่พึงประสงค์

ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามของผู้เชี่ยวชาญกลุ่มเดิมจำนวน 17 คน ซึ่งใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ นำมาวิเคราะห์โดยการคำนวณค่ามัธยฐาน (Median) ฐานนิยม (Mode) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range: Q3-Q1) ในแต่ละข้อคำถาม เพื่อพิจารณาแนวโน้มที่มีความเป็นไปได้ในระดับสูง ทั้งนี้ กำหนดเกณฑ์ในการพิจารณา ได้แก่ ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ไม่เกิน 1.50 และมีร้อยละของความพึงประสงค์ตั้งแต่ร้อยละ 85 ขึ้นไป โดยได้สรุปผลการวิเคราะห์ในแต่ละด้านไว้ในตารางที่ 1

ประเด็นแนวโน้ม	ภาพอนาคตที่พึงประสงค์ (%)		มัธยฐาน (Md) ≥3.5	ฐานนิยม (Mo)	Q3-Q1 ≤ 1.5	โอกาสเป็นไปได้	ภาพอนาคต	ความสอดคล้องของความเห็น
	พึง	ไม่พึง						
ด้านการบริหารจัดการ								
1. พัฒนาการจัดการเรียนการสอนเป็นที่ยอมรับในระดับสากล	100	0	4.88	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
2. การเรียนการสอนแบบบูรณาการ 3 ภาษา ไทย-จีน-อังกฤษ	100	0	4.82	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
3. ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ นโยบายจัดการศึกษาชัดเจน ปฏิบัติได้ บุคลากรมีส่วนร่วม	100	0	5.00	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
4. ปฏิรูปโครงสร้างการบริหารที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล	100	0	4.29	4	1.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
5. คณะกรรมการบริหารมีความรู้และประสบการณ์ตรง	100	0	4.94	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
6. สาขาวิชา/หลักสูตรสามารถต่อยอดและเรียนรู้ตลอดชีวิต	100	0	4.47	4	1.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
7. มีกิจกรรมส่งเสริมการใช้ทักษะภาษาอังกฤษ จีน ไทย	100	0	4.88	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง

ตาราง 1 การวิเคราะห์ข้อมูลรายด้าน (ต่อ)

ประเด็นแนวโน้มน	ภาพอนาคตที่พึงประสงค์ (%)		มัธยฐาน (Md) ≥ 3.5	ฐานนิยม (Mo)	Q3-Q1 ≤ 1.5	โอกาสเป็นไปได้	ภาพอนาคต	ความสอดคล้องของความเห็น
	พึง	ไม่พึง						
ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์								
1. มีการพัฒนาผู้สอนด้านวิทยาการสมัยใหม่อยู่เสมอ	100	0	4.88	5	1.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
2. ผู้สอนมีทักษะการสอน การใช้สื่อ การวัดและประเมินผล	100	0	5.00	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
3. ภาระการสอนของผู้สอนไม่ควรเกิน 18-20 คาบ/สัปดาห์	100	0	5.00	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
4. ผลตอบแทนการเลื่อนขั้นเงินเดือนและวิทยฐานะขึ้นอยู่กับผลการพัฒนาผู้เรียน	100	0	4.41	4	1.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
5. มีระบบสรรหา ดำรงรักษา ผู้สอนและบุคลากรทางการศึกษาเหมาะสม	100	0	4.94	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
ด้านการผลิตนักศึกษา								
1. ผู้เรียนมีทักษะภาษาอังกฤษ ไทย จีน สามารถฟัง พูด อ่าน เขียนและแปลความ	100	0	4.94	5	1.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
2. ผู้เรียนไม่ควรเกิน 20-25 คนต่อการจัดการเรียนการสอน	100	0	5.00	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
3. ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดี รักการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง	100	0	4.82	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
4. ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานที่ดีในสาขาที่เรียน สามารถศึกษาด้วยตนเอง และใช้ทักษะภาษาช่วยสืบค้นข้อมูล และวิเคราะห์ผลได้	100	0	4.82	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
5. ผู้เรียนสามารถใช้โปรแกรมพื้นฐานทางคอมพิวเตอร์	100	0	4.52	5	1.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง

ตาราง 1 การวิเคราะห์ข้อมูลรายด้าน (ต่อ)

ประเด็นแนวโน้มน	ภาพอนาคตที่พึงประสงค์ (%)		มัธยฐาน (Md) ≥ 3.5	ฐานนิยม (Mo)	Q3-Q1 ≤ 1.5	โอกาสเป็นไปได้	ภาพอนาคต	ความสอดคล้องของความเห็น
	พึง	ไม่พึง						
ด้านงบประมาณ								

ประเด็นแนวโน้ม	ภาพอนาคตที่พึงประสงค์ (%)		มัธยฐาน (Md) ≥ 3.5	ฐานนิยม (Mo)	Q3-Q1 ≤ 1.5	โอกาสเป็นไปได้	ภาพอนาคต	ความสอดคล้องของความเห็น
	พึง	ไม่พึง						
1. การจัดทำงบประมาณรายจ่ายนอกเพิ่มช่องทางหารายได้	100	0	4.88	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
2. จัดโครงการฝึกอบรมหลักสูตรแบบพหุวิชาชีพ โครงการวิจัย การให้บริการวิชาการโดยเก็บค่าลงทะเบียน	100	0	4.82	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
3. การควบคุมการเงินที่เข้มงวด บริหารงบประมาณให้อยู่ในจุดคุ้มทุน เกิดความสมดุล	100	0	5.00	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
4. การจัดลำดับความสำคัญของการใช้จ่ายงบประมาณโดยยึดผู้เรียนเป็นหลัก เป็นการจัดสรรงบประมาณด้านวิชาการและกิจกรรมนักศึกษาก่อน	100	0	4.29	4	1.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
5. จัดทำของที่ระลึกจำหน่ายเพื่อเพิ่มรายได้	100	0	4.94	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
ด้านหลักสูตร								
1. ทบทวนและพัฒนาหลักสูตร อยู่เสมออิงกับหลักสูตรแกนกลางของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี	100	0	4.53	5	1.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
2. หลักสูตรสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลก	100	0	4.29	4	1.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
3. หลักสูตรสื่อมิติขององค์กรแห่งการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนข้อมูลวิชาการและงานวิจัยระหว่างสถาบันอุดมศึกษา	100	0	4.41	4	1.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง

ตาราง 1 การวิเคราะห์ข้อมูลรายด้าน (ต่อ)

ประเด็นแนวโน้ม	ภาพอนาคตที่พึงประสงค์ (%)		มัธยฐาน (Md) ≥ 3.5	ฐานนิยม (Mo)	Q3-Q1 ≤ 1.5	โอกาสเป็นไปได้	ภาพอนาคต	ความสอดคล้องของความเห็น
	พึง	ไม่พึง						
4. หลักสูตรมีมิติทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย สร้างความเสมอภาคทางเพศ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	100	0	4.94	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง

ประเด็นแนวโน้มน	ภาพอนาคตที่พึงประสงค์ (%)		มัธยฐาน (Md) ≥ 3.5	ฐานนิยม (Mo)	Q3-Q1 ≤ 1.5	โอกาสเป็นไปได้	ภาพอนาคต	ความสอดคล้องของความเห็น
	พึง	ไม่พึง						
5. พัฒนาหลักสูตรทางเลือก หลักสูตรระยะสั้น สร้างหลักสูตรภาษาให้มีความหลากหลายแก่นักศึกษาไทยและต่างชาติ	100	0	4.41	4	1.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
ด้านการจัดการเรียนรู้								
1. จัดการเรียนการสอนโดยใช้เทคโนโลยี นวัตกรรม สื่อเรียนรู้ อุปกรณ์ และเทคนิควิธีทันสมัย	100	0	4.58	5	1.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
2. ส่งเสริมกิจกรรมการแข่งขัน และประกวดผลงานทางวิชาการ เพื่อเปิดโลกทัศน์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างประสบการณ์	100	0	4.58	5	1.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
3. ส่งเสริมการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อเพิ่มพูนความรู้ทางภาษาและวัฒนธรรมให้กับนักศึกษา	100	0	5.00	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
4. ทำงานร่วมกับเครือข่าย เปิดให้ชุมชนมีส่วนร่วมสนับสนุนการจัดกิจกรรมส่งเสริมการศึกษาตามโอกาสและเทศกาลต่าง ๆ	100	0	5.00	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
5. กิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย น่าสนใจยิ่งขึ้น	100	0	5.00	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
6. มีนวัตกรรม สื่อการเรียนรู้อุปกรณ์และเทคนิคการสอนที่ทันสมัย เพื่อให้ผู้เรียนค้นคว้าความรู้โดยใช้เทคโนโลยี	100	0	5.00	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง

ตาราง 1 การวิเคราะห์ข้อมูลรายด้าน (ต่อ)

ประเด็นแนวโน้มน	ภาพอนาคตที่พึงประสงค์ (%)		มัธยฐาน (Md) ≥ 3.5	ฐานนิยม (Mo)	Q3-Q1 ≤ 1.5	โอกาสเป็นไปได้	ภาพอนาคต	ความสอดคล้องของความเห็น
	พึง	ไม่พึง						
ด้านการวัดและประเมินผล								
1. มีการวัดและประเมินผลทั้งด้านความรู้ และทักษะปฏิบัติ	100	0	5.00	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
2. ประเมินผลตามจริง ทักษะต้องปฏิบัติ (ฟัง พูด อ่าน เขียน)	100	0	4.59	5	1.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
3. การวัดและประเมินผลเป็น	100	0	4.53	5	1.00	มากที่สุด	พึง	สอดคล้อง

ประเด็นแนวโน้ม	ภาพอนาคตที่พึงประสงค์ (%)		มัธยฐาน (Md) ≥ 3.5	ฐานนิยม (Mo)	Q3-Q1 ≤ 1.5	โอกาสเป็นไปได้	ภาพอนาคต	ความสอดคล้องของความเห็น
	พึง	ไม่พึง						
ระบบ ทดสอบย่อย กลางภาค และปลายภาคการศึกษา							ประสงค์	
4. วัดผลและประเมินผลโดยผู้เชี่ยวชาญที่เข้าใจบริบทของการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย	100	0	4.94	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
ด้านกายภาพ								
1. มีระบบแนะแนว ให้คำปรึกษา หลักสูตรและขั้นตอนการศึกษา	100	0	4.94	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
2. ระบบบริการที่มีประสิทธิภาพ บริการแบบ one stop service	100	0	4.94	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
3. จัดการสถานที่อำนวยความสะดวกรองรับและให้บริการนักศึกษาและผู้ที่มาติดต่ออย่างเพียงพอและปลอดภัย	100	0	5.00	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
ด้านสภาพแวดล้อม								
1. บรรยากาศเอื้อต่อการฝึกสื่อสารภาษาต่างประเทศ	100	0	5.00	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
2. ห้องเรียนสะอาด ปลอดภัย และทันสมัย	100	0	5.00	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
3. มีกิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ที่เป็นอิสระ การยอมรับ และมีตรี	100	0	5.00	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง

ตาราง 1 การวิเคราะห์ข้อมูลรายด้าน (ต่อ)

ประเด็นแนวโน้ม	ภาพอนาคตที่พึงประสงค์ (%)		มัธยฐาน (Md) ≥ 3.5	ฐานนิยม (Mo)	Q3-Q1 ≤ 1.5	โอกาสเป็นไปได้	ภาพอนาคต	ความสอดคล้องของความเห็น
	พึง	ไม่พึง						
4. ร่วมกับชุมชน ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรม ประเพณี	100	0	4.88	5	1.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
ด้านเครือข่าย								
1. การตั้งกลุ่มร่วมจัดกิจกรรม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้	100	0	4.88	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
2. การแลกเปลี่ยนผู้สอน ข้อมูลวิชาการระหว่างสถาบัน	100	0	4.82	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง
3. การระดมความคิดเห็นกับทุกภาคส่วนเพื่อกำหนดแนวทางตาม	100	0	5.00	5	0.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง

ประเด็นแนวโน้ม	ภาพอนาคตที่พึงประสงค์ (%)		มัธยฐาน (Md) ≥ 3.5	ฐานนิยม (Mo)	Q3-Q1 ≤ 1.5	โอกาสเป็นไปได้	ภาพอนาคต	ความสอดคล้องของความเห็น
นโยบายรัฐและตลาดแรงงาน								
4. การจัดทำข้อตกลงความร่วมมือกับสถาบันอุดมศึกษานานาชาติทั้งในและต่างประเทศ	100	0	4.29	4	1.00	มากที่สุด	พึงประสงค์	สอดคล้อง

สรุปผล

1) สภาพการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การดำเนินงานโดยรวมของสถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนการศึกษาแห่งชาติ และแผนพัฒนาด้านอุดมศึกษา ทั้งนี้ การออกแบบและพัฒนาหลักสูตรเป็นไปตามประกาศของคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 และได้รับการรับรองมาตรฐานจากกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

2) แนวโน้มการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ผลการศึกษาสามารถจำแนกแนวโน้มการจัดการศึกษาออกเป็น 3 ด้านหลัก ได้แก่ (1) ด้านนโยบาย ซึ่งประกอบด้วย 4 ประเด็น ได้แก่ การบริหารจัดการ การพัฒนาทรัพยากรบุคคล การผลิตนักศึกษา และงบประมาณ (2) ด้านงานวิชาการและหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย 3 ประเด็น ได้แก่ หลักสูตร การจัดการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล และ (3) ด้านกายภาพ ซึ่งประกอบด้วย 3 ประเด็น ได้แก่ การบริการ สิ่งแวดล้อม และเครือข่ายความร่วมมือ

อภิปรายผล

1. สภาพการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

1.1) ด้านภาวะผู้นำ พบว่า การบริหารงานของสถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มีโครงสร้างคณะกรรมการบริหารซึ่งส่วนใหญ่เป็นบุคลากรจากคณะต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง ส่งผลให้การกำหนดทิศทางและนโยบายการบริหารจัดการของสถาบันยังขาดความชัดเจนและประสิทธิภาพ ดังนั้น จึงควรส่งเสริมให้อาจารย์ประจำซึ่งมีความเข้าใจในบริบทการดำเนินงานของสถาบันเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหาร การกำหนดนโยบาย และการวางทิศทางการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของ Berkley (1975) และอุทัย บุญประเสริฐ (2542)

1.2) ด้านศักยภาพการบริหารองค์กร พบว่า สถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มีความพร้อมในการยกระดับสถานภาพจากหน่วยงานสนับสนุนไปสู่การเป็นวิทยาลัยนานาชาติอย่างเต็มรูปแบบ โดยการจัดโครงสร้างองค์กรในลักษณะการแยกหน่วยงานอย่างเป็นระบบ (Departmentalization) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Peter Mayer (2020)

1.3) ด้านหลักสูตร พบว่า การพัฒนาหลักสูตรควรกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน เพื่อให้นักศึกษาได้รับองค์ความรู้ที่มีความทันสมัยและได้รับการยอมรับในระดับสากล ควบคู่กับการจัดให้มีระบบการวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 และได้รับการรับรองจากกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม

2. แนวโน้มการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

2.1) ด้านนโยบาย พบว่า ควรมีการกำหนดทิศทางและเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างชัดเจน พร้อมทั้งกำหนดบทบาทและภาระหน้าที่ของบุคลากรให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546: 35–36) ในด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ควรมีการกำหนดยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนเพื่อส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของวันเพ็ญ ศรีแก้ว (2552: 19–20) สำหรับการผลิตนักศึกษา ควรมุ่งเน้นการสร้างอัตลักษณ์ของผู้เรียนที่มีพื้นฐานความรู้ในระดับสากล ส่งเสริมทักษะความเป็นผู้นำ และพัฒนาคุณลักษณะที่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงานในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Bernard Marr เกี่ยวกับทักษะที่จำเป็นในยุคปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI)

2.2) ด้านงานวิชาการและหลักสูตร พบว่า ควรมีการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของนักศึกษาไทยและนักศึกษาต่างชาติ โดยเปิดสอนสาขาวิชาที่ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน และดำเนินการตามมาตรฐานหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565

2.3) ด้านกายภาพ พบว่า ควรมีการจัดสรรอาคารเรียนเฉพาะสำหรับสถาบันการศึกษานานาชาติ เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพขององค์กร และจัดให้มีพื้นที่เพียงพอสำหรับการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมนักศึกษา นอกจากนี้ ควรพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมโดยรวมให้เอื้อต่อบรรยากาศการเรียนรู้ และสอดคล้องกับมาตรฐานการจัดการศึกษานานาชาติ

ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

สถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ควรมีความเป็นอิสระในการบริหารจัดการตนเอง เพื่อให้สามารถพัฒนาการดำเนินงานได้อย่างคล่องตัวและสอดคล้องกับบริบทของสังคมโลก โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ควรมุ่งส่งเสริมสมรรถนะของบุคลากรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในระดับนานาชาติ นอกจากนี้ ควรพัฒนาหลักสูตรให้มีความยืดหยุ่น ทันสมัย และสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน รวมถึงความต้องการของตลาดแรงงานทั้งในประเทศและต่างประเทศ

2) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมต่อการจัดการเรียนรู้ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก เพื่อรองรับความต้องการของผู้เรียนในอนาคต

2.2) ควรมีการวิจัยเชิงเปรียบเทียบการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษานานาชาติระหว่างมหาวิทยาลัยของรัฐและมหาวิทยาลัยเอกชน เพื่อให้เห็นแนวทางการบริหารจัดการและการพัฒนาที่แตกต่างกัน

2.3) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการปรับตัวของนักศึกษาต่างชาติที่ศึกษาในประเทศไทยต่อบริบททางสังคม วัฒนธรรม และการเรียนรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพการศึกษา: ระเบียบวาระแห่งชาติ (พ.ศ.

2551–2555). สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2566, จาก <http://www.onec.go.th>

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579. สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2566, จาก <http://www.moe.go.th>

- จุมพล พูลภัทรชีวิน. (2551). ปฏิบัติการวิจัยอนาคตด้วย EDfR. วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 1(2), 19–31.
- ชุติมา สุตจรรยา. (2563). กลยุทธ์การพัฒนาความเป็นนานาชาติของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล. วารสารสุโขทัยธรรมมาธิราช, 33(2), 69–91.
- ธงชัย สมบูรณ์. (2544). การศึกษาเปรียบเทียบและการศึกษานานาชาติ (EF 608). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปฎิญา แสงสุข. (2562). นโยบายและแผนการบริหารจัดการในการพัฒนาองค์กรสถาบันการศึกษา นานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- มหาวิทยาลัยมหิดล. (2553). หลักสูตรนานาชาติ. สืบค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2566, จาก <https://muic.mahidol.ac.th/thai/programs/>
- ราชกิจจานุเบกษา. (2562). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2562. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2535). แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2556). คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ระดับอุดมศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2556). แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555–2559). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). กรอบทิศทางพัฒนาการศึกษา ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550–2554) ที่สอดคล้องกับ แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2554–2559): ฉบับสรุป (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Marr, B. (2023). 9 Soft skills every employee will need in the age of artificial intelligence (AI). Retrieved December 4, 2023, from Forbes.
- Griffith University. (2009). Internationalisation of the curriculum. Retrieved December 25, 2023, from <https://policies.griffith.edu.au/>
- Hill, I. (2000). International schools. International Schools Journal, November 2000. (As cited in Hayden, M., Thompson, J., & Walker, G., 2002)

หลักอริยสัจ 4: การยุติความขัดแย้งในบริบทวิกฤตการเมือง-
สันติภาพเชิงเปลี่ยนผ่านในประเทศเวเนซุเอลา
THE FOUR NOBLE TRUTH: FRAMEWORK FOR UNDERSTANDING AND
RESOLVING POLITICAL CONFLICT IN VENEZUELA

พระครูปริยัติจันทบัณฑิต (สินนา)

Phrakru Pariyatchanbandit (Sinna)

พระมหาสถิตย์ สุทธิมน (ราชวงศ์)

Phramaha sathit sutemano (ratchawong)

พระไกรสร สุมน (กันมา)

Phra Kaison Sumano (Kunma)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

วัดศรีจันทาประชาอุทิศ จังหวัดหนองบัวลำภู

วัดศรีอุดมวงศ์ จังหวัดเลย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Loei Buddhist College

Wat Srichanda Pracha Uthit, Nong Bua Lamphu Province

Wat Sri Udomwong, Loei Province

E-mail: rockhop8899@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 12 กุมภาพันธ์ 2569

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 6 มีนาคม 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 7 มีนาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศเวเนซุเอลาผ่านกรอบอริยสัจ 4 และวิเคราะห์วิกฤตดังกล่าวในฐานะปัญหาเชิงโครงสร้างระดับรัฐ ความขัดแย้งในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มิได้เป็นเพียงความล้มเหลวด้านนโยบายเศรษฐกิจหรือความผิดพลาดของผู้นำ หากแต่เป็นวิกฤตเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับการรวมศูนย์อำนาจแบบอำนาจนิยม การบ่อนทำลายกลไกตรวจสอบถ่วงดุล และการเสื่อมถอยของสถาบันทางการเมืองจนไม่สามารถค้ำจุนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานได้ แม้แนวคิดการสร้างสันติภาพในทางรัฐศาสตร์ร่วมสมัยมักเน้นการเจรจาและการปรับความสัมพันธ์ระหว่างคู่ขัดแย้ง แต่ยังคงขาดกรอบจริยศาสตร์เชิงบรรทัดฐานสำหรับวิเคราะห์ความทุกข์เชิงโครงสร้างในระดับรัฐอย่างเป็นระบบ

การศึกษานี้ใช้วิธีวิเคราะห์เอกสารและการวิเคราะห์เชิงปรัชญา-โครงสร้าง เพื่อตีความ “ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค” เป็นหมวดหมู่เชิงวิเคราะห์สำหรับวินิจฉัยความล้มเหลวเชิงสถาบัน ระบุสาเหตุเชิงระบบ กำหนดเป้าหมายของการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง และออกแบบแนวทางปฏิรูปโดยสันติ ผลการศึกษาพบว่า วิกฤตเวเนซุเอลาสะท้อน “ทุกข์เชิงโครงสร้าง” กล่าวคือ ภาวะที่รัฐไม่สามารถรับประกัน

สิทธิ เสรีภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชนได้ ขณะที่ “สมุทัย” ปรากฏในรูปของการรวมศูนย์อำนาจ การลดทอนความเป็นอิสระของสถาบันตรวจสอบ และนโยบายเศรษฐกิจการเมืองที่ขาดความยั่งยืน “นิโรธ” จึงมิใช่การระงับความขัดแย้งชั่วคราว หากแต่เป็นการเปลี่ยนผ่านเชิงสถาบันเพื่อฟื้นฟูความชอบธรรมของรัฐ ส่วน “มรรค” ทำหน้าที่เป็นกรอบจริยธรรมและเชิงนโยบายสำหรับการปฏิบัติโดยไม่ใช้ความรุนแรง บนฐานของความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการเคารพสิทธิมนุษยชน

ในเชิงทฤษฎี บทความนี้ยกระดับอริยสัจ 4 จากหลักธรรมเชิงปัจเจกไปสู่กรอบการวิเคราะห์ ความขัดแย้งเชิงโครงสร้างระดับรัฐ พร้อมเสนอแบบจำลอง “การเปลี่ยนผ่านเชิงจริยธรรม-โครงสร้าง” เพื่อบูรณาการพุทธจริยศาสตร์กับการวิเคราะห์เชิงสถาบันทางรัฐศาสตร์ อันเป็นข้อเสนอเชิงบรรทัดฐาน และเชิงวิเคราะห์ใหม่สำหรับการทำความเข้าใจและคลี่คลายวิกฤตการเมืองอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: อริยสัจ 4, ยุติความขัดแย้ง, เชิงโครงสร้าง, การเมือง, ประเทศเวเนซุเอลา

Abstract

This article was aimed at examining the political conflict in Venezuela through the framework of the Four Noble Truths and analyzing the said crisis as a state-level structural issue. It was argued that the conflict over the past decade was not merely a failure of economic policy or leadership errors, but a structural crisis involving authoritarian centralization, the subversion of checks and balances, and the erosion of political institutions to the point where human dignity and fundamental justice could no longer be sustained. Although contemporary political science approaches to peacebuilding often emphasize negotiation and relational adjustment, a normative ethical framework for the systematic analysis of state-level structural suffering was found to be lacking.

The documentary and philosophical-structural analyses were employed in this study to interpret *Dukkha*, *Samudaya*, *Nirodha*, and *Magga* as analytical categories for diagnosing institutional failure, identifying systemic causes, defining goals for political transition, and designing non-violent reform pathways. It was revealed by the findings that the Venezuelan crisis reflected "structural suffering" (*Dukkha*), characterized by the state's inability to guarantee the rights, freedoms, and quality of life of its citizens. Meanwhile, the "origin of suffering" (*Samudaya*) was manifested in the form of power centralization, the institutional loss of independence, and unsustainable political-economic policies. Consequently, "cessation" (*Nirodha*) was defined not as a temporary suspension of conflict, but as an institutional transition to restore state legitimacy, while the "path" (*Magga*) served as an ethical and policy framework for non-violent reform based on transparency, accountability, and respect for human rights.

Theoretically, the Four Noble Truths were elevated from individual-level virtues to a state-level structural conflict analysis framework. An "Ethico-Structural Transition" model was proposed to integrate Buddhist ethics with political institutional analysis, providing a new normative and analytical proposition for understanding and resolving political crises sustainably.

Keywords: Four Noble Truths, Conflict Resolution, Structural, Politics, Venezuela

บทนำ

ความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศเวเนซุเอลามีรากฐานจากโครงสร้างเศรษฐกิจและการเมืองที่เปราะบาง โดยเฉพาะการพึ่งพารายได้จากน้ำมันเป็นหลักและการรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองตั้งแต่ยุคคูโก ซาเวซ ต่อเนื่องมาถึงรัฐบาลนิโกลัส มาดูโร เมื่อเศรษฐกิจถดถอยอย่างรุนแรงหลังราคาน้ำมันตกต่ำ รัฐบาลก็กลับเลือกใช้อำนาจทางการเมืองและกฎหมายเพื่อควบคุมฝ่ายค้านมากกว่าการปฏิรูปเชิงโครงสร้าง ส่งผลให้ความขัดแย้งลุกลามจากปัญหาเศรษฐกิจไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนและการถดถอยของประชาธิปไตยอย่างเป็นระบบ (Human Rights Watch, 2025; Hausmann, R., & Rodriguez, F. R. (Eds.), 2014) ในมุมมองเชิงพุทธ หลักอริยสัจข้อที่หนึ่ง “ทุกข์” ชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งดังกล่าวมิใช่เรื่องอำนาจของชนชั้นนำเท่านั้นแต่คือความทุกข์ร่วมของประชาชนทั้งสังคม

เมื่อพิจารณาตามหลักอริยสัจข้อที่สอง “สมุทัย” จะพบว่าสาเหตุของความขัดแย้งในเวเนซุเอลาไม่ได้เกิดจากปัจจัยภายนอกเพียงอย่างเดียวตามที่รัฐพยายามอธิบาย หากแต่เกิดจากโครงสร้างอำนาจภายในประเทศที่ขาดความโปร่งใส การใช้นโยบายประชานิยมโดยไม่คำนึงถึงความยั่งยืนและการลดทอนกลไกตรวจสอบถ่วงดุล ซึ่งทั้งหมดนี้หล่อเลี้ยงความไม่พอใจและความแตกแยกในสังคมอย่างต่อเนื่อง (Corrales, J., 2020) ; Jraissati, J., & Jakee, K., 2022) การไม่ยอมรับสาเหตุเชิงโครงสร้างเหล่านี้สะท้อน “อวิชชา” ในเชิงพุทธศาสนา ซึ่งทำให้ปัญหาถูกแก้ไขเพียงที่อาการ มิใช่ที่รากเหง้า

ความสำคัญของปัญหานี้จึงอยู่ที่การแสวงหาแนวทางยุติความขัดแย้งอย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับอริยสัจข้อที่สามและสี่ คือ “นิโรธ” และ “มรรค” กล่าวคือการยุติความขัดแย้งทางการเมืองในเวเนซุเอลาไม่อาจอาศัยการใช้กำลังหรือการกดปราบฝ่ายตรงข้าม แต่ต้องอาศัยหนทางสายกลาง เช่น การเจรจาทางการเมืองการคืนอำนาจให้สถาบันประชาธิปไตย และการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกฝ่าย แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิชาการด้านพุทธสันติวิธีที่ชี้ว่า การแก้ไขความขัดแย้งเชิงโครงสร้างต้องเริ่มจากความเข้าใจเหตุแห่งทุกข์ และการสร้างกระบวนการที่เป็นธรรมร่วมกัน มิใช่การเอาชนะกันทางอำนาจ (พระปราโมทย์ วาทโกวิโท (พันธพัฒน์) และคณะ, 2562)

บทความนี้อยู่ในกรอบการประยุกต์พุทธจริยศาสตร์เพื่ออธิบายและคลี่คลายความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง โดยใช้หลักอริยสัจ 4 เป็นกรอบวิเคราะห์ “ทุกข์” ในฐานะความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (structural violence) ตามแนวคิดของ Johan Galtung ซึ่งอธิบายว่าความรุนแรงสามารถฝังอยู่ในระบบสังคม การเมือง และเศรษฐกิจโดยไม่จำเป็นต้องปรากฏในรูปความรุนแรงทางกายภาพ (Galtung, 1969) พร้อมทั้งเสนอ “มรรค” เป็นแนวทางสร้างสันติภาพเชิงบวก (positive peace) และกระบวนการ

สร้างสันติภาพ (peacebuilding) ที่มุ่งเปลี่ยนแปลงโครงสร้างที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม ผ่านการปฏิรูปสถาบันและการส่งเสริมความยุติธรรมทางสังคมอย่างยั่งยืน (Galtung, 1996; Lederach, 1997)

จากความสำคัญของปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศเวเนซุเอลา ผู้เขียนจึงสนใจทำการศึกษาลักษณะ 4: การยุติความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศเวเนซุเอลา ซึ่งผลจากการเขียนครั้งนี้ จะทำให้เกิดเป็นประโยชน์ต่อประชาชน หน่วยงานต่าง ๆ ที่จะนำผลที่ได้ไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน สังคม หรือประเทศชาติ โดยทั่วไปงานด้านสันติวิธีมักมุ่งเน้นกระบวนการเจรจาและการไกล่เกลี่ยเป็นหลัก ขณะที่งานพุทธสันติวิธีส่วนใหญ่เข้าไปใช้ในระดับบุคคลหรือชุมชนเป็นสำคัญ จึงยังมีข้อจำกัดในการประยุกต์กับความขัดแย้งเชิงโครงสร้างระดับรัฐ บทความนี้จึงเสนอกรอบอริยสัจ 4 ในฐานะเครื่องมือวิเคราะห์และวิพากษ์โครงสร้างรัฐ เพื่อขยายการประยุกต์พุทธจรรยาศาสตร์สู่การทำความเข้าใจและคลี่คลายความรุนแรงเชิงโครงสร้างในระดับประเทศอย่างเป็นระบบ

ความหมายและองค์ประกอบอริยสัจ 4

อริยสัจ 4 คือ “ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ” ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและประกาศสอนแก่ชาวโลก เป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา โดยมุ่งอธิบายที่มาของความทุกข์ สาเหตุของความทุกข์ และหนทางดับทุกข์อย่างเป็นระบบ ได้แก่ 1) ทุกข์ คือความจริงว่าด้วยความทุกข์ 2) สมุทัย คือความจริงว่าด้วยเหตุแห่งทุกข์ 3) นิโรธ คือความจริงว่าด้วยความดับทุกข์ 4) มรรค คือความจริงว่าด้วยหนทางดับทุกข์ (ที.สี. 9/393/164 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งสอดคล้องกับนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายต่อไปนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2559) อธิบายว่า อริยสัจ 4 คือความจริงอันประเสริฐที่ทำให้ผู้เข้าถึงเป็นอริยะ ประกอบด้วย 1) ทุกข์ (Dukkha) คือสภาพที่ทนได้ยาก ปีบคั้น และไม่อาจให้ความพึงพอใจแท้จริง 2) สมุทัย (Samudaya) คือเหตุแห่งทุกข์ 3) นิโรธ (Nirodha) คือความดับทุกข์ อันเป็นภาวะสงบ ปลอดโปร่ง และเป็นอิสระ เรียกว่า “นิพพาน” และ 4) มรรค (Maggā) คือหนทางปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ตามทางสายกลางหรือมรรคมืด 8 ซึ่งเป็นกระบวนการเข้าใจปัญหา รู้เหตุ และปฏิบัติอย่างถูกต้องเพื่อนำไปสู่ความสงบและอิสรภาพในชีวิต

พระครูสารกิจประยุต (2560) กล่าวว่า อริยสัจ 4 คือหลักธรรมที่ใช้วิเคราะห์และแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุด โดยเริ่มจากการรู้จัก “ทุกข์” หรือปัญหาที่ทนได้ยาก ต่อมาหา “สมุทัย” คือสาเหตุของทุกข์ซึ่งมาจากต้นเหตุ จากนั้นปฏิบัติตาม “มรรค” หรือแนวทางแก้ไขที่ถูกต้อง (มรรค 8 ประการ) จนถึง “นิโรธ” คือการดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง หลักดังกล่าวสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น การวิเคราะห์สาเหตุของอาการป่วยและแก้ไขด้วยวิธีที่เหมาะสม จนปัญหาสิ้นไป อริยสัจ 4 จึงเป็นความจริงอันประเสริฐที่นำมาประยุกต์ไปสู่ความพ้นทุกข์ได้

จำลอง ดิษยวณิช (2554) กล่าวว่า อริยสัจ 4 คือหลักคำสอนที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในพุทธศาสนา คือ “อริยสัจ 4” (Four Noble Truths) ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร ได้ทรงประกาศแก่พระเบญจวัคคีย์ว่า เมื่อใดพระองค์ญาณตามความเป็นจริงในอริยสัจ 4 อย่างบริสุทธิ์พระองค์ทรงยืนยันว่าเป็นผู้ตรัสรู้แล้วซึ่งอนุตรสัมมาสัมโพธิ์ ในโลก อริยสัจ แปลว่า ของจริงหรือความจริงอย่างประเสริฐของพระอริยะเจ้า ความจริงที่ทำให้คนกลายเป็นพระอริยะเจ้า

สรุป อริยสัจ 4 คือหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา ว่าด้วยความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ได้แก่ ทุกข์ (สภาพที่ทนได้ยาก), สมุทัย (เหตุแห่งทุกข์), นิโรธ (ความดับทุกข์) และมรรค (หนทางดับทุกข์โดยเฉพาะมรรคมีองค์ 8) ซึ่งเป็นกระบวนการวิเคราะห์และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ เริ่มจากการรู้ปัญหา ค้นหาสาเหตุ กำหนดเป้าหมายการดับทุกข์ และปฏิบัติตามแนวทางที่ถูกต้อง หลักนี้จึงเป็นทั้งหัวใจของการตรัสรู้และเป็นกรอบคิดที่นำมนุษย์ไปสู่ความพ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริง

ในบริบทของบทความนี้ ผู้เขียนตีความอริยสัจ 4 มิใช่เพียงหลักธรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจหรือการพ้นทุกข์ระดับปัจเจกเท่านั้น แต่เป็น “กรอบวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง” ที่สามารถนำมาอธิบายและวิพากษ์ปัญหาทางสังคมและการเมืองได้อย่างเป็นระบบ กล่าวคือ “ทุกข์” ถูกมองเป็นสภาวะวิกฤตเชิงโครงสร้างที่ปรากฏในระดับรัฐและสังคม “สมุทัย” คือปัจจัยเชิงอำนาจและกลไกทางการเมืองที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม “นิโรธ” คือเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบที่มุ่งสู่ความยุติธรรมและศักดิ์ศรีมนุษย์ และ “มรรค” คือกระบวนการปฏิรูปเชิงสถาบันและจริยธรรมสาธารณะที่นำไปสู่สันติภาพอย่างยั่งยืน ดังนั้น จุดยืนทางวิชาการของผู้เขียนจึงอยู่ที่การขยายขอบเขตพุทธจริยศาสตร์จากระดับปัจเจกสู่การวิเคราะห์ความขัดแย้งเชิงโครงสร้างระดับรัฐ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือทำความเข้าใจและคลี่คลายปัญหาทางการเมืองอย่างมีหลักคิดและเป็นระบบ

ความหมายความขัดแย้ง

ความขัดแย้ง (Conflict) เป็นสถานการณ์ที่ความคิด ความเห็น หรือผลประโยชน์ไม่ลงรอยกัน จนทำให้ความสัมพันธ์ตึงเครียด สาเหตุมักมาจากความอยาก ความเห็นแก่ตัว และการยึดติดในความคิดของตน หากไม่จัดการอย่างเหมาะสม ความขัดแย้งอาจลุกลามเป็นความรุนแรงได้

ความขัดแย้งตามแนวคิดพระพุทธศาสนานั้น แบ่งเป็น 2 ประเด็น คือประเด็นแรก ความหมายของความขัดแย้งในแง่ของธรรมหมายถึง การที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลมีความต้องการความเห็น การปฏิบัติค่านิยมและโครงสร้างที่มีความขัดกันไม่ลงรอยกัน ความหมายของความขัดแย้งในแง่ของธรรม มีหลายนัย กล่าวคือความบาดหมาง (ภณฺทน) (อง.ติก. 20/125/371-372 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การทะเลาะ (กลท) การแก่งแย่ง (วิคฺคห) การวิวาท (วิวาท) การมุ่งร้ายกัน (เมธคา) การถกเถียงกัน (โวหาร) (ขุ.ม. 29/97/297-304 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และประเด็นที่สอง ความหมายในแง่ของวินัย หมายถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ที่เรียกว่า “อธิกรณ์” ซึ่งหมายถึงเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วจะต้องจัดต้องทำ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538)

Reymond (1973) มองว่า ความขัดแย้ง คือการต่อสู้ (Fight) การทำสงคราม (Warfare) ความไม่ลงรอย หรือเข้ากันไม่ได้ (Incompatibility) การขัดซึ่งกันและกัน หรือการเป็นปรปักษ์ต่อกัน (Opposition) ระหว่าง บุคคลสองคน หรือกลุ่มบุคคล ซึ่งมีความเห็น ความเชื่อความต้องการไม่เหมือนกัน ทำให้เกิดการโต้แย้งหรือโต้เถียงกัน และดิ้นรน ต่อสู้แข่งขันกัน

ส่วน Katz and Kahn (1978) กล่าวว่า ความขัดแย้งเป็นปฏิสัมพันธ์โดยตรง ระหว่างบุคลากร กลุ่มบุคคล องค์กรหรือระหว่างประเทศตั้งแต่ 2 ฝ่าย หรือมากกว่า 2 ฝ่ายขึ้นไป โดยที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่จะป้องกัน หรือบีบบังคับเพื่อผลบางอย่างในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งพยายาม 6 ต่อต้าน ความขัดแย้งเป็น

พฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้อาจเป็นคำพูดหรือไม่ใช้คำพูด แสดงออกโดยพยายามขัดขวาง บีบบังคับ ทำอันตรายต่อต้าน หรือโดยการแกล้งฝ่ายตรงกันข้าม

สรุป ความขัดแย้งคือภาวะที่บุคคลหรือกลุ่มมีความคิด ความเชื่อ หรือผลประโยชน์ไม่สอดคล้องกัน จนเกิดความตึงเครียด บาดหมาง หรือการเผชิญหน้ากัน สาเหตุหลักมาจากความอยาก ความยึดติด และความเห็นแก่ตัว หากขาดการจัดการที่เหมาะสม อาจพัฒนาไปสู่การทะเลาะ ความรุนแรง หรือการต่อสู้ในระดับต่าง ๆ ได้ ทั้งในสังคมทั่วไปและในหมู่คณะ

ในบทความนี้ ความขัดแย้งถูกมองในฐานะ “ความขัดแย้งเชิงโครงสร้างทางการเมือง” (structural political conflict) ซึ่งมีทั้งมิติความแตกต่างทางอำนาจและการจัดสรรทรัพยากร

หลักอริยสัจ 4: บริบทความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศเวเนซุเอลา

หลักอริยสัจ 4 (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) เป็นหลักธรรมพื้นฐานของพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและแสดงโปรดเพื่อแก้ทุกข์ทั้งปวงในโลก (ส.ม. 19/1081/367-368 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในบริบทความขัดแย้งทางการเมืองเวเนซุเอลา หลักนี้ช่วยวิเคราะห์ โดยมอง “ทุกข์” เป็นวิกฤตสังคมจากเผด็จการและเศรษฐกิจพังพินาศ (Council on Foreign Relations, 2024) ทั้งนี้ ทุกข์ในที่นี้มีใช้เพียงความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจ หากแต่เป็นภาวะที่โครงสร้างรัฐไม่สามารถคำนวณ คัดค้านความเป็นมนุษย์และหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานได้ ซึ่งสะท้อนผ่านการจำกัดสิทธิ เสรีภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งการนำอริยสัจมาประยุกต์ แสดงให้เห็นว่ารากทุกข์มาจากต้นหาอำนาจ และนโยบายประชานิยมไม่ยั่งยืนของผู้นำชาวเวซ-มาดูโร ดังต่อไปนี้

1. ทุกข์ (ความทุกข์) คือความขัดแย้งทางการเมืองในเวเนซุเอลาสะท้อนถึงความทุกข์เชิงโครงสร้างของสังคม ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ การเมือง และมนุษยธรรม ได้แก่

1) เงินเฟ้อรุนแรง (Hyperinflation) คือเงินเฟ้อรุนแรงในประเทศเวเนซุเอลา เป็นหนึ่งในวิกฤตเศรษฐกิจที่รุนแรงที่สุดของโลกในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยมีลักษณะเป็น ภาวะเงินเฟ้อขั้นรุนแรง (Hyperinflation) ซึ่งทำให้มูลค่าเงินลดลงอย่างรวดเร็ว ราคาสินค้าอุปโภคบริโภคปรับตัวสูงขึ้นในเวลาอันสั้น และรายได้ของประชาชนไม่สามารถตามทันค่าครองชีพ ได้ สาเหตุหลักมาจากการพิมพ์รายได้จากน้ำมันเป็นหลัก เมื่อราคาน้ำมันตกต่ำ รัฐบาลขาดรายได้แต่ยังคงใช้นโยบายการคลังแบบขยายตัว จึงแก้ปัญหาด้วยการพิมพ์เงินจำนวนมาก ส่งผลให้ค่าเงินโบลิวาร์เสื่อมค่าลงอย่างรุนแรง (Council on Foreign Relations, 2024)

นอกจากนี้ การควบคุมราคาและอัตราแลกเปลี่ยนโดยรัฐ แม้มุ่งหมายช่วยประชาชน แต่กลับบิดเบือนกลไกตลาดทำให้เกิดการขาดแคลนสินค้า การลักลอบค้าขาย และตลาดมืดอย่างแพร่หลาย เงินเฟ้อรุนแรงจึงไม่เพียงเป็นปัญหาเศรษฐกิจ แต่ยังเชื่อมโยงกับความขัดแย้งทางการเมืองความไม่เชื่อมั่นต่อรัฐบาล และวิกฤตมนุษยธรรม เพราะประชาชนจำนวนมากไม่สามารถเข้าถึงอาหาร ยา วัคซีน และบริการพื้นฐานได้อย่างเพียงพอ (CDP, 2026)

2) การขาดแคลนอาหารและยา (Shortage of Food and Medicine) คือสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารในเวเนซุเอลายังคงวิกฤต ในปี 2025 - 2026 มีผู้คนจำนวนมากต้องเผชิญกับการเข้าถึงอาหารที่เพียงพอและมีคุณค่าทางโภชนาการอย่างจำกัด โดยประมาณ 5.1 ล้านคนต้องการความ

ช่วยเหลือด้านอาหารอย่างเร่งด่วน และประมาณ 40 % ของประชากรเผชิญภาวะไม่มั่นคงทางอาหาร ระดับปานกลางถึงรุนแรง ซึ่งเป็นผลมาจากราคาสินค้าอาหารที่สูงขึ้นเมื่อเทียบกับรายได้ และการลดลงของความหลากหลายของอาหารในตลาดทำให้หลายครอบครัวต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากโครงการสารและมาตรการเครือข่ายชุมชนเพื่อให้มีอาหารพื้นฐานเพียงพอในแต่ละวัน (World Food Programme, 2024; FEWS NET, 2025) และด้านระบบสาธารณสุข การขาดแคลนยาและเวชภัณฑ์ยังเป็นปัญหา รุนแรงในเวเนซุเอลา โดยโรงพยาบาลและสถานพยาบาลของรัฐขาดแคลน เวชภัณฑ์ฉุกเฉินและยาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งข้อมูลจากการสำรวจสถานพยาบาลในปี 2024 พบว่ามีการขาดแคลนยาและอุปกรณ์พื้นฐาน ในเกือบ 36 % ของกรณี ทำให้ประชาชนจำนวนมากต้องพึ่งพาการรักษาด้วยตนเองหรือเครือข่ายส่วนตัว แทนการเข้าถึงยาอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการทางสุขภาพ เช่น การวางแผนครอบครัวและยาคุมกำเนิด โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรที่ยากจน ส่งผลให้คุณภาพชีวิตและผลลัพธ์ด้านสุขภาพของประชาชนอยู่ในระดับต่ำอย่างต่อเนื่อง (Human Rights Watch, 2026)

3) การอพยพข้ามพรมแดน (Cross Border Migration) คือ การอพยพและลี้ภัยของชาวเวเนซุเอลามีสาเหตุหลักจากเศรษฐกิจพังทลาย การปราบปรามทางการเมือง และการล่มสลายของประชาธิปไตย ทำให้หลายล้านคนต้องหนีออกจากประเทศและยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่องในปี 2024 ชาวเวเนซุเอลาราว 7.72 ล้านคนที่ออกนอกประเทศนั้น กว่า 84% ตั้งถิ่นฐานในลาตินอเมริกาและแคริบเบียน แต่กลับเผชิญปัญหาขาดอาหาร ที่อยู่อาศัย รายได้ การบูรณาการในสังคมใหม่ รวมถึงการเหยียดเชื้อชาติและการไม่ยอมรับ บางส่วนจึงตัดสินใจกลับประเทศ โดยมีแรงจูงใจจากภาพรวมเศรษฐกิจที่ดูดีขึ้น ความต้องการกลับไปอยู่กับครอบครัว และความรู้สึกถูกกีดกันออกจากสังคมประเทศปลายทาง ระดับภูมิภาคและนานาชาติจึงจัดทำแผนปฏิบัติการทั้งเพื่อช่วยผู้ลี้ภัย/ผู้อพยพเวเนซุเอลาในต่างประเทศ (RMRP 2023–2024) และเพื่อช่วยประชากรที่ได้รับผลกระทบภายในเวเนซุเอลาเอง (HRP 2024–2025) โดยเน้นทั้งการบรรเทาทุกข์ด้านมนุษยธรรมเร่งด่วนและการคุ้มครองสิทธิของผู้คนกลุ่มนี้ (CDP, 2026)

4) การถูกจำกัดสิทธิทางการเมือง (Restriction of political rights) คือรัฐบาลเวเนซุเอลายังคงจำกัดสิทธิทางการเมืองอย่างกว้างขวาง ผ่านการออกกฎหมายและมาตรการที่ปิดกั้นเสรีภาพในการแสดงออก การชุมนุม และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของฝ่ายค้านและภาคประชาสังคม โดยมีการสลายการประท้วง จับกุม คุมขัง และบังคับให้สูญหายต่อผู้เห็นต่าง รวมทั้งใช้ข้อหาหมิ่นก้อย่าง “การก่อการร้าย” กับนักกิจกรรมและนักปกป้องสิทธิ รายงานสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศชี้ว่า รัฐใช้อำนาจควบคุมองค์กรอิสระและภาคประชาสังคม ผ่านกฎหมายใหม่ที่บังคับให้ลงทะเบียน ควบคุมเงินทุน และเปิดช่องให้ปิดหรือเอาผิดองค์กรที่วิจารณ์รัฐบาลได้ (Human Rights Watch, 2025) อีกทั้งมีการถอดสิทธิเลือกตั้งและตัดสิทธิ์ผู้สมัครฝ่ายค้าน เช่น การแบน มาริอา โครรีนา มาซาโต 15 ปี การแต่งตั้งคณะกรรมการการเลือกตั้งและศาลสูงที่ใกล้ชิดฝ่ายรัฐบาล และการยึดพรรคฝ่ายค้านไปอยู่ภายใต้ผู้นำที่รัฐแต่งตั้ง ทำให้กระบวนการเลือกตั้งในปี 2024–2026 ถูกตั้งคำถามอย่างหนักว่าไม่เสรีและไม่เป็นธรรม (The Carter Center, 2024)

ความทุกข์ดังกล่าวมิได้เป็นผลลัพธ์ของเหตุการณ์เฉพาะหน้า แต่เป็นผลสะสมจากโครงสร้างรัฐที่ล้มเหลวในการรับประกันคุณภาพชีวิตและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดพุทธศาสนา

ที่มอง “ทุกข์” เป็นสถานะที่ฝังอยู่ในระบบและความสัมพันธ์ทางสังคม ไม่ใช่เพียงความเดือดร้อนส่วนบุคคล (พระมหาตมะวัน พิมพ์ทอง และคณะ, 2565)

2. สมุทัย (เหตุแห่งทุกข์) คือสาเหตุแห่งความขัดแย้งทางการเมืองในกรณีเวเนซุเอลาไม่อาจอธิบายอย่างผิวเผินว่าเกิดจากแรงกดดันภายนอกหรือการคว่ำบาตรจากต่างประเทศเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากกิเลส (ปัจจัยภายใน) ได้แก่ โลภะ (ความอยากได้/อยากได้มากกว่าพอดี) คือ การรวมศูนย์อำนาจทางการเมือง, การใช้นโยบายประชานิยมที่ขาดความยั่งยืน, การพึ่งพารายได้จากน้ำมันมากเกินไป (Council on Foreign Relations, 2024; Chatham House, 2021) โทสะ (ความโกรธ เกลียด ไม่ยอมรับการตรวจสอบ) คือการบ่อนทำลายสถาบันตรวจสอบถ่วงดุล และโมหะ (ความหลง ไม่รู้ตามความเป็นจริง) คือรัฐยึดติดกับอำนาจและความชอบธรรมแบบเดิม จนไม่สามารถปรับตัวต่อวิกฤตได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Corrales, J., 2020)

3. นิโรธ (ความดับทุกข์) คือในบริบทความขัดแย้งทางการเมืองของประเทศเวเนซุเอลา ตั้งอยู่บนหลักการยูติ “เหตุแห่งทุกข์” ไม่ใช่เพียงระงับอาการของปัญหา กล่าวคือ ไม่ใช่แค่หยุดการประท้วงหรือความรุนแรงชั่วคราว แต่ต้องดับรากเหง้าของความทุกข์ที่ฝังอยู่ในโครงสร้างการเมืองและเศรษฐกิจ เช่น ความไม่เป็นธรรม การรวมศูนย์อำนาจ การละเมิดสิทธิมนุษยชน และความขาดความชอบธรรมของรัฐ หลักนิโรธจึงเน้น “การเปลี่ยนสภาพของระบบ” มากกว่าการใช้อำนาจบังคับ เพราะการกดทับปัญหาไม่ใช่การดับทุกข์อย่างแท้จริง (Corrales, J., 2020) ซึ่งในทางการเมือง นิโรธชี้ให้เห็นว่า สันติภาพที่แท้จริงต้องมาพร้อมความยุติธรรมและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หากประชาชนยังถูกปิดกั้นเสียง ถูกเลือกปฏิบัติ หรือไม่สามารถเข้าถึงปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ความทุกข์ย่อมไม่สิ้นสุด นิโรธจึงทำหน้าที่เป็น “เป้าหมายเชิงคุณค่า” ที่สะท้อนว่าการยุติความขัดแย้งไม่อาจเกิดจากชัยชนะของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ต้องเกิดจากการยอมรับความจริงของปัญหา การรับผิดชอบต่อความเสียหาย (USA for UNHCR, 2026) และการสร้างระบบการเมืองที่ทุกฝ่ายสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน (Frydnes, J. W., 2025)

4. มรรค (หนทางดับทุกข์) คือหนทางการแก้ไขความขัดแย้งอย่างสันติ โดยยึดหลักความยุติธรรม ความพอดี และไม่ใช้ความรุนแรง ผ่านกระบวนการทางการเมืองที่โปร่งใส ซึ่งทางออกของเวเนซุเอลาสามารถประยุกต์ใช้ผ่านหลัก “มรรคมืองค์ 8” โดยแต่ละองค์ประกอบมีลักษณะการประยุกต์ใช้ในบริบทจริง เพื่อยุติความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศเวเนซุเอลา ได้แก่ 1) สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) แก้ไขด้วย การยอมรับความจริงของปัญหาเชิงโครงสร้าง ไม่บิดเบือนข้อเท็จจริงหรือโยนความผิดให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง 2) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) แก้ไขด้วย เจตนาธรรมณ์เพื่อส่วนรวม ลดความมุ่งเอาชนะและอุดมการณ์สุดโต่ง 3) สัมมาวาจา (การพูดชอบ) แก้ไขด้วย การสื่อสารอย่างสันติและเคารพกัน ลดวาทกรรมเกลียดชังและการปลุกปั่น 4) สัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ) แก้ไขด้วย การกระทำที่ไม่ใช้ความรุนแรง เคารพสิทธิมนุษยชนและหลักนิติธรรม 5) สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) แก้ไขด้วย ความสุจริตในการใช้อำนาจรัฐ ลดคอร์รัปชันและผลประโยชน์ทับซ้อน 6) สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ) แก้ไขด้วย ความพยายามต่อเนื่องในการปฏิรูป ไม่แก้ปัญหาแบบฉาบฉวย 7) สัมมาสติ (ความระลึกชอบ) แก้ไขด้วย การตระหนักรู้ผลกระทบของการตัดสินใจทางการเมือง ลดอารมณ์โกรธและความกลัว 8) สัมมาสมาธิ (ความตั้งมั่นชอบ) แก้ไขด้วย ความตั้งมั่นในเป้าหมายสันติภาพระยะยาว ไม่หวั่นไหวต่อแรงกดดันเฉพาะหน้า (ที.สี. 9/393/164 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

บทสรุป มรรคมืองค์ 8 แกไขความขัดแย้งทางการเมืองด้วย “จริยธรรม กระบวนการคิด และการกระทำที่ไม่ใช้ความรุนแรง” มากกว่าการใช้อำนาจบังคับหรือชัยชนะของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพื่อให้เกิดการคลี่คลายปัญหาอย่างยั่งยืน มีศักดิ์ศรีและลดการสูญเสียของสังคม

ดังนั้น การวิเคราะห์ตามหลักอริยสัจ 4 ชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งทางการเมืองในเวเนซุเอลาเป็นทุกข์เชิงโครงสร้างที่เกิดจากความล้มเหลวทางเศรษฐกิจ การรวมศูนย์อำนาจ และการบ่อนทำลายประชาธิปไตย โดยการดับทุกข์ไม่อาจใช้ความรุนแรงหรือการกดปราบได้ แต่ต้องอาศัยหนทางสายกลาง การปฏิรูปเชิงสถาบัน และการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพื่อสร้างสันติภาพทางการเมืองอย่างยั่งยืน

สรุป

บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศเวเนซุเอลามีใช่เพียงความล้มเหลวด้านนโยบายเศรษฐกิจหรือความผิดพลาดของผู้นำรายบุคคล หากแต่เป็นวิกฤตเชิงโครงสร้างที่สะท้อนการบิดเบี้ยวของระบบอำนาจ การรวมศูนย์การตัดสินใจ และการบ่อนทำลายกลไกตรวจสอบถ่วงดุล จนรัฐไม่สามารถค้ำจุนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานได้ การประยุกต์กรอบอริยสัจ 4 ในบทความนี้จึงมิได้มุ่งอธิบายปัญหาเชิงศีลธรรมส่วนบุคคล แต่ใช้เป็นเครื่องมือวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โครงสร้างสถาบัน และเงื่อนไขทางเศรษฐกิจการเมืองที่ผลิตซ้ำความทุกข์ในระดับสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่ง สันติภาพในกรณีเวเนซุเอลาจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างรัฐให้โปร่งใส ตรวจสอบได้ กระจายอำนาจ และตั้งอยู่บนการเคารพสิทธิมนุษยชน มิใช่เพียงการยุติความขัดแย้งเชิงเหตุการณ์หรือชัยชนะของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้น

องค์ความรู้ใหม่

บทความนี้เสนอว่า หลักอริยสัจ 4 สามารถพัฒนาเป็น “กรอบวิเคราะห์ความรุนแรงเชิงโครงสร้างของรัฐ” (Structural State Suffering Framework) มิใช่เพียงเครื่องมือจริยธรรมระดับปัจเจกหรือชุมชน แตกต่างจากงานพุทธสันติวิธีเดิมซึ่งมีแก่นการไกลเกลี่ยการเจรจา และการลดความรุนแรงเชิงพฤติกรรมในระดับชุมชน บทความนี้ขยายขอบเขตการประยุกต์สู่ระดับรัฐและโครงสร้างอำนาจ โดยตีความ “ทุกข์” เป็นภาวะที่ระบบการเมืองผลิตซ้ำความไม่เป็นธรรม “สมุทัย” เป็นกลไกเชิงสถาบันที่ฝังรากอยู่ในโครงสร้างอำนาจ “นิโรธ” เป็นการเปลี่ยนผ่านเชิงระบบ (systemic transformation) และ “มรรค” เป็นกระบวนการปฏิรูปสถาบันอย่างมีจริยธรรมและไม่ใช้ความรุนแรง

ในเชิงทฤษฎี แนวทางนี้แตกต่างจาก conflict transformation theory ที่มุ่งปรับความสัมพันธ์ระหว่างคู่ขัดแย้งเป็นหลัก เพราะกรอบอริยสัจ 4 ที่นำเสนอในบทความนี้มุ่งวิเคราะห์เงื่อนไขการผลิตความทุกข์ของระบบ “ก่อนความสัมพันธ์ระหว่างคู่ขัดแย้ง กล่าวคือไม่เพียงแปรเปลี่ยนความสัมพันธ์ แต่ตั้งคำถามต่อโครงสร้างอำนาจที่ทำให้ความสัมพันธ์นั้นบิดเบี้ยวตั้งแต่ต้น จึงเป็นการผสมผสานจริยศาสตร์พุทธกับการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างทางรัฐศาสตร์ ก่อให้เกิดข้อเสนอเชิงทฤษฎีว่า สันติภาพที่ยั่งยืนต้องเกิดจากการดับเหตุเชิงโครงสร้างควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการเมือง

ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่ของบทความนี้อยู่ที่การยกระดับอริยสัจ 4 จากกรอบแก้ทุกซ์เชิงปัจเจกไปสู่กรอบวิเคราะห์และออกแบบการเปลี่ยนผ่านรัฐ (ethical-structural transformation model) ซึ่งสามารถใช้เป็นเครื่องมือศึกษาความขัดแย้งในรัฐที่เผชิญวิกฤตอำนาจนิยมและความล้มเหลวเชิงสถาบันได้อย่างเป็นระบบ ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบการวิเคราะห์ความขัดแย้งเชิงโครงสร้างระดับรัฐตามหลักอริยสัจ 4

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

จำลอง ดิษยวณิช. (2554). จิตวิทยาของความดับทุกซ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นบุญ ปลูกต้นบุญ เพิ่มต้นทุนชีวิต.

พระครูสารกิจประยุต. (2560). การประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 การแก้ไขปัญหาชีวิต. วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, 7(12), 257-267.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2538). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระปราโมทย์ วาทโกวิโท (พันธพัฒน์) และคณะ. (2562). มนุษย์กับสันติภาพและพุทธสันติวิธี. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 6(10), 4697-4698.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพฯ: เอส.อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์.

พระมหาตะวัน พิมพ์ทอง และคณะ. (2565). การพัฒนาความสามัคคีของประชาชน : ตามแนวทางอริยสัจ 4. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 7(2), 209-220.

CDP. (2026). Venezuelan Humanitarian and Refugee Crisis. From <https://shorturl.asia/4X1sW>

- Council on Foreign Relations. (2024). Venezuela: The rise and fall of a petrostate. From <https://shorturl.asia/at8gN>
- Chatham House. (2021). The economics of populism is failing in Latin America. From <https://shorturl.asia/z1B73>
- Corrales, J. (2020). *Autocracy rising: How Venezuela transitioned to authoritarianism*. Brookings Institution Press.
- FEWS NET. (2025). Seasonal improvements to diminish in 2026 amid macroeconomic instability. From <https://shorturl.asia/apsgJ>
- Frydnes, J. W. (2025). Nobel Peace Prize 2025 award ceremony speech. From <https://shorturl.asia/JXzu7>
- Galtung, J. (1996). *Peace by peaceful means: Peace and conflict, development and civilization*. Sage Publications.
- Human Rights Watch. (2026). World Report 2026 (Venezuela Events of 2025). From <https://shorturl.asia/MSVpP>
- Human Rights Watch. (2025). World report 2025: Venezuela: Events of 2024. From <https://shorturl.asia/alOTL>
- Hausmann, R., & Rodriguez, F. R. (Eds.). (2014). *Venezuela Before Chávez: Anatomy of an Economic Collapse*. Penn State Press.
- Jraissati, J., & Jakee, K. (2022). Venezuela's collapse: Exogenous shock or institutional design?. *Journal of Regional Analysis & Policy*, 52(1), 22-42.
- Katz, D. & Robert, L. K. (1978). *The Social Psychology of Organizations*. 2nd ed. New York: John Wiley, pp. 649–650.
- Lederach, J. P. (1997). *Building peace: Sustainable reconciliation in divided societies*. United States Institute of Peace Press.
- Reymond W. Mack and John Pease. (1973). *Sociology and Social Life*. New York: D Van Nostrand Company.
- The Carter Center. (2024). Statement on the 2024 presidential election in Venezuela. From <https://shorturl.asia/4dSvu>
- USA for UNHCR. (2026). Venezuela crisis: Aid, statistics and news. From <https://www.unrefugees.org/emergencies/venezuela/>
- World Food Programme. (2024). Venezuela (Bolivarian Republic of): Country brief. Retrieved February 4, 2026, From <https://shorturl.asia/CVnT4>